

การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

นายพงษ์เกษม สิงห์รุ่งเรือง

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา

คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๕๓

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE STUDY OF CULTURAL RECREATIONAL ACTIVITIES OF PHUTHAI VILLAGERS
FOR TOURISM PROMOTION

Mr. Pongkasem Singrungruang

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Sciences Program in Sports Science

Faculty of Sports Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2010

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ต
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

โดย

นายพงษ์เกษม สิงห์รุ่งเรือง

สาขาวิชา

วิทยาศาสตร์การกีฬา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

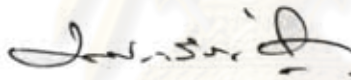
ศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ กาญจนกิจ

คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

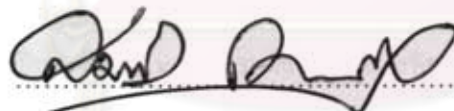

..... คณบดีคณะวิทยาศาสตร์การกีฬา
(รองศาสตราจารย์ ดร. วิจิต คณิงสุขเกษม)

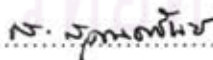
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ เทพประสิทธิ์ กุลธวัชวิชัย)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ กาญจนกิจ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. ประพัฒน์ ลักษณะพิสุทธิ์)

พงษ์เกษม สิงห์รุ่งเรือง : การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว (THE STUDY OF CULTURAL RECREATIONAL ACTIVITIES OF PHUTHAI VILLAGERS FOR TOURISM PROMOTION) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ศ. ดร.สมบัติ กาญจนกิจ, ๒๓๐ หน้า.

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไท และวิเคราะห์กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๒ ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๓ โดยมุ่งศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม ๑๓ ชนิด ด้วยวิธีการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน ๓๓ คน พร้อมทั้งตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า แล้วนำเสนอเป็นความเรียง ได้แก่ ๑) กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม ๒) กิจกรรมนันทนาการการละเล่นพื้นบ้าน ๓) กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ ๔) กิจกรรมนันทนาการพัฒนาจิตใจและความสงบสุข ๕) กิจกรรมนันทนาการการละคร ๖) กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรก ๗) กิจกรรมนันทนาการดนตรีและร้องเพลง ๘) กิจกรรมนันทนาการทางสังคม ๙) กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ ๑๐) กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม ๑๑) กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร ๑๒) กิจกรรมนันทนาการสุขภาพและสมรรถภาพ และ ๑๓) กิจกรรมนันทนาการมนุษย์สัมพันธ์

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นพ้องต้องกันว่า กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมที่กระทำในช่วงเวลาว่างอย่างสร้างสรรค์ สะท้อนลักษณะทางสังคม แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม และศิลปวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมาจนถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดความสุขทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และพัฒนาสติปัญญาให้ดีขึ้น

จากการวิเคราะห์กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนภูไท ได้แก่ ๑) กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม ได้แก่ การทอผ้าแพรวา ซึ่งเป็นผ้าที่มีความวิจิตรงดงามของลวดลายและกรรมวิธีการทอที่เป็นเอกลักษณ์ ๒) กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะในงานบุญประเพณี เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน ๓) กิจกรรมนันทนาการการละคร ได้แก่ หมอลำ เป็นการแสดงที่ถ่ายทอดเรื่องราวตำนานท้องถิ่นเพื่อความบันเทิงและช่วยยกระดับจิตใจของสมาชิกในชุมชนให้ดีขึ้น ๔) กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ ได้แก่ การเลี้ยงผีของหมอเหยาและงานบุญบั้งไฟทะเลล้าน จัดขึ้นเพื่อเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลการเกษตรในชุมชน ๕) กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสามัคคีของคนในชุมชน กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวถือได้ว่าช่วยสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนชาวภูไท ด้วยการเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นผ่านกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมดังกล่าว ทำให้สมาชิกในชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว และทำให้ชาวบ้านหันมาเอาใจใส่ในการอนุรักษ์ ปกป้อง พิถีพิถัน และหวงแหนกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมดังกล่าว อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างยั่งยืนสืบไป

สาขาวิชา..... วิทยาศาสตร์การกีฬา..... ลายมือชื่อนิสิต.....
ปีการศึกษา..... ๒๕๕๓..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

5178626339 : MAJOR SPORTS SCIENCE

KEYWORDS : CULTURAL RECREATION / PHU-TAI VILLAGERS / RECREATIONAL ACTIVITIES FOR TOURISM

PONGKASEM SINGRUNGRUANG : THE STUDY OF CULTURAL RECREATIONAL ACTIVITIES OF PHU-TAI VILLAGERS FOR TOURISM PROMOTION. THESIS ADVISOR : PROF. SOMBAT KARNJANAKIT, Ph.D. 230 pp.

This qualitative study aimed to study and analyze the cultural recreational activities of Phu-Tai villagers in order to promote the tourism in Ban Khok Kong, Kalasin Province during December 2009 to May 2010, which focusing on 13 types of cultural recreational activities with the observation and interview of 33 specialist community members using data triangulation as follows: 1) Arts and crafts activities, 2) Local recreational games activities, 3) Dance and rhythmic activities, 4) Mental development activities, 5) Drama activities, 6) Hobby activities, 7) Music and singing activities, 8) Social activities, 9) Special events activities, 10) Language and literature activities, 11) Voluntary activities, 12) Health and fitness activities, and 13) Human relationship activities.

The results revealed correspondingly that the cultural recreational activities of Phu-Tai villagers, Ban Khok Kong, Kalasin Province, were performed at their leisure time creatively; as a result, those activities reflected social characteristics, beliefs, values and local's culture through which the villagers have been maintaining their cultural identity so far. Those cultural activities could reinforce physical, emotional, social happiness of members and develop their intelligence.

Data analysis were found that cultural recreational activities that can promote the tourism in Phu-Tai community were; 1) Arts and crafts activities, such as Praewa silk weaving which reflected the refinement of its textile and weaving process as Phu -tai traditional style 2) Dance and rhythmic activities in religious ceremonies which were performed to welcome visitors.3) Drama activities, such as Mor Lum or northern eastern style singing an entertainment which recounts local myth and elevates the moral values of community members 4) Special events activities, such as the sacrifice of ancestral spirits of Mor Yao and a rocket festival which were performed to predict the abundance of agricultural product 5) Voluntary activities which reflected the cooperation of community members These activities could be regarded as an attraction for the tourists who were interested in cultural tourism at Phu-Tai community by experiencing the Phu-Tai's way of life, local culture and traditions through cultural recreational activities. With management of community-based tourism, the villagers will gain some benefits and they will be aware of preserving, protecting, reviving their cultural recreational activities, as local cultural heritage, for perpetuating them in their community sustainably.

Field of Study : Sports Science.....
Academic Year : 2010.....

Student's Signature *Pongkasetm*.....
Advisor's Signature *Sombat Karnjanakit*.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับความกรุณาเป็นอย่างดีจาก ศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ กาญจนกิจ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ช่วยกรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ และช่วยตรวจแก้วิทยานิพนธ์ด้วยความเมตตาเอาใจใส่ รวมทั้งชี้แนะวิธีการทำงานอย่าง ประณีต จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี ผู้วิจัยจึงใคร่ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ เทพประสิทธิ์ กุลธวัชวิชัย ที่ได้กระตุ้นเตือนความวิริยะในการศึกษาด้วยความห่วงใย รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา สุขคนธ์ทรัพย์ และ รองศาสตราจารย์ ดร. ประพัฒน์ ลักษณะพิสุทธิ ที่ได้ให้ข้อคิด ข้อสังเกต และคำแนะนำ ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์สมชอบ ภูอินนา ผู้อำนวยการศูนย์ภูไทศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร ผู้อำนวยการสถาบันวิจัย ศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม และอาจารย์ ดร. อัญฐมา นิลนพคุณ ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ ตรวจสอบแก้ไขและปรับปรุงเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ นายขวัญชัย ปัททะทุม ผู้ใหญ่บ้าน บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ นายเหลี่ยม กาฬหว่า ผู้ที่ให้ที่พักอาศัยและเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยมาโดย ตลอด ขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นปริญญาโทบัณฑิตทุกคน ที่คอยให้กำลังใจเสมอมา ขอขอบคุณ นายจิรายุ ศรีวิชัย เพื่อนที่ทำให้การเรียนและการใช้ชีวิตช่วงหนึ่งมีสีสันที่งดงาม ขอขอบคุณเพื่อน ป.บัณฑิต ๑๙/๑ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ที่คอยตรวจแก้ความถูกต้องจนทำให้ วิทยานิพนธ์เสร็จสมบูรณ์ ขอขอบคุณและขอบใจพี่ เพื่อน และน้องที่คอยทักทาย ถามถึง และ ห่วงใยด้วยไมตรี โดยเฉพาะ นุชระา แสงสุข เพื่อนที่ซำพเจ้ารักและให้การช่วยเหลือ สนับสนุน เสนอแนะ และให้กำลังใจทุกอย่างมาโดยตลอด

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และน้องสาวในครอบครัว “สิงห์รุ่งเรือง” อันเป็นที่รักยิ่งของผู้วิจัย ที่ส่งเสริมให้ลูกได้ศึกษาในสิ่งที่ลูกเชื่อและรัก และเป็นผู้ คอยให้ความช่วยเหลือ คอยให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา ให้การสนับสนุน และคอยยินดีกับ ความสำเร็จของผู้วิจัยเสมอมา จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่	
๑. บทนำ.....	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
ขอบเขตของการวิจัย.....	๔
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	๔
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๕
กรอบการวิจัย.....	๖
๒. เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนันทนาการ.....	๗
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม.....	๒๑
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว.....	๒๕
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๒๘
ภูมิหลังของกลุ่มชาติพันธุ์ไท สภาพทั่วไปของหมู่บ้านและกิจกรรม นันทนาการเชิงวัฒนธรรม.....	๓๔
ภูมิหลังของกลุ่มชาติพันธุ์ไทว่าด้วยเรื่องราวที่เป็นนิทาน ปรัมปรา.....	๓๕
ภูมิหลังของกลุ่มชาติพันธุ์ไทว่าด้วยเรื่องการอพยพและการตั้ง ถิ่นฐาน.....	๓๖
ประวัติชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๔๐
ที่ตั้งและอาณาเขตหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๔๑
การปกครองของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๔๑

	สภาพทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๔๒
	ลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๔๓
	ลักษณะวิถีการดำเนินชีวิตของชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัด กาฬสินธุ์.....	๔๔
	ลักษณะความเชื่อของชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๔๕
	วัฒนธรรมของชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๔๗
	ประเพณีของชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์.....	๕๑
	รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๕
๓	วิธีดำเนินการวิจัย.....	๖๑
	รูปแบบการวิจัย.....	๖๑
	ขั้นตอนในการทำวิจัย.....	๖๑
	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๖๒
	เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล.....	๖๓
	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๓
	การคัดเลือกพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย.....	๖๓
	การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล.....	๖๔
	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๔
	การนำเสนอข้อมูล.....	๖๔
๔	การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไท.....	๖๕
	กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม.....	๖๕
	กิจกรรมนันทนาการการละเล่นพื้นบ้าน.....	๗๕
	กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ.....	๑๐๗
	กิจกรรมนันทนาการพัฒนาจิตใจและความสงบสุข.....	๑๒๐
	กิจกรรมนันทนาการการละคร.....	๑๒๔
	กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรก.....	๑๒๖
	กิจกรรมนันทนาการดนตรีและร้องเพลง.....	๑๒๙
	กิจกรรมนันทนาการทางสังคม.....	๑๓๒
	กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ.....	๑๓๖
	กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม.....	๑๔๙

บทที่	หน้า
	กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร..... ๑๖๓
	กิจกรรมนันทนาการสุขภาพและสมรรถภาพ..... ๑๖๖
	กิจกรรมนันทนาการมนุษยสัมพันธ์..... ๑๗๐
๕	การวิเคราะห์กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว..... ๑๗๔
	กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม..... ๑๗๔
	กิจกรรมนันทนาการการพ่อน้ำและกิจกรรมเข้าจังหวัด..... ๑๗๕
	กิจกรรมนันทนาการการละคร..... ๑๗๖
	กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ..... ๑๗๗
	กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร..... ๑๗๗
๖	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ..... ๑๗๙
	สรุปผลการวิจัย..... ๑๗๙
	การตั้งถิ่นฐานและสภาพทั่วไปของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัด
	กาฬสินธุ์..... ๑๗๙
	กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ต..... ๑๘๑
	กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อส่งเสริมการ
	ท่องเที่ยว..... ๑๘๘
	อภิปรายผล..... ๑๙๐
	ข้อเสนอแนะ..... ๑๙๖
	ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้..... ๑๙๖
	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย..... ๑๙๗
	ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป..... ๑๙๘
	รายการอ้างอิง..... ๑๙๙
	ภาคผนวก..... ๒๐๕
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์..... ๒๓๐

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
๑	มนุษย์ใช้เวลาว่างเข้าร่วมชมการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก (Olympic Games).....	๗
๒	ภาพแสดงเส้นทางการอพยพของชาวภูไทที่เข้ามาในประเทศไทย.....	๓๙
๓	สภาพทุ่งนารอบหมู่บ้าน.....	๔๒
๔	ลักษณะที่พักอาศัยของชาวภูไท.....	๔๓
๕	ลักษณะเถียงนาของชาวภูไท.....	๔๓
๖	ชาวบ้านกำลังออกไปหาของป่า.....	๔๔
๗	พิธีบายศรีสู่ขวัญของชาวภูไท.....	๔๖
๘	ลักษณะการแต่งกายของชาวภูไท.....	๔๙
๙	ชาวภูไทกำลังนั่งรับประทานอาหารร่วมกัน.....	๕๐
๑๐	การแสดงดนตรีและเพลงของชาวภูไท.....	๕๑
๑๑	แม่เฒ่าชาวภูไทใช้เวลาว่างสานชะหวังจับปลา.....	๖๗
๑๒	ชาวภูไทใช้เวลาว่างสานกระติบข้าวเหนียว.....	๖๙
๑๓	แม่เฒ่าชาวภูไทใช้เวลาว่างทอผ้า.....	๗๐
๑๔	ชาวภูไทใช้ผ้าแพรวาในกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม.....	๗๑
๑๕	ผ้าไหมแพรวาของชาวภูไท.....	๗๒
๑๖	ธรรมาสนี้ไม่สำหรับพระภิกษุสามเณรนั่งแสดงธรรม.....	๗๓
๑๗	ซุ้มประตูไม้ทางเข้าหมู่บ้าน.....	๗๔
๑๘	การเล่นคำไทย.....	๗๖
๑๙	การเล่นกำในมะโท.....	๗๗
๒๐	การเล่นไทยใบสน.....	๗๘
๒๑	การเล่นต่อไก่.....	๗๙
๒๒	การเล่นหมุนซ้อน.....	๘๐
๒๓	การเล่นตักในมะขาม.....	๘๑
๒๔	การเล่นดองเฮอะ.....	๘๒
๒๕	การเล่นหมาบ้า.....	๘๒
๒๖	การเล่นมะบ้านมะเมิง.....	๘๓
๒๗	การเล่นหมากลี้.....	๘๔

ภาพที่		หน้า
๒๘	การละเล่นเป่ากบ.....	๘๕
๒๙	การละเล่นถือกลีต.....	๘๖
๓๐	การละเล่นอีแสงปักไข่.....	๘๗
๓๑	การละเล่นจวงเสา.....	๘๘
๓๒	การละเล่นจวนซ็อนใบ.....	๘๘
๓๓	การละเล่นมะคั้ง.....	๘๙
๓๔	การละเล่นหมากตะเกียบ.....	๙๐
๓๕	การละเล่นม้าหลังโปก.....	๙๑
๓๖	การละเล่นหมากตั้งค้าย.....	๙๑
๓๗	การละเล่นตีตบแผละ.....	๙๓
๓๘	การละเล่นกระต่ายขาเดียว.....	๙๔
๓๙	การละเล่นช้างน้อย.....	๙๕
๔๐	การละเล่นตีดโนมะขาม.....	๙๖
๔๑	การละเล่นโซ่.....	๙๖
๔๒	การละเล่นยางกะปี่.....	๙๘
๔๓	การละเล่นเสือกินวัว.....	๙๘
๔๔	การละเล่นขาโลกเกก.....	๑๐๐
๔๕	การละเล่นนาฬิกา.....	๑๐๑
๔๖	การละเล่นลิงกินใบไม้.....	๑๐๒
๔๗	การละเล่นใบมะเยา.....	๑๐๓
๔๘	การละเล่นมะยาหลักธง.....	๑๐๓
๔๙	วิธีการละเล่นซัดโนมะขาม.....	๑๐๔
๕๐	การละเล่นหัวกะโหลก.....	๑๐๕
๕๑	ลักษณะพื้นที่การเล่นหัวกะโหลก.....	๑๐๖
๕๒	การแสดงหมอลำกลอนเพื่อขอข่าว.....	๑๐๙
๕๓	หมอลำหมู่เปิดตัวนักแสดง.....	๑๑๐
๕๔	การแสดงประกอบเพลงในช่วงเปิดวง.....	๑๑๑
๕๕	การฟ้อนภูไทกาฬสินธุ์ในงานบุญประเพณีประจำปี.....	๑๑๒
๕๖	การฟ้อนตามจังหวะเสียงดนตรีในขบวนแห่.....	๑๑๒

ภาพที่	หน้า
๕๗	ลักษณะการพ่อนในวงเหล้า..... ๑๑๓
๕๘	การพอนรำมวยโบราณในขบวนแห่บั้งไฟ..... ๑๑๓
๕๙	การพอนแพรวากาฬสินธุ์ในขบวนแห่บั้งไฟ..... ๑๑๔
๖๐	การพอนบายศรีเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว..... ๑๑๕
๖๑	การพอนภูไทสามเฒ่าเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว..... ๑๑๖
๖๒	การแสดงเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวของกลุ่มเยาวชน..... ๑๑๗
๖๓	กลุ่มแม่บ้านแสดงการพอนรำพื้นบ้าน..... ๑๑๗
๖๔	ชาวบ้านกับนักท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรมเข้าจังหวะ..... ๑๑๘
๖๕	กิจกรรมเข้าจังหวะในงานบุญประเพณีประจำปีของชาวภูไท..... ๑๑๙
๖๖	กิจกรรมเข้าจังหวะในงานแต่งงานของชาวภูไท..... ๑๑๙
๖๗	ชาวบ้านกำลังรอเชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง..... ๑๒๓
๖๘	ชาวบ้านร่วมชมการแสดงหมอลำ..... ๑๒๔
๖๙	การแสดงละครของคณะหมอลำ..... ๑๒๕
๗๐	ชาวบ้านใช้เวลาว่างแกะสลักหัวไม้คานอย่างสวยงาม..... ๑๒๗
๗๑	ชาวบ้านร่วมกันสานฝากระแต้ถวายเป็นพุทธบูชา..... ๑๒๘
๗๒	ชาวบ้านกำลังร่วมกิจกรรมเข้าจังหวะ..... ๑๓๓
๗๓	ชาวบ้านร่วมงานเลี้ยงสังสรรค์..... ๑๓๔
๗๔	ชาวบ้านรับประทานอาหารร่วมกัน..... ๑๓๔
๗๕	ผู้ที่มาร่วมงานในพิธีเหยารับประทานอาหารร่วมกัน..... ๑๓๔
๗๖	ชาวบ้านกำลังร้องเพลงลูกทุ่ง..... ๑๓๕
๗๗	ชาวบ้านกำลังแห่หะเหวดเข้าเมือง..... ๑๓๖
๗๘	ชาวบ้านร่วมพอนเปิดพิธีบุญบั้งไฟทะเลล้ำน..... ๑๓๘
๗๙	การแสดงจำลองพระยาแก่นในบุญบั้งไฟทะเลล้ำน..... ๑๓๙
๘๐	ชาวบ้านเข้าร่วมชมการจุดบั้งไฟทะเลล้ำน..... ๑๓๙
๘๑	การแสดงจำลองผาแดงนางไอ่ในบุญบั้งไฟทะเลล้ำน..... ๑๔๐
๘๒	ขบวนแห่ของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์..... ๑๔๑
๘๓	ขบวนแห่ที่จำลองฮีตสิบสองของชาวภูไท..... ๑๔๑
๘๔	ผู้ชายแต่งตัวเป็นผู้หญิงเข้าร่วมขบวนแห่..... ๑๔๑
๘๕	ชาวบ้านสนทนากับเสียงดนตรี..... ๑๔๒

ภาพที่	หน้า
๘๖	ช่างทำบั้งไปถูกจับลงตม..... ๑๔๒
๘๗	ตุบที่ใช้ในการประกอบพิธีเหยา..... ๑๔๔
๘๘	หมอเหยาที่คุมผีออกแล้ว..... ๑๔๔
๘๙	หมอเหยาบอกแก่ผีของตนให้มากินเหล้า..... ๑๔๔
๙๐	หมอเหยาทำพิธีผายเหล้าแก่ผีของตน..... ๑๔๕
๙๑	การเสี่ยงทายด้วยไข่ ข้าวสาร และดาบเพื่อบอกการยอมรับของผี..... ๑๔๖
๙๒	ชาวบ้านกำลังทำพาทวานสำหรับหมอเหยาเลี้ยงผี..... ๑๔๗
๙๓	เครื่องเล่นประเภทต่าง ๆ ของหมอเหยา..... ๑๔๗
๙๔	การแ้วสาวของหมอเหยา..... ๑๔๗
๙๕	วิธีการเล่นคั้งของหมอเหยา..... ๑๔๘
๙๖	วิธีการละเล่นโส่งเฮือของหมอเหยา..... ๑๔๘
๙๗	หมอเหยากำลังแย่งข้างจากมือของชาวบ้าน..... ๑๔๘
๙๘	พิธีการตัดลูกเมือง..... ๑๔๙
๙๙	แม่แต่ม้าชาวภูไทกำลังกล่าวผญาอวยพรแก่นักท่องเที่ยว..... ๑๕๓
๑๐๐	ชาวบ้านช่วยกันจัดกองบุญในงานแจกข้าว..... ๑๖๓
๑๐๑	ชาวบ้านอาสาสมัครเข้าร่วมฟ้อนรำในงานบุญประเพณี..... ๑๖๔
๑๐๒	พริตตีในการแข่งรถซูเปอร์ครอส..... ๑๖๘
๑๐๓	อาหารพื้นบ้านชาวภูไท อ้าเบ็ด อ่อมกบใส่ใบตูปทุมพู และลาบงัวสุก..... ๑๖๙
๑๐๔	อาหารพื้นบ้านชาวภูไท ลาบเทา ปั่นเห็ดไค และแกงเห็ดปวก..... ๑๖๙
๑๐๕	อาหารพื้นบ้านชาวภูไท ต้าบักหุ้ง ต้าบักถั่ว ต้มกบ..... ๑๗๐
๑๐๖	เด็กชาวภูไทร่วมเล่นเกมกลุ่มสัมพันธ์..... ๑๗๑
๑๐๗	ชาวบ้านภูไทร่วมเต้นรำในงานบุญประเพณี..... ๑๗๒
๑๐๘	หมอเหยาแ้วสาว..... ๑๗๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมความแข็งแกร่งของระบบโครงสร้างพื้นฐานให้มีศักยภาพ มีกรอบความคิดและมุมมองที่เป็นสากล รวมถึงการสร้างฐานความรู้ให้เป็นภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรู้เท่าทัน ควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมที่เป็นธรรม พร้อมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมให้คงความสมบูรณ์ อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างมั่นคงและยั่งยืน สามารถแข่งขันกับนานาอารยประเทศได้อย่างมีศักดิ์ศรี

สิ่งสำคัญที่มีส่วนในการพัฒนาประเทศให้มีเจริญก้าวหน้า นั่นคือ ฐานความมั่นคงทางด้านวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นรากเหง้าของแบบแผนพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา จนมีรูปแบบที่ถูกต้องและเป็นที่ยอมรับของสังคม^๑ แสดงถึงเอกลักษณ์ความสามัคคีในหมู่คณะ ช่วยยกระดับจิตใจของผู้เข้าร่วมให้สูงขึ้น นำไปสู่การรวมกลุ่มที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมไปในทางที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตามในช่วงหลายปีที่ผ่านมา รัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น เช่น รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่ให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมกับกิจกรรมนันทนาการของชุมชน เพื่อศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน ก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพและรายได้แก่คนในท้องถิ่น

การส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมให้มีบทบาทต่อการพัฒนาชาติมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้การพัฒนาทางสังคมอยู่บนรากฐานของตนเองและภูมิปัญญาของท้องถิ่น โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ รวมถึงรู้จักเลือกสรรกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมเหล่านั้นไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

อีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมีพื้นที่ทั้งหมด ๑๗๐,๒๒๖ ตารางกิโลเมตร คิดเป็น ๑/๓ ของพื้นที่ประเทศไทยทั้งหมด ตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช ภูมิประเทศยกตัวเป็นขอบชันแยกพื้นที่ออกจากภาคกลางอย่างเด่นชัด โดยมีเทือกเขากันเป็นแนว ประกอบด้วยเทือกเขาเพชรบูรณ์และเทือกเขาตงพญาเย็นอยู่ด้านทิศตะวันตก เทือกเขาสันกำแพงและเทือกเขาพนมดงรักกันเป็นแนวทางด้านทิศใต้ มีแม่น้ำโขงทอดยาวจากทิศเหนือจรดทิศใต้เป็นพรมแดนกัน

^๑สมชัย ใจดี, ประเพณีและวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑.

ระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ส่วนตอนกลางของภาคมีเทือกเขาภูพานแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๒ แอ่ง คือ แอ่งสกลนครอยู่ทางตอนเหนือ และแอ่งโคราชอยู่บริเวณตอนล่างของภาค^๒

จากสภาพภูมิประเทศดังกล่าว เป็นที่ตั้งหลักแหล่งของคนสมัยประวัติศาสตร์ มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีจำนวนมาก เช่น เครื่องมือหินขัด เครื่องมือหินสัมฤทธิ์ ภาพเขียนสีตามผาผนังถ้ำที่จังหวัดอุดรธานี เครื่องปั้นดินเผา เครื่องประดับ เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ รวมถึงประเพณีฝังศพ ๒ ครั้งที่จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดร้อยเอ็ด สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่แสดงถึงอารยธรรมความเจริญของบ้านเมืองและวิถีชีวิตของผู้คนในดินแดนแถบนี้ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ดินแดนอีสานเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่ม จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของ ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนธร พบว่า ผู้คนที่อาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้มีทั้งชนชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่แต่เดิมและโดยการอพยพเข้ามาปะปนกับชาวพื้นเมืองเดิมทำให้เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เช่น เผ่าข้อย เผ่าไย้อย เผ่ากะเลิง เผ่าไล่ เผ่าไท-ลาว เผ่าเวียดนาม และเผ่าภูไท ซึ่งการอพยพเข้ามาส่วนใหญ่นั้นเป็นการอพยพเพื่อหาที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์แห่งใหม่ที่เอื้อต่อการตั้งถิ่นฐานและอพยพโดยการถูกกวาดต้อนเข้ามาในภาวะสงคราม^๓ ส่งผลทำให้ดินแดนแถบนี้มีรูปแบบทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

ในการศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยา จึงได้แบ่งพื้นที่ของภาคอีสานออกเป็น ๒ ส่วน คือ อีสานเหนือและอีสานใต้ อีสานเหนือ หมายถึง เขตพื้นที่บริเวณแอ่งสกลนครตั้งแต่ลุ่มแม่น้ำชีขึ้นไป ครอบคลุมพื้นที่ ๑๔ จังหวัด ได้แก่ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม มุกดาหาร มหาสารคาม ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย สกลนคร หนองคาย อุดรธานี อุบลราชธานีและหนองบัวลำภู จัดเป็น กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ส่วน อีสานใต้ ครอบคลุมพื้นที่บริเวณ แอ่งโคราช บริเวณจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับชายแดนประเทศกัมพูชา เรียกกันว่า กลุ่มวัฒนธรรมเขมร-ส่วย ส่วนบริเวณจังหวัดนครราชสีมา เป็นกลุ่มที่มีประเพณีวัฒนธรรมต่างออกไป เรียกว่า กลุ่มวัฒนธรรมโคราช

ในบริเวณพื้นที่ภาคอีสาน กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยจำนวนมากที่สุดคือ กลุ่มคนไทย-ลาว รองลงมาคือชาวภูไท กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองล้วนแล้วแต่สืบสานวัฒนธรรมร่วมกันมาตั้งแต่อาณาจักรล้านช้างโบราณยังรุ่งเรือง จากร่องรอยซากของเมืองโบราณและศาสนสถานหลายแห่ง เช่น ร่องรอยเมืองขนาดใหญ่ริมหนองหาร จังหวัดสกลนคร พระธาตุเชิงชุมจังหวัดสกลนคร พระธาตุพนมจังหวัดนครพนม พระธาตุยาคูจังหวัดกาฬสินธุ์ ล้วนแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรือง

^๒ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, **แอ่งอารยธรรมอีสาน** (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๖), หน้า ๖.

^๓ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนธร, **ความเป็นไทย ความเป็นไท** (กรุงเทพมหานคร: ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนธร, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

ทั้งทางด้านการค้า เศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา วัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในดินแดนแถบนี้ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทซึ่งอพยพย้ายถิ่นมาจากอาณาจักรล้านช้างฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงเพื่อหนีภัยสงครามและความไม่อุดมสมบูรณ์ของที่ทำกิน เข้ามาอยู่แถบภาคกลางของประเทศไทย ที่จังหวัดเพชรบุรีและราชบุรี เป็นการทดแทนคนไทยที่ถูกพม่ากวาดต้อนไปเมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง

พระโพธิวงศา (อ้วน ตีสโล) เขียนไว้ในหนังสือ ลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ เล่ม ๒ ภาคที่ ๑๘ ว่า ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงยกทัพไปปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครเวียงจันทน์ และได้กวาดต้อนครอบครัวชาวลาวและชาวภูไทจากเมืองต่าง ๆ ในประเทศลาว เช่น เมืองวัง เมืองคำม่วน เมืองมหาชัย ให้เข้ามาตั้งบ้านเมืองขึ้นปกครองต่อกันมา ในเขตพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดสกลนคร และจังหวัดนครพนม เมืองที่มีชาวภูไทอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากคือ เมืองเรณูนคร เมืองกุดสิมนารายณ์ เมืองคำชะอี และเมืองพรรณานิคม นอกนั้นก็กระจัดกระจายไปตั้งถิ่นฐานตามจังหวัดต่าง ๆ คือ อุบลราชธานี ยโสธร ร้อยเอ็ด และอุดรธานี^๔ นอกจากนี้ ถวิล ทองสว่างรัตน์ ได้กล่าวเพิ่มเติมไว้ว่า จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานที่มีชาวภูไทอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ในท้องที่อำเภอเขาวง อำเภอภูพานารายณ์และอำเภอคำม่วง^๕

กลุ่มชาติพันธุ์ไท เป็นกลุ่มชนที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม พิธีกรรม ความเชื่อ ซึ่งล้วนผูกติดอยู่กับความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ สะท้อนผ่านรูปแบบกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลายของกลุ่มชนภูไท และชาวภูไทส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ไว้ใช้สอยในครัวเรือน ดังคำญาของ ประไพ ทองเชิญ ที่กล่าวว่า “เมื่อแล้วหนานาแม่ึงทอผ้า ผู้ชายดีเหล็ก”^๖ จากคำกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าชาวภูไทมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากภูมิภาคอื่นอย่างเห็นได้ชัด ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการที่อีสานเป็นศูนย์รวมความหลากหลายของเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ ก่อเกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมรวมถึงประเพณีได้อย่างลงตัว สะท้อนผ่านรูปแบบกิจกรรมนันทนาการของชาวบ้านที่หลากหลาย สามารถส่งเสริมให้เกิดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น เพื่อเพิ่มรายได้ของชาวบ้านให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

^๔พระโพธิวงศา (อ้วน ตีสโล), ลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ เล่ม ๒ ภาคที่ ๑๘, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, ๒๕๑๕) หน้า ๓๕๗.

^๕ถวิล ทองสว่างรัตน์, ประวัติผู้ไทยและชาวภูไทเมืองเรณูนคร (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๓๐) หน้า ๑๒๔.

^๖ประไพ ทองเชิญ, นีคือผ้าทอพื้นบ้าน โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ การกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม (เชียงใหม่: วนิตการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๓๓.

ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ต เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาชื่นชมวัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะทุกแขนง รวมถึงเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน ในพื้นที่หมู่บ้านโคกโก่ง อำเภอภูเก็ญนารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีประชากรที่เป็นชาวภูเก็ต ๕๔๙ คน มีการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม มีบ้านพักแบบโฮมสเตย์สำหรับนักท่องเที่ยว และมีศักยภาพพอที่จะส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ก่อนที่ความมั่งคั่งเหล่านี้จะสูญหายไปตามกระแสสังคม

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ต

๑.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

มุ่งศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมในแบบของชาวภูเก็ต ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของหมู่บ้านโคกโก่ง หมู่ ๕ ตำบลกุดหว้า อำเภอภูเก็ญนารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ โดยเลือกศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญดังต่อไปนี้ กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม กิจกรรมนันทนาการการละเล่นพื้นบ้าน กิจกรรมนันทนาการการผ่อนรำ และกิจกรรมเข้าจังหวะ กิจกรรมนันทนาการพัฒนาจิตใจและความสงบสุข กิจกรรมนันทนาการการละคร กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรก กิจกรรมนันทนาการดนตรีและร้องเพลง กิจกรรมนันทนาการทางสังคม กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร กิจกรรมนันทนาการสุขภาพและสมรรถภาพและ กิจกรรมนันทนาการมนุษยสัมพันธ์^๔

๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม หมายถึง กิจกรรมที่ชาวภูเก็ต หมู่บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูเก็ญนารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดความสนุกสนาน ร่าเริง สุข สงบ มิตรภาพ สันติภาพ และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมภูเก็ต

วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้า และศีลธรรมอันดีงามของสังคมชาวภูเก็ต บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

^๔สมบัติ กาญจนกิจ, นันทนาการและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๔.

ชาวภูเก็ต หมายถึง กลุ่มชนที่พูดภาษาภูเก็ต ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูฉิมรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งเพื่อชื่นชมสิ่งที่แสดงถึงความเป็นวัฒนธรรม ประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง รวมถึงการดำเนินชีวิตของชาวภูเก็ตที่สะท้อนผ่านรูปแบบกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม

๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๕.๑ ทำให้ทราบถึงกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

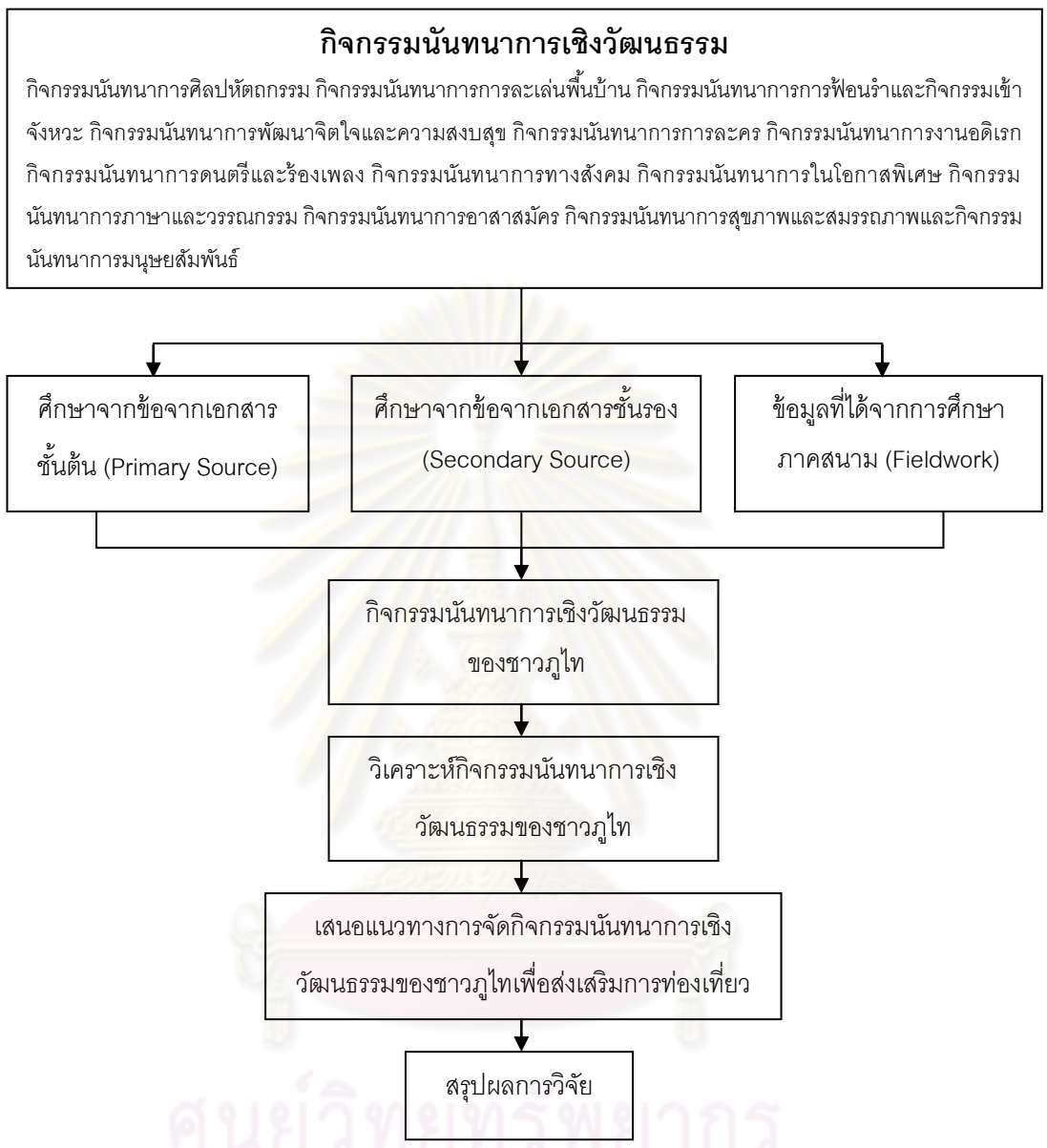
๑.๕.๒ เป็นข้อมูลเพื่อใช้ในการพัฒนากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและช่วยสร้างภาพลักษณ์การท่องเที่ยวในภาคอีสาน

๑.๕.๓ ทำให้ทราบถึงพฤติกรรมทางสังคมและวิถีชีวิตของชาวภูเก็ตที่ผูกพันกับกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑.๖ กรอบการวิจัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๒

เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทำวิจัยเรื่อง การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี หลักการและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอเป็นหัวข้อเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนันทนาการ

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๒.๕ ภูมิหลังของกลุ่มชาติพันธุ์ภูเก็ต สภาพทั่วไปของหมู่บ้านและกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม

๒.๖ เอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนันทนาการ

ประวัติศาสตร์ของกิจกรรมนันทนาการ เริ่มปรากฏมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรกรีกและโรมัน กล่าวคือ ในสังคมชั้นสูงระดับหัวหน้าเผ่าหรือขุนนางชั้นสูงจะใช้เวลาว่างในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการ ความพึงพอใจให้กับตนเอง เช่น การเดินทางไปอาบน้ำแร่ เพื่อรักษาโรคและส่งเสริมสุขภาพ หรือการเข้าร่วมชมการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก (Olympic Games) บนยอดเขาโอลิมปัสในประเทศกรีซ เป็นต้น

ภาพประกอบที่ ๑ มนุษย์ใช้เวลาว่างเข้าร่วมชมการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก (Olympic Games)^๑

^๑Toohy K.and Veal A.J., The Olympic Games: A social perspective (Oxon: CABI, 2000c), p. 12.

ต่อมาในศตวรรษที่ ๑๙ และ ๒๐ ประเทศสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกาเริ่มใช้กิจกรรมนันทนาการในสังคมอุตสาหกรรมเครื่องจักร เด็ก ๆ ใช้ประโยชน์จากการเล่นเพื่อนันทนาการ มีทฤษฎีและแนวคิดหลายอย่างที่ใช้เป็นกรอบในการกำหนดคำจำกัดความของนันทนาการ เช่น นันทนาการเป็นการแสดงออกของพลังงานส่วนเกิน นันทนาการเป็นการสร้างความพึงพอใจเพื่อความรัก นันทนาการเป็นการผ่อนคลายความเครียด นันทนาการเป็นกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพของชีวิต ซึ่ง สมบัติ กาญจนกิจ ได้กล่าวไว้ว่า จุดเริ่มต้นของทฤษฎีนันทนาการ คือ นันทนาการเป็นกิจกรรมที่ผู้ใหญ่เลียนแบบพฤติกรรมการเล่นของเด็ก เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งและช่วยพัฒนาอารมณ์สุขของมนุษย์ และยังได้กล่าวเพิ่มเติมไว้อีกว่า กิจกรรมนันทนาการเป็นกิจกรรมที่ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดหลังจากการทำงานที่เหน็ดเหนื่อยเพื่อเรียกความสดชื่นให้กลับคืนมา^๒ นอกจากนี้ สมบัติ กาญจนกิจ ยังได้กล่าวเพิ่มเติมในหนังสือหลักนันทนาการไว้ว่า ในปัจจุบันนันทนาการมีรูปแบบที่ซับซ้อนมากขึ้น กล่าวคือ กิจกรรมนันทนาการเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดความสุขในชีวิตและช่วยสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของคนให้ดีขึ้น และเป็นเครื่องมือในการสร้างสถาบันทางสังคมอีกทางหนึ่ง^๓

นันทนาการ มาจากภาษาละตินว่า Recreatio หมายถึง การทำให้สดชื่น มีปรากฏในหนังสือประมวลศัพท์บัญญัติวิชาการศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๑ ซึ่งแต่เดิมคณะกรรมการพิจารณาศัพท์วิชาการศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ ได้บัญญัติศัพท์ขึ้นใช้ว่า สันทนาการ ซึ่งมีความหมายไม่ตรงกับรากศัพท์ในภาษาอังกฤษ เมื่อมีประกาศคณะรัฐมนตรีให้ราชบัณฑิตยสถานตั้งคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ภาษาไทยขึ้น มีหน้าที่บัญญัติศัพท์ภาษาไทยขึ้นใช้และพิจารณาให้ความเห็นชอบศัพท์ที่หน่วยงานอื่น ๆ จัดทำขึ้น ศัพท์ที่กระทรวงศึกษาจัดทำไว้แล้วจึงต้องส่งมาให้ราชบัณฑิตยสถานรับรอง คณะกรรมการบัญญัติศัพท์ภาษาไทย โดย มีพระยาอนุমানราชธน ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการบัญญัติศัพท์ภาษาไทย มีความเห็นว่า สันทนาการ เกิดจากการนำคำว่า สันทะ ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายไว้ว่า รอด รอดศึก ดังนั้นคำว่า สันทนาการ ก็จะแปลว่า อาการของรอดศึก หรือถ้ามาจากคำ สันทน ซึ่งแปลว่า หลั่งไหล คำนี้ก็จะแปลว่า อาการที่หลั่งไหล ซึ่งจะไม่ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Recreation ดังนั้น คณะกรรมการบัญญัติศัพท์ภาษาไทย จึงเห็นควรให้บัญญัติศัพท์ใหม่ซึ่งคล้ายกับศัพท์เดิมเป็น

^๒สมบัติ กาญจนกิจ, **นันทนาการขั้นนำ** (กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^๓สมบัติ กาญจนกิจ, **หลักนันทนาการ** (กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๐.

นันทนาการ มาจากคำว่า นันทน์ แปลว่า ความเพลิดเพลิน ความยินดี คำว่า นันทนาการ จึงแปลว่า อากาการแห่งความเพลิดเพลิน หรือ อากาการแห่งความยินดี^๔

๒.๑.๑ ความหมายของกิจกรรมนันทนาการ

นันทนาการ หมายถึง การทำให้ชีวิตสดชื่น (Refresh) โดยการเสริมสร้างพลังงานขึ้นมาใหม่ หลังจากที่ร่างกายใช้พลังงานไปกับกิจวัตรประจำวันหมดแล้ว ก่อให้เกิดความสดชื่นและช่วยทำให้ร่างกายและจิตใจเป็นปกติ สามารถตอบสนองของความต้องการได้อย่างแท้จริง

นันทนาการ หมายถึง กิจกรรม (Activities) กล่าวคือ มนุษย์ใช้เวลาว่างเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมที่สังคมยอมรับและมีรูปแบบที่หลากหลายด้วยความสมัครใจ ก่อให้เกิดความสุข สนุกสนานและความสุขสงบแก่ชีวิต

นันทนาการ หมายถึง กระบวนการ (Process) กล่าวคือ เป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ให้มีคุณภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รวมถึงช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างปกติสุข

นันทนาการ หมายถึงสวัสดิการทางสังคม (Social Welfare) เป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องจัดหาแหล่งเรียนรู้ทางด้านนันทนาการในรูปแบบต่าง ๆ ให้แก่ชุมชนที่รับผิดชอบ เช่น สวนสาธารณะ ศูนย์เยาวชน ห้องสมุด สนามกีฬา สนามเด็กเล่น เป็นต้น เพื่อทำให้เกิดความเจริญอกงามทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาแก่คนในชุมชน

นอกจากนี้ สมบัติ กาญจนกิจ ได้กล่าวไว้ว่า กิจกรรมนันทนาการ หมายถึง กิจกรรมที่ช่วยให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ช่วยเสริมสร้างพลังงานให้กับชีวิตของผู้ที่ได้เข้าร่วม ให้สามารถทำงานต่อไปได้อย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสูงสุด และยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างประสบการณ์แปลกใหม่ให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อันจะช่วยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์^๕

แต่อย่างไรก็ตาม ความหมายของกิจกรรมนันทนาการสามารถบอกถึงความต้องการของมนุษย์ที่ไม่มีวันสิ้นสุด ตราบใดที่มนุษย์ยังแสวงหาความสุขจากกิจกรรมนันทนาการอย่างไม่หยุดนิ่ง และจะไม่ถูกจำกัดไว้เฉพาะข้อกำหนดทางเพศ ศาสนา เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม หรือช่วงอายุใดอายุหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นกิจกรรมที่ทุกคนได้รับความสุขจากกิจกรรมที่ตัวเองได้เป็นผู้เลือกแล้ว ไม่ว่าจะ

^๔ กองวิจัยทางการศึกษา, **ประมวลศัพท์บัญญัติวิชาการศึกษา** (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๑๓๐.

^๕ สมบัติ กาญจนกิจ, **นันทนาการชุมชนและโรงเรียน** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕.

กิจกรรมที่มีการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งรางวัล เงินทอง และชื่อเสียง หรือเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในเวลาว่างเพื่อการระบายอารมณ์ในเชิงสร้างสรรค์ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่นำพามนุษย์ให้ได้รับความสุขอย่างแท้จริง

จากข้อความที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปความหมายของกิจกรรมนันทนาการได้ดังต่อไปนี้ เป็นกิจกรรมที่บุคคลเข้าร่วมด้วยความสมัครใจและเต็มใจ ก่อให้เกิดความพึงพอใจ ความสุขใจ และความคิดในทางสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาความสามารถทางอารมณ์ให้ดีขึ้น สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุข

๒.๑.๒ คุณลักษณะของกิจกรรมนันทนาการ

เป็นการยากที่จะกล่าวว่าลักษณะของกิจกรรมนันทนาการนั้นเป็นอย่างไร เพราะไม่สามารถอธิบายได้อย่างชัดเจน หรือแบ่งแยกให้เห็นว่าพฤติกรรมใดที่คนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นกิจกรรมนันทนาการหรือไม่ เพราะสิ่งที่เราคิดว่าเป็นกิจกรรมนันทนาการสำหรับเรานั้น คนอื่นอาจมองเห็นเป็นงาน เป็นอาชีพที่จริงจังสำหรับเขาก็ได้ โดยทั่วไปลักษณะของนันทนาการจะยึดหลักพื้นฐานทางทฤษฎีกิจกรรมนันทนาการเป็นหลัก ซึ่ง อารมณ์ จะบัง และ พิสูจน์ สุขเกษม ได้แบ่งคุณลักษณะของกิจกรรมนันทนาการ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพิจารณาว่ากิจกรรมใดเป็นกิจกรรมนันทนาการหรือไม่เป็นกิจกรรมนันทนาการ ดังต่อไปนี้

๒.๑.๒.๑ กิจกรรมนันทนาการเกี่ยวข้องกับกิจกรรมรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการด้วยตนเอง การชมกิจกรรมนันทนาการผ่านสื่อ เป็นต้น และรูปแบบของกิจกรรมนันทนาการนั้นหลากหลาย สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

๒.๑.๒.๑.๑ กิจกรรมนันทนาการทางกาย เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้พลังงานของร่างกายประกอบเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ การเล่นกีฬา การเล่นดนตรี การเดินรำ การร้องเพลง การแสดงละคร การเล่นิทาน เป็นต้น

๒.๑.๒.๑.๒ กิจกรรมนันทนาการทางจิตใจและสมอง เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้พลังงานทางสมองในการคิดสร้างสรรค์เป็นหลัก ซึ่งผลของกิจกรรมจะออกมาในรูปแบบของความคิดสร้างสรรค์และความฉลาด กิจกรรมนันทนาการประเภทนี้ไม่สามารถที่จะมองเห็นได้ เหมือนกับกิจกรรมนันทนาการทางกาย ผู้ประกอบกิจกรรมนันทนาการทางจิตใจและสมองนั้นจะใช้สมองในการคิดสร้างสรรค์ ซึ่งบางครั้งอาจสังเกตไม่เห็นเลยว่าผู้นั้นได้ประกอบกิจกรรมนันทนาการดังกล่าว เพราะบางทีสีหน้าหรือพฤติกรรมที่เห็นได้อาจจะดูเหมือนว่าเขาไม่ได้มีความเพลิดเพลินแต่อย่างใด

กิจกรรมนันทนาการประเภทนี้ ได้แก่ การออกแบบเสื้อผ้า การออกแบบบ้าน การออกแบบสวน การประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ การแต่งคำประพันธ์ การออกแบบสื่อสร้างสรรค์ เป็นต้น

๒.๑.๒.๑.๓ กิจกรรมนันทนาการทางอารมณ์ เป็นเรื่องค่อนข้างยากที่จะวัดอารมณ์ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการว่าเขาผู้นั้นได้รับความสุข ความสนุกสนาน ความประทับใจ ความพึงพอใจมากน้อยเพียงใดจากการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมนันทนาการประเภทนี้ ได้แก่ การฟังดนตรี การชมภาพยนตร์ การชมกีฬา เป็นต้น ผู้ที่ประกอบกิจกรรมนันทนาการทางกาย และทางสมองก็มักจะได้ประกอบกิจกรรมนันทนาการทางอารมณ์ด้วย แม้จะสังเกตพฤติกรรมของผู้ประกอบกิจกรรมนันทนาการทางอารมณ์ได้ยาก แต่ก็พอจะสังเกตเห็นถึงความพึงพอใจ เช่น การหัวเราะ การแสดงสีหน้า การปรบมือ การยิ้ม เป็นต้น

๒.๑.๒.๒ กิจกรรมนันทนาการมีหลากหลายรูปแบบ กล่าวคือ กิจกรรมนันทนาการมีขอบข่ายที่กว้างขวาง ลึกซึ้ง ไม่มีรูปแบบที่จำกัดแน่นอน ไม่มีขอบเขตเฉพาะ เพราะรูปแบบของกิจกรรมนันทนาการขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของบุคคลเป็นสำคัญ ซึ่งย่อมแตกต่างกันไปตามสถานภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรมนั้น

๒.๑.๒.๓ กิจกรรมนันทนาการต้องอาศัยแรงจูงใจ กล่าวคือ ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ จะต้องมีแรงจูงใจหรือแรงกระตุ้นที่ทำให้กระหายที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ สิ่งจูงใจที่ทำให้บุคคลเข้าร่วมอาจจะเป็นเพราะต้องการความสนุกสนานเพลิดเพลินหรือแรงจูงใจที่ทำให้ได้รับประสบการณ์ใหม่ ๆ

๒.๑.๒.๔ กิจกรรมนันทนาการเกิดขึ้นในเวลาว่าง กล่าวคือ การประกอบกิจกรรมนันทนาการจะต้องประกอบขึ้นในเวลาว่าง หากบุคคลเอาเวลาว่างมาประกอบกิจกรรมเพื่อจุดมุ่งหมายทางอาชีพแล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็นกิจกรรมนันทนาการ เพราะถือว่าเป็นเวลาทำงานของเขา กิจกรรมนันทนาการจึงต้องเกิดขึ้นในเวลาว่าง ทำให้บุคคลเกิดความสุข ความสนุกสนาน และความเบิกบานใจ

๒.๑.๒.๕ การเข้าร่วมประกอบกิจกรรมนันทนาการเป็นไปด้วยความสมัครใจ กล่าวคือ การที่จะระบุหรือมอบหมายให้บุคคลหรือกลุ่มชนได้ประกอบกิจกรรมนันทนาการใด ควรจะให้บุคคลได้เข้าร่วมกิจกรรมโดยปราศจากการบังคับไม่ว่าจะในรูปแบบใดก็ตาม หากมีการบังคับเกิดขึ้นจะเป็นเครื่องหยุดยั้งความคิดสร้างสรรค์ของบุคคล กิจกรรมนันทนาการจึงเป็นสิ่งที่บุคคลสามารถปฏิบัติได้ตามความพอใจและความต้องการของตนอย่างอิสระเสรี

๒.๑.๒.๖ กิจกรรมนันทนาการเป็นสิ่งสากล กล่าวคือ กิจกรรมนันทนาการเป็นกิจกรรมที่มนุษย์ทุกคนในโลกสามารถร่วมรับรู้และร่วมปฏิบัติได้ เพราะเนื้อหาของกิจกรรมนันทนาการคือ ความเพลิดเพลิน การพักผ่อนหย่อนใจ อันจะช่วยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๒.๑.๒.๗ กิจกรรมนันทนาการเป็นสิ่งจริงจังและมีจุดมุ่งหมาย กล่าวคือ กิจกรรมนันทนาการจะเป็นเรื่องของความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นหลัก แต่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการก็ต้องปฏิบัติอย่างจริงจังและมีเป้าหมาย เช่น นักกีฬาจะต้องเคร่งครัดกับกติกา นักแสดงต้องแสดงให้สมบทบาท รวมทั้งผู้ชมซึ่งก็คือผู้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ ก็ต้องรักษามารยาทและระเบียบวินัยของกิจกรรมนั้น ซึ่งจะทำให้ได้รับคุณค่าของกิจกรรมนันทนาการอย่างสมบูรณ์

๒.๑.๒.๘ กิจกรรมนันทนาการสามารถยืดหยุ่นได้ กล่าวคือ กิจกรรมนันทนาการสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกสภาพการณ์ ทุกเวลา อาจเกิดขึ้นในแบบที่ต้องจัดอย่างเป็นระเบียบแบบแผน หรืออาจจะจัดในแบบที่ไม่เป็นระเบียบแบบแผนก็ได้

๒.๑.๒.๙ กิจกรรมนันทนาการมีผลพลอยได้ กล่าวคือ นอกจากความสุข สนุกสนานเพลิดเพลินใจที่ได้รับโดยตรงจากกิจกรรมนันทนาการแล้ว ผลพลอยได้จากกิจกรรมนันทนาการยังสืบเนื่องไปอีกหลายด้าน เช่น ด้านสุขภาพกายและจิต ด้านคุณธรรมจริยธรรม ความรัก ความสามัคคี ความเข้าใจอันดีต่อกัน รวมไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม

๒.๑.๒.๑๐ กิจกรรมนันทนาการมีไว้เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน กล่าวคือ กิจกรรมนันทนาการทุกชนิด จะต้องเป็นกิจกรรมที่เมื่อเข้าร่วมแล้วจะได้รับความสุข ความสนุกสนานเพลิดเพลินจากกิจกรรมนั้น อันเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความสมดุลในชีวิตยิ่งขึ้น

๒.๑.๒.๑๑ กิจกรรมนันทนาการเป็นประโยชน์ สร้างสรรค์และเป็นที่ยอมรับของสังคม กล่าวคือ แม้ว่ากิจกรรมนันทนาการจะเป็นกิจกรรมที่บุคคลเลือกประกอบตามความพึงพอใจ แต่ก็มีข้อแม้ว่า กิจกรรมนั้นจะต้องเป็นประโยชน์ต่อตนเองครอบครัวและชุมชน กิจกรรมนันทนาการต้องเป็นที่ยอมรับของสังคม ไม่ทำลายกฎระเบียบ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามของสังคม

๒.๑.๒.๑๒ กิจกรรมนันทนาการเป็นการบำบัดรักษา กิจกรรมนันทนาการช่วยฟื้นฟูและรักษาคนไข้และเปิดโอกาสให้คนไข้ได้เลือกกิจกรรมในเวลาว่าง เพื่อพัฒนาสุขภาพกายและจิตในยามฟื้นฟูหรือระหว่างการบำบัดรักษา^๖

จากคุณลักษณะของกิจกรรมนันทนาการที่ได้มาข้างต้น สรุปได้ว่า กิจกรรมนันทนาการต้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเสมอ อาจจะมีประกอบกิจกรรมด้วยตนเองหรือไม่ก็ได้ ซึ่งต่างก็ต้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทั้งสิ้น กิจกรรมนันทนาการที่แสดงออกได้ทางกาย ทางสมอง และทางอารมณ์นั้น ต่างกันแค่การใช้พลังงานเท่านั้น ส่วนคุณค่าจากการประกอบกิจกรรมนันทนาการนั้นจะได้รับผลตอบแทนได้ในระดับเดียวกัน กิจกรรมนันทนาการทางกายอาจต้องเสียพลังงานเพื่อ

^๖ อารมณ์ จะบัง และพิรุณณี สุขเกษม, **ชีวิตธรรมชาติด้วยนันทนาการ** (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนากีฬาและนันทนาการ, ๒๕๕๑) หน้า ๕.

ประกอบกิจกรรมมากกว่า ขณะที่การประกอบกิจกรรมนันทนาการทางสมองหรือทางอารมณ์อาจเสียพลังงานน้อยกว่า แต่ถ้ากล่าวถึงคุณค่าที่ได้รับแล้วขึ้นอยู่กับความสุข สนุกสนาน ความพึงพอใจของแต่ละคนว่าพึงพอใจกิจกรรมประเภทใด อย่างไรก็ตาม ในการปฏิบัติจริงนั้น ผู้ประกอบกิจกรรมนันทนาการจะใช้พลังงานในการประกอบกิจกรรมนันทนาการทั้ง ๓ ด้าน คือ ร่างกาย จิตใจ และสมองไปพร้อมกันเสมอ ไม่อาจแบ่งแยกได้อย่างเด็ดขาด

๒.๑.๓ คุณค่าของกิจกรรมนันทนาการ

การที่บุคคลได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ ย่อมก่อให้เกิดคุณค่าที่ดีแก่ตนเอง และสังคม สามารถสรุปคุณค่าของกิจกรรมนันทนาการ ดังต่อไปนี้

๒.๑.๓.๑ ช่วยให้ผู้บุคคลและชุมชนได้รับความสุขสนุกสนานในชีวิต และรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๒.๑.๓.๒ ช่วยพัฒนาสุขภาพจิต สมรรถภาพทางกายที่ดีของผู้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการเพื่อให้เกิดความสมดุลของชีวิต

๒.๑.๓.๓ ช่วยป้องกันปัญหาอาชญากรรม และความผิดกฎหมายเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชน กิจกรรมนันทนาการจะช่วยพัฒนาให้มีพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตไปในทางที่พึงประสงค์ กิจกรรมนันทนาการถือเป็นสิ่งสำคัญในการเสริมสร้างลักษณะนิสัยที่ดีรู้จักผิดชอบชั่วดีให้เกิดขึ้นแก่เยาวชน อันจะเป็นกำลังที่มีประสิทธิภาพของชาติในอนาคต นอกจากนี้กิจกรรมนันทนาการช่วยให้เด็กและเยาวชนได้ทำตามความสนใจ และรู้จักใช้เวลาว่างในการพัฒนาลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ได้

๒.๑.๓.๔ ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี การที่ชุมชนได้มีโอกาสใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการจะช่วยให้คนในชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้ในเรื่องของหน้าที่ความรับผิดชอบ รวมถึงเห็นคุณค่าของสังคมเสรีประชาธิปไตย ลดความเห็นแก่ตัว สร้างคุณค่าจริยธรรม ความมีน้ำใจ การให้บริการ รู้จักอาสาสมัครช่วยเหลือสังคม ซึ่งกิจกรรมนันทนาการเหล่านี้ถือว่าเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงความเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ

๒.๑.๓.๕ ส่งเสริมการพัฒนาอารมณ์สุข กิจกรรมนันทนาการช่วยพัฒนาอารมณ์สุขรวมทั้งความสุขสนุกสนาน และความสุขสงบ ลดความเครียด ความวิตกกังวล ทำให้อารมณ์แจ่มใส และช่วยส่งเสริมให้รู้จักการพัฒนาตนเอง สามารถควบคุมอารมณ์และมีบุคลิกภาพที่ดีอีกด้วย

๒.๑.๓.๖ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติ เช่น กิจกรรมนันทนาการเกมและการละเล่นพื้นบ้าน กิจกรรมนันทนาการงานศิลปหัตถกรรม กิจกรรมนันทนาการดนตรีและฟ้อนรำ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมนันทนาการเหล่านี้ล้วนแล้วแต่แสดงออกแห่งวิถีชีวิตประเพณีพื้นบ้าน รวมถึงเป็น

กิจกรรมนันทนาการที่ช่วยส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ทัศนคติ และความซาบซึ้ง ที่จะช่วยอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติต่อไป

๒.๑.๓.๗ ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กิจกรรมนันทนาการกลางแจ้ง และนอกเมือง เช่น กิจกรรมการอยู่ค่ายพักแรม เดินป่าศึกษาธรรมชาติ ไต่เขา ล่องแก่ง ดูนก ปลูกพืชพรรณธรรมชาติ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ช่วยสอนผู้ที่เข้าร่วมได้รู้จักคุณค่าของธรรมชาติ ซาบซึ้ง และสามารถดูแลอนุรักษ์ธรรมชาติอันจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนต่อไป

๒.๑.๓.๘ ส่งเสริมในเรื่องการบำบัดรักษา กิจกรรมนันทนาการเพื่อการบำบัดเป็นกรรมวิธีและกิจกรรมที่จะช่วยรักษาคนป่วย ทั้งทางด้านร่างกายและสุขภาพจิตใจ เช่น งานอดิเรก ประเภทประดิษฐ์สร้างสรรค์ และช่วยส่งเสริมความหวัง ความคิด และการใช้เวลาว่างทำกิจกรรมนันทนาการบำบัดให้แก่คนป่วย ซึ่งกำลังต่อสู้กับความทุกข์ทางกายและจิต กิจกรรมนันทนาการประเภทกีฬา จะช่วยส่งเสริมพัฒนาทางด้านร่างกาย กิจกรรมนันทนาการทางสังคมช่วยสร้างขวัญ กำลังใจให้แก่คนป่วย

๒.๑.๓.๙ ส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์และการทำงานเป็นทีม กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์จะช่วยใ้บุคคลกล้าแสดงออก และละลายพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของกลุ่ม ช่วยสร้างเสริมคุณค่าทางสังคม ฝึกการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและสันติ กิจกรรมนันทนาการประเภทกีฬาเพื่อการแข่งขัน และการอยู่ค่ายพักแรมจะช่วยฝึกให้รู้จักการทำงานเป็นหมู่คณะ ลดความเห็นแก่ตัว เสริมสร้างความสามัคคี และความเข้าใจอันดีในหมู่คณะ

๒.๑.๓.๑๐ ช่วยบำรุงขวัญทหารและตำรวจที่ปฏิบัติหน้าที่ตามชายแดน กิจกรรมนันทนาการที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมขวัญกำลังใจแก่ทหารและตำรวจชายแดน เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่ง ในการตอบแทนให้กำลังใจด้วยกิจกรรมนันทนาการในเวลาว่างแก่กองทหารและตำรวจชายแดน

จากประโยชน์และคุณค่าของนันทนาการที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปความได้ว่า กิจกรรมนันทนาการเป็นสิ่งสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อมนุษย์ ตั้งแต่วัยเด็กจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ กิจกรรมนันทนาการจะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้ผู้ที่เข้าร่วมและประกอบกิจกรรมนันทนาการเหล่านั้นได้รับผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ยังเป็นกิจกรรมที่ทำให้ชีวิตมีความสนุกสนาน ร่าเริง และได้รับความพึงพอใจจากการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการเพื่อพัฒนาร่างกาย สังคม สติปัญญา และอารมณ์สุขของชีวิตมนุษย์

๒.๑.๔ ประเภทของกิจกรรมนันทนาการ

สมบัติ กาญจนกิจ กล่าวไว้ว่า กิจกรรมนันทนาการเป็นหัวใจสำคัญอย่างยิ่งต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาความเจริญเติบโตทางด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ เช่น ทางกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาและจิตใจ กิจกรรมนันทนาการจะช่วยเสริมสร้างชุมชนในด้านคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งกิจกรรมนันทนาการของชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งออกเป็น ๑๓ ประเภท ดังต่อไปนี้

- ๒.๑.๔.๑ กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม
- ๒.๑.๔.๒ กิจกรรมนันทนาการการเล่นพื้นบ้าน
- ๒.๑.๔.๓ กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ
- ๒.๑.๔.๔ กิจกรรมนันทนาการพัฒนาจิตใจและความสงบสุข
- ๒.๑.๔.๕ กิจกรรมนันทนาการการละคร
- ๒.๑.๔.๖ กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรก
- ๒.๑.๔.๗ กิจกรรมนันทนาการดนตรีและร้องเพลง
- ๒.๑.๔.๘ กิจกรรมนันทนาการทางสังคม
- ๒.๑.๔.๙ กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ
- ๒.๑.๔.๑๐ กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม
- ๒.๑.๔.๑๑ กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร
- ๒.๑.๔.๑๒ กิจกรรมนันทนาการสุขภาพและสมรรถภาพ
- ๒.๑.๔.๑๓ กิจกรรมนันทนาการมนุษยสัมพันธ์^๗

๒.๑.๔.๑ กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม

กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม เป็นผลงานอันเกิดจากการกระทำของฝีมือมนุษย์ โดยการนำวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน งานหัตถกรรมจะมีรูปแบบตามการพัฒนาของฝีมือช่างที่สั่งสมประสบการณ์ และสืบทอดความรู้ความชำนาญจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาและทักษะเฉพาะบุคคล ส่งผลให้งานหัตถกรรมมีความงามและมีคุณค่าทางศิลปะรวมอยู่ด้วย อาจเป็นในด้านรูปทรง ลวดลาย สี สัน ความละเอียด ความประณีตของวัสดุการทำ ดังนั้น กิจกรรมนันทนาการงานศิลปหัตถกรรม

^๗สมบัติ กาญจนกิจ, นันทนาการและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๘.

บางอย่างจึงจัดเป็นงานศิลปะ ที่เรียกว่า ศิลปหัตถกรรม ซึ่งมีผู้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า ถ้าวัตถุนั้นผู้สร้างให้ความสำคัญด้านความงามมากกว่าประโยชน์ใช้สอยถือว่าวัตถุนั้นเป็นศิลปหัตถกรรม แต่ถ้าวัตถุนั้นมีประโยชน์ใช้สอยมากกว่าก็ถือว่าเป็นงานหัตถกรรม ซึ่งทั้งสองล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันจนไม่อาจแยกออกจากกันได้ ทั้งยังเป็นกิจกรรมที่ทำให้ชีวิตมีความสนุกสนาน ร่าเริง รวมถึงเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยให้บุคคลเข้าร่วมในเวลาว่างด้วยความสมัครใจ ได้รับความพึงพอใจ ความสนุกสนาน เพื่อพัฒนาร่างกาย สังคม สติปัญญา และอารมณ์สุขของชีวิต

๒.๑.๔.๒ กิจกรรมนันทนาการการเล่นพื้นบ้าน

กิจกรรมนันทนาการการเล่นพื้นบ้าน เป็นกิจกรรมนันทนาการที่คนในสังคมนิยมเล่นกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง ช่วยผ่อนคลายอารมณ์ให้ได้รับความบันเทิงใจหลังจากประกอบกิจวัตรประจำวัน และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สะท้อนวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อของคนในท้องถิ่นมาจนถึงปัจจุบัน กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวมีความเด่นชัดในการใช้ความพยายามทางกายและจิตใจให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน ซึ่งการเล่นเป็นกิจกรรมนันทนาการที่มีกฎกติกาในการเล่นอย่างชัดเจน โดยมากจะใช้ทักษะทางด้านร่างกายพื้นฐาน เช่น การกระโดด การวิ่ง การก้าว เป็นต้น และจะไม่ใช้ทักษะขั้นสูงอย่างกีฬา รวมถึงมีข้อตกลงและกฎระเบียบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ซึ่งผู้เล่นต้องยอมรับและปฏิบัติตาม เพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความกล้าแสดงออก การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด ช่วยส่งเสริมสุขภาพจิต และช่วยพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ เช่น ทักษะการเคลื่อนไหวพื้นฐาน ทักษะทางด้านภาษา ทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ย่อมจะส่งผลต่อการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นปกติสุข

๒.๑.๔.๓ กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ

กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ เป็นกิจกรรมนันทนาการการเคลื่อนไหวของร่างกายให้สอดคล้องกับจังหวะดนตรีที่นำมาประกอบ โดยมุ่งเน้นให้มีอารมณ์ความรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินร่วมกับการเคลื่อนไหวนั้น ส่วนการฟ้อนเป็นศิลปะที่พยายามเลียนแบบธรรมชาติ และตอบสนองธรรมชาติด้วยวิธีการต่าง ๆ จนพัฒนารูปแบบท่าทางที่สวยงามกลายเป็นศิลปะประจำกลุ่มชนหรือศิลปะประจำชาติที่ แสดงถึงอารมณ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น ความสุข เสียใจ ความรัก การบูชา รวมถึงการถ่ายทอดบางส่วนของวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อผ่อนคลายความเครียด ช่วยพัฒนาสุขภาพกายและสุขภาพจิตให้มีความมั่นใจ ช่วยสร้างเสริมให้ร่างกายได้

สัดส่วน ช่วยควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกายให้เป็นระบบ ช่วยให้เกิดการติดต่อบรรยากาศระหว่างบุคคลเพื่อเปิดรับประสบการณ์ใหม่ รวมถึงเรียนรู้และชื่นชมในศิลปะวัฒนธรรมประจำชาติอย่างภาคภูมิใจ

๒.๑.๔.๔ กิจกรรมนันทนาการพัฒนาจิตใจและความสงบสุข

กิจกรรมนันทนาการพัฒนาจิตใจและความสงบสุข เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยสร้างความสุขทางจิตวิญญาณของมนุษย์ให้ดีขึ้น กล่าวคือ ช่วยให้ผู้มีมนุษย์มีความรู้ ความคิด รู้จักใช้คุณค่าที่ได้จากกิจกรรมนันทนาการเพื่อสร้างความสุขให้กับผู้ที่ได้เข้าร่วม และช่วยส่งเสริมการแสดงออกแห่งตนอย่างถูกต้องและสร้างสรรค์ ลดความเห็นแก่ตัว สร้างคุณค่าความมีน้ำใจ รู้จักการให้บริการช่วยเหลือสังคม ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการประเภทนี้ นอกจากจะได้หลีกเลี่ยงความวุ่นวายของสังคมแล้ว ยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้จิตใจได้ผ่อนคลายจากความเครียด ช่วยเสริมสร้างสมรรถภาพการทำงานของระบบต่าง ๆ ของร่างกายให้ทำงานได้ดียิ่งขึ้น และเป็นการเปิดโอกาสการเรียนรู้ของตนเองและผู้อื่น เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองให้ดีและมีความสุข

๒.๑.๔.๕ กิจกรรมนันทนาการการละคร

กิจกรรมนันทนาการการละคร เป็นกิจกรรมที่มนุษย์สื่อความหมายผ่านการแสดงที่ผู้ถูกเป็นเรื่องราว เป็นกิจกรรมนันทนาการที่รวบรวมศิลปะสาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะศิลปะแขนงวิจิตรศิลป์ ซึ่งเป็นศิลปะแห่งความงามที่มุ่งสนองความต้องการทางอารมณ์ ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ ทำให้ผู้ชมได้ประสบการณ์และเข้าใจชีวิตในแง่มุมที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น แล้วนำไปปรับปรุงชีวิตของตนเองให้หลีกเลี่ยงจากความหายนะเสมือนดังที่ละครประสม หรือนำเอาข้อคิดมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน เพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ของชีวิต ก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน กิจกรรมนันทนาการประเภทนี้ ช่วยทำให้มนุษย์ได้แสดงธรรมชาติของตนเองออกมาให้ปรากฏเป็นการกระทำอันเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชีวิตประจำวัน กิจกรรมนันทนาการการละครเกิดได้หลายวิธี เช่น เกิดจากการแสดงพิธีกรรมทางศาสนา การฝัน หรือจินตนาการ เพื่อส่งเสริมอารมณ์สุขสนุกสนานแก่ผู้ร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงสภาพของสังคมในแต่ละยุคสมัยอีกด้วย

๒.๑.๔.๖ กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรก

กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรก เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ทำในยามว่าง งานอดิเรกนั้นเกิดจากความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นหลัก มากกว่าที่จะได้ผลตอบแทนในรูปเงินทองหรือสิ่งแลกเปลี่ยนอย่างอื่น กิจกรรมนันทนาการประเภทนี้จะช่วยเพิ่มพูนทักษะ ความรู้

และประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมอย่างเป็นปกติสุข ส่วนใหญ่เป็นการใช้เวลาว่างในการปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ เพื่อความสุขในชีวิต คุณค่าของงานอดิเรกนั้นที่จริงมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะเป็นงานสำคัญสำหรับชีวิต มีคนจำนวนมากที่เอาศัณยานอดิเรกเป็นเครื่องมือสร้างความรุ่งโรจน์และชื่อเสียงเกียรติคุณให้กับตัวเองมากกว่างานประจำ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ กล่าวไว้ในหนังสือ วิธีทำงานและสร้างอนาคต ว่า การได้ทำงานที่เราชอบ ย่อมเป็นความสุขเท่ากับการเที่ยวเตร่ หรือหาความสนุกทางอื่น และยังได้ผลของงานที่เป็นประโยชน์ด้วย ยิ่งป้องกันไม่ให้เราใช้เวลาไปในทางสามะเลเทเมาหรือประพุดิเสียหาย งานอดิเรกจะให้ความสุข สนุกสนาน ความรื่นรมย์แก่ชีวิตเรา แทนความสนุกสนานอย่างอื่นและนำมาใช้ประโยชน์ได้ด้วย^๕

๒.๑.๕.๗ กิจกรรมนันทนาการดนตรีและร้องเพลง

ดนตรีและร้องเพลงเป็นกิจกรรมนันทนาการที่เกิดมาพร้อมกับชีวิตมนุษย์ ดนตรีเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์อย่างหนึ่งที่ช่วยให้มนุษย์มีความสุข สนุกสนานรื่นเริง ช่วยผ่อนคลายความเครียดทั้งทางตรงและทางอ้อม ดนตรีเป็นเครื่องกลมกล่อมเกลาจิตใจของมนุษย์ให้มีความเบิกบานและความสงบ กล่าวคือ ในการดำรงชีพของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายนั้น ดนตรีล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สืบเนื่องมาจากขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวแสดงออกมาในด้านระดับเสียง ท่วงทำนอง เสียงประสาน จังหวะ คุณภาพเสียง ความต่อเนื่องของเสียง พื้นผิวของเสียง และความดังค่อยและดัง ทำให้เกิดความไพเราะแก่ผู้ที่ได้รับฟัง ไม่ว่าจะผ่านทางด้านวรรณศิลป์ คือการเลือกสรรถ้อยคำที่ใช้ในการแต่ง การเรียบเรียงประโยคและการใช้โวหารที่ลงตัว นอกจากนี้ยังเป็นศิลปะที่อาศัยเสียงเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกไปสู่ผู้ฟัง ก่อให้เกิดความสุข ความปลื้มปิติ และความพึงพอใจของมนุษย์

๒.๑.๕.๘ กิจกรรมนันทนาการทางสังคม

กิจกรรมนันทนาการทางสังคม เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นในสังคมที่ยังไม่รู้จักกันให้รู้จักกัน หรือเพิ่มความสัมพันธ์ที่ดีอยู่แล้วให้ดีมากยิ่งขึ้น มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีความต้องอยู่เสมอ ไม่ว่าจะ เป็น ความรัก ความเข้าใจ ความสัมพันธ์ ความอบอุ่นและการเป็นเจ้าของ ดังนั้น กิจกรรมนันทนาการทางสังคมจึงเป็นกิจกรรมนันทนาการที่เปิดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นได้มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่น มีความ

^๕ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, วิธีทำงานและสร้างอนาคต, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพมหานคร: บริษัทคู่แข่งจำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

สามัคคีต่อเพื่อนมนุษย์มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ได้พบเพื่อนใหม่ โดยเฉพาะผู้ที่มีความสนใจในการแก้ไขปัญหาของสังคมในทิศทางเดียวกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและขยายโลกทัศน์ส่วนตัวให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

๒.๑.๕.๙ กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ

กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ เป็นกิจกรรมนันทนาการที่จัดขึ้นในโอกาสพิเศษ เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและหลุดพ้นจากความจำเจในชีวิต เช่น กิจกรรมนันทนาการในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมนันทนาการในครอบครัว กิจกรรมนันทนาการเพื่อพบปะสังสรรค์ระหว่างเพื่อนสนิท กิจกรรมนันทนาการพัฒนาสังคม เป็นต้น การจัดกิจกรรมนันทนาการดังกล่าวจะจัดขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนได้มีโอกาสทำงานร่วมกับผู้อื่น ช่วยให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้ทักษะการทำงานใหม่ ๆ อันเป็นการเพิ่มศักยภาพอาชีพการงานในอนาคต นอกจากนี้ยังเอื้อประโยชน์ให้กับชุมชนได้มีมนุษย์สัมพันธ์ และทัศนคติที่ดีต่อคนรอบข้างมากยิ่งขึ้น

๒.๑.๕.๑๐ กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม

กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญและเป็นกิจกรรมนันทนาการเก่าแก่ที่สุดของมนุษยชาติ เพราะไม่ว่าชาติใดก็ล้วนแล้วแต่มีภาษาและวรรณกรรมเป็นของตนเอง อันเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคมหรือชาติบ้านเมืองนั้น ๆ ภาษาและวรรณกรรมจึงทำหน้าที่เสมือนกระจกที่สะท้อนภาพเหล่านั้นเอาไว้ แม้เราจะมีตำราประวัติศาสตร์ แต่ก็ทำหน้าที่เพียงบันทึกเหตุการณ์ภายนอกที่เกิดขึ้นเท่านั้น ส่วนความรู้สึกนึกคิดและสภาพจิตใจอันเป็นสมมติฐานของเหตุการณ์ที่ปรากฏออกมาภายนอกนั้น หาได้บันทึกไว้ไม่ กิจกรรมนันทนาการประเภทนี้ ช่วยทำให้เข้าใจสภาพสังคม วิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม จินตนาการ และสติปัญญาของกลุ่มชนได้ดียิ่งขึ้น รวมถึงยังเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ให้ความบันเทิงใจ ช่วยผ่อนคลายจิตใจที่ถูกกดดันให้มีความสุขจากกรอบของสังคม และใช้เป็นเครื่องมือในการสั่งสอนศีลธรรมอันดีงามให้กับสังคมอีกทางหนึ่ง

๒.๑.๕.๑๑ กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร

การขับเคลื่อนสังคมให้ประสบผลสำเร็จนั้น องค์ประกอบที่สำคัญคือ คนในชุมชนรู้จักใช้เวลาว่างเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร เพื่อให้มีโอกาสช่วยเหลือและสนับสนุนการทำกิจกรรมจากจิตใจที่เต็มไปด้วยความปรารถนาดี ให้ประสบผลสำเร็จตามที่สังคมนั้นต้องการ

กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม การให้และการรับ ก่อให้เกิดความพึงพอใจ และช่วยพัฒนาจิตใจของบุคคลให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้งานอาสาสมัครยังเป็นการให้บริการที่ช่วยส่งเสริมทักษะ และพัฒนาจิตใจของบุคคลให้มีความมั่นคงสูงขึ้น ทำให้ชีวิตของตนเองมีค่ามีประโยชน์ต่อผู้อื่น หลุดพ้นจากความซ้ำซากจำเจในชีวิต ได้เรียนรู้ทักษะการทำงานใหม่ ๆ อันเป็นการเพิ่มศักยภาพอาชีพการงานในอนาคต นอกจากนี้ งานอาสาสมัครยังช่วยพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ โดยอาศัยแรงงานจากความร่วมมือของคนในชุมชนที่จะต้องเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อนำพาประเทศให้เดินก้าวไปข้างหน้าอย่างมีเสถียรภาพในสภาวะกาลที่เปลี่ยนแปลงของปัจจุบัน

๒.๑.๔.๑๒ กิจกรรมนันทนาการสุขภาพและสมรรถภาพ

มนุษย์มีความเชื่อในเรื่องการรักษาสุขภาพและสมรรถภาพของตนเองมาเป็นเวลาอันยาวนานแล้ว เพราะเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้พวกเขามีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง รวมถึงรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์สูงสุด ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตในทางที่ดีขึ้น ทั้งทางด้านสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตใจของตนเอง อันเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการลีลาชีวิตของมนุษย์ที่สมบูรณ์ กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น นอกจากนี้ ยังเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สะท้อนวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ผ่านการออกกำลังกายในรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นการช่วยส่งเสริมสุขภาพพลานามัยของคนในชุมชนให้ดีขึ้น ทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสในการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจชีวิตมากยิ่งขึ้น รู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ และที่สำคัญการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงยังช่วยจัดปัญหาสังคม อันเกิดจากการใช้เวลาไปกับสิ่งที่ไร้ประโยชน์อีกด้วย

๒.๑.๔.๑๓ กิจกรรมนันทนาการมนุษยสัมพันธ์

กิจกรรมนันทนาการมนุษยสัมพันธ์ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ถึงพฤติกรรม ทศนคติ และการเข้าใจผู้อื่น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างความร่วมมือที่ดีต่อการพัฒนาองค์กร และยังเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยกระตุ้นให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข รู้จักหน้าที่ของตนเองในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี รวมถึงรู้จักรักษาความรับผิดชอบ และบทบาทของตนเองในสังคม อันจะช่วยส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์ในการทำงานประสานความร่วมมือกันของกลุ่ม ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในสังคมตามวิถีประชาธิปไตย

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

๒.๒.๑ ความหมายของวัฒนธรรม

คำว่า วัฒนธรรม มาจากรากศัพท์ภาษาละติน ๒ คำ คือ colere มีความหมายว่า ปลูกฝังหรือ สันสอน และ cultus แปลว่า การปลูกฝังหรือการอบรม เมื่อนำคำทั้งสองรวมกันจะได้คำว่า culture ซึ่งเป็นคำในภาษาอังกฤษ มีความหมายที่กว้างขึ้น หมายถึง กระบวนการเรียนที่ตกทอดเป็นมรดกทางสังคม^๙

ในประเทศไทย คำว่า วัฒนธรรม หากพิจารณาความหมายให้ละเอียดแล้วสามารถแบ่งรูป ศัพท์ออกได้เป็น วัฒนธรรม เป็นภาษาบาลี หมายถึง ความเจริญ ความมั่งคั่ง กับ ธรรม เป็นภาษา สันสกฤต หมายถึง คุณความดี ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมรายละเอียดและเนื้อหาที่เกี่ยวข้องไว้ดังต่อไปนี้

พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติคำว่า วัฒนธรรม ขึ้นใช้ เพื่อให้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Culture และทรงแสดงเหตุผลของการบัญญัติคำนี้ไว้ในเรื่อง ข้อคิดเกี่ยวกับภาษาและวรรณคดี ไว้ว่า

“...สำหรับคำว่า Culture ข้าพเจ้าจึงได้นำใช้คำว่า พฤทธิธรรมตามรูปสันสกฤต ข้าพเจ้าเองก็รู้สึกว่ามันยังหนักอยู่ ยังไม่เป็นที่พอใจ คนอื่นที่ใช้ตามก็ยังไม่พอใจ ครั้งวันหนึ่งข้าพเจ้าเขียนบทนำในหนังสือพิมพ์ ประชาชาติ คำว่า วัฒนธรรม ก็ดลมาเอง และข้าพเจ้าก็รู้สึกทันทีว่า คำนั้นจะดี เพราะจังหวะเสียงในภาษาไทยสนิทดี เหมาะสมกับอัศจรรย์ะลักษณะแห่งภาษาไทย...”^{๑๐}

นอกจากนี้ยังมีผู้เคยคิดบัญญัติคำเพื่อใช้เทียบกับคำว่า Culture มาก่อน นั่นคือ ภูมิธรรม และท่านผู้ใช้คำนี้คือ พระมหาพุล แห่งวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์^{๑๑} ซึ่ง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงแสดงปาฐกถาเพื่อตอบปัญหาพระมหาพุล ที่หอสมุดวชิราวุธ เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็เนื่องจากภูมิธรรมนั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕ ได้นิยามคำนี้ไว้ว่า พื้นจิตใจที่มีคุณธรรม ซึ่งมีความหมายไม่ตรงกับคำว่า Culture ที่มีลักษณะเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง^{๑๒}

^๙งามพิศ สัตย์สงวน *หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร: รามการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑.

^{๑๐}พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์, *ข้อคิดเกี่ยวกับภาษาและวรรณคดี* (กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๘), หน้า ๓๒.

^{๑๑}ประพัฒน์ ตริณวงศ์, *การฟื้นฟูวัฒนธรรมครั้งกรุงรัตนโกสินทร์* (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

^{๑๒}สมาคมวรรณคดี, *บันทึกสมาคมวรรณคดี ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒* (กรุงเทพมหานคร: โสภณพิพรรฒธนาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๗.

วัฒนธรรม ตาม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า สิ่งที่ทำให้ความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา^{๑๓}

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ได้ให้ความหมายไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นชื่อรวมสำหรับแบบอย่างของพฤติกรรมทั้งหลายที่ได้มาทางสังคมและที่ถ่ายทอดกันไปทางสังคมโดยอาศัยสัญลักษณ์ วัฒนธรรม จึงเป็นชื่อสำหรับสัมฤทธิผลที่เด่นชัดทั้งหมดของกลุ่มมนุษย์ รวมทั้งอุปกรณ์ที่เป็นวัตถุหรือสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งแสดงรูปแบบแห่งสัมฤทธิผลทางวัฒนธรรม และทำให้ลักษณะวัฒนธรรมทางปัญญาสามารถเป็นประโยชน์ใช้สอยได้^{๑๔}

พระยาอนุมานราชธน ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิต ถ่ายทอดกันได้อย่างกันได้ เป็นมรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม^{๑๕}

อมรา พงศาพิชญ์ ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่มีมนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ ดังนั้นวัฒนธรรมคือ ระบบในสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น มิใช่ระบบที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติตามสัญชาตญาณ วัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์ในสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้นมา แล้วจึงสั่งสอนให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้หรือนำไปปฏิบัติ วัฒนธรรมจึงมีการเรียนรู้และถ่ายทอด^{๑๖}

จากความหมายของวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น สรุปความได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตทุกด้านของคนในสังคม นับตั้งแต่ วิธีการกิน วิธีอยู่ วิธีแต่งกาย วิธีพักผ่อน ตลอดจนวิธีแสดงทางความสุขทางใจ อันเป็นผลมาจากกระบวนการเรียนรู้ และสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเพื่อรักษาหรือดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมตามยุคสมัย

๒.๒.๒ ประเภทของวัฒนธรรม

เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยา จึงมีนักวิชาการทางด้านวัฒนธรรมได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้ ดังต่อไปนี้

^{๑๓}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ (กรุงเทพมหานคร: นามบัญญัติพับลิเคชันส์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๕๘.

^{๑๔}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา (กรุงเทพมหานคร: นามบัญญัติพับลิเคชันส์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๑.

^{๑๕}พระยาอนุมานราชธน, เรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๑), ๔๓.

^{๑๖}อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมนุษยวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๕.

ชัยรัตน์ โตศิลา ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) วัฒนธรรมวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น เครื่องบิน วัด โรงภาพยนตร์ โรงละคร โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น ๒) วัฒนธรรมไม่เกี่ยวกับวัตถุ (Non-material Culture) หมายถึง อุดมการณ์ ค่านิยม แนวคิดการแข่งขันอย่างมีเหตุผล ประเพณี การปฏิบัติสืบทอดกันมา และเป็นที่ยอมรับของตนว่าดีงาม เหมาะสม เช่น ศาสนา ความเชื่อ ความสนใจ ทักษะสติ ความรู้ ความสามารถ ซึ่งเป็นนามธรรม จับต้องไม่ได้ และมองเห็นไม่ได้^{๑๗}

พระยาอนุমানราชธน ผู้ซึ่งองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกอย่างกว้าง ๆ เป็น ๒ ประเภท คือ ๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพเพื่อให้อยู่ดีกินดีมีความสะดวกสบายในการครองชีพ วัฒนธรรมประเภทนี้ได้แก่ สิ่งความจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต ๔ อย่าง และสิ่งอื่น ๆ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ ยานพาหนะ ตลอดจนเครื่องอาวश्यकุโธปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือป้องกันตัวก็สงเคราะห์ให้อยู่ในประเภทนี้ได้ ๒) วัฒนธรรมทางจิตใจ หมายถึง สิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจมีความเจริญงอกงาม ได้แก่ การศึกษา วิชาความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญา ศาสนา จรรยา ศิลปะ วรรณคดี กฎหมาย และระเบียบประเพณี ซึ่งส่งเสริมความรู้สึทางจิตใจให้งอกงามหรือให้สบายใจ^{๑๘}

จากเนื้อหาประเภทของวัฒนธรรมดังกล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปความได้ว่า วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ วัฒนธรรมทางวัตถุ ซึ่งเป็นแบบแผนหรือวิธีการประดิษฐ์โดยมีวัตถุเป็นหลัก เพื่อใช้เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายให้กับชีวิตประจำวัน และวัฒนธรรมทางจิตใจ คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ ความรู้สึกหรือเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ ศีลธรรม ประเพณี ปรัชญา จริยธรรม กฎหมาย ที่มนุษย์ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

๒.๒.๓ ความสำคัญของวัฒนธรรม

พระราชดำรัสของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และนักวิชาการทางด้าน วัฒนธรรม ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

“...ชาติไทยของเรามีความเจริญด้วยศีลธรรม จรรยา และศิลปวัฒนธรรมอัน ครอบถ้วนทุกสาขาที่สืบทอดต่อกันมาแต่บรรพบุรุษ สิ่งเหล่านี้เป็นมรดกล้ำค่าและ

^{๑๗}ชัยรัตน์ โตศิลา, “การศึกษาคุณลักษณะทางวัฒนธรรมไทยของนักเรียนมัธยมศึกษา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาการสอนสังคมศึกษา ภาควิชาหลักสูตรการสอนและเทคโนโลยีการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ๒๕๔๙), หน้า ๑๗.

^{๑๘}พระยาอนุমানราชธน, รวมเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม, หน้า ๕๐.

เป็นนิมิตหมายสำคัญอย่างเอกที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาติไทย คนไทย ซึ่งแตกต่างจากชาติอื่นคนอื่น จึงเป็นสิ่งที่คนไทยพึงศึกษาให้เห็นแจ้งถึงคุณค่าและพยายามถนอมรักษาไว้ด้วยความรู้ ความสามารถ รอบคอบ เพื่อมิให้สูญสลายหรือแปรสภาพไปในทางเสื่อม ในกรณีนี้ทุกคนจะต้องทราบแก่ใจโดยตระหนักว่าการศึกษาและรักษาวัฒนธรรมไทย แท้จริงคือการจรรโลงรักษาอิสรภาพและความเป็นไทยของชาติไทยและคนไทยแต่ละคนไว้นั่นเอง...^{๑๙}

กระทรวงวัฒนธรรม ได้ให้แนวทางปรัชญาเกี่ยวกับความสำคัญของวัฒนธรรมเพื่อเป็นหลักยึดในทิศทางของการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม ในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๔ ดังต่อไปนี้ ๑) วัฒนธรรมเป็นยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของคนในชาติ สร้างจิตสำนึก จิตวิญญาณ คุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ๒) วัฒนธรรมเป็นทุนและพลังขับเคลื่อนในทางเศรษฐกิจและสังคม ๓) วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความมั่นคงทางสังคม และคุณภาพชีวิตของคนและเป็นผลผลิตเชิงคุณภาพของการพัฒนา ๔) วัฒนธรรมส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพ การเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการปรับตัวของคนในชุมชน ๕) มรดกทางวัฒนธรรมของชาติเป็นภูมิปัญญาของคนไทยที่สร้างและสั่งสมมาในอดีต เป็นเอกลักษณ์และมรดกอันล้ำค่าของชาติ ซึ่งคนไทยในปัจจุบันควรอนุรักษ์สืบทอดและสร้างสรรค์^{๒๐}

ไพฑูริย์ มีสกุล และคณะ ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้ ๑) เป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน ได้แก่ รูปแบบครอบครัว ชายจะมีภรรยาได้กี่คน หรือ หญิงจะมีสามีได้กี่คน เป็นต้น ๒) เป็นตัวกำหนดบทบาทความสัมพันธ์ หรือ พฤติกรรมของมนุษย์ เช่น ในสังคมไทยผู้ชายจะบวชเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี หรือเด็กเมื่อพบผู้ใหญ่ควรยกมือไหว้และพูดจาให้เรียบร้อยสำรวม เป็นต้น ๓) ทำหน้าที่ควบคุมสังคม เช่น ในสังคมไทยถือว่าการกระทำของผู้หญิงที่หนีตามผู้ชายโดยไม่ได้มีการขออนุญาตตามประเพณีนั้นเป็นการกระทำที่ควรได้รับการตำหนิจากเพื่อนบ้าน จะเกิดการไม่คบค้าสมาคมด้วย ๔) ทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่แสดงว่าสังคมหนึ่งแตกต่างไปจากสังคมหนึ่ง เช่น วัฒนธรรมการพบปะกันในสังคมไทยจะมีการยกมือไหว้กัน แต่ในสังคมญี่ปุ่นต้องโค้งคำนับกัน ๕) ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม เกิดความเป็นปึกแผ่น จงรักภักดีและอุทิศให้กับสังคม ทำให้สังคมมีความอยู่รอด ๖) วัฒนธรรมเป็นปัจจัย

^{๑๙} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, พระราชดำรัสในพิธีเปิดปีแห่งการรณรงค์เพื่อส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมไทย พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๔๐ (กรุงเทพมหานคร: นิลนาถการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

^{๒๐} กรรณิการ์ สัจกุล, เอกสารคำสอนวิชา ๒๗๐๑๑๗๘ วัฒนธรรมไทย (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๙-๓๑.

ที่สำคัญในการสร้างและหล่อหลอมบุคลิกภาพทางสังคมให้กับสมาชิก ๗) ทำให้สมาชิกแต่ละคนตระหนักถึงความหมายและวัตถุประสงค์ของการมีชีวิตอยู่ เช่น ในสังคมไทยมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เป็นต้น ๘) สร้างหรือจัดแบบแผนความประพฤติ เพื่อระบุว่าบุคคลจะได้ปฏิบัติโดยไม่จำเป็นต้องคิดหาวิธีปฏิบัติโดยไม่จำเป็น กล่าวคือ วัฒนธรรมจะกำหนดแบบแผนความประพฤติไว้หน้าที่ของสมาชิกสังคมคือประพฤติปฏิบัติตาม

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้ วัฒนธรรมเป็นเครื่องวัดและเครื่องกำหนดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม และขณะเดียวกันวัฒนธรรม ยังกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของประชาชน และความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติมาก สามารถสรุปได้ดังนี้ ๑) วัฒนธรรมช่วยให้มนุษย์สะดวกสบายขึ้น ช่วยแก้ปัญหาและสนองความต้องการต่าง ๆ ของมนุษย์ สามารถเอาชนะธรรมชาติได้เพราะสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาช่วย ๒) วัฒนธรรมช่วยเหนี่ยวรั้งสมาชิกในสังคมให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ๓) เป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของชาติ ชาติที่มีวัฒนธรรมสูงย่อมได้รับการ ยกย่องและเป็นหลักประกันความมั่นคงของชาติ ๔) เป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่าง สันติสุข ๕) ช่วยให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองถาวร^{๒๐}

จากพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และนักวิชาการทางด้านวัฒนธรรมที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรม สามารถสรุปความสำคัญของวัฒนธรรมได้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นความแตกต่างของมนุษย์ในสังคม แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและความเจริญของงานแห่งจิตใจของคนในชาติที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน มีการปรับปรุง ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนกลายเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตของคนในสังคม

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมนันทนาการในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยผ่อนคลายความเครียดของร่างกายและจิตใจในชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ดังต่อไปนี้

^{๒๐} กระทรวงศึกษาธิการ, ชุตติวิชา กศน.หมวดวิชาพัฒนาสังคมและชุมชน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖), หน้า ๓๙.

๒.๓.๑ ความหมายของการท่องเที่ยว

ศิริ ฮามสุโพธิ์ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวหมายถึง การเดินทาง จากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เพื่อทำการศึกษาและพักผ่อนหย่อนใจ หรือก่อให้เกิด การกระทำร่วมกันของมนุษย์ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม จนเป็นเหตุดึงดูดให้เดินทางไปศึกษา และท่องเที่ยวตามแหล่งต่าง ๆ^{๒๒}

นิคม จารุมณี ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวประกอบด้วย องค์ประกอบอย่างน้อย ๓ ประการคือ เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ และการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการ ประกอบอาชีพหรือหารายได้ ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมและบริการที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ ในการเดินทาง เช่น การคมนาคมขนส่ง ที่พักแรม สถานขายอาหารและเครื่องดื่ม ร้านค้าของที่ระลึก สถานบันเทิง สิ่งอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการบริการต้อนรับนักท่องเที่ยว^{๒๓}

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว ไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นนันทนาการรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในเวลาว่างที่มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเป็นการเดินทางจากที่หนึ่งที่มีจุดหมายถึง ที่อยู่อาศัย ไปยังอีกที่หนึ่งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม โดยมีแรงกระตุ้นจากความต้องการในด้านศักยภาพด้าน วัฒนธรรม ด้านการปฏิบัติสัมพันธ์และสถานะหรือเกียรติคุณ^{๒๔}

จากสิ่งที่ได้กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยว สามารถสรุปความได้ว่า เป็นการเดินทางไปยังแหล่งหรือสถานที่เป้าหมาย เพื่อผ่อนคลายอิริยาบถจากงานประจำ เพื่อการศึกษาเรียนรู้ แลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรม การประชุม การแสดง ธุรกิจและอื่น ๆ อันเป็นการ ช่วยสร้างความรื่นรมย์ให้แก่จิตใจเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๒๒}ศิริ ฮามสุโพธิ์, **สังคมวิทยาการท่องเที่ยว** (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙.

^{๒๓}นิคม จารุมณี, **การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว** (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

^{๒๔}สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, **รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบาย การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ** (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

๒.๓.๒ ประเภทของการท่องเที่ยว

ในการจำแนกที่หมายปลายทางทางการท่องเที่ยว หรือแหล่งท่องเที่ยว สมิท (Smith) ได้แบ่งประเภทของการท่องเที่ยวตามประสบการณ์ (travel experience) ที่นักท่องเที่ยวได้รับออกเป็น ๗ ประเภท ดังต่อไปนี้คือ

๒.๓.๒.๑ การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ (ethnic tourism) เป็นการเดินทางเพื่อที่จะสังเกตการแสดงออกทางวัฒนธรรม และแบบแผนการใช้ชีวิตของประชากรต่างเผ่าพันธุ์ รวมไปถึงการไปเยือนบ้านเกิดเมืองนอน การเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ และการเข้าร่วมพิธีทางศาสนา

๒.๓.๒.๒ การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรม (cultural tourism) เป็นการเดินทางเพื่อสัมผัสชีวิต และบางกรณีก็เข้าไปร่วมใช้ชีวิตชีวิตเก่า ๆ ที่ได้สูญหายไปแล้ว หรือสัมผัสในท้องถิ่นเก่าที่มีสิ่งดึงดูดใจ เช่น งานเทศกาล เครื่องแต่งกายตามประเพณี การละเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น

๒.๓.๒.๓ การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์ (historical tourism) เป็นการท่องเที่ยวในด้านประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถาน และแหล่งโบราณคดีที่มีความรุ่งเรืองของอดีต อาจเป็นการเยือนอนุสรณ์สถาน วัด วัง การแสดงแสง-เสียง เหตุการณ์สำคัญในอดีต เป็นต้น

๒.๓.๒.๔ การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม (environmental tourism) คดีายการท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ กล่าวคือดึงดูดนักท่องเที่ยวมาจากแดนไกล แต่จะเน้นสิ่งดึงดูดใจ (attractions) ที่เป็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าที่จะเน้นชาติพันธุ์มนุษย์ การกลับคืนสู่ธรรมชาติและ การชื่นชมต่อความสัมพันธ์ของผู้คนกับสิ่งแวดล้อมก็อยู่ในกลุ่มนี้

๒.๓.๒.๕ การท่องเที่ยวเพื่อการนันทนาการ (recreational tourism) เป็นการเข้าร่วมแข่งกีฬา การอาบแดด การสมาคมกันในสิ่งแวดล้อมที่ผ่อนคลายจิตใจ เช่น ชายหาด สนามกอล์ฟ การส่งเสริมการท่องเที่ยวในกลุ่มนี้จะดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักผ่อนหย่อนใจโดยเฉพาะ

๒.๓.๒.๖ การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (business tourism) ได้แก่ การประชุม การพบปะกัน หรือการสัมมนา ซึ่งมักจะรวมเอาการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ เข้ามาไว้ด้วย เมื่อมีการท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจเกิดขึ้น แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งจะมีการท่องเที่ยวได้หลายประเภท บางแห่งเป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม แล้วแต่นักท่องเที่ยวจะต้องการอะไร

๒.๓.๒.๗ การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (incentive tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเป็นรางวัลแก่พนักงาน เพื่อเป็นสวัสดิการของหน่วยงานและบริษัทห้างร้าน เพื่อการดูงาน การประชุม ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมและเพื่อนันทนาการ^{๒๕}

^{๒๕}Valene, S., *Hosts and Guests* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press. 1977c), p. 6.

๒.๓.๓ ความสำคัญของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการประเภทหนึ่ง ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศ ให้เจริญก้าวหน้า ดังต่อไปนี้ ๑) การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนได้เรียนรู้คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อรายได้ของคนในท้องถิ่น ๒) การท่องเที่ยวช่วยกระตุ้นให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกของท้องถิ่นและของชาติ ส่งผลให้เกิดความใส่ใจในการอนุรักษ์ การมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการดำเนินงาน และการพัฒนาการท่องเที่ยว อันเป็นการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรที่หลากหลายอย่างยั่งยืน ๓) การท่องเที่ยวช่วยให้เกิดการพัฒนาระบบบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน รวมทั้งนำคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ๔) การท่องเที่ยวเป็นการเปิดโลกทัศน์ ให้มนุษย์มีทัศนคติที่กว้างไกล ช่วยผ่อนคลายความเครียด เกิดความสนุกสนาน เป็นการพักผ่อน อีกทั้ง เป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษยชาติ ให้เกิดความเข้าใจที่ดีระหว่างกัน ๕) การท่องเที่ยวก็เป็น การพักผ่อนที่ช่วยลดความตึงเครียด พร้อม ๆ กับสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้มาเยือนและเจ้าของท้องถิ่น

จากสิ่งที่ได้กล่าวมาข้างต้นสรุปความเกี่ยวกับความสำคัญของการท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ นำไปสู่การจ้างงาน สร้างอาชีพ การกระจายรายได้ และการลงทุนในธุรกิจที่เกี่ยวข้องอีกมากมาย เป็นการสร้างความมั่งคั่ง ให้กับประชาชนและประเทศชาติอย่างเอนกอนันต์ นำไปสู่ความสำเร็จในการยกระดับคุณภาพชีวิต ของประชาชนให้ดีขึ้น

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มุ่งเน้นการเรียนรู้จากวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดโลกทัศน์ใหม่ที่กว้างไกล จากการมีประสบการณ์ในแหล่งวัฒนธรรมที่คงเอกลักษณ์เฉพาะ ท้องถิ่น สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือแม้แต่ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ที่ถ่ายทอดมาถึงยุคปัจจุบัน

๒.๔.๑ ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมสิ่ง que แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี การดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง ที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย นักท่องเที่ยว

จะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้^{๒๖} ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากมาย การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่กำลังเป็นที่นิยม คือ โฮมสเตย์ นักท่องเที่ยวจะได้เข้าไปพักอาศัยกับชาวบ้านในชุมชน และดำเนินชีวิต เช่นเดียวกับชาวบ้าน

ทวีป ศิริวัศมี ได้อธิบายความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มุ่งเรียนรู้จากวัฒนธรรมอื่น ๆ เพื่อให้เกิดโลกทัศน์ใหม่ที่กว้างไกลจากการมีประสบการณ์ในแหล่งวัฒนธรรมที่คงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น^{๒๗}

เทิดชาย ช่วยบำรุง ได้อธิบายความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นการศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมองค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าหรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติ ที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี^{๒๘}

จากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น สรุปความได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึงการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีวัฒนธรรม โบราณสถานและโบราณวัตถุ งานประเพณี วิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยเคารพวัฒนธรรมกันและกันก่อให้เกิดการเรียนรู้ ความสุข เข้าใจ และมีมิตรภาพ

๒.๔.๒ รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมสิ่งๆ ที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย แบ่งออกเป็น ๕ รูปแบบดังต่อไปนี้

^{๒๖}การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, *โครงการส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยวความสนใจพิเศษ* (กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒.

^{๒๗}ทวีป ศิริวัศมี, *รวมบทความวิจัยการท่องเที่ยว* (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓.

^{๒๘}เทิดชาย ช่วยบำรุง, *การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม : จุดเปลี่ยนอันดามันสู่ความยั่งยืน* (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

๒.๔.๒.๑ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

เป็นการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว ได้รับความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่น มีพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว โดยแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ มีดังนี้ อุทยานประวัติศาสตร์ ซากอารยธรรม แหล่งโบราณคดี พระราชวัง วัง พระตำหนัก พระที่นั่ง คู่มุ ปราสาทหิน ปรากฏ กู่ อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน ศาลวีรชน สุสาน ป้อมปราการ กำแพงเมือง ประตูเมือง คูเมือง เป็นต้น

๒.๔.๒.๒ การท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมประเพณี

เป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นจัดขึ้น ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์ เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือการเคารพ พิธีกรรมต่าง ๆ และได้รับความรู้ มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ เช่น งานบุญบั้งไฟ งานลอยกระทง งานแห่เทียนพรรษา เป็นต้น

๒.๔.๒.๓ การท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมวิถีชีวิตในชนบท

เป็นการเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ ที่มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลินได้ความรู้ ดูผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อม

๒.๔.๒.๔ การท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถาน

เป็นการเดินทางเพื่อชื่นชมสิ่งที่แสดงถึงความเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ๆ โดยที่ไม่หวังผลกำไร รวมถึงเป็นสถาบันที่ถาวรในการเก็บรวบรวม สงวนรักษา ศึกษาวิจัย สื่อสาร และจัดแสดงนิทรรศการ ให้บริการแก่สังคมเพื่อการพัฒนา โดยมีความมุ่งหมายเพื่อการค้นคว้าการศึกษา และความเพลิดเพลิน โดยแสดงหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสภาพแวดล้อม สิ่งซึ่งสงวนรักษา และจัดแสดงนั้นไม่ใช่เป็นเพียงวัตถุ แต่ได้รวมถึงสิ่งที่มีชีวิตด้วย ซึ่งรวมไปถึง สวนสัตว์ สวนพฤกษชาติ

วนอุทยาน สถานที่สงวนสัตว์น้ำ และสถานที่อันจัดเป็นเขตสงวนอื่น ๆ รวมทั้งโบราณสถานและแหล่งอนุสรณ์สถาน ศูนย์วิทยาศาสตร์และห้องฟ้าจำลอง เป็นต้น

๒.๔.๒.๕ การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาเชิงวัฒนธรรม

การเดินทางในรูปแบบของการมาศึกษาวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งมีความหมายเฉพาะเจาะจงว่าเป็นการศึกษาเรียนรู้ มีการจัดการ มีการวางแผนล่วงหน้า มีขั้นตอนที่ชัดเจน มีครูผู้สอนที่ชำนาญการ และมีวิธีการฝึกหัดตามแบบแผน เช่น การเข้ามาเรียนมวยไทย การเรียนรำไทย การเรียนดนตรีไทย เป็นต้น โดยมีสถาบันที่ให้บริการเพื่อการศึกษาด้านวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะ เช่น โรงเรียนสอนมวยไทย โรงเรียนสอนทำอาหารไทย โรงเรียนสอนนวดแผนไทย เป็นต้น

๒.๔.๓ ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้จากวัฒนธรรมอื่น เพื่อให้เกิดโลกทัศน์ใหม่ที่กว้างไกล จากการมีประสบการณ์ในแหล่งวัฒนธรรมที่คงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น โดยสามารถแบ่งประเภทแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้ดังต่อไปนี้

๒.๔.๓.๑ แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ให้ความหมายของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ หมายถึง สถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตคนในชุมชนที่มีความโดดเด่น และเป็นเอกลักษณ์ และมีการจัดการเพื่อการท่องเที่ยว และมีวัตถุประสงค์เพื่อความเพลิดเพลินและความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมของสถานที่นั้น^{๒๙} กิจกรรมนันทนาการการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ได้แก่ การชื่นชมความงามความเก่าแก่ ลักษณะเฉพาะตัวของแหล่งท่องเที่ยว การศึกษาประวัติศาสตร์ และความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยว แบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

๒.๔.๓.๑.๑ อุทยานประวัติศาสตร์

อุทยานประวัติศาสตร์ หมายถึง พื้นที่ของเมืองส่วนใดส่วนหนึ่งซึ่งเคยมีความสำคัญในอดีตแต่ไม่ได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยพื้นที่ดังกล่าว มีหลักฐานหรือคำบอกเล่า

^{๒๙}คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, โครงการการจัดทำทำเนียบสินค้าการท่องเที่ยว (กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๐.

ว่าในสมัยก่อนมีการอยู่อาศัยของชุมชนซึ่งมีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนั้น ๆ และปัจจุบันยังคงมีสิ่งปลูกสร้างของเมืองในสมัยก่อนอยู่แต่ไม่มีการอยู่อาศัยของชุมชนและได้รับการประกาศจากกรมศิลปากร ให้ขึ้นทะเบียนเป็นอุทยานประวัติศาสตร์^{๓๐} ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ประกาศพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ทั้งหมด ๑๑ แห่ง เช่นอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์พิมายจังหวัดนครราชสีมา อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร และอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น

๒.๔.๓.๑.๒ ซากอารยธรรม แหล่งโบราณคดี เมืองโบราณ

ซากอารยธรรม แหล่งโบราณคดี เมืองโบราณ หมายถึง ทรัพย์สิ่งของที่อยู่กับพื้นที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ มีอายุยาวนาน มีคุณค่าและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นในแง่ต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม ยุทธศาสตร์การรบ หรือการมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่น ในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวไม่มีผู้คนอาศัยแล้วและได้ขึ้นบัญชีเป็นโบราณสถานโดยกรมศิลปากร^{๓๑} ตัวอย่างเช่น เวียงกุมกามจังหวัดเชียงใหม่ เมืองจำปาสักจังหวัดลพบุรี และเมืองเสมาจังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

๒.๔.๓.๑.๓ พิพิธภัณฑสถานทางประวัติศาสตร์และศิลปะร่วมสมัย

สถาบันพิพิธภัณฑสถานการเรือนรู้แห่งชาติ ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง สถานที่รวบรวม สงวนรักษา และจัดแสดงโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุ ประวัติบุคคลที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ โดยการจัดแสดงสิ่งที่น่าสนใจเหล่านี้ไว้เป็นหมวดหมู่ การจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานมีทั้งที่จัดแสดงแบบถาวรและการจัดแบบชั่วคราวหรือการแสดงนิทรรศการที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปตามเทศกาล มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษา ค้นคว้าเปิดให้สาธารณชนเข้าชม^{๓๒} ตัวอย่างเช่น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร พิพิธภัณฑสถานเรือนไทย จังหวัดลพบุรี และพิพิธภัณฑสถานสงคราม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๒} สถาบันพิพิธภัณฑสถานการเรือนรู้แห่งชาติ, พิพิธภัณฑสถานการเรือนรู้ : พื้นที่ใหม่แห่งการเรียนรู้ (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพิพิธภัณฑสถานการเรือนรู้แห่งชาติ, ๒๕๕๙) หน้า ๑.

๒.๔.๓.๑.๔ พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ได้ให้ความหมายของพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นไว้ว่า หมายถึงคลังบอกเล่าความเป็นมาของชุมชน และความเป็นมาของชุมชนก็คือเรื่องราวเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาอันหลากหลาย^{๓๓} เช่น พิพิธภัณฑท์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง จังหวัดนครนายก พิพิธภัณฑท์พื้นบ้าน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

๒.๔.๓.๒ แหล่งท่องเที่ยวเพื่อชมวัฒนธรรมประเพณี

แหล่งท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมวัฒนธรรมประเพณี หมายถึงสถานที่หรือพื้นที่ที่มีการ จัดงานประเพณีและวัฒนธรรมประจำชาติหรือประจำท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้ซึ่งวัฒนธรรม และประเพณีดั้งเดิมของไทย เช่น งานประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร และงานประเพณีลอยกระทง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

๒.๔.๓.๓ แหล่งท่องเที่ยวเพื่อชมวิถีชีวิต

แหล่งท่องเที่ยวชมวิถีชีวิต หรือ โฮมสเตย์ หมายถึง การท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ นักท่องเที่ยวได้เข้าไปใช้ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกับคนอื่นในท้องถิ่น โดยอยู่บ้านเดียวกับชาวบ้านและ ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น ตอนเช้าทำอาหาร เตรียมใส่บาตร ตอนสายออกไปทำไร่ทำนา ปลูกผัก ผู้หญิงอาจอยู่บ้านทำงานฝีมือ ทอผ้า จักสาน ได้รับประทานอาหารท้องถิ่น ซึ่งเป็นการได้เรียนรู้วิถีชีวิต ของผู้คนที่ต่างไปจากที่เราเป็นอยู่ เช่น หมู่บ้านคีรีวงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านปราสาท จังหวัดนครราชสีมา และหมู่บ้านไทยทรงดำ จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น

๒.๔.๓.๔ แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาด้านวัฒนธรรม

ความหมายของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาด้านวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่หรือ สถาบันที่ให้บริการเพื่อการศึกษาด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะมีการจัดการ มีการวางแผนล่วงหน้า มีขั้นตอนที่ชัดเจน มีครูผู้สอนที่ชำนาญการ และมีวิธีการฝึกหัดตามแบบแผน ตัวอย่างเช่น สถานที่สอน ทำอาหารไทย เป็นสถานที่สอนทำอาหารไทยหรืออาหารพื้นบ้าน ในแต่ละท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยว สถานที่ทำการสอนมีทั้งเป็นโรงเรียนสอนทำอาหารแก่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ และสถานที่ฝึกสอน ในโรงแรม สถานที่สอนมวยไทย เป็นสถานที่ที่มีการฝึกสอน อบรมทักษะเกี่ยวกับศิลปะการป้องกันตัว

^{๓๓}ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, เอกสารสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๙), หน้า ๒.

หรือการชมมวยไทยในรูปแบบต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว สถานที่สอนดนตรีไทย เป็นสถานที่ที่มีการให้บริการด้านการเรียนการสอนเกี่ยวกับการเล่นดนตรีไทยชนิดต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบของเครื่องดีด เครื่องสี เครื่องตี และเครื่องเป่า ให้แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ สถานที่สอนวาดแผนไทย เป็นสถานที่ที่ให้บริการฝึกสอนการวาดแผนไทย ซึ่งในปัจจุบันบางแห่งมีทั้งการให้บริการการวาดแผนไทยและขายผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับสมุนไพรไทย พร้อมกันไป^{๓๔}

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมสิ่ง ที่แสดงถึงความเป็นวัฒนธรรม ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่าง ๆ ที่แสดง ถึงความเจริญรุ่งเรือง การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย หรือการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ ที่เน้นศิลปวัฒนธรรม ประเพณี อย่างมีความตั้งใจ

๒.๕ ภูมิหลังของกลุ่มชาติพันธุ์ไท สภาพทั่วไปของหมู่บ้านและกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทไว้ ๖ ประเด็นด้วยกันคือ ภูมิหลัง ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทว่าด้วยเรื่องราวที่เป็นนิทานปรัมปรา ภูมิหลังประวัติศาสตร์การอพยพ ประวัติ ความเป็นมาของชาวภูไทหมู่บ้านโคกโก่ง ลักษณะสังคม ลักษณะความเชื่อ วัฒนธรรมและ ขนบธรรมเนียมประเพณี และกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไท หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ พอสังเขปดังนี้

๒.๕.๑ ภูมิหลังของกลุ่มชาติพันธุ์ไทว่าด้วยเรื่องราวที่เป็นนิทานปรัมปรา

ในเชิงความเชื่อเรื่องราวภูมิหลังของชาวภูไทนั้น แต่เดิมชาวภูไทอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกับ กับพวกข่าและ ลาวพุงขาว ฮ่อและแกว อาศัยอยู่ในผลน้ำเต้าเดียวกัน เมื่อผลน้ำเต้าแตกออกก็ออกไป ตั้งบ้านเมืองเป็นของตัวเอง ปราบกฎปร่าง ผีพรธณ และภาษาแตกต่างกันไป^{๓๕} ดังปรากฏใน พงศาวดารเมืองแกลงว่า แต่เดิมเมืองแกลงมีแต่ทุ่งนา ภูเขาและต้นไม้ ไม่มีผู้คนอยู่อาศัย ต่อมา มี เทวดา ๕ องค์ ได้ปรึกษารือกันว่าควรจะไปจุติในโลกมนุษย์เพื่อเป็นต้นกำเนิดมนุษยชาติต่อไป เมื่อเห็นสอดคล้องกันแล้วจึงอธิฐานร่วมจิตเนรมิตเป็นผลน้ำเต้าแล้วเข้าไปอาศัยในผลน้ำเต้านั้น ลอยลงมาตกที่ทุ่งนาเตา ภูเขานั้นตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองแกลง เดินเท้า ๑ วันจึงถึง จากนั้น ผลน้ำเต้าได้แตกออกปรากฏร่างมนุษย์ ๕ เผ่าพันธุ์ แบ่งเป็นชายและหญิงอย่างละ ๕ คน คือ พวกข่าและ ภูไทดำ ลาวพุงขาว ฮ่อ และแกวตามลำดับ จากนั้นเหล่าชายหญิงก็ลงไปอาบน้ำชำระกาย

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒-๒๕.

^{๓๕} เปลื้อง ณ นคร, พจนะ-สารานุกรม ฉบับทันสมัย (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๒๔.

ที่หนองน้ำบริเวณเชิงเขา ชื่อว่า หนองสกหนองฮาย น้ำในหนองนั้นเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ ใครได้อาบได้กิน ร่างกายจะผ่องใสงดงาม มีสติปัญญาดี รู้จักคิดราชการบ้านเมือง แต่ด้วยความที่พวกเขาจะนั่นก็กลัวความหนาว จึงไม่ได้ลงไปอาบน้ำนั้น ทำให้รูปร่างหมองคล้ำมาจนถึงปัจจุบัน จากนั้นมนุษย์หนุ่มสาวก็ได้เป็นสามีภรรยา กันตามแซ่ และลูกหลานที่เกิดมาก็มีรูปร่างผิวพรรณตามพ่อแม่มาจนถึงทุกวันนี้^{๓๖}

นอกจากนี้ ถวิล เกษรราช กล่าวไว้ใน หนังสือประวัติภูไท เกี่ยวกับพงศาวดารล้านช้าง ว่าด้วยต้นกำเนิดของมนุษย์และเรื่องเมืองแกลง ซึ่งคาดว่าเป็นที่อยู่เก่าของชาวภูไท สรุปความได้ดังนี้

แต่ก่อนนั้นมีเมืองหนึ่งชื่อเมืองแกลง ผีและคนไปมาหาสู่กับไม่ได้ขาด และมีขุนใหญ่ครองนครอยู่ ๓ คน คนหนึ่งชื่อขุนคาน ปูลางเชิง และขุนเด็ก ปกครองเมืองอยู่เย็นเป็นสุข จากนั้นพระยาแกลงจึงให้คนมาบอกชาวเมืองว่า “ในเมืองลุ่มนี้กินข้าวให้บอกให้หมาย กินแลงกินงายก็ให้บอกแก่แกลง ได้กินขึ้นก็ให้สงขาได้กินปลา ก็ให้สงรอยแก่แกลง” เมื่อพระยาแกลงบอกอย่างนี้หลายครั้งแล้ว แต่ชาวเมืองก็ไม่สนใจพระยาแกลง พระยาแกลงจึงบันดาลให้เกิดน้ำท่วมเมืองแกลง สร้างความเดือดร้อนแก่ชาวเมืองเป็นอย่างมาก ขุนใหญ่ทั้ง ๓ จึงนำเอาไม้มาต่อเป็นเรือและแพแล้วนำชาวเมืองเข้าไปอาศัยอยู่ในเรือและแพนั้น แล้วให้กระแสน้ำพัดพาขึ้นไปหาพระยาแกลง พระยาแกลงก็ถามชาวเมืองว่า “สูเจ้ามาเมืองฟ้าตูพี่เฮ็ดสัง ตูใช้ให้ไปกล่าวแก่สูสองสามทีให้ยาแกลงย่ำย่ำย่ำเจ้ายืนดานสูสังบั้ง คำกูจึงเท่าสูแล้ว” จากนั้นพระยาแกลงจึงให้ชาวบ้านไปอาศัยอยู่ที่ดอน เพื่อรอให้น้ำแห้งและกล่าวขอขมาแก่พระยาแกลงว่า “ตูข้อยนี้อยู่เมืองบนบ่อแกลงแล่นเมืองฟ้าบ่เป็น ตูข้อยขอไปอยู่เมืองลุ่มดีดเสียง เมืองเพียงพักยอมพูนเทอญ” พร้อมทั้งมอบควายแก่ชาวบ้านไว้ทำนา อยู่มา ๓ ปี ควายนั้นก็ตายที่เมืองนาอ้อยหนู เกิดเป็นผลน้ำเต้าลูกใหญ่เท่ากับบ้านเรือน จากนั้นปูลางเชิงจึงนำเอาเหล็กเผาไฟมาเจาะผลน้ำเต้าปรากฏว่ามีคนเบียดออกมาทางที่เหล็กเผาไฟนั้น ส่วนอีกรูหนึ่งปูลางเชิงนำเอาสิ่วมาเจาะ คนก็เบียดออกมาจากรูที่เจาะเช่นกัน แบ่งเป็น ๒ พวก คือ ไทยลมและไทยลี คนที่ออกมาทางรูสิ่วนั้นแบ่งออกได้อีกเป็น ๓ พวก คือ ไทยเลิง ไทยลอบ และไทยควาง ผู้คนที่ออกมาจากน้ำเต้านั้นปูลางเชิงได้สอนวิธีการทำนา การทอผ้า และการเพาะปลูกเพื่อเป็นอาชีพเลี้ยงตนต่อไป แล้วยังบอกให้เขาเหล่านั้น รักพ่อแม่ เคารพผู้เฒ่าผู้แก่ สอนให้รู้จักการทำศพพ่อแม่ เก็บกระดูกและกึ่งข้าวส่งน้ำแก่ผู้ตาย พร้อมทั้งเรียกให้เขามากิน ต่อมาขุนบูรรมหาราชเป็นผู้ปกครองชาวบ้านเหล่านั้นสืบมา^{๓๗}

^{๓๖} ถวิล ทองสว่างรัตน์, **ประวัติผู้ไทยและชาวผู้ไทยเมืองเรณูนคร** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๗) หน้า ๑.

^{๓๗} สรุปความจาก พงศาวดารล้านช้าง ปริเฉทที่ ๒, อ้างถึงใน ถวิล ทองสว่างรัตน์, **ประวัติผู้ไทยและชาวผู้ไทยเมืองเรณูนคร**, หน้า ๒๒-๒๖.

เมื่อเปรียบเทียบพงศาวดารเมืองแกลงและพงศาวดารล้านช้าง พบว่ามีความคล้ายคลึงกันมาก กล่าวคือ เป็นตำนานว่าด้วยเรื่องการทำเนิมนุชย์จากผลน้ำเต้า ซึ่งก็ตรงกับคำบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ชาวภูไท ส่วนรายละเอียดอย่างอื่น จะแตกต่างกันในส่วนเนื้อหาของเนื้อหาและรายละเอียดของเนื้อเรื่อง

๒.๕.๒ ภูมิหลังของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทว่าด้วยเรื่องการอพยพและการตั้งถิ่นฐาน

ชาวภูไทเป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่ที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย โดยกระจายไปตามเทือกเขาภูพานและพื้นที่ใกล้เคียง ส่วนใหญ่อพยพมาจากเมืองวังในแขวงเวียงจันทร์ เมืองเซโปนในแขวงสุวรรณเขต เมืองมหาชัยอยู่ในแขวงปากเซบั้งไฟของประเทศลาว โดยการกวาดต้อนและติดตามญาติพี่น้องมา จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพงศาวดารสุพรรณภูมิ ได้ทรงกล่าวถึงกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้ทรงพบเห็นเมื่อคราวเสด็จไปตรวจราชการที่มณฑลอิสานเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๙ ไว้ว่า

“...พวกภูไท ว่าถิ่นเดิมอยู่ทางเมืองพวนฝ่ายข้างเหนือ พูดภาษาไทย ใช้ถ้อยคำผิดกับไทยล้านช้างบ้างเสียงแปร่งไปอย่างหนึ่ง ฉันทพบตามเมืองต่าง ๆ ในสองมณฑลนั้นหลายแห่ง แต่ที่เมืองเรณูนครขึ้นเมืองสกลนครดูเหมือนจะมีมากกว่าที่อื่น สังเกตดูผิวพรรณผ่องกว่าจำพวกอื่น ผู้หญิงหน้าตาอยู่ค่อนข้างหมดจด เคยมีการฟ้องรำให้ฉันดูเป็นคู่ ๆ คล้ายกับจับระบำตามภาษาของเขา”^{๓๔}

ส่วน เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง-ชูโต) แต่ครั้งยังเป็นเจ้าหมื่นไวยวรนาถเป็นแม่ทัพไปปราบฮ่อในบริเวณแคว้นสิบสองจุไทยและหัวพันห้าทั้งหก เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๔ ได้บันทึกสภาพของบ้านเมืองไว้ว่า

“...แต่ในเดือน ๖ นี้ได้ถามคนในประเทศนี้เขาบอกว่า เดือน ๖ นี้ยังเป็นเดือนดีอยู่ต่อไปเดือน ๗-๘-๙ ความไข้จะมีมากขึ้นอีกเมื่อเวลาที่น้ำขังนา ยุงก็ชุมขึ้นชาวบ้านต้องนอนกลางวัน เวลากลางคืนนอนไม่ได้ความไข้ก็ร้ายมากเป็นกันซุกซม แม่ทัพได้ตรวจดูคนในเมืองหัวพันห้าทั้งหก และพวกเขาจะนั้น หาได้พบปะชายหญิงที่มีอายุถึง ๖๐ ปีไม่ได้ถามชาวเมืองเขาดูก็บอกว่าไม่มีเลยทั้งพวกเขาแจะและลาว ภูไทหรือแม้ว่า คนที่อยู่ในประเทศนี้มีอายุอย่างมากเพียง ๕๐ เศษเท่านั้น เวลาป่วยลงแล้วหยุดยาที่จะเยียวยารักษาใครคนนั้นไม่มี เจ็บเองหายเองตายเองและพื้นภูมิประเทศก็ไม่ได้ ถ้า

^{๓๔} สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพงศาวดารสุพรรณภูมิ, นิทานโบราณคดี, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕ (กรุงเทพมหานคร: บรรณาคาร, ๒๕๔๓) หน้า ๓๑๐.

ฤดูฝน ๆ ตกลงมาก็ตายปีละมาก ๆ ดูเหมือนคนเกิดกับตายจะเท่ากัน จึงไม่มีคนมาก
พลเมืองมีอยู่เท่าใดก็มีอยู่เท่านั้น...^{๓๗}

ชาวภูไทในประเทศไทย มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ที่สิบสองจุไทย บริเวณตอนเหนือของประเทศไทย และเวียดนาม^{๓๘} ประกอบด้วยกลุ่มเมือง ๘ เมือง คือ เมืองแฉง เมืองควาย เมืองคุง เมืองม่วง เมืองจา เมืองโมะ เมืองหวัด และเมืองซา โดยมีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ใกล้กับหลวงพระบาง

ชาวภูไทแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ตามลักษณะการแต่งกายและบริเวณที่ตั้งถิ่นฐาน ได้แก่ กลุ่มภูไทขาวและกลุ่มภูไทดำ กลุ่มภูไทขาวตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนเหนือของเวียดนามต่อพรมแดนของประเทศจีน มีการใช้ธรรมเนียมต่าง ๆ อย่างชาวจีน และกลุ่มภูไทดำ นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ และสีคราม มีผิวพรรณคล้ายกับภูไทขาวแต่ค้ำกว่าเล็กน้อย แต่ลักษณะที่เหมือนกันของชาวภูไท ทั้ง ๒ กลุ่มคือ การใช้ภาษาพูดแบบเดียวกัน^{๓๙}

การอพยพของชาวภูไทดำจากเมืองแฉงนั้น มีสาเหตุมาจากการถูกรุกรานของกลุ่มภูไทขาว ที่ขยายอำนาจจนสามารถครอบครองหัวเมืองได้ถึง ๑๑ หัวเมือง พร้อมทั้งประกาศตนไม่ยอมขึ้นกับเมืองแฉง ส่งผลให้ภูไทดำต้องอพยพลงสู่ดินแดนที่ราบสูงทางตอนใต้ที่เรียกว่า หัวพันห้าพันหก อันมีเมืองน่าน้อยอ้อยหนูเป็นหัวเมืองหลัก ครั้นต่อมาประสบปัญหาความขัดแย้งกับชนพื้นเมือง และฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ก่อให้เกิดความแห้งแล้ง จึงต้องอพยพลงมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ราบเชิงขวาง

ต่อมาสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงมีพระบัญชาให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (ทองด้วง) กับเจ้าพระยาสุรสีห์ (บุญมา) นำทัพไทยสองหมื่นคนไปตีหัวเมืองลาว ตั้งแต่นครจำปาศักดิ์จนถึง นครเวียงจันทน์ กองทัพไทยล้อมเวียงจันทน์ราว ๔ เดือนเศษ จึงสามารถตีหักเอานครเวียงจันทน์ได้สำเร็จ หลังจากนั้นทางการของไทยได้ผนวกประเทศลาวทั้งหมดเป็นเมืองประเทศราช ในการศึกครั้งนี้ เมืองหลวงพระบางได้ส่งกองทัพมาช่วยไทยตีเวียงจันทน์ด้วย ภายหลังจากตีกรุงเวียงจันทน์แตก ฝ่ายไทยได้ให้กองทัพหลวงพระบางเคลื่อนพลไปตีหัวเมืองทางด้านตะวันออกของหลวงพระบาง อันมีชาวภูไทดำครองเมืองอยู่ คือเมืองทันต์และเมืองม่วย สมเด็จพระเจ้าตากสินรับสั่งให้กวาดต้อน ภูไทดำ เหล่านั้นไปตั้งบ้านเรือนที่เมืองเพชรบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี ลพบุรี ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ภูไทขาว ส่วนใหญ่ยังคงอยู่ที่เมืองแฉงในแคว้นสิบสองจุไทย จึงไม่ได้ถูกกวาดต้อนมาด้วย ชาวภูไทดำจากสองเมืองนี้ นับว่าเป็นภูไทระลอกแรกที่ถูกกวาดต้อนเข้าสู่ประเทศไทย นับว่าเป็นกุศโลบายที่สำคัญของฝ่าย

^{๓๗}พระยาสุรศักดิ์มนตรี, ประวัติของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เล่ม ๒ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔) หน้า ๔๗๘.

^{๓๘}ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, ภูไท (กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

^{๓๙}ถวิล ทองสว่างรัตน์, ประวัติผู้ไทยและชาวผู้ไทยเมืองเรณูนคร, หน้า ๑๒.

ชนะศึกที่จำต้องการกวาดต้อนผู้คนของฝ่ายแพ้ศึกมาด้วย เพื่อเป็นการตัดทอนมิให้ฝ่ายพ่ายศึกสามารถชองสู้รบพุ่งขึ้นมาแข็งข้อในภายหน้าได้ อีกทั้งเชลยศึกที่กวาดต้อนมานั้นก็นำมาปูนบำเหน็จให้กับแม่ทัพนายกองที่มีความดีความชอบ เพื่อให้ไปช่วยกันสร้างบ้านแปลงเมืองกันไป

การอพยพครั้งที่สอง เป็นการอพยพจากเมืองน่านน้อยอ้อยหนูเข้าสู่เมืองวัง โดย ทำวกำ หัวหน้าของญไทยดำได้เกลี้ยกล่อมชาวญไทดำราวหมื่นคนเศษ ให้อพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของเจ้าอนุวงศ์แห่งนครเวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์ได้โปรดให้ไปตั้งถิ่นฐานที่เมืองวัง อันเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการทำกิน ต่อมาทำวกำและสมัครพรรคพวกได้แย่งชิงอำนาจในการปกครองเมืองวังกับชนพื้นเมืองเดิมคือ พวกรา โดยทำการเสี่ยงบุญวาสนาแข่งขันยิงหน้าไม้ให้ติดหน้าผา ปรากฏว่าหน้าไม้ของฝ่ายทำวกำซึ่งติดสูงสุดสามารถยิงติดหน้าผาได้ชัยชนะจากการประลอง แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่เหนือกว่าของชนเผ่าญไท ทำวกำได้รับการแต่งตั้งเป็น พญาเก่า ปกครองเมืองวังขึ้นตรงต่อนครเวียงจันทน์ ทั้งนี้ต้องส่งพร้า มีดโต้และขวาน เป็นเครื่องบรรณาการต่อกรุงเวียงจันทน์ปีละ ๕๐๐ เล่ม และซี่ผึ้งหนัก ๒๕ ซั่ง เป็นบรรณาการแก่เจ้าเมืองญวนด้วย

การอพยพของชาวญไทเข้าสู่ประเทศไทยนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการกวาดต้อนครัวเรือนเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๘ ซึ่ง สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กล่าวไว้ในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒ สรุปความได้ว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ญวนแผ่อำนาจเข้ามาทางหัวเมืองริมฝั่งแม่น้ำโขงและทางเขมร ซึ่งขณะนั้นอยู่ในพระราชอาณาเขตไทย สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงไว้วงพระราชหฤทัยในเจ้าอนุวงศ์เจ้านครเวียงจันทน์ ด้วยเป็นผู้เข้มแข็งและชื่อตรงต่อกรุงเทพมหานครมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ และในรัชกาลที่ ๒ ได้ทรงตั้งเจ้าราชบุตร (โย้) บุตรของเจ้าอนุวงศ์เป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ เพื่อป้องกันญวนขยายอำนาจเข้าครอบงำเมืองนครจำปาศักดิ์ แต่เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์สมบัติสืบต่อมา เจ้าอนุวงศ์เห็นว่า กรุงเทพมหานครเดี๋ยวนี้มีแต่เจ้านายเด็ก ๆ ขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยฝีมือ ทักษะก็อ่อนแอ ทั้งเจ้านายนครราชสีมาก็ไม่อยู่ หัวเมืองรายทางก็ไม่มีที่กีดขวาง เห็นควรยกไปตีเอากรุงเทพมหานครได้โดยง่าย^{๔๒}

ต่อมาเจ้าอนุวงศ์ก็เป็นกบฏต่อกรุงเทพมหานคร โดยยกทัพเข้ายึดนครราชสีมา เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๖๙ และยึดเมืองสระบุรีเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๖๙ กวาดต้อนผู้คนชาวสระบุรีและเมืองนครราชสีมาไปยังเมืองเวียงจันทน์ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นแม่ทัพไปปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ โดยไปตีเมืองวัง เมืองตะโปน เมืองพิน เมืองนอง เมืองเชียงรม เมืองผาบ้ง เมืองพร้าว เมืองหาว เมืองเชียงดี

^{๔๒} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔)

และเมืองกาย เมืองเหล่านี้มีกลุ่มหลายชาติพันธุ์ทั้งภูไท กะเลิง ข่า ฯลฯ และได้กวาดต้อนครอบครัวชาวภูไทจากเมืองดังกล่าวเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ เป็นภูไทจากเมืองวัง มาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอสหพันธ์และอำเภอดำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ กลุ่มที่ ๒ เป็นภูไทจากเมืองวัง กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีประชากรมาตั้งถิ่นฐานมากที่สุด มาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอภูผินารายณ์ และอำเภอนาคู อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ กลุ่มที่ ๓ เป็นภูไทจากเมืองวัง มาตั้งถิ่นฐานที่เมืองพรรณานิคม อำเภอเมืองจังหวัดสกลนคร อำเภอพังโคน อำเภอบ้านม่วง อำเภอวานรนิวาส อำเภอกุสุมาลย์ อำเภอสว่างแดนดิน อำเภอกุศุดาบ และอำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร กลุ่มที่ ๔ เป็นภูไทจากเมืองวังและเมืองคำอ้อม มาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอหนองสูงและอำเภอดำชะอี จังหวัดมุกดาหาร กลุ่มที่ 5 เป็นภูไทจากเมืองวัง มาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอเรณูนคร อำเภอนาแก อำเภอธาตุพนม อำเภอศรีสงคราม และอำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม กลุ่มที่ ๖ เป็นภูไทจากเมืองตะโปน มาตั้งถิ่นฐานอำเภอเสนาานิคม และอำเภอขาม่วนจังหวัดอำนาจเจริญ กลุ่มที่ ๗ เป็นชาวภูไทจากเมืองตะโปน มาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอดำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร กลุ่มที่ ๘ เป็นชาวภูไทเมืองกะปอง มาตั้งถิ่นฐานที่อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร^{๔๓}

ภาพประกอบที่ ๒ ภาพแสดงเส้นทางการอพยพของชาวภูไทที่เข้ามาในประเทศไทย^{๔๔}

ชาวภูไททั้ง ๘ กลุ่มนี้กระจายไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดนครพนม สกลนคร มุกดาหาร อำนาจเจริญ และยโสธร ซึ่งชาวภูไทใน

^{๔๓} ถวิล ท่องสว่างรัตน์, **ประวัติผู้ไทย** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๙), หน้า ๘๓-๘๔.

^{๔๔} ดัดแปลงจาก นพดล ตั้งสกุล และจันทิพย์ วงศ์คำ, **คติความเชื่อและระบบสังคม กับการปลูกสร้างเรือนพื้นบ้านและชุมชนผู้ไทย** (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓.

จังหวัดกาฬสินธุ์นั้นมีจำนวนมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอเขาวง และอำเภอสมเด็จ ส่วนที่จังหวัดสกลนคร มีประชากรที่เป็นชาวภูไทอาศัยอยู่มากที่สุดในอำเภอพรรณานิคม อำเภอวาริชภูมิและอำเภอวานรนิวาส ส่วนที่อำเภอเมืองนั้นมีอยู่เฉพาะเขตพื้นที่ติดต่อกับอำเภอพรรณานิคม และเขตแดนติดจังหวัดนครพนม จังหวัดนครพนมเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีประชากรชาวภูไทอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น โดยเฉพาะที่อำเภอเรณูนคร อำเภอธาตุพนม อำเภอนาหว้า อำเภอ นาแกและอำเภอศรีสงคราม ส่วนในจังหวัดมุกดาหาร ประชากรชาวภูไทอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นในเขตอำเภอหนองสูง อำเภอคำชะอี อำเภอดงหลวงและอำเภอดอนตาล การตั้งถิ่นฐานของชาวภูไทมักจะอยู่บนพื้นที่ราบสูงบริเวณเทือกเขาภูพาน มีบางส่วนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ เช่น หนองหาร แม่น้ำสงคราม ลำน้ำยาม ลำน้ำอูน ลำน้ำก่ำ ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชาวภูไทที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับหมู่บ้านของกลุ่มไทดำที่เมืองเดียนเบียนฟูหรือเมืองแกง ลักษณะดังกล่าวแสดงถึงวัฒนธรรมในการตั้งบ้านเรือนของชาวภูไท ที่สอดคล้องกับสภาพจริงของหมู่บ้านโคกโก่ง ที่มีการตั้งถิ่นฐานบริเวณเชิงเขาหรือตีนเขาที่เป็นดอนน้ำท่วมไม่ถึง แต่ก็ไม่ได้อยู่สันดอนหรือสันเขาเหมือนชาวภูไทในจังหวัดมุกดาหาร

๒.๕.๓ ประวัติชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ ๓ โดยสาเหตุการอพยพ คือ การเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ โดยอพยพมาจากเมืองวังและเมืองคำอ้อของประเทศลาว โดยมีชาวภูไทบ้านคำแฮ ตำบลหนองสูง อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร อพยพครอบครัวมาจำนวน ๑๙ คน มีนายอุบชัย เป็นหัวหน้า มาตั้งหมู่บ้านทางตะวันออกของบ้านโคกโก่ง ในปัจจุบันชื่อว่า บ้านทุ่งบักเฒ่า ต่อมาเมื่อชาวภูไทได้อพยพเข้ามาอาศัยร่วมกับชาวบ้านจำนวน ๑๐ คน พวกเขาเหล่านี้ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก ทางกรมจึงได้เข้ามาปราบปรามทำให้พวกเขาต้องหลบหนีไป และย้ายกลับมาอยู่บ้านคำแฮดังเดิม

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๔๙ ชาวบ้านที่เคยอพยพมาอาศัยอยู่บ้านทุ่งบักเฒ่า ได้ช่วยกันออกเงินคนละ ๑ บาท เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปตั้งหมู่บ้านใหม่กับพระยาสุนทร มณฑลอุดร ทางกรมได้ให้ชื่อใหม่ว่า บ้านโคกโก่ง และมีนายเจ้าชิน เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก จากนั้นได้ตกลงย้ายหมู่บ้านมาทางทิศเหนือคนละฟากทุ่งนา ซึ่งเป็นที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ.๒๔๗๗ มีชาวบ้านโคกโก่ง ห้วยแดง และขุมขี้ยาง ได้รับความเดือดร้อนในการติดต่อกับทางราชการ เนื่องจากระยะทางอยู่ไกล จึงได้ตกลงขอแยกออกจากอำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม มาขึ้นกับตำบลจุมจัง อำเภอกุฉินารายณ์ ซึ่งตอนนั้นขึ้นอยู่กับจังหวัดมหาสารคาม ต่อมา

ในปี พ.ศ.๒๕๔๒ จึงได้มีการอนุมัติให้หมู่บ้านออกจากจังหวัดมหาสารคาม มาขึ้นอยู่กับจังหวัดกาฬสินธุ์จนถึงปัจจุบัน^{๕๕}

๒.๕.๔ ที่ตั้งและอาณาเขตหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของที่ว่าการอำเภอภูจินารายณ์ ประมาณ ๒๐ กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดกาฬสินธุ์ประมาณ ๙๐ กิโลเมตรและห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ ๖๕๐ กิโลเมตร หมู่บ้านแยกออกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๐๔๒ สายสมเด็จ-มุกดาหาร กิโลเมตรที่ ๕๒ โดยเลี้ยวซ้ายเข้าไปตามถนนของหมู่บ้าน ซึ่งมีระยะทางประมาณ ๓ กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขา มีภูเขาล้อมรอบ ๓ ด้าน คือ ทิศตะวันออกเฉียง ทิศตะวันตก และทิศเหนือ อาณาเขตของหมู่บ้าน ทิศเหนือจรดภูหลังเต่า ทิศใต้จรดบ้านนาไคร้ ตำบลกุดหว้า อำเภอภูจินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ทิศตะวันออกจรดภูถ้ำแม่่น้ำ ทิศตะวันตกจรดภูมะตูม

๒.๕.๕ การปกครองของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น ๑๓๖ ครัวเรือน ประชากรอาศัยอยู่ทั้งหมด ๕๔๙ คน ชาย ๒๙๐ คน หญิง ๒๕๙ คน แยกเป็น เด็กเล็ก ๒๘ คน (อายุ ๐-๕ ปี) เด็กวัยเรียน ๘๐ คน (อายุ ๖-๑๗ ปี) วันทำงาน ๓๖๒ คน (อายุ ๑๕-๖๐ ปี) วัยชรา ๗๙ คน (อายุ ๖๐ ปีขึ้นไป)^{๕๖} ปัจจุบันมีผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายขวัญชัย ปัททะทุม มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อนายเต๋อนใจ อุทรักษ์ นายธวัชชัย อัฐนาคและนางนิตยา ศรีสมุทร โดยแบ่งเขตการปกครองออกเป็นคุ้ม^{๕๗} ดังนี้

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายสีเทอด ไตรยะวงศ์, อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านโคกโก่ง, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๒.

^{๕๖} แผนชุมชน ปี ๒๕๕๓ จังหวัดกาฬสินธุ์ (กาฬสินธุ์: ม.ป.พ., ๒๕๕๒), หน้า ๑๒.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายสีเทอด ไตรยะวงศ์, อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านโคกโก่ง, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๒.

ที่	ชื่อคุ้ม	สมาชิกในคุ้ม	ชื่อประธานคุ้ม
๑	คุ้มบ้านदान	๙๗ คน ๒๕ ครั้วเรือน	นายบุญมี เลี้ยงทองคำ
๒	คุ้มสุขสันต์	๔๙ คน ๑๓ ครั้วเรือน	นายเตือนใจ อุทวัชช์
๓	คุ้มประสานมิตร	๗๔ คน ๑๖ ครั้วเรือน	นายเผย อัฐนาค
๔	คุ้มศรีภูษันธ์	๕๖ คน ๑๔ ครั้วเรือน	นายทันสมัย แสนสุข
๕	คุ้มราชบุรินทร์	๕๑ คน ๑๒ ครั้วเรือน	นายบัวผัน อุดรแก้ว
๖	คุ้มแสงสว่าง	๕๗ คน ๑๓ ครั้วเรือน	นายพิทักษ์ สีดามาศย์
๗	คุ้มโพธิ์สัย	๔๗ คน ๑๒ ครั้วเรือน	นายแสง ไชยฤทธิ์
๘	คุ้มศิริชัย	๖๙ คน ๑๗ ครั้วเรือน	นายไทย ไชยหนองแข้
๙	คุ้มนาล้อม	๔๙ คน ๑๔ ครั้วเรือน	นายสมบูรณ์ กาฬหว่า

๒.๕.๖ สภาพทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพประกอบที่ ๓ สภาพทุ่งนารอบหมู่บ้าน

อาชีพสำคัญของชาวบ้านคือการทำนา และข้าวเหนียวถือเป็นพืชหลักในการบริโภค ชาวบ้านจะแบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งเพื่อปลูกข้าวเจ้าหอมมะลิไว้ทำขนม ส่วนข้าวเก่าหรือข้าวเหนียวดำจะปลูกเพื่อทำขนมหวาน โดยเฉพาะขนมที่เรียกว่า ข้าวหวาน ทำจากข้าวเหนียวดำนึ่งแล้วนำมาคลุกกับน้ำกะทิ น้ำตาลและมะพร้าวขูด ใช้สำหรับงานบุญต่าง ๆ รวมทั้งพิธีเลี้ยงผี เมื่อหมดฤดูการทำนา ชาวบ้านจะทำไร่ ทำสวน พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด ยางพารา เป็นต้น และพืชสวนครัว เช่น ถั่วฝักยาว พริก มะเขือ พักทอง แตงกวา แตงไทย เป็นต้น นอกจากอาชีพเกษตรกรรมแล้ว ชาวบ้านยังมีรายได้เสริมจากงานศิลปหัตถกรรมการทอผ้า และการจักสานเครื่องมือเครื่องใช้จากไม้ไผ่

ส่งผลทำให้สภาพเศรษฐกิจของชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และยังเป็นข้อบ่งชี้ถึงคุณค่าทางภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ

๒.๕.๗ ลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

ลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวภูไท หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีลักษณะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มคล้ายกับหมู่บ้านของชาวไทยอีสานโดยทั่วไป แต่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์รูปแบบเรือนภูไทโบราณ โดยเป็นเรือนไม้ได้ถุนโล่งยกเสาสองประมาณ ๒ เมตร หลังคามุงด้วยสังกะสี ตัวเรือนทำด้วยไม้กระดาน วางซ้อนทับกันหลายแผ่น มีหน้าต่างรอบด้าน บันไดทางขึ้นบ้านนิยมมี ๒ ด้าน คือบันไดหน้าบ้านกับบันไดหลังบ้าน ส่วนตัวเรือนแบ่งเป็นเรือนใหญ่และเรือนเกย มีพื้นที่สำหรับรับแขก พักผ่อน ตลอดจนทำกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ถัดมาเป็นชานแดดไม่มีหลังคาคลุม ร้านน้ำสร้างยื่นออกไปนอกชาน เรือนไฟสร้างแยกออกต่างหาก ปัจจุบันเรือนภูไทแบบโบราณมีให้พบเห็นเพียง ๓ หลังเท่านั้น

ภาพประกอบที่ ๔ ลักษณะที่พักอาศัยของชาวภูไท

ภาพประกอบที่ ๕ ลักษณะเตียงนาของชาวภูไท

นอกจากลักษณะที่อยู่อาศัยดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ยังมีที่พักอาศัยชั่วคราวที่เรียกว่าเถียงนา สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่พักพิงในช่วงฤดูทำนา แต่จะไม่พิถีพิถันในการก่อสร้างมากนัก และไม่นิยมสร้างให้มีขนาดใหญ่โต แต่คำนึงถึงการใช้ประโยชน์ในระยะยาวมากกว่า

๒.๔.๘ ลักษณะการดำเนินชีวิตของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

การเป็นหมู่บ้านเชิงเขาทำให้ไม่มีปัญหาเรื่องน้ำ เนื่องจากมีภูเขาและป่าไม้ล้อมรอบเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญ โดยเฉพาะลำห้วยแดงที่มีต้นกำเนิดจากภูเขาในพื้นที่วนอุทยานแห่งชาติภูผาหัวไหลผ่านบ้านชุมขี้ยางและบ้านโคกโก่ง ลำห้วยแดงเปรียบเสมือนเส้นเลือดที่หล่อเลี้ยงคนในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีลำธารเล็ก ๆ ที่ไหลเลาะลงมาจากภูมะตูม ภูถ้ำเม่นและภูผางัว ผ่านโตรกหินจนก่อให้เกิดน้ำตกตาดยาวและน้ำตกตาดสูง แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของหมู่บ้าน ก่อนจะไหลผ่านหมู่บ้านออกสู่ทุ่งนา

ภาพประกอบที่ ๖ ชาวบ้านกำลังออกไปหาของป่า

การมีภูเขาล้อมรอบทำให้หมู่บ้านมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชาวบ้าน ชาวบ้านจะเข้าไปเก็บของป่าเพื่อนำมาประกอบอาหารหรือนำไปขายในตลาด เช่น หน่อไม้ ผักหวาน ผักติ้ว ดอกกระเจียว ยอดหวาย แมลงและเห็ดชนิดต่าง ๆ รวมทั้งสัตว์ป่าจำพวก นก หนู กระต่ายป่า งู เป็นต้น เพื่อนำมาบริโภคถ้าเหลือก็จะนำไปขายสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน นางสาววิเศษศรี เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า “แต่ก่อนพื้น พ่อข้อยไปขายโง ไล่ไปตั้งแต่เช้า เห็นว่าไปไกลฮอดเม็งลาว แล้วกะนำเนื้อข้างมาให้กินน้ำ”^{๔๔} แสดงให้เห็นว่า ชาวภูไทถือว่าอาชีพค้าขายเป็นอาชีพสุจริต เริ่มต้นจากการนำของป่าที่มีมากในท้องถิ่นมาแลกเปลี่ยนกับเครื่องอุปโภคบริโภคกับไทยอีสาน จนกลายเป็นการค้าขายในสมัยปัจจุบัน

^{๔๔}สัมภาษณ์ นางสาววิเศษศรี, อายุ ๗๖ ปี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๒.

๒.๕.๙ ลักษณะความเชื่อของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

ชาวภูไทเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังมีความเชื่อในการนับถือผีควบคู่กับคำสอนทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีให้ผีแถน ขวัญ และความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นกับวิถีการดำเนินชีวิต ผีเหล่านั้นสามารถดลบันดาลให้เกิดคุณและโทษต่อคนได้ ดังนั้น จึงต้องมีการบูชา เช่น สรวง และอ้อนวอนต่อผีด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ผีเกิดความพอใจ นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องผียังเชื่อมโยงไปถึง ขวัญ เพราะขวัญนั้นผูกพันกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ซึ่งจะอธิบายในหัวข้อดังต่อไปนี้

๒.๕.๙.๑ ความเชื่อในการนับถือผี

ชาวภูไทเชื่อว่าผีผูกพันกับชีวิตของคนตั้งแต่เกิดจนตาย ผีมีทั้งให้คุณและโทษ ถ้าทำดีก็ได้รับผลดี ถ้าหากประพฤติชั่วก็ได้รับผลร้าย จากความเชื่อนี้เองทำก่อให้เกิดกิจกรรมนันทนาการหลายอย่างที่เกี่ยวกับผี สุวรรณา สถาอานันท์ และ เนื่องน้อย บุญยเนตร ได้อธิบายปรากฏการณ์ในเรื่องที่เกี่ยวกับการนับถือผีไว้ว่า การนับถือผีเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่ครอบคลุมมิติต่าง ๆ ของชีวิต ซึ่งดำรงอยู่ในคน สัตว์ พืช สิ่งของและวิญญาณ เป็นพลังอำนาจเหนือมนุษย์ เป็นชีวิตนามธรรมที่พึ่งได้รับความเคารพ มีกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนความสัมพันธ์ของคนกับผีในรูปวัฒนธรรมและธรรมชาติ^{๔๙} ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผีเป็นรูปของความคิดที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจของมนุษย์ หรือแม้กระทั่งผีนั้นปลุกปั่นถูกควบคุมจากผีแทบทั้งสิ้น ดังนั้นมนุษย์จึงกำหนดพิธีกรรมบางอย่างเพื่อติดต่อกับผี ในการสร้างความพอใจและความเคารพผ่านพิธีกรรมของชุมชน

บรรดาผีที่ชาวภูไทนับถือ ได้แก่ พญาแถน ผีบ้าน ผีปู่ตา ผีเรือนและผีปู่ลา บรรดาผีเหล่านี้ พญาแถนเป็นผีที่ยิ่งใหญ่กว่าผีอื่น สามารถดลบันดาลอะไรก็ได้ ดังนั้นการดำเนินชีวิตของชาวภูไทจึงอยู่ภายใต้การควบคุมของพญาแถน ซึ่ง ศีราพร ณ ถลาง ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดระบบแยกประเภทและบทบาทหน้าที่ของแถนไว้ว่า แถนหลวง เป็นหัวหน้าของแถนทั้งหลาย แถนบุญแถนจ้งเป็นแถนที่ทำให้คนสบาย มีเงิน มีงาน แถนเคอ เป็นแถนที่คอยดูแลช่วงชีวิตของคน แถนหล่อ เป็นแถนผู้สร้างคน^{๕๐} ส่วน สุमितร์ ปิติพัฒน์ ได้แยกประเภทและหน้าที่ของแถนของชาวไทดำไว้ว่า แถนบัวก่าลาวี มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขและความอุดมสมบูรณ์ของมนุษย์และโลก แถนชาด เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของมนุษย์ แถนแนน เป็นผู้ตั้งมิ่งขวัญของคนว่าจะมีอายุเท่าใด แถนบุน เป็นผู้บันดาลความ

^{๔๙}สุวรรณา สถาอานันท์ และเนื่องน้อย บุญยเนตร, คำ : ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

^{๕๐}ศีราพร ณ ถลาง, **ชนชาติไทในนิทาน** (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๔๐.

มั่งคั่ง แถนเคอ เป็นถนที่ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ แถนเคาะ เป็นผู้บันดาลให้เกิดเคราะห์ร้าย แถนสิง เป็นถนประจำตระกูลของเผ่าไทดำรักษาวงศ์วานให้สงบสุข แถนสัด เป็นผู้ดูแลให้มนุษย์อยู่ในระเบียบวินัย และถนนุงขาว เป็นผู้บันดาลให้เกิดแสงสว่างและความสวยงาม^{๕๑} ซึ่งตรงกับกรทำให้ปากคำของ ยายแฉ่น ปักไคหัง ที่ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับเชื่อเรื่องผีไว้ว่า “ผีเฮินเพิ่นคอยเอ็ดเฮ้อบ้านเฮ้อเมือง อยู่เปนสุข เพิ่นอยู่แต่ในป่าในดง ไทเฮาสีเอ็ดคห่อหื้อเพิ่นอยู่ बादฮอดเดินสี่กะเล็งเพิ่นและ ห้ามหื้อผู้ได้เข้าไปใกล้เพิ่น ของกินของเพิ่นกะห้ามไปเก็บกินมันสิเกิดอันตราย”^{๕๒} ดังนั้นในหมู่บ้านจึงป้องกันเหตุร้ายโดยเลี้ยงผีปู่ตา ซึ่งเปรียบเสมือนผีเจ้าบ้านหรือผีเจ้าเมือง เพื่อขอให้ช่วยปกป้องคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข

๒.๕.๙.๒ ความเชื่อเรื่องขวัญ

นอกจากความเชื่อเรื่องผีแล้ว ชาวภูไทยยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องขวัญอีกด้วย โดยเชื่อว่าขวัญเป็นสิ่งที่อยู่ในทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ ต้นไม้หรือแม้แต่สิ่งของเครื่องใช้และบ้านเรือน ขวัญจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิต ซึ่ง ประคอง นิมมานเหมินทร์ ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับขวัญว่า ขวัญเป็นผีชนิดหนึ่งที่ประจำอยู่กับตัวคน ทำให้สิ่งเหล่านั้นมีชีวิตและมีพลัง ดังนั้นขวัญจึงมีสิ่งที่ดีร้ายกับวิญญาณรวมกับพลังชีวิต^{๕๓}

ภาพประกอบที่ ๗ พิธีบายศรีสู่ขวัญของชาวภูไท

^{๕๑}สุมิตร ปิติพัฒน์, “ศาสนาและความเชื่อของไทยดำ,” ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ ๑๗, ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๓๕): หน้า ๔๔.

^{๕๒}สัมภาษณ์ นางแฉ่น ปักไคหัง, อายุ ๗๓ ปี, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๒.

^{๕๓}ประคอง นิมมานเหมินทร์, พิธีทำขวัญข้าวและทำขวัญขวัญควายในวัฒนธรรมของชนชาติไทย : ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔) หน้า ๓๐.

สิ่งที่สะท้อนให้เห็นลักษณะสำคัญของขวัญคือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น พิธีรับขวัญ เด็กแรกเกิด พิธีทำขวัญนาคน พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว พิธีบายศรีสู่ขวัญต้อนรับญาติที่เดินทางมาจากต่างถิ่นหรือรับขวัญผู้ที่เดินทางไกล พิธีสู่ขวัญคนเจ็บป่วย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญที่เชื่อมโยงไปถึงธรรมชาติ สัตว์ และสิ่งของ เช่น พิธีสู่ขวัญข้าว พิธีสู่ขวัญวัว ควาย รถ เป็นต้น สะท้อนของความสัมพันธ์ของขวัญที่มีความผูกพันระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับครอบครัว บุคคลกับสังคม และบุคคลกับธรรมชาติ นำไปสู่กิจกรรมนันทนาการที่ช่วยปลดปล่อยจิตใจให้เกิดกำลังใจ และเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและจิตใจกับผู้ที่ได้รับการสู่ขวัญอีกด้วย

๒.๕.๑๐ วัฒนธรรมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

ชาวภูไทมีการอยู่รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น มีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเอง และยังคงรักษาเอกลักษณ์อันดั้งเดิมเอาไว้ ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีจะเปลี่ยนแปลงไป หากแต่บางกลุ่มก็ยังคงยึดถือไว้ได้อย่างเหนียวแน่น จนกลายเป็นเครื่องบ่งบอกเอกลักษณ์เกี่ยวกับชาติพันธุ์ภูไทได้อย่างชัดเจน ซึ่งในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึงวัฒนธรรมด้านภาษา การแต่งกาย อาหาร ดนตรีและนาฏศิลป์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๕.๑๐.๑ วัฒนธรรมทางด้านภาษา

ภาษาภูไท เป็นภาษาในตระกูลภาษาไท-กะได มีผู้พูดจำนวนมาก กระจายในภูมิภาคอีสานตอนบน ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ นครพนม มุกดาหาร อุดรธานี ร้อยเอ็ดและสกลนคร นอกจากนี้ยังมีในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งภาษาภูไทจะมีความคล้ายคลึงกับภาษาอีสาน ชาวอีสานสามารถพูดคุยกันรู้เรื่อง โดยต่างฝ่ายต่างก็ใช้ภาษาของตนเอง แต่ภาษาภูไทก็มีลักษณะเฉพาะของตนเอง โดยเฉพาะในระดับเสียงและความหมายของคำ ซึ่ง วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ กล่าวไว้ว่า ภาษาภูไทมีเสียงพยัญชนะ ๒๓ หน่วย เสียงสระแท้สั้น ๙ เสียงและยาว ๙ เสียง ส่วนเสียงวรรณยุกต์นั้นมีหน่วยวรรณยุกต์ถึง ๖ เสียง^{๕๔} ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างคำศัพท์ภาษาภูไทพอสังเขป ดังต่อไปนี้

(ภาษาไทยมาตรฐาน)

ทำอะไร

ที่ไหน

เธอทำอะไร

(ภาษาภูไท)

เอ็ดเผอ, เอ็ดผะเหลอ

ซีเลอ, หม่องเหลอ

เจ้าเอ็ดเผอ, เจ้าเอ็ดผะเลอ^{๕๕}

^{๕๔}วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ภาษาภูไท (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐), หน้า ๓.

^{๕๕}ผู้วิจัย, ๒ ธันวาคม ๒๕๕๒.

จะสังเกตเห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยอาศัยอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น ลาว ญ้อ กะเลิง และไล่ ทำให้ภาษาภาษาไทยบางครั้งคำกลืนเสียงกับภาษาเหล่านั้น สำหรับหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีการสื่อสารในลักษณะหลายภาษาร่วมกัน เช่น ชาวภูไทสามารถพูดภาษาลาว ญ้อ และไล่ ด้วยเหตุนี้ทำให้ชาวไทยที่พูดภาษาอีสานจึงไม่สามารถพูดหรือฟัง ภาษาภูไทอย่างเข้าใจโดยตลอด แต่ชาวภูไทส่วนใหญ่มักจะพูดและเข้าใจภาษาอีสานได้ดี

๒.๕.๑๐.๒ วัฒนธรรมทางการแต่งกาย

การแต่งกายของชาวภูไทในอดีตนั้น ถวิล ทองสว่างรัตน์ ได้กล่าวไว้ว่า ในเวลาปกติผู้ชายนุ่งผ้าด้ายตาเม็ดดงาสีดำ หรือนุ่งผ้าขาวม้าด้วยสีขาว นุ่งกางเกงขาแคบเสมอเข้าเรียกว่า ช่งก้อม หรือกางเกงขาสั้น สวมเสื้อผ้าฝ้ายสีดำ ส่วนผู้หญิงนุ่งซิ่นใช้ผ้าพื้นสีดำ น้ำเงินคราม ขลิบแดงเชิงซิ่น เรียกว่า เสื้อก้อม ถ้าเป็นเวลางานนักชัตฤกษ์ ผู้ชายจะนุ่งผ้าไหม สวมเสื้อผ้าดำแขนยาว ส่วนผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นหมี่สีดำ มีทั้งซิ่นคั้น ซิ่นต่อหัวต่อตีน และซิ่นมัดหมี่^{๕๖}

การแต่งกายของชาวภูไทถือว่าเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งที่บ่งบอกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังคงยึดถือขนบธรรมเนียมแบบดั้งเดิม นอกจากนี้สิ่งที่คู่กับการแต่งกายของชาวภูไทคือ เครื่องประดับ ผู้หญิงนั้นมักจะประดับด้วยผ้าแพรวาทำเป็นผ้าห้อยคอ ส่วนผู้สูงอายุก็จะใช้ผ้าแพรวาเป็นผ้าพาดเฉียง เครื่องประดับที่นิยมมากของชาวภูไท คือ สร้อยทองรูปพรรณ กำไรข้อมือต่างหู หรือเครื่องประดับที่ขายตามท้องตลาดทั่วไป ส่วนผู้ชายนั้นไม่นิยมสวมเครื่องประดับ แต่นิยมการสักลายตามร่างกาย เพราะการสักลายนั้นถือเป็นค่านิยมทางสังคมที่ถูกกำหนดขึ้น กล่าวคือ ผู้ชายชาวภูไทคนใดสักลายจะถือว่าเป็นชายฉกรรจ์ มีความแข็งแรง อดทน และกล้าหาญ และเป็นการอวดผู้หญิงและคนทั่วไป เพื่อสร้างความศรัทธาและเพื่อศักดิ์ศรีของความเป็นลูกผู้ชาย^{๕๗} แต่ในปัจจุบันการสักลายได้กลายมาเป็นแฟชั่น โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นชายที่นิยมการสักลายเป็นรูปต่าง ๆ ตามสมัยนิยม แต่จะนิยมเฉพาะบางกลุ่มเท่านั้น โดยไม่คำนึงว่าเป็นอุปสรรคต่อการสมัครเข้าทำงานในอนาคต

^{๕๖} ถวิล ทองสว่างรัตน์, ประวัติผู้ไทยและชาวผู้ไทยเมืองเรณูนคร, หน้า ๔๓.

^{๕๗} สัมภาษณ์ ยายทิ อาจวิชัย และนายสี ไชยฤทธิ์, ๓ ธันวาคม ๒๕๕๒.

ภาพประกอบที่ ๘ ลักษณะการแต่งกายของชาวภูไท

ปัจจุบันการแต่งกายของชาวภูไทได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ยังคงเหลือเพียงบางหมู่บ้านเท่านั้นที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์การแต่งกายที่บ่งบอกความเป็นชาวภูไทเอาไว้ ส่วนใหญ่จะแต่งเฉพาะในงานบุญประเพณี งานต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง งานแต่งงานและงานศพเท่านั้น เพื่อประกาศความเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มภูไทอย่างสมบูรณ์แบบ เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวภูไทได้ภูมิใจกับวัฒนธรรมของการแต่งกายของตนเอง จากการสังเกตในพิธีกรรมเหยารักษาผู้ป่วยของหมอเหยาพบว่า หมอเหยาส่วนมากยังคงยึดถือการแต่งกายแบบดั้งเดิม คือ แต่งกายด้วยชุดดำและสวมใส่เครื่องประดับตามแบบชาวภูไท สะท้อนให้เห็นวิถีคิดที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของชาวภูไท เพื่อถ่ายทอดแบบแผนเรื่องการแต่งกายไปสู่คนรุ่นใหม่ผ่านกระบวนการของพิธีกรรม

๒.๕.๑๐.๓ วัฒนธรรมทางด้านอาหาร

อาหารเป็นสิ่งที่สามารถบ่งบอกถึงวัฒนธรรมของกลุ่มชนได้ โดยทั่วไปแล้วชาวภูไทนั้นมักรับประทานที่เรียบง่ายและหาได้ในท้องถิ่น เนื่องจากชาวภูไทนิยมสร้างบ้านเรือนไถลบริเวณภูเขาและมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ จึงเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะสัตว์ป่า เช่น แมลงขนุน จักจั่น แมลงทับ แมลงค้อ ไช้ผดแดง แยม กิ้งก่า กระแต กระรอก กระต่าย ไก่ป่า เป็นต้น รวมถึงผักที่มีอยู่มากตามธรรมชาติ เช่น ผักเบน ผักปอด ผักแว่น ผักกระโดนน้ำ เป็นต้น ซึ่งการเลือกที่ตั้งให้เหมาะสมกับการดำรงชีพก็ถือเป็นเรื่องที่สำคัญ ดังคำกล่าวของ นางจิ้น โมฆรัตน์ ที่ว่า “เห็นภูเห้อได้กะแตกะเฮาะ เลาะฮิมให้ยเห้อได้ผักดำเปะผักหนาม ลงเอนน้ำเห้อได้ป่า ปู กุ้ง หอย”^{๕๘} แปลความได้ว่า ชื่นภูเขาให้ได้กระรอก กระแต ลงน้ำและริมห้วยก็ได้พืชผัก รวมถึงกุ้ง หอย ปู ปลา แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้บริเวณหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

^{๕๘}สัมภาษณ์, นางจิ้น โมฆรัตน์, อายุ ๖๑ ปี, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๒.

ภาพประกอบที่ ๙ ชาวภูไทกำลังนั่งรับประทานอาหารร่วมกัน

ส่วนอาหารหวานชาวภูไทมักจะทำในเวลาที่มีงานบุญประเพณี เช่น ข้าวต้มมัด ข้าวต้มมัด ข้าวโคป เป็นต้น โดยใช้วัสดุและเครื่องปรุงที่ได้จากท้องถิ่น เพื่อนำไปทำบุญที่วัดในงานบุญข้าวสาก บุญข้าวประดับดิน บุญผะเหวด บุญกฐินและทอดผ้าป่า นอกจากนี้ยังมีงานกินดอง งานศพที่ทางเจ้าภาพต้องทำขนมเหล่านี้เพื่อนำไปให้ผีกิน รวมทั้งใช้เป็นของตอบแทนผู้ที่มาช่วยงานด้วย ส่วนพิธีกรรมเหล่านั้น อาหารคาวจะทำเฉพาะที่ผีโปรดปราน เช่น ข้าวดำ ข้าวแดง ไก่ต้ม เมียงที่ทำจากตะไคร้หั่นโขลกรวมกับพริกและปลาร้า จากนั้นใช้ใบยอหรือใบมะละกอห่อทำเป็นคำ ส่วนอาหารหวานนั้นก็ยังมีข้าวหวาน โดนนำเอาข้าวต้มมัดคลุกกับมะพร้าวและน้ำตาล นำไปถวายให้หมอเหยาและผีกิน

๒.๕.๑๐.๔ ดนตรีและนาฏศิลป์

ชาวภูไทมีศิลปะและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมทางด้านดนตรีและศิลปะการฟ้อนรำ เครื่องดนตรีของชาวภูไทในอดีตที่สำคัญคือ ปี่และแคน ดังคำกล่าวที่ว่า ปี่ขับแคน แคนขับไท ในปัจจุบันยังมีพิณ ซอปี่ ซอบัง โปงกลาง และกลอง ชาวภูไทมีดนตรีทำนองเฉพาะที่เรียกว่า ทำนองภูไท ซึ่ง เจริญชัย ชนไพโรจน์ ได้กล่าวถึงดนตรีของชาวภูไทไว้ว่า ดนตรีของชาวภูไทเป็นดนตรีประกอบหมอลำ ดนตรีประกอบการฟ้อนและดนตรีประกอบขบวนแห่ ส่วนใหญ่เป็นการเล่นเพื่อการขับกล่อมและการทำงานโยชชะตาราตี^{๕๙} ดนตรีของชาวภูไทมักใช้ในงานบุญประเพณี เช่น บุญผะเหวด บุญบั้งไฟ บุญผ้าป่า บุญกฐิน ใช้ในงานประเพณีต้อนรับแขก งานบายศรีสู่ขวัญ และใช้ในงานพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตา พิธีสู่ขวัญ พิธีเหยาเลี้ยงผี และพิธีกรรมเหยารักษาผู้ป่วย ชาวภูไทมีการขับลำเรียกว่า ลำภูไท เป็นดนตรีที่มีท่วงทำนองเฉพาะ และนิยมกันมากในหมู่ชาวภูไทจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร และกาฬสินธุ์ นายเวียง ไตรยะวงษ์ ได้กล่าวไว้ว่า

^{๕๙} เจริญชัย ชนไพโรจน์, รายงานการวิจัยเรื่องดนตรีภูไท (มหาสารคาม: ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๒๙) หน้า ๓๕.

การลำภูไท แบ่งออกเป็น ๒ ทำนอง คือ ทำนองภูไทน้อยและทำนองภูไทใหญ่ ทำนองดังกล่าวเป็น ทำนองหลักในการบรรเลงดนตรีประกอบงานพิธีกรรม โดยเฉพาะงานพิธีกรรมเหยาจะใช้ท่วงทำนอง ภูไทน้อยกับหมอเหยาที่เป็นผู้หญิง และท่วงทำนองภูไทใหญ่กับหมอเหยาที่เป็นผู้ชาย ใช้แคนเป็น ดนตรีหลัก^{๖๐} ส่วน นายนวล หนองสูง ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ลายแคนเหล่านี้มีจังหวะที่ช้าและเร็วสลับกัน ส่วนลายน้อยมีท่วงทำนองที่เนิบช้าเป็นเพลงทำนองโคก^{๖๑}

ภาพประกอบที่ ๑๐ การแสดงดนตรีและเพลงของชาวภูไท

ในด้านศิลปะการแสดงนาฏศิลป์นั้น ชาวภูไทก็มี การฟ้อนภูไท ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ โดดเด่นและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน การฟ้อนของชาวภูไทใช้ในโอกาสต่าง ๆ เช่น ฟ้อนกินเหล้า ฟ้อนรับเสด็จ ฟ้อนในงานบุญประเพณี และฟ้อนต้อนรับนักท่องเที่ยว การฟ้อนดังกล่าวเป็นการฟ้อน เพื่อความบันเทิงและแสดงความภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตนเอง ท่วงท่าของการฟ้อนรำก็เป็นการ เลียนแบบมาจากท่าทางการเคลื่อนไหวของสัตว์ เป็นการฟ้อนเพื่อปลดปล่อยความทุกข์ สร้างความสุข ให้กับชีวิต ดังนั้นท่าทางการฟ้อนจึงเป็นไปอย่างเสรีไม่ได้กำหนดท่วงท่าที่ชัดเจนแน่นอน นับเป็นเครื่อง ชีให้เห็นถึงความภาคภูมิใจ และแสดงอัตลักษณ์ของชาวภูไทได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

๒.๕.๑๑ ประเพณีของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

ในส่วนของประเพณีของชาวภูไทมีหลายประการ และมักจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย ซึ่งมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกิดขึ้นในรอบปี โดยที่ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตนั้น ได้แก่ การเกิด การบวช การแต่งงาน งานศพ ส่วนขนบธรรมเนียมที่ปฏิบัติในรอบปีที่สำคัญ คือ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ดังจะได้กล่าวในลำดับต่อไป

^{๖๐}สัมภาษณ์ นายเวียง ไตรระวงษ์, อายุ ๗๙ ปี, ๗ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๖๑}สัมภาษณ์ นายนวล หนองสูง, อายุ ๖๒ ปี, ๘ มกราคม ๒๕๕๓.

๒.๕.๑๑.๑ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต

เป็นประเพณีเกี่ยวกับการส่งเสริมความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของตนเอง และคนรอบข้าง ตั้งแต่เกิดจนตาย ได้แก่ การเกิด การบวช การแต่งงาน และการตาย ทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดความสุขทางจิตใจ เป็นการสร้างบุญกุศลให้กับชีวิต โดยจะกล่าวดังต่อไปนี้

๒.๕.๑๑.๑.๑ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกิด

นางกอน หนองสูง กล่าวไว้ว่า การเกิดนี้มักจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับข้อห้ามสิ่งดังกล่าวได้เชื่อมโยงไปสู่เด็กที่อยู่ในครรภ์ของแม่ ดังนั้นคติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการเกิดของชาวภูไทจึงให้ความสำคัญในเรื่องข้อห้าม กล่าวคือ หลังจากที่แม่คลอดลูกและกลับมาจากโรงพยาบาลแล้ว ทางครอบครัวและชาวบ้านใกล้เคียงจะมาช่วยกันทำตูบสำหรับให้แม่อยู่ไฟ จากนั้นญาติพี่น้องจะเชิญหมอป่องมาทำพิธีไล่ผีบริเวณตูบนั้น มีการล้อมสายสิญจน์และให้สวมคอแม่ด้วย ส่วนเด็กจะวางอยู่ด้านข้างแม่ พร้อมกับมีเข็มและหนังสือวางอยู่และข้างล่าง เพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กเป็นคนฉลาดหลักแหลมและขยันขันแข็ง หลังจากนั้นจะมีพิธีผูกข้อมือนี้อวยพรให้กับเด็ก^{๒๒}

ในปัจจุบันประเพณีเกี่ยวกับการเกิดของชาวภูไทได้เปลี่ยนแปลงไปมาก พ่อแม่นิยมฝากครรภ์กับทางโรงพยาบาลและคลอดที่โรงพยาบาล ทำให้การคลอดโดยธรรมชาติไม่มีให้เห็นในพื้นที่วิจัย เพราะการคลอดโดยธรรมชาตินั้นอันตรายมากกว่าการคลอดด้วยการแพทย์สมัยใหม่ ยังคงเหลือเพียงการอยู่ไฟหลังจากทำคลอดแล้วเท่านั้น ส่วนผู้ที่ทำหน้าที่จัดยาสมุนไพรให้กับแม่ของเด็กคือผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีประสบการณ์ในการอยู่ไฟมาก่อน ส่วนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกิดยังคงเหลือเพียงการผูกข้อมือนี้อวยพรหลังจากอยู่ไฟเสร็จแล้วเท่านั้น ไม่พบว่ามีการนำเด็กใส่กระดิ่งแล้วนำอุปกรณ์ต่าง ๆ มาทำพิธีเหมือนสมัยก่อน

๒.๕.๑๑.๑.๒ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการบวช

ชาวภูไทเป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่ที่ยังมีการนับถือผีอย่างเหนียวแน่น แต่เมื่อมีการเรียนรู้และรับเอาวัฒนธรรมจากสังคมภายนอกเข้ามา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาได้นำเอาแนวคิดแบบพุทธเข้ามาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม จนกลายมาเป็นความเชื่อที่พบเห็นในปัจจุบัน เอกวิทย์ ฌ ถกลาง กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลสูงสุดต่อความคิดของผู้นับในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมถึงกลุ่มชาวภูไทด้วย จึงทำให้เกิดการปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนามากขึ้น รวมถึงการบวชซึ่งถือเป็นการสืบทอดศาสนาที่สำคัญของชาวพุทธ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางกอน หนองสูง, อายุ ๘๔ ปี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๒.

คนจะเข้าวัดเพื่อถือศีล ฟังธรรม บูชาพระรัตนตรัย และการประกอบพิธีกรรม^{๖๓} ดังนั้นผู้ชายชาวภูไทจึงนิยมบวช ไม่แตกต่างจากจากชาวอีสานกลุ่มอื่น นอกจากจะมีความเชื่อว่าจะทำให้ได้บุญแล้วก็จะทำให้พ่อแม่และญาติพี่น้องได้รับบุญนั้นอีกด้วย การบวชถือเป็นหน้าที่สำคัญของลูกผู้ชายที่จะต้องทำ เพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณของพ่อแม่ แต่ในพื้นที่วิจัยมีการนับถือผีและพระพุทธรูปศาสนาควบคู่กัน จึงทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนผสมผสานความคิด และวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธศาสนาและผี ในบางกรณี หมอเหยาที่นับถือผีก็มักจะให้ลูกชายในบ้านได้รับบวชเรียน ตามแนวทางของพระพุทธรูปศาสนาอีกด้วย

๒.๕.๑๑.๑.๓ ประเพณีที่เกี่ยวกับการแต่งงาน

ธรรมเนียมการแต่งงานของชาวภูไท ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวภูไท ซึ่งในสมัยก่อนจะนับถือฝ่ายชายเป็นใหญ่และแต่งลูกสะใภ้เข้าบ้าน แต่ในปัจจุบันก็นิยมแต่งลูกเขยเข้าบ้านด้วยเช่นกัน ในขั้นแรกจะมีการสู่ขอโดยฝ่ายชายจะส่งล่าม หรือผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือมาพูดทาบถาม เมื่อได้ตกลงกันแล้วจะมีการ ปะชู หรือการแต่งงาน โดยการเข้าพิธีบายศรีสู่ขวัญ^{๖๔} จากนั้นเจ้าบ่าวจะแห่ขันหมากมาที่บ้านเจ้าสาว เมื่อถึงบ้านเจ้าสาวเพื่อนเจ้าสาวจะจูงเขยขึ้นบ้าน ระหว่างทางจะมีผู้ทำหน้าที่กั้นประตูเงินประตูทองก่อนขึ้นบ้าน เมื่อถึงพิธีการปะชูจะมีการสู่ขวัญอีกครั้ง จากนั้นมีการป้อนไข่ระหว่างเจ้าบ่าวและเจ้าสาว ส่วนพ่อแม่ญาติพี่น้องก็ร่วมผูกแขนคู่บ่าวสาวและส่งตัวเข้าเรือนหอ ในตอนเย็นจะมีการกินเลี้ยงฉลองและคบขันตามประเพณี ถือเป็นอันเสร็จพิธีในตอนเย็น พอวันรุ่งขึ้นคู่บ่าวสาวจะนำเครื่องสมมาไปขอขมาลาโทษผู้ใหญ่ที่นับถือ พร้อมทั้งกล่าวฝากเนื้อฝากตัวเป็นสะใภ้หรือเขย เหมือนกัน สุรัตน์ วรางครัตน์ ที่ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับประเพณีการแต่งงานของชาวภูไทว่า ธรรมเนียมการแต่งงานนี้จะขาดไม่ได้เลยคือของที่ใช้ในการสมมาเพื่อเป็นการขอโทษ โดยที่ฝ่ายหญิงจะต้องเตรียมเครื่องสมมาพ่อแม่และญาติของฝ่ายชาย โดยเริ่มทำการสมมาพ่อแม่และญาติของฝ่ายชายเรียงตามลำดับความอาวุโส หลังจากนั้นคู่บ่าวสาวจะนำดอกไม้ธูปเทียนไปสมมาผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านครบทุกหลังคาเรือน^{๖๕} ธรรมเนียมในการสมมาของพิธีปะชู สะท้อนให้เห็นข้อปฏิบัติที่ดีจากบุคคลหลายหลายครัวเรือน เพื่อนำไปสู่การครองเรือนที่สมบูรณ์ ปฏิบัติตนให้อยู่ในทางที่ถูกที่ควรและอยู่ในกรอบของสังคมตามที่พึงปรารถนา

^{๖๓} เอกวิทย์ ณ ถกลาง, *ภาพรวมภูมิปัญญาไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๔), หน้า ๗๗.

^{๖๔} สัมภาษณ์ นายเหลี่ยม กาฬหว่า, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

^{๖๕} สุรัตน์ วรางครัตน์, *การศึกษาเชิงเปรียบเทียบประเพณีวัฒนธรรมของชาวภูไท-ชาวไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพรรณานิคมและอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร* (สกลนคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสกลนคร, ๒๕๒๙), หน้า ๖๐.

๒.๕.๑๑.๑.๔ ประเพณีที่เกี่ยวกับการตายและงานศพ

เมื่อมีคนตายในหมู่บ้าน เจ้าของบ้านจะบอกกับเพื่อนบ้านเพื่อให้มาช่วยเหลืองานศพ กิจกรรมทุกอย่างในหมู่บ้านจะต้องหยุดลงทันที และมีความเชื่อว่าห้ามนำผีเข้ามาในบ้าน เพราะจะไม่เป็นมงคลต่อครอบครัว เปรียบเสมือนนำผีมาเผาคนในบ้านให้ตายตามไปด้วย การจัดงานศพนั้นผู้ชายจะมีหน้าที่ทำโลงศพ โดยการสั่งซื้อแล้วนำมาประกอบเอาเอง ส่วนฝ่ายหญิงจะช่วยกันตระเตรียมอาหารสำหรับผู้ที่มาช่วยงาน เป็นการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบเพื่อทำงานให้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย สำหรับผู้ตายนั้นจะต้องอาบน้ำแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าที่สวยงาม ถ้าผู้ตายเป็นผู้ใหญ่บ้านจะนำชุดผู้ใหญ่บ้านมาสวมใส่ให้ หรือถ้าเป็นชาวบ้านธรรมดา ก็แต่งตามสากลนิยม เป็นต้น จากนั้นศพจะถูกมัดสายสิญจน์โดยมีหมอป่องเป็นผู้ทำพิธี ในช่วงนี้ญาติต้องนำอาหารมาให้ผู้ตายกินตลอด เมื่อเสร็จจากการทำพิธีสงฆ์แล้วจะนำศพไปป่าช้า หรือสถานที่ที่ผู้ตายต้องการเผา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเห็นชอบของลูกหลานด้วย พอวันรุ่งขึ้นจะมีการทำพิธีเลี้ยงพระเป็นอันเสร็จพิธี

๒.๕.๑๑.๒ ประเพณีในรอบปี

ประเพณีของชาวภูไท เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองมา ตั้งแต่ครั้งอดีต รวมถึงเป็นข้อกำหนดในการปฏิบัติทั้งที่เกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ และวิถีการดำเนิน ชีวิตแบบต่าง ๆ ที่ผนวกเอาความเชื่อและเกษตรกรรมเข้ากับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และมีการ สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน บุญข้าวจี่ บุญผะเหวด บุญสงกรานต์ บุญบั้งไฟ บุญข้าวสละ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา และประเพณี ลอยกระทง ซึ่งประเพณีดังกล่าวมีความผูกพันอย่างชัดเจนในเรื่องของวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะได้เลือนหายหรือลดความสำคัญลงไป แต่ยังคงร่องรอยและ การปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับกาลเวลา ทำให้วิถีการปฏิบัติดังกล่าวสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว จึงเป็นสิ่ง หนึ่งที่จะช่วยอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมที่งดงามดังกล่าวให้ดำรงอยู่ต่อไป ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยบอก เล่าภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษชาวภูไทให้เป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลอื่น และใช้เป็นเครื่องมือ ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน รวมถึงสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมที่มีผล ต่ออัตลักษณ์ของวัฒนธรรมดังกล่าว ก่อนที่ความงดงามเหล่านี้จะสูญหายไปตามกระแสสังคม

๒.๖ รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รัตติยา โกมินทรชาติ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ “การฟ้อนของชาวภูไท กรณีศึกษาหมู่บ้านวาริชภูมิ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร” ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา วิเคราะห์รูปแบบ และทำฟ้อนที่เป็นนาฏยลักษณะเฉพาะตามแบบชาวบ้านดั้งเดิม ผลการศึกษาพบว่า ชาวภูไทหมู่บ้านวาริชภูมิ มีศิลปะการฟ้อนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ และมีการสืบทอดจนเกิดเป็นพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน มี ๒ ประเภท คือ ฟ้อนภูไทในพิธีกรรม ปราบกฎการฟ้อนในพิธีกรรมบูชาปู่ตา ในงานประเพณีภูไทรำลึก เป็นการนำท่าฟ้อนที่มีอยู่เดิม มาจัดระเบียบให้มีรูปแบบที่ชัดเจน และประดิษฐ์ท่าฟ้อนขึ้นใหม่ ซึ่งเป็นการฟ้อนสืบตามรูปแบบ และองค์ประกอบการฟ้อนมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้มีความเหมาะสม ท่าฟ้อนยังคงยึดท่าฟ้อนเดียวกับการฟ้อนภูไทในพิธีกรรมยุคฟื้นฟู

ส่วนการฟ้อนภูไทเฉพาะกิจ ปราบกฎการฟ้อน ๒ รูปแบบ คือ ๑) ฟ้อนภูไทเฉพาะกิจเพื่อความบันเทิงสำหรับถวายหน้าพระที่นั่งกษัตริย์ ซึ่งยังคงยึดท่าฟ้อนเดียวกับการฟ้อนภูไทในพิธีกรรมยุคฟื้นฟู ๒) การฟ้อนภูไทเฉพาะกิจเพื่อความบันเทิงโดยทั่วไป ปราบกฎการฟ้อนอยู่ ๒ โอกาส คือ ๒.๑) ฟ้อนภูไทสำหรับถ่ายทอดทางโทรทัศน์ ท่าฟ้อนยังคงยึดท่าฟ้อนเช่นเดียวกับยุคฟื้นฟู ๒.๒) ฟ้อนภูไทในงานรมน้ำใจ ยังคงยึดท่าฟ้อนเช่นเดียวกับการฟ้อนภูไทในพิธีกรรมยุคปัจจุบัน

ผลการวิจัยพบว่า เอกลักษณ์การฟ้อนภูไทหมู่บ้านวาริชภูมิ คือ การวาดฟ้อนในลักษณะวงกว้างก่อนที่จะหยุดนิ่งในท่าฟ้อนแต่ละท่า โดยใช้ศีรษะและลำตัวเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการใช้มือและเท้า ซึ่งเอกลักษณ์การใช้เท้ามี ๓ ลักษณะ คือ การย่อเท้าอยู่กับที่ การย่อเท้าก้าวเดินในลักษณะต่อสั้นเท้า และการย่อขาข้างเดียว ในส่วนเนื้อร้องจะใช้เนื้อร้องและสำเนียงการร้องเป็นภาษาภูไท^{๖๖}

สมยศ ศรีจารนัย และคณะ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ “การดูแลสุขภาพของคนผู้ไทโดยหมอฟันบ้าน อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษารวบรวมข้อมูลวิธีการตรวจวินิจฉัย การรักษาโรค ประการที่สองเพื่อศึกษาการถ่ายทอดองค์ความรู้ของหมอฟันบ้าน ผลการวิจัยพบว่า หมอฟันบ้านในอำเภอเขาวง ประกอบด้วย หมอเหยา หมอสมุนไพรร หมอหนอง หมอกระดูก และหมอแมงมุม รวม ๒๒ คน การวิจัยกลุ่มหมอเหยา วินิจฉัยโดยใช้พิธีกรรม ส่วนกลุ่มหมอสมุนไพรร และหมออื่น ๆ ใช้การซักประวัติจากผู้ป่วยและการตรวจร่างกาย บางครั้งอาจใช้การมอร่วมด้วย ส่วนการรักษาของหมอเหยาใช้วิธีเหยาเพื่อรักษาอาการป่วย เรียกว่าเหยารักษาและเหยาคุมผี หมอ

^{๖๖}รัตติยา โกมินทรชาติ, “การฟ้อนของชาวภูไท กรณีศึกษาหมู่บ้านวาริชภูมิ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

สมุนไพร หมอเป่า หมอกระดูก หมอแมงมุม และหมอนวด จะใช้สมุนไพรในการรักษา อาจเป็นรูปแบบยากิน ยาต้ม ฝนทา และใช้คาถาร่วมด้วย ส่วนการถ่ายทอดองค์ความรู้ส่วนใหญ่ยังไม่มีการถ่ายทอดสู่ผู้อื่น เนื่องจากไม่ค่อยมีผู้สนใจ แต่หมอพื้นบ้านในปัจจุบันยังมีบทบาทสำคัญ มีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตคนผู้ไท เพราะเป็นการดูแลรักษาผู้ป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะผู้ป่วยระยะสุดท้าย หรือผู้ป่วยที่ไปรักษาโรงพยาบาลแล้วไม่หาย หมอพื้นบ้านจะเป็นผู้รักษาทางจิตใจของผู้ป่วยได้เป็นอย่างดี จึงควรส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดความรู้แก่คนรุ่นใหม่ เพราะเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีประโยชน์มาก และควรส่งเสริมให้หมอพื้นบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น^{๖๓}

สัญญา ศุภจันทรา และคณะ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ “องค์ความรู้ในการดูแลรักษาโรคของชาวญ้อ และชาวภูไท ตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาเหตุจูงใจในการเป็นหมอเหยาพื้นบ้าน และบทบาทของหมอพื้นบ้านในอดีตและปัจจุบันเกี่ยวกับกระบวนการดูแลรักษาโรค ผลการศึกษาพบว่า เหตุจูงใจในการเป็นหมอพื้นบ้าน ได้แก่ ได้รับการสืบทอดองค์ความรู้จากญาติพี่น้อง รับการสืบทอดผ่านกระบวนการเรียน รับการสืบทอดด้วยความบังเอิญ รับการสืบทอดด้วยการรับเอาผีหมอ รับการสืบทอดด้วยการเรียนจากโรงเรียนสอนต่าง ๆ เป็นหมอพื้นบ้านเนื่องจากเสียดายความรู้จากบรรพบุรุษ เป็นหมอพื้นบ้านเนื่องจากอยู่กับแหล่งของสมุนไพร ส่วนบทบาทของหมอพื้นบ้านในอดีตและปัจจุบันเกี่ยวกับกระบวนการดูแลรักษาโรค ที่ค้นพบได้แก่ ๑) เป็นผู้ที่รักษาสืบทอดธรรมเนียมปฏิบัติและองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านมิให้สูญหาย ๒) เป็นที่พึ่งของชุมชนในการดูแลและรักษาโรคเบื้องต้น ๓) เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาสังคมในด้านสุขภาพ และช่วยรองรับผู้ป่วยที่ไม่สามารถเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลของรัฐหรือเอกชน ซึ่งมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง ๔) เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและพันธุกรรมของพืชในท้องถิ่น^{๖๔}

दनัย ซาพิทฮอด ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ “บทบาทของบทรัองประกอบพิธีกรรมเหยาของชาวภูไท” ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อรวบรวมและศึกษาบทบาทของบทรัองประกอบพิธีเหยาของชาวภูไท

^{๖๓} สมยศ ศรีจรรย์ และคณะ, การดูแลสุขภาพของคนผู้ไทโดยหมอพื้นบ้าน อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

^{๖๔} สัญญา ศุภจันทรา และคณะ, รายงานวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ความรู้ในการดูแลรักษาโรคของชาวญ้อ และชาวภูไท ตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

ในเขตอำเภอพรณานิคม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร และอำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ผลการศึกษาพบว่า พิธีเหยาเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาตามประเพณีของชาวกูไท ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสกลนคร นครพนม กาฬสินธุ์และมุกดาหาร แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ พิธีกรรมเหยารักษาผู้ป่วยและพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผี ซึ่งทุกพิธีกรรมจะมีบทร้องเป็นองค์ประกอบสำคัญ บทบาทของบทร้องประกอบพิธีกรรมมีโครงสร้างสำคัญ ๔ ขั้นตอน คือ การไหว้เชิญผี การลำส่งและไต่ถาม การอ้อนวอนร้องขอ การเรียกขวัญสู่ขวัญและการส่งผีอำลา นอกจากนี้ยังปรากฏขั้นตอนพิเศษ คือ การขู่ เมื่อการอ้อนวอนร้องขอไม่ประสบผลสำเร็จ โครงสร้างทั้ง ๔ ขั้นตอนมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับการใช้ภาษาและการใช้ดนตรีประกอบบทร้อง ผู้วิจัยพบว่าบทร้องนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ในการรักษาโรค โดยเฉพาะบทบาทในการเป็นเครื่องมือค้นหาสมมติฐานของโรค วินิจฉัยอาการเจ็บป่วย บอกรักษาและสิ่งที่สำคัญที่สุดคือบทบาทในการให้กำลังใจคนป่วย นอกจากนี้พิธีกรรมยังมีลักษณะเด่น ๓ ประการ ที่แสดงอัตลักษณ์ของชาวกูไท คือ ความเชื่อเรื่องผีให้ผีแถน ภาษากูไทและดนตรีทำนองกูไท^{๒๙}

นพดล ตั้งสกุล และจันทนีย์ วงศ์คำ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ “**คติความเชื่อและระบบสังคมกับการปลูกสร้างเรือนพื้นบ้านและชุมชนกูไท**” โดยทำการศึกษาใน ๖ ชุมชนที่สามารถครอบคลุมและเป็นตัวแทนของลักษณะชุมชนกูไทได้ นำไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบแต่ละชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ในการสืบค้นเพื่อให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและธรรมชาติของกูไทในอดีตที่ล้วนสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกระบวนการทางวัฒนธรรมการอยู่อย่างแนบแน่น ทั้งในลักษณะนามธรรมและรูปธรรม เรือน เป็นเครื่องหมายแห่งพลังและความรุ่งโรจน์ของผู้อยู่ในโลกทัศน์กูไท โดยมีพิธีกรรมเป็นเครื่องมือกำหนดความหมายในเชิงคติสัญลักษณ์แฝงอยู่ในทุกขั้นตอนตั้งแต่เริ่มต่อเนื่องไปจนเสร็จสมบูรณ์ โดยยังคงเชื่อมโยงอิทธิพลต่อระเบียบทางสังคมและประเพณีในการปฏิบัติจนกลายเป็นเงื่อนไขที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ผลการศึกษาพบว่า คติความเชื่อ นั้นเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดกรอบแนวคิดและระบบสังคม ผ่านทางวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม สะท้อนวิถีชีวิตและพฤติกรรมในพื้นที่ที่ศึกษาทั้ง ๖ ชุมชนนั้นแม้ลักษณะทางกายภาพของชุมชนและบ้านเรือนอาจมีความแตกต่างกันไป แต่กลับพบว่ามีกระบวนการแนวคิดในการแสดงความหมายของสิ่งต่าง ๆ ในเชิงสัญลักษณ์คล้ายและสอดคล้องกัน เช่น การจัดแบ่งพื้นที่เรือนตามการใช้งาน สถานะทางสังคมและลักษณะความรับผิดชอบในครอบครัว นอกจากนี้พบนัยของวิธีการให้ความหมายของสิ่งที่อยู่แวดล้อมในทำนองเดียวกัน เช่น การใช้สิ่งของที่มีชื่อมงคลในพิธีกรรม หรือวิธีการใช้สัดส่วนของผู้เป็นเจ้าของเรือนในการ

^{๒๙} ดันย์ ซาทิพฮอด, “บทบาทของบทร้องประกอบพิธีกรรมเหยาของชาวกูไท,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๖.

หาขนาดเรือน ที่สำคัญคือ การถือผีเดียวกัน ซึ่งหากมีการละเมิดผู้อื่นจะทำให้เกิดความวิบัติกับตนเองได้ นับเป็นภูมิปัญญาในการจัดการวางรากฐานและระบบสังคม เพื่อให้ผู้อาศัยประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามประเพณี การศึกษาคติความเชื่อที่มีผลต่อการปลูกสร้างเรือนสะท้อนให้เห็นความสำคัญของโลกทัศน์และความต้องการที่อยู่เหนือสภาวะทางกายภาพ แต่ปัจจุบันมุ่งพัฒนาพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ในประเทศที่เน้นเฉพาะมิติด้านสภาวะแวดล้อมทางกายภาพเป็นหลัก ซึ่งก่อความเสียหายต่อวัฒนธรรมการอยู่อาศัย และสภาพทางสังคมที่สะท้อนวิถีการปรับปรุงของคนในชุมชน เพื่อให้ตอบสนองกับสภาพบริบทของแวดล้อมที่เปลี่ยนไป^{๙๐}

รัตนันท์ ยงยันต์ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ “การศึกษาการลำผู้ไทยในจังหวัดกาฬสินธุ์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาสภาพทั่วไปของการลำผู้ไทย ความสัมพันธ์ของการลำผู้ไทยที่มีต่อวิถีชีวิตในท้องถิ่น และการศึกษารูปแบบลักษณะของการลำผู้ไทย ในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า ลำผู้ไทยเป็นศิลปะการร้องของชาวผู้ไทยซึ่งเป็นกลุ่มชน ที่อาศัยอยู่แถบภาคอีสาน โดยได้อพยพมาจากดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และได้นำเอาศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวมาด้วย โดยลำผู้ไทยนั้นมีความสัมพันธ์กับชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์ประจำกลุ่มชน และเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตสำหรับรูปแบบของการลำผู้ไทยนั้นพบว่า มีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางดนตรีเป็นของตัวเอง ได้แก่ มีภาษาและคำประพันธ์ที่เป็นรูปแบบเฉพาะ มีกลุ่มสัมพันธ์ใช้เฉพาะ ๒ กลุ่มเสียง คือ ใหญ่ สำหรับการลำของฝ่ายชาย และลายน้อยสำหรับการลำของฝ่ายหญิง ขั้นตอนในการลำผู้ไทยประกอบด้วย ๓ ช่วง คือ การเกริ่นขึ้นต้น การลำ ดำเนินเรื่อง และการลำลงจบ^{๙๑}

สุภาพร คำยุธา ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “การฟ้อนของชาวภูไทย กรณีศึกษา หมู่บ้านโนน อำเภอลำมั่ง จังหวัดกาฬสินธุ์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา และการสืบทอดการฟ้อนอีสานของชนเผ่าภูไทย วิเคราะห์รูปแบบ กระบวนท่าฟ้อนรำที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ผลการศึกษาพบว่า ชาวภูไทยบ้านโนน มีศิลปะการฟ้อนรำที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแบบชาวบ้านดั้งเดิม และมีการสืบทอด จนเกิดเป็นพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบันอยู่ ๒ ชุดด้วยกัน คือ ฟ้อนละครภูไทย และฟ้อนภูไทย ศิลปะการฟ้อนทั้ง ๒ ชุด เป็นการฟ้อนที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านโนน และปัจจุบันยังมีการอนุรักษ์การฟ้อน

^{๙๐} นพดล ตั้งสกุล, คติความเชื่อและระบบสังคมกับการปลูกสร้างเรือนพื้นบ้านและชุมชนภูไท (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๘), หน้า ๑-๒.

^{๙๑} รัตนันท์ ยงยันต์, “การศึกษาการลำผู้ไทยในจังหวัดกาฬสินธุ์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขามนุษยศึกษาศาสตร์ วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘), หน้า ๙.

อย่างต่อเนื่อง โดยมีการฟอมนในงานบุญบั้งไฟ หรืองานพิธีการที่สำคัญ ซึ่งมีบทบาทในการสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนและสังคมเป็นอย่างมาก ซึ่งการศึกษานี้ เป็นข้อมูลพื้นฐานทางด้านประวัติศาสตร์ นาฏศิลป์อีสานในแบบชาวบ้านดั้งเดิม อันจะเป็นแนวทางในการศึกษาการฟอนอีสานต่อไป^{๗๒}

อรทัย สุทธิ และคณะ ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านภูไทจากจังหวัดกาฬสินธุ์” โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเก็บรวบรวม จำแนกประเภทนิทานตามรูปแบบของนิทานแต่ละกลุ่ม วิเคราะห์เนื้อหาของนิทานและความสัมพันธ์ระหว่างนิทานกับสภาพสังคมและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท จังหวัดกาฬสินธุ์ แล้วนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลนิทานพื้นบ้านประเภทมุขปาฐะที่เก็บรวบรวมโดยคณะผู้ศึกษา ผลการศึกษาพบว่า นิทานพื้นบ้านภูไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ทั้ง ๑๐๒ เรื่อง สามารถจัดประเภทได้ ๗ ประเภทคือ นิทานมุขตลก ๓๗ เรื่อง นิทานชีวิต ๒๔ เรื่อง นิทานคติ ๒๐ เรื่อง นิทานผี ๙ เรื่อง นิทานอธิบายเหตุ ๗ เรื่อง นิทานสัตว์ ๓ เรื่อง และนิทานประจำถิ่น ๒ เรื่อง ในด้านโครงสร้างของนิทานพื้นบ้าน พบว่ากฎกติกาบรรพบุรุษของวรรณกรรมพื้นบ้านที่สอดคล้องกับนิทานพื้นบ้านภูไท จังหวัดกาฬสินธุ์คือ กฎของการเริ่มเรื่องและกฎของการจบเรื่อง กฎแห่งการซ้ำ กฎแห่งตัวละคร ๒ ตัว ๑ ฉาก กฎแห่งการแตกต่างแบบตรงกันข้าม กฎของการสร้างเรื่องเชิงเดี่ยว ฉากประทับใจ เรื่องความสมเหตุสมผล เรื่องของเอกภาพ และการเพ่งจุดสนใจที่ตัวละครเอกเพียงตัวเดียว กฎที่ไม่เข้มงวดคือ กฎของฝาแฝด และความสำคัญของตำแหน่งต้นและท้าย ส่วนกฎที่ไม่ปรากฏ คือ กฎของการสร้างแบบสร้าง ส่วนด้านการสะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้าน พบว่านิทานพื้นบ้านภูไท จังหวัดกาฬสินธุ์ได้สะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้านหลายด้านด้วยกัน คือ ด้านสภาพความเป็นอยู่ ด้านครอบครัว ด้านการประกอบอาชีพ ด้านประเพณี ด้านความเชื่อ ด้านค่านิยมและด้านบทบาทของสมาชิกในสังคม^{๗๓}

สุรศักดิ์ พิมพ์เสน และคณะ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ “ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนภูไท บ้านโพน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนภูไท บ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีชื่อเสียงด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและการผลิตผ้าไหมแพรวาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า ชุมชน

^{๗๒} สุภาพร คำธธา, “การฟอนของชาวภูไท กรณีศึกษาหมู่บ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, ๒๕๕๖), หน้า ๘.

^{๗๓} อรทัย สุทธิ, การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านภูไทจากจังหวัดกาฬสินธุ์ (อุบลราชธานี: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๗), หน้า ๘.

ภูไท บ้านโพนยังมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหนียวแน่น มีการนับถือพุทธศาสนาอย่างเข้มแข็ง มีการทำบุญตามจารีตประเพณี สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยว ที่สามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอื่น มีที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัย สำหรับปัญหาที่ต้องปรับปรุง คือ ความเข้าใจต่อการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของความเป็นภูไท และบทบาทของตนเองกับนักท่องเที่ยว^{๗๔}

ปรางทอง ดิวงษ์ ได้ทำการศึกษา “รูปแบบประเพณีงานศพของภูไทย อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบประเพณีงานศพของชาวภูไทยเรณูนครมี ๒ รูปแบบ คือ คนตายปกติและคนตายผิดปกติ และมี ๒ ขั้นตอน คือ ตายและหลังตาย มีขั้นตอนดังนี้ การแจ้งข่าว การอาบน้ำศพ แต่งตัวศพ เขียนหนังสือปอนปาก การมัดสามย่าน การกางมุ้งครอบ นำศพเข้าโลงจัดพิธีในบ้าน ยกศพออกจากเรือน เคลื่อนศพและแห่ศพออกจากบ้าน การเผาศพ การเก็บกระดูก และการแจกข้าว ส่วนคนตายผิดปกติจะไม่ทำพิธีเผาศพ แต่จะใช้วิธีการฝังแทน ในด้านความเชื่อที่ปรากฏในงานศพคือ ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุ บุคคล เวลา สถานที่ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนบางส่วน โดยการนำเอาวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาผสมผสาน เช่น การเพิ่มพิธีการรดน้ำศพ^{๗๕}

วิภาดา อินทรพานิชย์ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ “บทบาทเครือญาติของชาวผู้ไท บ้านธาตุ อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร” ผลการวิจัยพบว่า มีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย โดยอาศัยการปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มตระกูล ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวมีลักษณะ ๗ ช่วงโคตร โครงสร้างเครือญาติเกิดจากรวมความสัมพันธ์ ๒ ลักษณะคือ การเป็นเครือญาติโดยการแต่งงาน และเครือญาติโดยสายโลหิต นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มเครือญาติแบบมีพ่อล่าม ทำให้ระบบเครือญาติเป็นระบบที่ขยายกว้าง สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อเป็นญาติกันทั้งหมด การลำดับเครือญาติจะบอกสถานภาพ บทบาทหน้าที่ของคนผู้นั้นที่มีต่อบุคคลที่แตกต่างกัน กฎการสืบเชื้อสายทั้ง ๒ ฝ่ายคือ ฝ่ายบิดาและมารดา มีข้อห้ามในการสืบเชื้อสายคือ ห้ามญาติผู้พี่ที่เป็นหญิงแต่งงานกับญาติผู้น้องที่เป็นฝ่ายชาย สำหรับที่มาของสกุลพบว่า การตั้งชื่อสกุลมีการนำเอาชื่อบรรพบุรุษมาตั้งเป็นชื่อสกุล^{๗๖}

^{๗๔}สุรศักดิ์ พิมพ์เสน และคณะ, รายงานการวิจัยเรื่อง ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนภูไท บ้านโพน (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๕), หน้า ๗๘.

^{๗๕}ปรางทอง ดิวงษ์, “รูปแบบประเพณีงานศพของภูไทย อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

^{๗๖}วิภาดา อินทรพานิชย์, “บทบาทเครือญาติของชาวผู้ไทบ้านธาตุ อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (เน้นมนุษยศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๓), หน้า ๖.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการทำวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาเรื่อง การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้กำหนด แนวทางและขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ขั้นตอนในการทำวิจัย
- ๓.๓ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล
- ๓.๕ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การคัดเลือกพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๗ การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล
- ๓.๘ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๙ การนำเสนอข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์และการสังเกตเป็นสำคัญ

๓.๒ ขั้นตอนในการทำวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นการพรรณนาและตีความจากพฤติกรรมของกลุ่มคน ระบบสังคม และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมนันทนาการ ศิลปหัตถกรรม กิจกรรมนันทนาการการละเล่นพื้นบ้าน กิจกรรมนันทนาการการพักผ่อนและกิจกรรม เข้าใจหวะ กิจกรรมนันทนาการการพัฒนาจิตใจและความสงบสุข กิจกรรมนันทนาการการละคร กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรก กิจกรรมนันทนาการดนตรีและร้องเพลง กิจกรรมนันทนาการทางสังคม กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม กิจกรรมนันทนาการ อาสาสมัคร กิจกรรมนันทนาการสุขภาพและสมรรถภาพ และกิจกรรมนันทนาการมนุษย์สัมพันธ์

โดยมุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจอย่างเป็นองค์รวม (Holistic Perspective) ด้านกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วย

๓.๒.๑ ผู้วิจัยลงพื้นที่หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน ถูกต้อง และมีความน่าเชื่อถือมากที่สุด ก่อนเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านเพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและรู้สึกเป็นกันเอง โดยการแนะนำตัว พร้อมทั้งบอกวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความไว้วางใจ และให้ได้ข้อมูลตรงกับความเป็นจริง ซึ่งจะทำให้ข้อมูลที่ไดมามีความครบถ้วน ถูกต้องตรงประเด็นและมีความน่าเชื่อถือมากที่สุด

๓.๒.๒ จากนั้นผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์บุคคลในสังคมนั้นโดยตรง แล้วนำข้อมูลที่ไดมามาทำการจัดระเบียบทั้งทางกายภาพและทางเนื้อหา ให้อยู่ในรูปของเอกสารที่เป็นระบบ แล้วสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยตามประเด็นที่ต้องการศึกษา

๓.๓ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ ประชากรคือชาวบ้านในบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบไปด้วย

๓.๓.๑ **ผู้นำชุมชน** คือ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มไปสูเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้ เป็นบุคคลที่สมาชิกในกลุ่มให้การยอมรับนับถือ เชื่อฟังและปฏิบัติตาม ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านบ้านโคกโก่ง เจ้าอาวาสวัดศรีภูษันธ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโคกโก่ง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลกุดหว้า รวม ๔ คน เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปของชุมชน และการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการของชาวบ้านในชุมชน ได้แก่

๑) พระครูสิริจันทประโชติ	เจ้าอาวาสวัดศรีภูษันธ์
๒) นายสมเกียรติ ฉายแสง	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโคกโก่ง
๓) นางสาวชนากาตร์ ว่างคะฮาด	นายกองค้การบริหารส่วนตำบลกุดหว้า
๔) นายขวัญชัย ปัททะทุม	ผู้ใหญ่บ้านบ้านโคกโก่ง

๓.๓.๒ **ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)** ของหมู่บ้านและกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน ๓๓ คน โดยใช้แนวทางการสุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non Probability Sampling Method) ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์ (Snow Ball Sampling) คือ การเลือกตัวอย่างในลักษณะแบบต่อเนื่อง โดยที่ผู้วิจัยจะทำการเลือกตัวอย่างแรกขึ้นมาก่อน จากนั้นตัวอย่างแรกที่ได้เลือกมาก็คจะเป็นผู้ให้ชื่อของตัวอย่างที่สองต่อไป และตัวอย่างที่สอง

ก็จะเป็นผู้ให้ชื่อของตัวอย่างที่สามต่อไป ทำเช่นนี้เรื่อยไปจนกระทั่งได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญครบถ้วนในประเด็นที่ต้องการศึกษา (ภาคผนวก หน้า ๒๑๙)

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลหลักประกอบไปด้วย ตัวผู้วิจัย เป็นผู้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์ เทปบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป

๓.๕ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

๓.๕.๑ การศึกษาประวัติศาสตร์ ได้แก่ การค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น (Primary Source) เช่น พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒ บันทึกการเดินทางของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ พ.ศ. ๒๔๔๙ เป็นต้น และการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นรอง (Secondary Source) ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตำรา และบทความจากวารสาร

๓.๕.๒ การศึกษาภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์ โดยใช้แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi Structured Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Nonparticipant Observation)

๓.๖ การคัดเลือกพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือหมู่บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมวิถีชีวิตของกลุ่มชาวภูไทดั้งเดิมไว้เป็นอย่างดี เน้นย้ำเน้น ทั้งในเรื่องการดำเนินชีวิต การแต่งกาย ภาษาถิ่น งานศิลปหัตถกรรม ความเชื่อ ประเพณี ตลอดจนการสืบสานอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสู่เยาวชนรุ่นหลัง จนได้รับรางวัลยอดเยี่ยม ประเภทแหล่งท่องเที่ยวเมืองและชุมชนในการประกวดรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ครั้งที่ ๓ ประจำปี ๒๕๔๓ (Thailand Tourism Awards 2000) และยังได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ประเภทแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือดีเด่น ในประจำปี ๒๕๕๑ จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย นอกจากนี้หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังเป็นหมู่บ้านที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาทำนุแบบโฮมสเตย์เพื่อสัมผัสถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวภูไทที่ยังคงดำรงรักษาไว้มาจนถึงปัจจุบัน

๓.๗ การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่ศึกษา คือ ผู้นำชุมชน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการอ่านข้อมูลดังกล่าวพร้อมทั้งให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่น่าเสนออย่างต่อเนื่องเป็นขั้นตอน พร้อมทั้งตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) ทางด้านข้อมูลกิจกรรมนั้นนันทนาการจากพื้นที่วิจัยมาทำการเปรียบเทียบเพื่อวิเคราะห์ความเหมือนความต่าง แล้วสรุปผลการวิจัยตามประเด็นที่ต้องการศึกษา

๓.๘ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มขึ้นหลังจากการเก็บข้อมูลแต่ละรายสิ้นสุดลง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาทำการจัดระเบียบ (Data Organizing) ทั้งทางกายภาพและทางเนื้อหา ให้อยู่ในรูปของเอกสารที่เป็นระเบียบและเป็นระบบ โดยนำข้อความที่ได้จากการบันทึกมาถอดความอย่างมีความสมเหตุสมผล จากนั้นทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลแบบอุปนัย (Induction Analysis) ตามประเภทของกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม เริ่มด้วยการนำข้อมูลที่ถูกจำแนกประเภทและจัดหมวดหมู่ของข้อมูลแล้วมาตีความเปรียบเทียบความเหมือนความต่าง จากปรากฏการณ์ที่มองเห็นมาสร้างข้อสรุปเชิงรูปธรรม ในกรณีที่ข้อมูลไม่ครบถ้วนหรือไม่ชัดเจน ผู้วิจัยลงพื้นที่อีกครั้งเพื่อทำให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

๓.๙ การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูลใช้วิธีการพรรณนา โดยแบ่งการนำเสนอเนื้อหาออกเป็น ๖ บทดังต่อไปนี้ บทที่ ๑ บทนำ บทที่ ๒ เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย บทที่ ๔ การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ต บทที่ ๕ วิเคราะห์กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว บทที่ ๖ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

บทที่ ๔

การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไท

การวิจัยเรื่อง การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งเน้นการพรรณนาและตีความจากพฤติกรรมของกลุ่มคน ระบบสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้เวลาว่างเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ทั้งนี้ข้อมูลของการวิจัยจะได้รับการสำรวจภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์บุคคลในสังคมนั้นโดยตรง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาทำการจัดระเบียบทั้งทางกายภาพ และทางเนื้อหาให้อยู่ในรูปของเอกสารที่เป็นระบบ แล้วสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยตามประเภทของกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม ทั้ง ๑๓ ประเภท ดังต่อไปนี้

- ๔.๑ กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม
- ๔.๒ กิจกรรมนันทนาการการละเล่นพื้นบ้าน
- ๔.๓ กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ
- ๔.๔ กิจกรรมนันทนาการพัฒนาจิตใจและความสงบสุข
- ๔.๕ กิจกรรมนันทนาการการละคร
- ๔.๖ กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรก
- ๔.๗ กิจกรรมนันทนาการดนตรีและร้องเพลง
- ๔.๘ กิจกรรมนันทนาการทางสังคม
- ๔.๙ กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ
- ๔.๑๐ กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม
- ๔.๑๑ กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร
- ๔.๑๒ กิจกรรมนันทนาการสุขภาพและสมรรถภาพ
- ๔.๑๓ กิจกรรมนันทนาการมนุษยสัมพันธ์

๔.๑ กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม

จากการศึกษาพฤติกรรมการใช้เวลาว่างเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่ประดิษฐ์ไว้ใช้ในครัวเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และจะใช้เครื่องมือเครื่องมือที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง

ในยามว่างเว้นจากภาระงาน เป็นเครื่องทุ่นแรงในงานภาคเกษตรกรรม หรือนำมาใช้เป็นส่วนประกอบ ในกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ จากการวิจัยพบว่า งานศิลปหัตถกรรมส่วนใหญ่ ของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ประดิษฐ์ขึ้นด้วยกรรมวิธีอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนและจะใช้ วัสดุดิบที่หาได้ในท้องถิ่นเป็นหลัก ทักษะในการประดิษฐ์ส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจาก บรรพบุรุษ หรือได้รับการอบรมแนะนำจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การส่งเสริม เช่น ศูนย์พัฒนาฝีมือ แรงงานจังหวัดกาฬสินธุ์ เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้า นักวิจัยจากมหาวิทยาลัย มหาสารคาม เป็นต้น ซึ่งผู้ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการประเภทนี้ จะได้รับความสุขสนุกสนาน ทั้งทางด้านร่างกาย สังคม สติปัญญา และอารมณ์สุขของชีวิต ดังคำให้สัมภาษณ์ของ นางกอน หนองสูง ที่ได้กล่าวไว้ว่า “แฮ็ดกะแฮ็ดไปซั่มนั้น ดีกว่าอยู่ต่าชี พ้อแม่พาแฮ็ด ถ้าบ่แฮ็ดกะบ่คือบ้านคือเมิง มันสิแม่น แนวนว”^๑ นับว่ากิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม ช่วยสร้างคุณค่าจากการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์สูงสุด จากการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัด กาฬสินธุ์ แบ่งออกเป็นประเภทตามวัสดุและกรรมวิธีการผลิต ดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ เครื่องจักสาน

๔.๑.๒ เครื่องถักทอ

๔.๑.๓ เครื่องไม้

๔.๑.๑ เครื่องจักสาน

การจักสานเป็นกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่ให้คุณค่าแก่ผู้ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม และผู้ที่นำผลผลิตของกิจกรรมไปใช้ เนื่องจากการประดิษฐ์ต้องใช้วัสดุดิบที่มีความงามตามธรรมชาติ และหาได้ง่ายในท้องถิ่น มาประดิษฐ์เป็นภาชนะ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ ตามแต่ที่ต้องการ ส่วนใหญ่ จะประดิษฐ์ขึ้นด้วยกรรมวิธีการจัก การสาน การถัก และการทอ จากวัสดุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น หวาย ไม้ไผ่ ใบลาน ปอ ก้านและใบของมะพร้าว เป็นต้น

ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ รู้จักเครื่องจักสานมาช้านานแล้ว กล่าวคือสังคมชาว ภูไทในปัจจุบันเป็นสังคมเกษตรกรรมแบบยังชีพ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองด้วย การทำไร่ไถนา และมักใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์ขึ้นเองเป็นวัสดุหลักในการทำงาน การจักสานถือเป็น กิจกรรมนันทนาการที่ชาวภูไทรู้จักใช้เวลาว่างในการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้

^๑สัมภาษณ์ นางกอน หนองสูง, อายุ ๘๔ ปี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๒.

ประกอบในชีวิตประจำวัน เครื่องจักสานเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ใช้วัสดุที่สามารหาได้ง่ายในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นเครื่องจักสานที่มีรูปแบบและลักษณะแตกต่างกันตามประเภทของวัสดุ ประโยชน์ใช้สอย สภาพการดำรงชีวิต สภาพภูมิศาสตร์ ความนิยม และขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้นับเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เครื่องจักสานของชาวภูไทมีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกับเครื่องจักสานในท้องถิ่นอื่น

เครื่องจักสานของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งออกเป็น ๑๐ ประเภท ดังต่อไปนี้

- ๑) เครื่องจักสานที่ใช้ในครัวเรือน เช่น กระบุง กระต่า กระจาด กระติบข้าว เข่ง กระชู่ กระด้ง กระซอน เป็นต้น
- ๒) เครื่องจักสานที่ใช้สำหรับดักจับสัตว์น้ำ เช่น ลอบ ไช ช้อง ตุ่มดักกบ ซอน ตุ่มชังปลา เป็นต้น
- ๓) เครื่องจักสานที่ใช้สำหรับปลูกา ได้แก่ เสื่อชนิดต่าง ๆ เป็นต้น
- ๔) เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องสวมศีรษะ เช่น งอบ หมวก เป็นต้น
- ๕) เครื่องจักสานที่ใช้เป็นสิ่งประดับตกแต่ง เช่น ปลาตะเพียนสานด้วยใบลาน ตัวสัตว์ต่าง ๆ สานจากไม้ไผ่และวัสดุอื่น ๆ เป็นต้น
- ๖) เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องตักและตวง มีกระออม กระชู่ เป็นต้น
- ๗) เครื่องจักสานที่ใช้ในการขนส่งใส่สินค้ามี เช่น กะทอ กะเชอเกวียน ชะลอมสานจากไม้ไผ่และหวายใส่ใส่สินค้า เป็นต้น
- ๘) เครื่องจักสานที่ใช้เกี่ยวกับการขนบประเพณีของชาวภูไท เช่น ชั้นหมากเบ็งสำหรับใส่ดอกไม้และเครื่องบูชาต่าง ๆ เป็นต้น
- ๙) เครื่องจักสานที่ใช้เกี่ยวกับการเลี้ยงไหมและการทอผ้า เช่น กะเพียดปั่นฝ้าย กระด้งเลี้ยงไหม จ่อเลี้ยงไหม เป็นต้น
- ๑๐) เครื่องจักสานที่เป็นส่วนประกอบของอาคารบ้านเรือน เช่น ฝาเรือนที่สานด้วยตอกไม้ไผ่ ได้แก่ ฝาไม้ขัดแตะ
- ๑๑) เครื่องจักสานที่ใช้เป็นอุปกรณ์การเล่นต่าง ๆ เช่น บันไดลิง หมากปิ่น เป็นต้น

ภาพประกอบที่ ๑๑ แม่เฒ่าชาวภูไทใช้เวลาว่างสานชะหวึงจับปลา

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเครื่องจักสานของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียว ที่สำคัญคือ กระติบข้าวเหนียว ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะสานไว้ใช้ในครัวเรือน และยังเป็นอุปกรณ์สำคัญที่ใช้ประกอบพิธีกรรมตาม

ความเชื่อของชาวภูไท นอกจากนี้ยังใช้เป็นของตอบแทนสำหรับผู้ที่มาเยี่ยม หรือมอบให้เป็นของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้านอีกด้วย

การประดิษฐ์กระทิบข้าวเหนียวของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์นั้น เป็นกิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านชนิดหนึ่ง ที่มีรูปแบบเฉพาะแตกต่างจากกระทิบข้าวที่สานด้วยไม้ไผ่ของชาวอีสานทั่วไป ทำให้ได้รับความนิยมจากคนในท้องถิ่นมาจนถึงปัจจุบัน แม้จะมีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น เพิ่มสีเส้นหรือการนำวัสดุสมัยใหม่เข้ามาประยุกต์ใช้กับเครื่องจักสาน แต่ชาวบ้านก็ยังคงรักษาลักษณะวิธีการสานแบบเดิมไว้ และกระทิบข้าวเหนียวก็ยังคงเป็นที่นิยมของชาวบ้านมากกว่าภาชนะชนิดอื่น เนื่องจากกระทิบข้าวเหนียวสามารถระบายไอน้ำได้ดี ทำให้ข้าวไม่แฉะ และสามารถรักษาความร้อนได้นานกว่าวัสดุที่ทำจากพลาสติก การประดิษฐ์กระทิบข้าวเหนียวของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์นั้น แบ่งออกได้เป็น ๓ ส่วนสำคัญ คือ

๑) ฐานกระทิบข้าว ทำด้วยไม้เนื้อแข็งเหลาให้แบน จากนั้นนำมาไขว้กันเป็นกากบาทเพื่อใช้เป็นฐานสำหรับตั้ง ช่างทำกระทิบข้าวบางคนจะแกะฐานให้เป็นลวดลายต่าง ๆ เพื่อความสวยงาม และจะไม่นิยมนำมาใส่ข้าวเหนียวแต่จะนำไปใส่เงิน เพราะมีความเชื่อว่าถ้านำเงินไปใส่ไว้ในกระทิบข้าวแล้วจะทำให้เป็นเศรษฐี หรือใช้เป็นส่วนประกอบในพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวภูไท เช่น พิธีกรรมเหยา พิธีเลี้ยงผีหมอเหยา พิธีเลี้ยงผีปู่ตา เป็นต้น

๒) ตัวกระทิบข้าว สานด้วยไม้ไผ่ชนิดหนึ่งที่เรียกว่าไม้ไผ่ไร่ โดยจะนำลำไผ่ที่ไม่อ่อนหรือแก่จนเกินไปเหลาแล้วจักเป็นดอกตามขนาดที่ต้องการ ก่อนสานเอาดอกไปแช่น้ำให้อ่อนตัวเพื่อง่ายต่อการสาน การสานกระทิบข้าวนั้นจะสานซ้อนกัน ๒ ชั้น เพื่อช่วยในการเก็บความร้อน โดยจะสานโครงชั้นในก่อนด้วยลายสองเพื่อให้เกิดมุมสำหรับผูกติดกับส่วนฐานของกระทิบข้าว จากนั้นสานชั้นตัวด้วยลายซิด ซึ่งเป็นลายที่พัฒนาจากลายของผ้าซิด ลายแต่ละลายจะมีลักษณะกฎเกณฑ์การสานที่แน่นอน เช่น ลายซิด ยกหนึ่งข่มหนึ่ง ลายสอง ยกสองข่มสอง เป็นต้น ซึ่งนายต๋ม อุดรทักษ์ กล่าวเพิ่มเติมว่า “ลายที่เอ็ดกะตีบเข้ากะมีหลายลาย ลายดีหล่มบ่ ลายดีกระจายบ่ หรือบ่กะลายดอกจิก สะไซ่นหลาย ซ้อยกะลิดดัดแปง ลายที่ว้าคืดลายอื่นมาใหม่ สะกะมีหลายเก่าอยู่ และกะเอาฮูปนกฮูปหนูมาเอ็ดกะได้ มันกะสิงามกว่า ลายซิดฮูปสัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ เค็งใช้ เฝ็ง แล้วแต่ใผลือเอ็ดได้ดีกว่ากัน มันกะแล้วแต่คน เห็นว้างามกะเอ็ดเอาโลด”^๒ จากนั้นจะสานตัวกระทิบข้าวด้านนอกครอบอีกชั้นหนึ่ง ด้วยลายสองเวียนเพื่อให้เกิดความสวยงาม ตัวกระทิบข้าวที่สานหุ้มนี้จะต้องสานให้ใหญ่กว่าด้านใน เพื่อให้ง่ายต่อ

^๒สัมภาษณ์ นายต๋ม อุดรทักษ์, อายุ ๘๔ ปี, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๓.

การพับปากกระติบข้าวกลับเข้าไปด้านใน จากนั้นใช้เส้นหวายผูกตัวกระติบข้าวเข้ากับฐานไม้ให้แน่น เป็นอันเสร็จการทำตัวกระติบข้าว

๓) ฝากระติบข้าว มักจะสานด้วยตอกปิ่นค่อนข้างใหญ่ โดยจะสานเป็นรูปคล้ายกับฝาชี เมื่อสานเสร็จแล้วจะใช้ก้านตาลเหลาเป็นขอบผูกติดไว้กับฝากระติบข้าวเพื่อความคงทน เมื่อได้ส่วนประกอบครบแล้วก็นำเชือกร้อยส่วนประกอบทั้งสามเข้าด้วยกันเพื่อประโยชน์ในการใช้งาน เช่น ใช้สะพายบ่าหรือใช้แขวนตามฝาเรือน เป็นต้น

ภาพประกอบที่ ๑๒ ชาวภูไทใช้เวลาว่างสานกระติบข้าวเหนียว

จากขั้นตอนที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างสรรค์ประดิษฐ์ อุปกรณ์เครื่องใช้ในชีวิตรประจำวัน และยังเป็นกิจกรรมนันทนาการศิลปะหัตถกรรมที่ให้คุณค่าทางจิตใจแก่ผู้ที่ได้เข้าร่วมอีกด้วย เช่น ความมีสมาธิ ความอดทน ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์สูงสุด และให้เห็นคุณค่าของสิ่งที่อยู่รอบตัวในการคิดค้น สร้างสรรค์ผลงานออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการในชีวิตประจำวัน และยังสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนภูไทได้อีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนี้กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวยังช่วยเสริมสร้างชีวิตให้มีความสุข สนุกสนาน ร่าเริง และได้รับความพึงพอใจ อันจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้เข้าร่วมเกิดการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญา ซึ่งเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

๔.๑.๒ เครื่องถักทอ

วิถีชีวิตของชาวภูไทนั้น ผูกพันอยู่กับอาชีพเกษตรกรรมมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในยามว่างจากการทำไร่ทำนา หญิงชาวภูไทจะลงได้ถุนเรือก่อน นั่งประจำที่ถักทอผ้าของตัวเอง ดังคำผญาที่กล่าวว่า

เมื่อแล้วนาแม่หญิงต่าสุ ผู้ชายสานคอง” แสดงให้เห็นถึงการแบ่งหน้าที่ระหว่างเพศชายและเพศหญิงอย่างเด่นชัด เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม การทอผ้าถือเป็นหน้าที่ของเพศหญิงโดยเฉพาะ เนื่องจากต้องอาศัยความพยายาม ความขยัน ความมานะอดทน ความปราณีต ความละเอียดอ่อน และความคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์คิดค้นลวดลายต่าง ๆ ในการถักทอเส้นด้ายให้เป็นผืนผ้าที่งดงาม รวมถึงเป็นเครื่องที่แสดงถึงความพร้อมของวัยก่อนจะเริ่มต้นชีวิตครอบครัว

ผ้าเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ในฐานะเป็นเครื่องป้องกันความร้อนหนาว อันตรายและปกปิดส่วนต่าง ๆ ที่สำคัญของร่างกาย ผ้าเกิดขึ้นจากการนำเส้นใยของพืชและสัตว์บางชนิดมาผ่านกระบวนการต่าง ๆ จนได้เป็นเส้นด้ายและเส้นไหม จากนั้นนำมาถักทอขัดสานเป็นตารางจนกลายมาเป็นผืนผ้าที่สวยงามในที่สุด

ผ้าทอของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เกิดขึ้นจากกระบวนการถักทอเส้นด้ายด้วยกรรมวิธีที่หลากหลาย เช่น การทอขีด การทอมัดหมี่ การทอจก การทอจกผสมขีด เป็นต้น บวกกับต้องอาศัยประสบการณ์และความเชี่ยวชาญเฉพาะตัว ที่สั่งสมสืบทอดจากบรรพบุรุษรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง นับร้อยนับพันปีผ่านสตรีผู้เป็นแม่ศรีเรือน รวมทั้งการรู้จักนำวัตถุดิบจากธรรมชาติมาใช้ย้อมอย่างชาญฉลาด ผ้าทอของชาวภูไทจึงมีความงดงามทั้งลวดลายและสีสัน และยังเป็นสิ่งหนึ่งที่บ่งบอกถึงเชื้อสายชาติพันธุ์ ตลอดจนประเพณี วิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเชื่อของผู้ที่สวมใส่อีกด้วย

ภาพประกอบที่ ๑๓ แม่เต่าชาวภูไทใช้เวลาว่างทอผ้า

นอกจากจะใช้ประโยชน์เพื่อการนุ่งห่มแล้ว ยังถูกนำมาใช้ในกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการทอผ้าขนาดใหญ่ยาวไว้สำหรับเขียนภาพเรื่องพระเวสสันดร ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ นำไปถวายพระสงฆ์เพื่อใช้ห่อคัมภีร์หรือหนังสือใบลาน หรือทอขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยว

^๓สัมภาษณ์ นายสงราช ไชยฤทธิ์, อายุ ๖๘ ปี, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๓.

สวมใส่เหมือนกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ใช้เป็นเครื่องสมมาในพิธีแต่งงาน โดยฝ่ายเจ้าสาวจะทำเครื่องสมมา เช่น หมอน ผ้าห่ม เสื้อ เป็นต้น เพื่อนำมามอบให้แก่พ่อแม่หรือผู้ที่ให้ความเคารพของฝ่ายชาย

ภาพประกอบที่ ๑๔ ชาวภูไทใช้ผ้าแพรวาในกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างกิจกรรมนันทนาการการทอผ้าแพรวา ซึ่งเป็นผ้าที่ชาวภูไทเรียกผ้าทอที่มีความกว้างประมาณครึ่งเมตร ยาวประมาณ ๑ วา อาจเป็นผ้าไหมหรือผ้าฝ้ายก็ได้ แต่นิยมมากที่สุดคือผ้าฝ้าย แพรวาเป็นผ้าที่ประสมระหว่างการทอขัดลายธรรมดา ลายทอขัดและลายจกผสมกันบนพื้นผ้าสีแดง เพื่อให้เกิดลวดลายที่งดงาม ซึ่งกว่าจะเป็นผ้าแพรวาแต่ละผืนต้องใช้ฝีมือและความมานะอดทนในการทำให้เกิดลวดลายต่าง ๆ ด้วยเล็บหรือขนเม่นสะกิดล้วงเส้นด้ายให้เป็นลวดลายตามที่ต้องการ พร้อมกับฟุ้งกระสวยกระแทรกให้แน่นด้วยฟืมจนกว่าจะครบทั้งผืน

ผ้าแพรวาเป็นผ้าที่มีความโดดเด่นและสวยงามมากที่สุดของชาวภูไท เพราะเป็นผ้าที่ทอด้วยฝีมือที่มีความวิจิตรสวยงามตามแบบฉบับของชาวภูไท ทำให้เป็นที่นิยมอย่างมากจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ส่วนใหญ่มักนำผ้าแพรวาไปตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกายที่สวยงาม จนทำให้ผ้าแพรวาเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายแก่คนทั่วไป สร้างชื่อเสียงให้กับชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ จนได้ขึ้นชื่อว่า เป็นเมืองท่องเที่ยวสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน ดังคำขวัญของจังหวัดที่ว่า เมืองฟ้าแดดสงยาง โปงลางเลิศล้ำ วัฒนธรรมภูไท ผ้าไหมแพรวา ผาเสวยภูพาน มหาธารลำปาว ไดโนเสาร์สัตว์โลกล้านปี ด้วยความสำคัญดังกล่าว ทำให้สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงรับอุปการะการทอผ้าแพรวาเข้าโครงการมูลนิธิศิลปาชีพ และทรงพัฒนาการทอผ้าแพรวาให้มีลวดลายที่ทันสมัยเหมาะแก่การสวมใส่มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้พระองค์ยังทรงนำผ้าแพรวาไปตัดเป็นฉลองพระองค์เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศให้เห็นถึงความงดงามของผ้าแพรวาอีกด้วย

ผ้าแพรวาถูกนำมาใช้ในกิจกรรมนันทนาการเกือบทุกประเภท ไม่ต่างอะไรกับผ้าขาวม้า เช่น ไปวัดก็ใช้ห่มเบี่ยง เวลากราบพระก็ใช้ปูกราบ เวลาถวายของก็ปูถวาย เวลาออกแดดร้อนก็ใช้ โปกศีรษะ เป็นต้น ผ้าแพรวาเป็นสมบัติส่วนตัวที่ทำแล้วใช้ครั้งเดียว หรือใช้จนกว่าจะเก่าและขาด ไม่ได้มีไว้ขายแต่เป็นผ้าผืนที่เจ้าของทอขึ้นอย่างสุดฝีมือและเป็นมรดกชิ้นสำคัญของผู้ทออีกด้วย

ภาพประกอบที่ ๑๕ ผ้าไหมแพรวาของชาวภูไท

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมนันทนาการทอผ้านี้เป็นกิจกรรมนันทนาการอีกประเภทหนึ่ง ที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างแท้จริง โดยการนำวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นผืนผ้าที่มีความงดงามตามความนิยมของคนในท้องถิ่นภูไท เป็นกิจกรรมนันทนาการที่กระทำขึ้นในเวลาว่างเว้นจากภาระงาน เพื่อพัฒนาอารมณ์ สังคม สติปัญญา ส่งเสริมทักษะการทำงานฝีมือ ในการควบคุมประสาทสัมผัสให้ทำงานได้ดียิ่งขึ้น

๔.๑.๓ งานเครื่องไม้

ไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ วิถีชีวิตของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผูกพันกับไม้มายาวนานจากอดีตถึงปัจจุบัน ชาวภูไทรู้จักใช้ประโยชน์จากไม้เพื่อการสร้างที่อยู่อาศัย ทำเครื่องมือเครื่องใช้ประกอบการดำเนินชีวิต และยังผูกพันกับความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาจนถึงรุ่นลูกหลาน ชาวภูไทรู้จักใช้ประโยชน์จากไม้ในแง่เป็นเครื่องให้ความบันเทิง ในยามว่าง ในการประดิษฐ์เครื่องใช้ต่าง ๆ จากไม้ เช่น ธรรมาสันไม้สำหรับพระภิกษุสามเณรนั่งแสดงธรรม ศาลาการเปรียญ ชุ่มประตู่ทางเข้าหมู่บ้าน เป็นต้น

กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรมเครื่องไม้ของชาวภูไทส่วนใหญ่ ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องตอบสนองความต้องการทางพระพุทธศาสนา โดยชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันประดิษฐ์ข้าวของเครื่องใช้แล้วนำไปถวายวัดหรือทำขึ้นเพื่อใช้เป็นอุปกรณ์ร่วมในพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวภูไท

เช่น การทำเครื่องปั้นดินเผา งานบุญเลี้ยงผีของหมอเหยา การทำเครื่องไม้เพื่อใช้ประกอบขบวนแห่ในงานบุญบังไฟตะไลล้านหรืองานบุญผะเหวด เป็นต้น ชาวภูไทมีความเชื่อว่าการถวายของที่ต้องใช้ความปราณีตในการทำจะได้บุญมาก ความเชื่อนี้ก็ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ธรรมาสน์ไม้สำหรับพระภิกษุสามเณรนั่งแสดงธรรม ต้องอาศัยประสบการณ์และความชำนาญพิเศษในการก่อสร้าง และจะต้องช่วยกันเป็นอย่างมากรงานจึงจะประสบผลสำเร็จและออกมาดี เช่นเดียวกับ ชุ่มประตุไม้ทางเข้าหมู่บ้าน ที่ชาวบ้านช่วยกันออกแบบแสดงความคิดและถ่ายทอดภูมิปัญญาความเป็นวัฒนธรรมภูไทให้ปรากฏต่อสายตานักท่องเที่ยวผู้มาเยือน สิ่งนี้จะเป็นสิ่งแรกที่นักท่องเที่ยวสามารถรับรู้ได้ว่ามาถึงหมู่บ้านวัฒนธรรมภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์แล้ว ดังคำให้สัมภาษณ์ของ นายบุญเลิศ บัตลา^๕ ที่ได้กล่าวว่า “แฮ็ดเอาบุญเอาทาน เกิดชาติหน้าสิได้มีบุญคือเขาแน่ เป็นผู้ทุกข์มาเหิงละ” ซึ่งเป็นกิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรมที่ทำให้ได้รับความสุขจากการได้ชื่นชมสิ่งที่แสดงถึงความเป็นวัฒนธรรมของชาวภูไท

ภาพประกอบที่ ๑๖ ธรรมาสน์ไม้สำหรับพระภิกษุสามเณรนั่งแสดงธรรม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๕สัมภาษณ์ นายบุญเลิศ บัตลา, อายุ ๗๒ ปี, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๓.

ภาพประกอบที่ ๑๗ ชุมประตู่ไม้ทางเข้าหมู่บ้าน

นอกจากงานศิลปหัตถกรรมเครื่องไม้ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ชาวภูไท บ้านโคกโค้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังนิยมประดิษฐ์งานศิลปหัตถกรรมเครื่องไม้ไว้ใช้ในครัวเรือน เช่น หีบใส่ของ กระต่ายขูดมะพร้าว ไม้ตีพริก กระสวย กระบวยตักน้ำ ไม้คาน เป็นต้น และยังใช้เป็นสวนประดับตามอาคารและสถานที่เพื่อความสวยงาม เช่น ลายฉลุไม้ประดับประตูหน้าต่าง ลูกกรง หัวเสาให้เกิดความสวยงามตามทัศนระของนายช่าง งานเหล่านี้ชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจช่วยกันทำด้วยความปราณีต เพื่อสนองตอบความต้องการของตนเองและเป็นพหุปัญญา นอกจากนี้ยังให้ประโยชน์ในด้านสุนทรียภาพทางอารมณ์ นั่นคือการนำไม้มาทำเป็นเครื่องดนตรีประเภทต่าง ๆ เช่น โปงลาง พิณ แคน เป็นต้น

จากสิ่งที่ได้กล่าวมาทั้งหมด แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกิจกรรมนันทนาการที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เนื่องจากเป็นงานประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมในชุมชน กิจกรรมนันทนาการดังกล่าว จึงเปรียบเสมือนกระจกที่สะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในแต่ละยุคสมัย เป็นตัวบอกเล่าประวัติศาสตร์ สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในกลุ่มชนภูไทได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่มนุษย์ได้แสดงออกถึงความรู้สึก ความคิดสร้างสรรค์ ช่วยทำให้จิตใจได้ผ่อนคลาย เกิดสมาธิในการทำงาน รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เกิดความพึงพอใจในการสร้างผลงาน หรือเป็นวิทยาทานให้แก่ผู้อื่น นอกจากนี้ยังสามารถสร้างคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจด้วยการผลิตสินค้าและของที่ระลึกจากการท่องเที่ยว เป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่นอีกทางหนึ่ง ซึ่งแต่ละชิ้นล้วนมีความสำคัญยิ่ง แสดงถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่แฝงไว้ด้วยความรู้ความเข้าใจในสิ่งแวดล้อม และมีวิธีการจัดการในแบบของตนเองอย่างเหมาะสม จนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

๔.๒ กิจกรรมนันทนาการการเล่นพื้นบ้าน

จากการศึกษาพฤติกรรมการใช้เวลาว่างเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการการเล่นพื้นบ้านของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่นิยมเล่นกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ล้วนแล้วแต่ใช้การเล่นเป็นเครื่องช่วยผ่อนคลายความเครียดทั้งสิ้น

การเล่นพื้นบ้านจะมีกฎกติกาในการเล่นอย่างชัดเจน เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ โดยมากจะใช้ทักษะขั้นพื้นฐาน ไม่ได้ใช้ทักษะขั้นสูงอย่างกีฬา เช่น การวิ่ง การกระโดด การทรงตัว ความแม่นยำ เป็นต้น มีลักษณะการแข่งขันที่มีผลแพ้ชนะเข้ามาเกี่ยวข้อง สามารถสร้างกฎเกณฑ์ ข้อตกลงและระเบียบต่าง ๆ เองได้ การเล่นพื้นบ้านบางชนิดต้องใช้ฝีมือและกลวิธีที่ซับซ้อนในการเล่น แต่ไม่ถึงกับยากเหมือนการเล่นกีฬา นอกจากนี้ยังไม่จำกัดเรื่องเพศ อายุ สถานที่หรือเวลาว่าจะเล่นที่ไหนเวลาใด ช่วยส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ได้รับความสนุกสนาน ความกล้าแสดงออก การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด ส่งเสริมสุขภาพจิต และยังช่วยพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ เช่น ทักษะทางด้านร่างกาย การเคลื่อนไหวพื้นฐาน ทักษะทางด้านภาษา ทักษะการปรับตัวให้เข้ากับสังคมอย่างเป็นสุข เป็นต้น ซึ่งทักษะเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมกระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพ และยังช่วยฝึกการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

กิจกรรมนันทนาการการเล่นพื้นบ้านของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้หลายประเภท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ที่ใช้ประกอบการเล่น วิธีการเล่น กติกาที่ใช้เล่น สถานที่ใช้เล่น จำนวนผู้เล่น ระยะเวลาที่ใช้เล่น รวมถึงทักษะทางด้านร่างกายของผู้เล่นแต่ละคน ซึ่งสะดวก ไปะกะขณะ แบ่งประเภทของกิจกรรมนันทนาการการเล่นพื้นบ้าน ออกเป็น ๑๒ ประเภท ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ประเภทการเล่นทาย

๔.๒.๒ ประเภทการนับ

๔.๒.๓ ประเภทการกระโดดเชือก

๔.๒.๔ ประเภทซ่อนหา

๔.๒.๕ ประเภทการปรับ

๔.๒.๖ ประเภทไล่จับ

๔.๒.๗ ประเภทลูกบอล

๔.๒.๘ ประเภทคัดออก

๔.๒.๙ ประเภทกระโดดข้าม

๔.๒.๑๐ ประเภทความแม่นยำ

๔.๒.๑๑ ประเภทไม้

๔.๒.๑๒ ประเภทอื่น ๆ^{*}

๔.๒.๑ การละเล่นพื้นบ้านประเภทการเล่นทาย

เป็นการละเล่นที่ช่วยฝึกการใช้ความคิดและความเฉลียวฉลาดในการแก้โจทย์ปัญหา ผู้ถูกถามต้องคิดตอบปัญหาให้ได้อย่างรวดเร็ว ถูกต้อง และมีเหตุผล นอกจากนี้การเล่นทายยังสะท้อนให้เห็นความคิด และวัฒนธรรมของสังคมชาวภูไทยอย่างเด่นชัด เกิดความสนิทสนมในหมู่เพื่อนฝูงและช่วยในการพักผ่อนหย่อนใจ การละเล่นประเภทการเล่นทายของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีดังนี้

การละเล่นที่ ๑ คำไทย

ภาพประกอบที่ ๑๘ การละเล่นคำไทย

วิธีการเล่น คำไทยคือถ้อยคำที่ยกขึ้นเป็นเงื่อนไขเพื่อให้แก้ การเล่นคำไทยนิยมเล่นกันมากในหมู่เด็ก ๆ การเล่นนั้นจะแบ่งผู้เล่นออกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายแรกทายปริศนาขึ้นมาก่อน ให้อีกฝ่ายหนึ่งตอบ ถ้าแก้ปริศนาไม่ได้ ฝ่ายที่ทายก็จะเฉลยคำตอบพร้อมกับทายปริศนาข้อต่อไปเรื่อย ๆ ถ้าตอบได้ฝ่ายที่ถูกถามก็จะตั้งปริศนาขึ้นให้ทาย เล่นอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ จนอีกฝ่ายตอบไม่ได้ก็ถือว่าฝ่ายนั้นเป็นฝ่ายแพ้ การละเล่นดังกล่าวสามารถแยกประเภทออกได้ตามลักษณะเรื่องที่น่ามาทาย ได้แก่ ปริศนาเกี่ยวกับบุคคล ปริศนาเกี่ยวกับสัตว์ ปริศนาเกี่ยวกับพืชผักผลไม้ ปริศนาเกี่ยวกับเครื่องใช้ในครัวเรือน ปริศนาเกี่ยวกับเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ ปริศนาเกี่ยวกับธรรมชาติ ปริศนาเกี่ยวกับอวัยวะ ปริศนาเบ็ดเตล็ด ปริศนาคำทายที่มีข้อความเพียงตอนเดียว ปริศนาคำทายที่มีข้อความสองตอน

^{*} ฝะอบ โปษะกฤษณะ, โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ไทย กระทรวงศึกษาธิการ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๒), หน้า ๑๐.

ปริศนาคำทายที่มีข้อความสามตอน ปริศนาคำทายที่มีข้อความสี่ตอน ปริศนาคำทาย ที่มีคำทายและ คำตอบหลายอย่างมารวมกัน ปริศนาคำทายที่มีข้อความเป็นส่วนหนึ่งของคำกลอน ตัวอย่าง การละเล่นคำไทย ถาม-ตอบ ของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

ถาม ๑ : แม่มันฮ้องอื้อ ลู่มันพี ลั่นตั้น ลั่นตั้น แม้นหยัง

เฉลย ๑ : ไนปั้นด้าย

ถาม ๒ : อีน้อย ๆ แก่ไล่ลอดซอน แม้นหยัง

เฉลย ๒ : กระโถยตำหู้

ถาม ๓ : เฒ่าสองเฒ่านั่งเฝ้าปั้นกล แม้นหยัง

เฉลย ๓ : มะไซ้ห้า

ถาม ๔ : เหล็กแดง แทงดิน แม้นหยัง

เฉลย ๔ : มั่นแกวแดง

ถาม ๕ : ซี้ข้างลอด ซีมอดค้าง แม้นหยัง

เฉลย ๕ : ไถูแมงมุม^๖

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น ไม่มี

สถานที่ใช้เล่น ในร่ม

โอกาสที่ใช้เล่น เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๒ กำในมะโท

ภาพประกอบที่ ๑๙ การละเล่นกำในมะโท

^๖ผู้วิจัย, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๒.

วิธีการเล่น ผู้เล่นแต่ละคนนั่งหันหน้าเข้าหากัน จากนั้นกำเมล็ดถั่วหรือก้อนหินให้คนอื่นทายว่าเมล็ดถั่วที่อยู่ในกำมือมีจำนวนเท่าใด ผู้ทายสามารถกำเมล็ดถั่วจำนวนเท่าใดก็ได้ แต่ส่วนมากจะไม่เกิน ๒๐ เมล็ด จากนั้นคนที่ให้ทายจะเป็นคนทายว่าในกำมือนั้นมีจำนวนเมล็ดจำนวนเท่าใด ถ้าใครทายถูกก็ได้เมล็ดถั่วจำนวนนั้นไป ถ้าไม่ถูกผู้เล่นคนต่อไปจะเป็นคนทายต่อ และถ้าไม่ถูกก็ให้คนทายคนเก่าทายใหม่ จนกว่าจะมีผู้เล่นในกลุ่มทายถูกต้องเป็นอันจบเกม การละเล่นดังกล่าวส่วนมากจะเล่นในหมู่เด็กผู้หญิงหรือหลังจากไม่รู้ว่าจะเล่นอะไรแล้ว ก็จะหยิบเอาของต่าง ๆ ที่จะนำมาทายมาประกอบการเล่น ดังคำให้สัมภาษณ์ของ เด็กหญิงรจนา บุญจันทร์ ที่ได้กล่าวว่า “ชั้นบ่มีแนวลิ้นกะสิหาของพอสิลิ้นมาลิ้น มะซีห็นกะได้ มันบ่อึด”^๗ และยังพบอีกว่า การละเล่นประเภทนี้ใช้เวลาไม่ค่อยมาก เพราะเป็นเกมที่ไม่มีอะไรแปลกใหม่ นอกจากจะต้องเปลี่ยนสิ่งของที่นำมาทายให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	เมล็ดถั่วหรือก้อนหินขนาดเล็ก
สถานที่ใช้เล่น	ในร่ม
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๓ ไทยโบโสน

ภาพประกอบที่ ๒๐ การละเล่นไทยโบโสน

^๗สัมภาษณ์ เด็กหญิงรจนา บุญจันทร์, อายุ ๑๒ ปี, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓.

วิธีการเล่น ผู้เล่นนำใบสนมาคนละใบ จากนั้นผู้เล่นเด็ดใบสนตรงบริเวณปล้องใดปล้องหนึ่ง ออกแล้วเสียบไว้ที่เดิม จากนั้นให้ผู้เล่นอีกคนชี้ว่าปล้องไหนที่ถูกต้องออก ถ้าทายไม่ถูกต้องทายใหม่ จนกว่าจะถูก จากนั้นผลัดเปลี่ยนให้อีกฝ่ายหนึ่งเป็นคนทายสลับกัน

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	ใบสน
สถานที่ที่ใช้เล่น	ในร่ม
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๔ ต่อไก่

ภาพประกอบที่ ๒๑ การละเล่นต่อไก่

วิธีการเล่น ก่อนอื่นแบ่งผู้เล่นออกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายละเท่า ๆ กัน การละเล่นชนิดนี้ยังมีผู้เล่น มากก็จะมี ความสนุกสนาน จากนั้นจับไม้สั้นไม้ยาวเพื่อกำหนดฝ่ายที่จะเล่นก่อน-หลัง ฝ่ายที่เล่นก่อน จะส่งตัวแทนเข้าไปอยู่ในสุ่มไก่ที่มีผ้าปิดมิดชิด โดยสมมติว่าตัวเองเป็นไก่ อีกฝ่ายหันหลังหลับตาให้กับ ฝ่ายที่ไข เมื่อฝ่ายที่ไขเลือกไก่เข้าไปอยู่ในสุ่มเรียบร้อยแล้ว ผู้เล่นคนอื่นจะหาที่ซ่อน จากนั้นผู้ที่เป็น หัวหน้าทีมจะบอกให้ฝ่ายที่ทายหันหน้ามา แล้วเริ่มการทายว่าไก่ที่อยู่ในสุ่มนั้นเป็นใคร โดยฝ่ายที่ทาย จะขอฟังเสียงไก่ขัน ๓ ครั้ง คนที่เป็นไก่จะทำเสียงยังก็ได้ ถ้าฝ่ายที่ทายตอบถูกว่าเป็นใครก็ได้ไก่ ไปเป็นส่วนหนึ่งของทีมที่ทาย การละเล่นชนิดนี้จะสลับกันทายไปเรื่อย ๆ จนกว่าทีมใดทีมหนึ่งไม่มีไก่ ให้ทายแล้วจะถือเป็นผู้ชนะ ปัจจุบันเกมการละเล่นต่อไก่ไม่ค่อยมีใครเล่นแล้ว เพราะหาคนที่เล่นเป็นยาก ส่วนใหญ่จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่เท่านั้น ส่วนวัยรุ่นก็จะหันไปเล่นเครื่องเล่นที่ทันสมัยและมีความน่าตื่นเต้นมากกว่า

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	สุ่มไก่ ผ้าปิดสุ่ม
สถานที่ที่ใช้เล่น	กลางแจ้ง
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๕ หมุนซ้อน

ภาพประกอบที่ ๒๒ การละเล่นหมุนซ้อน

วิธีการเล่น ผู้เล่นนั่งล้อมวงกัน มีซ้อนวางอยู่ตรงกลางวง ๑ คั่น จากนั้นนำคนหมุนซ้อน ๑ คน เพื่อทำการหมุนซ้อน ก่อนหมุนจะร้องเพลงอะไรก็ได้ ๑ เพลง แล้วจึงเริ่มทำการหมุนซ้อน เมื่อซ้อนหยุด หมุนแล้ววางซ้อนขึ้นไปที่ใคร คนนั้นต้องออกมาวิ่งรอบเพื่อน ๆ ๑ เพลง หรือให้ทำกิจกรรมอย่างอื่น ก็ได้แล้วแต่จะตกลงกัน การละเล่นดังกล่าวจะเล่นในงานศพ เพื่อเป็นมหรสพคบงันตามประเพณี และเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยลดบรรยากาศความเศร้าของงานให้มีความสุขสนุกสนาน การละเล่นแบบนี้ทางเจ้าภาพจะมีการให้เงินแก่คนที่ออกมาวิ่งแต่ละเพลง ภาษาภูไทเรียกว่า หยอดเงิน เพื่อเพิ่มความสนุกสนานให้แก่ผู้มาร่วมงานยิ่งขึ้น

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น   ซ้อน ๑ คั่น

สถานที่ที่ใช้เล่น   ในร่ม

โอกาสที่ใช้เล่น   เล่นได้ทุกโอกาสแต่ส่วนมากจะนิยมเล่นในงานศพ

๔.๒.๒ การละเล่นพื้นบ้านประเภทการนับ

การละเล่นประเภทการนับ เป็นลักษณะของการละเล่นที่ใช้การนับจำนวนตัวเลขเป็นหลัก กล่าวคือ เมื่อเล่นครบทุกคนแล้วจะต้องนำจำนวนที่ทำได้ของแต่ละคนมานับจำนวนว่าใครได้มากที่สุด ผู้ที่ทำได้มากที่สุดจะถือว่าเป็นผู้ชนะ ส่วนใหญ่เกมที่ใช้ในการนับจะมีอุปกรณ์ประกอบการเล่น อาจเป็นเมล็ดของพืชต่าง ๆ ก่อนหิน โข่พลาสติกที่พันกันเป็นก้อน ยางวง หรือแม้แต่อวัยวะของร่างกาย เป็นต้น การละเล่นประเภทการนับของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีดังนี้

การละเล่น ตักโนมะขาม

ภาพประกอบที่ ๒๓ การละเล่นตักโนมะขาม

วิธีการเล่น ผู้เล่นทุกคนจะหว่านเมล็ดมะขามตามจำนวนที่กำหนดลงบนพื้นไม้กระดาน จากนั้นใช้กระดาษแข็งหรือใบไม้พับเป็นกรวยไว้สำหรับตัก การตักจะต้องตักที่ละเมล็ดหากกระเทือนเมล็ดอื่นจะหมดสิทธิ์ในการเล่น และต้องให้ผู้เล่นในตำแหน่งถัดไปเล่นต่อ เมื่อเล่นเสร็จแล้วนับจำนวนเมล็ดมะขามว่าใครมีจำนวนมากที่สุดจะถือเป็นฝ่ายชนะ

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	เมล็ดมะขาม กรวยกระดาษหรือกรวยใบไม้
สถานที่ใช้เล่น	ในร่มที่มีพื้นเรียบเสมอกัน
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

๔.๒.๓ การละเล่นพื้นบ้านประเภทการกระโดดเชือก

เป็นลักษณะของการละเล่นที่ต้องอาศัยเส้นเชือกเป็นส่วนประกอบหลักในการเล่น ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตาม เช่น การนำเชือกมาเป็นอุปกรณ์ในการกระโดด แบ่งเขต การดึง หรือแม้แต่ใช้กำหนดเป็นเส้นชัย เชือกที่นำมาเล่นจะได้จากการนำยางวงมาคล้องต่อกันให้มีความยาวพอที่จะเล่นในแต่ละเกม ซึ่งเชือกที่ได้จากยางวงจะมีความยืด เล่นแล้วไม่เกิดอันตรายต่อตัวผู้เล่น และหาได้ง่ายตามร้านค้าท้องถิ่น การละเล่นประเภทการกระโดดเชือกของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีดังนี้

การละเล่นที่ ๑ ด่องเซอะ

ภาพประกอบที่ ๒๔ การละเล่นด่องเซอะ

วิธีการเล่น เลือกผู้เล่น ๒ คนจับปลายเชือกคนละด้าน แล้วแกว่งไปด้านเดียวกัน จากนั้นฝ่ายกระโดดจะกระโดดทีละคนหรือพร้อมกันหลายคนก็ได้ ถ้าใครสะดุดเชือกหรือกระโดดคร่อมเชือกจะถือว่าผู้เล่นคนนั้นตายต้องเปลี่ยนคนแกว่งเชือกคนใดคนหนึ่งมากระโดดแทน การละเล่นดังกล่าวมีการร้องเพลงประกอบด้วย เช่น เพลงผู้ใหญ่ลี หรือใช้วิธีการนับจำนวนตัวเลขแทน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ร่วมเล่นว่าจะเลือกนำเพลงไหนมาร้อง นอกจากนี้เพลงที่นำมาร้องประกอบการเล่น จะเป็นตัวกำหนดขอบเขตระยะเวลาของการเล่น เมื่อเพลงจบก็ต้องเปลี่ยนให้อีกฝ่ายมาเป็นคนแกว่งเชือกแทน

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น   เชือก ๑ เส้น ยาวประมาณ ๕.๕๐ เมตร

สถานที่ที่ใช้เล่น   กลางแจ้ง

โอกาสที่ใช้เล่น   เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๒ หมาบ้ำ

ภาพประกอบที่ ๒๕ การละเล่นหมาบ้ำ

วิธีการเล่น ก่อนอื่นแบ่งผู้เล่นออกเป็น ๒ ฝ่ายเท่า ๆ กัน จากนั้นทำการจับไม้สั้นไม้ยาว เพื่อกำหนดผู้เริ่มเล่นก่อน-หลัง เมื่อกำหนดได้แล้ว ฝ่ายที่ยังไม่ได้เล่นจะส่งตัวแทนเพื่อทำการจับเชือก ที่ทำจากยางวงร้อยสอดรองเท้าไว้ภายใน รองเท้าที่ใช้ประกอบการเล่นนั้นจะต้องมีน้ำหนักพอสมควร ไม่เบาหรือหนักเกินไป ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายในการแกว่งและไม่ทำให้เชือกขาดง่าย เสร็จแล้วฝ่ายที่เล่นก่อน จะเล่นทีละคน โดยคนที่เริ่มก่อนจะนับ ๑ ถึง ๑๐ และเมื่อถึง ๑๐ คนที่กระโดดอยู่นั้นต้องหลบไม่ให้ รองเท้าหรือเชือกโดนตัว ถ้าโดนจะถือว่าตาย และมีข้อแม้ว่าห้ามวิ่งออกไปด้านข้างของเชือก ถ้าไม่ปฏิบัติตามกฎก็จะถือว่าตายทั้งทีม เมื่อเล่นครบทุกคนแล้วก็จะเปลี่ยนให้อีกฝ่ายเล่นสลับกัน

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น   เชือกยาง ๑ เส้นร้อยรองเท้าไว้ภายใน ๑ คู่
 สถานที่ใช้เล่น   กลางแจ้ง
 โอกาสที่ใช้เล่น   เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๓ มะบ้านมะเม็ง

ภาพประกอบที่ ๒๖ การละเล่นมะบ้านมะเม็ง

วิธีการเล่น ก่อนอื่นแบ่งผู้เล่นออกเป็น ๒ ฝ่ายเท่า ๆ กัน จากนั้นนำปลายของเชือกทั้งสองข้าง มาผูกติดกัน แล้วทำการกำหนดฝ่ายที่เริ่มเล่นก่อน-หลัง ด้วยวิธีการจับไม้สั้นไม้ยาว เมื่อกำหนดได้แล้ว ฝ่ายที่ไม่ได้เล่นก่อนจะเป็นคนถือยาง โดยจะนำเชือกยางนั้นทำเป็นวงกลม คนที่ถืออยู่ภายในวงกลม ดึงเชือกยางให้ตึงโดยสมมติว่าเป็นเสมือนบ้าน ส่วนฝ่ายที่เล่นจะกำหนดเชือกยางระหว่างคนถือ เหมือนเป็นบ้านของตนเอง โดยการละเล่นจะเริ่มตั้งแต่เกมที่ ๑ คือ วางเชือกยางในตำแหน่งต่ำสุด แล้วสูงขึ้นเรื่อย ๆ จากตาดุ่มเป็นหัวเข่า สะโพก เอว ออก คอ และมะสุดมือเป็นเกมที่ยากที่สุด แต่ละช่วง ของเกมจะกำหนดวิธีการเล่นแตกต่างกันออกไปจากง่ายไปยาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสูงของเกมแต่ละ เกมที่ใช้เล่นนั้น และถ้าฝ่ายที่เล่นตายคนที่เหลือก็จะต้องทำแทนคนที่ตายนั้น แต่ถ้าทำไม่ได้ก็ต้อง

เปลี่ยนสลับกับฝ่ายที่ถือเชือกยาง เมื่อเล่นครบทุกเกมแล้วก็ถือเป็นอันสิ้นสุดการเล่น การเล่นแบบนี้จะไม่มีผู้ที่ชนะหรือแพ้ แต่ทุกคนมีส่วนร่วมช่วยกันทำให้เกมดำเนินไปได้พร้อมกัน เกมการละเล่นดังกล่าวผู้เล่นแต่ละคนจะช่วยเหลือการเล่นเป็นอย่างดี เช่น ถ้าผู้เล่นคนอื่นตัวเล็ก ไม่สามารถที่จะเล่นเกมที่ยากผู้เล่นคนอื่นก็จะช่วยดึงเส้นยางลงมาให้ต่ำ เพื่อให้ผู้เล่นนั้นเล่นได้ เป็นการแสดงออกถึงการให้ความช่วยเหลือกันและกันของเด็ก ๆ อันเป็นการปลูกฝังความเอื้ออาทรให้กับเพื่อนและคนรอบข้าง

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น   เชือกยาง ๑ เส้น ยาวประมาณ ๕.๕๐ เมตร

สถานที่ที่ใช้เล่น   กลางแจ้ง

โอกาสที่ใช้เล่น   เล่นได้ทุกโอกาส

๔.๒.๔ การละเล่นพื้นบ้านประเภทซ่อนหา

การละเล่นประเภทซ่อนหานั้น แบ่งผู้เล่นออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายหาและฝ่ายซ่อน โดยฝ่ายหาจะมีเพียงคนเดียวหรือมากกว่านี้ก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะไม่เกิน ๓ คน จากนั้นฝ่ายที่หาจะปิดตานับตัวเลขไปเรื่อย ๆ จนกว่าฝ่ายที่ซ่อนจะซ่อนเสร็จ โดยจะมีการถามอยู่เรื่อย ๆ ว่า เช็งแล้วลี้ยัง ถ้าคนซ่อนตอบว่า เอ้าโลด ก็แสดงว่าหาได้แล้ว โดยจะเริ่มหาทีละคนจนครบ เมื่อครบแล้วเป็นอันจบเกม คนไหนที่เจอก่อนจะต้องเป็นฝ่ายหาคนต่อไป เกมการละเล่นประเภทซ่อนหาของชาวภูไท บ้านโคกโค้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีดังนี้

การละเล่น หมากลี้ลี้

ภาพประกอบที่ ๒๗ การละเล่นหมากลี้ลี้

วิธีการเล่น ผู้เล่นทำการสุ่มด้วยวิธีการโอน้อยออกเพื่อหาว่าใครจะเป็นคนหาก่อน จากนั้นผู้หาปิดตา ส่วนคนอื่น ๆ ไปหาที่ซ่อนตามพื้นที่ที่กำหนดไว้ คนปิดตาจะถาม เช็งแล้วลี้ยัง ถ้าผู้ซ่อนคนใด

ร้องว่ายังผู้หาคะเปิดตาไม่ได้ รอนจนกว่าผู้ซ่อนจะร้องว่าเอาโลดจึ่งจะเปิดตาและค้นหาผู้ซ่อนคนอื่น เมื่อหาพบต้องส่งเสียงดัง ๆ เพื่อให้รู้ว่าพบใครแล้วบ้าง การเล่นเกมนี้ยังมีการตั้งชื่อของผู้ซ่อนขึ้นมาใหม่ อาจเป็นชื่อของผลไม้ ชื่อประเทศ หรือชื่อสัตว์ ซึ่งผู้หาคะต้องเรียกชื่อเหล่านั้นให้ถูกต้องก่อนที่ผู้ซ่อนจะแกะโป่งก่อน ถ้าผู้ซ่อนจับถึงตัวผู้หาและร้องว่าโป่งก่อนผู้ซ่อนนั้นต้องเป็นคนหาต่อไป เป็นการเพิ่มความยากของการเล่นอีกรูปแบบหนึ่ง

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	ไม่มี
สถานที่ที่ใช้เล่น	กลางแจ้ง
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

๔.๒.๕ การละเล่นพื้นบ้านประเภทการปรับ

การละเล่นประเภทนี้ ผู้เล่นจะต้องมีสิ่งของไว้สำหรับใช้ปรับกับฝ่ายคู่ต่อสู้ อาจจะเป็นยางวง เมล็ดมะขาม หรือของเล่นอย่างอื่นที่เหมาะสมกับการปรับ ถ้าฝ่ายไหนแพ้ก็ต้องเสียในส่วนของตนให้กับผู้เล่นคนอื่น อาจจะมีเสียเฉพาะบุคคลหรือเสียให้กับทุกคนที่เล่นก็ได้ การละเล่นประเภทดังกล่าวไม่ได้เป็นการบ่มเพาะนิสัยการพนันให้กับเด็ก ๆ หรือผู้ที่ร่วมเล่น แต่หากมองวิเคราะห์อย่างแท้จริง การละเล่นประเภทนี้ล้วนแล้วแต่มีคุณค่าทางด้านนันทนาการทั้งสิ้น เช่น การฝึกให้เด็กมีความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบให้ปฏิบัติตามกฎกติกาที่ได้ตั้งเอาไว้ เกมการละเล่นประเภทการปรับของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีดังนี้

การละเล่นที่ ๑ เป้ากบ

ภาพประกอบที่ ๒๘ การละเล่นเป้ากบ

วิธีการเล่น ผู้เล่นจะเอายางวง จะเป็นวงเล็ก วงใหญ่ หรือเป็นยางวงสีก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความชอบและข้อตกลงของผู้เล่นแต่ละคน จากนั้นนำยางวงวางบนพื้นคนละ ๑ เส้น ห่างกันประมาณ ๑ ฟุต ผู้เล่นจะผลัดกันเป่ายางวงของตนไปข้างหน้าที่ละน้อย ๆ จนยางเส้นทั้งสองมาอยู่ใกล้กัน ผู้เล่นคนใดเป่าให้ยางเส้นของตนไปทับยางเส้นของฝ่ายตรงข้ามได้ก็เป็นผู้ชนะ ฝ่ายแพ้จะต้องปรับรางวัลให้กับผู้ชนะ ส่วนใหญ่จะเป็นยางวงตามสีที่ผู้ปรับต้องการ แต่บางครั้งอาจจะให้รางวัลอื่นก็ได้ตามแต่จะตกลงกัน

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	ยางวง
สถานที่ที่ใช้เล่น	ในที่ร่มมีพื้นเรียบเสมอกัน
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๒ ก๊อกลีอด

ภาพประกอบที่ ๒๙ การละเล่นก๊อกลีอด

วิธีการเล่น เริ่มโดยการนำไม้กระดานแผ่นเรียบไปพิงไว้ที่ใดที่หนึ่งให้ทำมุมเฉียง ๔๕ องศา จากนั้นนำไม้หน้าสามวางเป็นแนวนอนอยู่ตรงข้ามกับไม้กระดานแผ่นเรียบ ให้ห่างประมาณ ๑ เมตร เมื่อเตรียมทุกอย่างเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้เล่นจะเข้าแถวเพื่อออกลิ้งเหรียญจากแผ่นไม้กระดานแผ่นเรียบไปกระทบแผ่นไม้หน้าสาม หากเหรียญของผู้เล่นคนใดกระเด็นออกไปไกลที่สุดก็ถือว่าเป็นผู้ชนะรางวัล คือ เหรียญทั้งหมดที่มีผู้ลงเล่นในแต่ละครั้ง แต่การเล่นก๊อกลีอดมีเงื่อนไขข้อหนึ่งว่าการใช้เหรียญเพื่อแข่งขันผู้เล่นต้องใช้เหรียญประเภทเดียวกันเสมอ

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	แผ่นไม้กระดาน ๑ แผ่น ไม้หน้าสาม ๑ ท่อน และเงินเหรียญ
สถานที่ที่ใช้เล่น	ในที่ร่มที่มีพื้นเรียบเสมอกัน
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

๔.๒.๖ การละเล่นพื้นบ้านประเภทไล่จับ

เป็นการละเล่นที่ใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายและความรวดเร็วประกอบการเล่น เป็นการฝึกความว่องไว ฝึกความสัมพันธ์ในการใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายในการเคลื่อนไหวให้สอดคล้องกัน นอกจากนี้ยังเป็นการฝึกการใช้ทักษะทางสายตาและมือในการเกร็งกระเพาะให้ถูกต้อง เป็นการฝึกประสาทสัมผัสให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงผู้เล่นจะต้องมีความรวดเร็วในการจับผิดผู้ร่วมเล่นคนอื่น เกมการละเล่นประเภทไล่จับของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีดังต่อไปนี้

การละเล่นที่ ๑ อีแสงพักไข่

ภาพประกอบที่ ๓๐ การละเล่นอีแสงพักไข่

วิธีการเล่น ก่อนอื่นผู้เล่นต้องสร้างสถานที่ประกอบการเล่นก่อน โดยการลากเส้นเป็นวงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๔ ฟุต ๑ วง และอีกวงหนึ่งอยู่ในวงแรก ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ ฟุต จากนั้นผู้เล่นนำรองเท้าทั้งหมดวางไว้ในวงกลมขนาดเล็ก ให้คนใดคนหนึ่งเป็นอีแสง นั่งในวงกลมเล็ก ส่วนผู้เล่นคนอื่นยืนรอบนอกวงกลมวงใหญ่เพื่อคอยแย่งไข่ คนเป็นอีแสงมีหน้าที่ป้องกันไข่ไม่ให้ถูกขโมย โดยผู้ขโมยจะไม่สามารถเข้าไปในวงกลมเล็กได้ ผู้ที่หยิบไข่ ต้องระวังไม่ให้อีแสงตีถูกมือหรือแขนของตน ถ้าขโมยไข่ไปจากอีแสงได้หมดแล้ว ให้อีแสงปิดตาแล้วผู้เล่นคนอื่นเอาไข่ไปซ่อนในพื้นที่ที่กำหนดให้อีแสงตามหา ถ้าพบไข่ที่ผู้เล่นคนใดเป็นคนซ่อน ผู้นั้นต้องเปลี่ยนมาเป็นอีแสงแทน

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	รองเท้า
สถานที่ใช้เล่น	กลางแจ้ง
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๒ จองเสา

ภาพประกอบที่ ๓๑ การละเล่นจองเสา

วิธีการเล่น ก่อนอื่นผู้เล่นทุกคนจับไม้สั้นไม้ยาวเพื่อเลือกผู้ที่เป็น ลิง เมื่อได้คนที่เป็นลิงแล้ว ผู้เล่นคนอื่นจะประจำอยู่ที่เสาหลักของตน เมื่อสัญญาณเริ่มดังขึ้น ผู้เล่นแต่ละคนจะต้องวิ่งเปลี่ยนหลักกัน การเล่นจะต้องอาศัยความว่องไวเพื่อแย่งจับหลักให้ได้ หากใครถูกแย่งหลักไปก็ต้องเป็นลิงแทน

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น   เสาบ้าน ต้นไม้ หรือใช้คนยืนเป็นหลักก็ได้
 สถานที่ที่ใช้เล่น   กลางแจ้ง
 โอกาสที่ใช้เล่น   เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๓ จานซ้อนใบ

ภาพประกอบที่ ๓๒ การละเล่นจานซ้อนใบ

วิธีการเล่น ผู้เล่นยืนล้อมเป็นวงกลมซ้อนกัน ๒ วง ผู้ที่อยู่วงในและผู้ที่อยู่วงนอกหันหน้าไปทางด้านเดียวกัน เรียกคนที่อยู่วงในว่าจานใบที่ ๑ เรียกคนที่อยู่วงนอกว่าจานใบที่ ๒ และจะมีคนเกิน

อยู่ ๑ คน และคนไล่ ๑ คน เมื่อเริ่มเล่นคนที่พิเศษจะต้องวิ่งไปซ่อนหน้าคนที่ยืนซ่อนอยู่แล้ว เมื่อซ่อนเข้าไปแล้วคนที่อยู่หลังสุดก็จะกลายเป็นเศษ คือเป็นจวนใบที่ ๓ จะถูกไล่ดี ต้องวิ่งหนีเพื่อซ่อนคนอื่นต่อไป

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	ผ้าขาวม้าม้วนเป็นเกลียวให้แน่นใช้สำหรับตี
สถานที่ใช้เล่น	กลางแจ้ง
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๔ มะคัง

ภาพประกอบที่ ๓๓ การละเล่นมะคัง

วิธีการเล่น ก่อนอื่นแบ่งผู้เล่นออกเป็นสองฝ่ายเท่า ๆ กัน จากนั้นจับไม้สั้นไม้ยาวเพื่อหาทีมที่จะได้เล่นก่อน-หลัง ฝ่ายที่เล่นก่อนต้องพยายามวิ่งไม่ให้โดนอีกฝ่ายจับได้ ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งจะเรียกว่าเป็นฝ่ายกัน ทำหน้าที่กันไม่ให้อีกฝ่ายวิ่งผ่านไป แต่ต้องห้ามออกจากเส้นที่ได้กำหนดเอาไว้ ถ้าไม่ปฏิบัติตามกฎถือว่าทีมนั้นตาย ต้องเปลี่ยนให้กับอีกฝ่ายได้เล่นแทน

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	ไม่มี
สถานที่ใช้เล่น	กลางแจ้ง
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาสแต่ส่วนมากเล่นบริเวณใต้ถุนของอาคารเรียน

๔.๒.๗ การละเล่นพื้นบ้านประเภทลูกบอล

เป็นลักษณะการละเล่นที่ต้องอาศัยลูกบอลเป็นส่วนประกอบในการเล่น อาจเป็นลูกวอลเลย์บอล ลูกเทนนิส ลูกมะนาว หรืออะไรก็ได้ที่มีลักษณะทรงกลม เวลาจับลูกแล้วไม่มีผลกระทบต่อการเล่นก็ถือว่าใช้ได้ แต่ต้องเล่นในพื้นที่ที่มีความเรียบเสมอกัน การละเล่นดังกล่าวจะนำลูกบอลมาใช้โยน ทุ่ม ปา เป็นหลัก อาจมีเป้าหมายในการโยนด้วยก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า การละเล่นแต่

ละประเภทมีวิธีการเล่นแบบใด ซึ่งจะต้องทำให้ถูกต้องตามที่กฎกติกาที่กำหนด การเล่นเกมลูกบอลของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีดังนี้

การละเล่นที่ ๑ หมากตะเกียบ

ภาพประกอบที่ ๓๔ การละเล่นหมากตะเกียบ

วิธีการเล่น ก่อนอื่นหาผู้เล่นด้วยวิธีโยนน้อยออกเพื่อหาผู้ที่จะเล่นก่อน-หลัง วิธีการเล่นคล้ายหมากเก็บ แต่เมื่อถึงหมากสิบจะโยนลูกบอลขึ้นแล้วรวบไม้ตะเกียบทั้ง ๑๐ อัน ถือสลับไปมา ๑๐ ครั้ง โดยลูกบอลไม่ตกพื้น จากนั้นเล่นหมากตะเพียน คือ วางไม้ตะเกียบเป็นรูปปลาตะเพียน แล้วหยิบทีละอัน ถ้าทำให้ไม้แตกจากกันถือว่าตาย ผู้เล่นจะต้องใช้มือรวบตะเกียบก่อนลูกบอลจะตกถึงพื้น ถ้ารับลูกบอลไม่ได้ก็ถือว่าผู้เล่นคนนั้นตาย ต้องเปลี่ยนให้คนอื่นเล่นแทน

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น ลูกเทนนิส ๑ ลูก ไม้ตะเกียบ ๑๐ อัน

สถานที่ใช้เล่น ในร่มที่พื้นเรียบเสมอกัน

โอกาสที่ใช้เล่น เล่นได้ทุกโอกาส

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การละเล่นที่ ๒ ม้าหลังโปก

ภาพประกอบที่ ๓๕ การละเล่นม้าหลังโปก

วิธีการเล่น ผู้เล่นแต่ละคนจับคู่กัน คนหนึ่งเป็นม้าส่วนอีกคนหนึ่งเป็นผู้คุมม้า ผู้คุมม้าจะต้องคอยรับลูกบอล โดยจะมีอีกคนคอยส่งลูกบอลให้ผู้คุมม้า ลูกบอลตกที่ใดม้าก็ต้องวิ่งไปหาลูกบอลนั้น ถ้ารับพลาดผู้คุมม้าต้องรีบกระโดดลงจากหลังม้า เพราะคนที่เป็นม้าจะคว้าลูกบอลใส่ ถ้าโดนก็ถือว่าต้องออกจากการเล่นนั้น

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	ลูกบอล ๑ ลูก
สถานที่ใช้เล่น	กลางแจ้ง
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๓ หมากตั้งค่าย

ภาพประกอบที่ ๓๖ การละเล่นหมากตั้งค่าย

วิธีการเล่น ผู้เล่นแต่ละคนยืนเรียงแถวหน้ากระดานจากสูงไปต่ำ จากนั้นเลือกสลับหว่างเป็นสองทีม สถานที่ที่เล่นนั้นมีขนาดเท่ากับสนามวอลเลย์บอล ภายในสนามมีวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ ฟุต ภายในมีไม้ยาวประมาณ ๘ นิ้ว ตั้งไว้โดยไม่มีเชือกยึด ผู้เล่นจะแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายรุก และฝ่ายรับ ฝ่ายรุกจะยืนอยู่หน้าไม้ทั้ง ๓ ประมาณ ๕ เมตร ส่วนฝ่ายรับยืนอยู่หลังซุ้มไม้ประมาณ ๓ เมตร ฝ่ายรุกจะขว้างลูกเทนนิสใส่ซุ้มไม้ให้ล้ม แต่มีข้อกำหนดคือ ลูกบอลต้องตกพื้นเพียงหนึ่งครั้งเท่านั้น และห้ามกลิ้งลูกบอลใส่ซุ้มไม้ ถ้าไม่เป็นไปตามกำหนดจะถือว่าตาย และต้องออกจากการเล่นครั้งนั้น เมื่อฝ่ายรุกโยนลูกบอลโดนซุ้มไม้ล้มแล้ว ลักษณะที่จะเล่นได้ก็คือ ไม้ทั้งสามจะต้องห้ามออกจากเส้นวงกลมโดยเด็ดขาดแต่ถ้าไม้คาบเกี่ยวกับเส้นถือว่าสามารถเล่นได้ แต่ถ้าโยนไปแล้วฝ่ายรับรับลูกบอลได้จะต้องเปลี่ยนฝ่ายรับเป็นฝ่ายรุกทันที ทั้งที่ซุ้มไม้ล้มแล้วก็ตาม สมมติว่าขว้างให้ซุ้มไม้ล้มแล้วฝ่ายรับรับไม่ได้ คนที่อยู่ฝ่ายรุกต้องนำไม้ที่อยู่ในวงกลมเขี่ยไม้ที่กระเด็นให้อยู่ในวงกลมทั้งหมด ส่วนฝ่ายรับจะแบ่งออกเป็นสองฝั่งเพื่อขว้างลูกบอลให้โดนฝ่ายรุก ฝ่ายรุกจะต้องหลบลูกบอลไม่ให้โดนตัว แต่สามารถใช้หัวและเท้าเตะลูกบอลออกไปได้ แต่ถ้าโดนจะถือว่าตายจะต้องออกจากเกม และฝ่ายรับสามารถขว้างลูกบอลให้ไม้ที่อยู่ในวงกระเด็นออกไปได้ ถ้าทำได้จะจบเกมทันที หรือฝ่ายรุกออกจากการเล่นทั้งหมด ฝ่ายรุกรุ่นสามารถเขี่ยไม้ที่กระเด็นออกไปให้เข้ามาอยู่ในวงกลม และถ้าตั้งซุ้มไม้ไว้ดังเดิมเกมก็จะจบทันที ฝ่ายรุกจะได้เล่นอีกครั้งหนึ่ง ฝ่ายรับก็เป็นฝ่ายรับดังเดิม แต่ถ้าทำไม่ได้ก็ต้องเปลี่ยนการเล่นสลับกัน

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	ลูกเทนนิส ๑ ลูก ไม้สำหรับตั้งค้ำย ๓ อัน
สถานที่ที่เล่น	กลางแจ้ง
โอกาสที่เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

๔.๒.๘ การละเล่นพื้นบ้านประเภทคัดออก

การละเล่นประเภทคัดออก เป็นลักษณะของการเล่นเป็นทีมหรือเป็นคู่ ผู้เล่นแต่ละคนจะเล่นลักษณะเหมือนกันในเกมนั้น ๆ แต่ถ้าผู้เล่นคนใดทำเกมแพ้หรือทำไม่เหมือนกับผู้เล่นคนอื่นก็ต้องออกจากการเล่นเป็นคนแรก คนที่สอง คนที่สามเรื่อย ๆ จนกว่าจะเหลือผู้เล่นเพียงคนเดียวหรือคู่เดียวก็ถือว่าเป็นฝ่ายชนะในการเล่นดังกล่าว การละเล่นประเภทคัดออกของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีดังนี้

การละเล่นที่ ๑ ตีตบแพะ

ภาพประกอบที่ ๓๗ การละเล่นตีตบแพะ

วิธีการเล่น การละเล่นนี้เล่นได้เฉพาะมีผู้เล่นเป็นจำนวนคู่ แต่ไม่เกิน ๘ คน จากนั้นผู้เล่นนั่งจับคู่และหันหน้าเข้าหากัน ยกมือทำท่าเหมือนตบมือสลับระหว่างผู้เล่นทั้งหมด แต่ต้องตกลงกันก่อนว่าคู่ไหนจะอยู่ข้างบน ข้างล่าง หรือตรงกลาง เมื่อกำหนดเสร็จแล้วจึงเริ่มการเล่นได้ ก่อนอื่นจะเริ่มลูบมือของคู่ตบ แล้วจะตบมือ ๑ ครั้ง ตบตักอีก ๑ ครั้ง เอามือขวาตบกับมือขวาของคู่ตน ตบมือ ตบตัก ตบมือ ตบมือซ้ายกับคู่ สลับกันไปเช่นนี้จนคู่ตบไม่ทันจะถือเป็นผู้ชนะ นอกจากนี้ยังมีวิธีเล่นอีกอย่างหนึ่งคือ ตบมืออย่างเดียว ตบมือกับคู่ทีละข้างสลับกันถ้าคู่ไหนทำไม่ทันก็ต้องออกจากเกม คู่ไหนที่ทำได้เร็วและไม่ผิดเลยจะถือเป็นผู้ชนะในการเล่นนั้น เกมการละเล่นดังกล่าวยังมีบทร้องประกอบการเล่นด้วย ซึ่งเพลงที่ใช้จะเป็นเพลงลูกทุ่งหรืออาจใช้เพลงประกอบการเล่นของเด็กก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าทำนองของเพลงจะมีความสอดคล้องกับจังหวะการตบมือหรือไม่

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	ไม่มี
สถานที่ใช้เล่น	ในร่ม
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

ศูนย์วิจัยสุขภาพกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การละเล่นที่ ๒ กระจ่ายขาเดียว

ภาพประกอบที่ ๓๘ การละเล่นกระจ่ายขาเดียว

วิธีการเล่น ผู้เล่นขีดเส้นแบ่งพื้นที่ใช้เล่นเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า แบ่งผู้เล่นออกเป็น ๒ ฝ่ายเท่ากัน ตกลงกันว่าใครจะเป็นกระจ่ายก่อน กลุ่มที่จะคิดคำให้เท่ากับจำนวนคนในกลุ่ม เมื่อคิดคำได้แล้วฝ่ายที่เล่นทั้งหมดจะเป็นผู้เลือกที่จะเอาพยางค์ใด ฝ่ายกระจ่ายคนที่มีพยางค์ตรงกับที่เลือกก็จะวิ่งกระโดดขาเดียวให้เร็วที่สุด และไล่จับคนอีกฝ่าย ถ้าคนใดโดนจับก็ต้องออกจากการเล่น แต่ถ้ากระจ่ายเปลี่ยนขาหรือขาแตะพื้นก็ต้องเปลี่ยนกระจ่ายตัวใหม่ เมื่อฝ่ายเล่นถูกจับหมดแล้วก็ถือว่าแพ้ ต้องมาเป็นกระจ่ายเปลี่ยนสลับกัน

อุปกรณ์ใช้ประกอบการเล่น	ไม่มี
สถานที่ใช้เล่น	กลางแจ้ง
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

๔.๒.๙ การละเล่นพื้นบ้านประเภทกระโดดข้าม

เป็นการละเล่นที่ผู้เล่นต้องใช้ทักษะของร่างกายในการกระโดดข้ามสิ่งกีดขวางให้ได้ อาจจะเป็นคนหรือสิ่งของก็ได้ แต่ต้องมีความสูงพอที่ผู้เล่นคนอื่น ๆ จะกระโดดข้ามได้ การละเล่นประเภทนี้จะช่วยฝึกความอดทน เช่น การเล่นข้างน้อย ผู้ที่เป็นข้างต้องทำท่าต่าง ๆ ให้ผู้เล่นคนอื่นกระโดดข้าม บางครั้งจะต้องทำท่าค้างอยู่นาน เพราะไม่มีคนไหนตายเลย เป็นต้น เกมการละเล่นประเภทกระโดดข้ามของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีดังนี้

การละเล่น ช้างน้อย

ภาพประกอบที่ ๓๙ การละเล่นช้างน้อย

วิธีการเล่น แบ่งผู้เล่นเป็น ๒ ฝ่ายเท่า ๆ กัน แต่ละฝ่ายส่งตัวแทนมาเป่ายางฉุบ หากฝ่ายใดชนะจะได้เป็นคนกระโดดข้าม ฝ่ายแพ้ต้องเป็นผู้ถูกกระโดด ฝ่ายที่กระโดดจะต้องกระโดดให้ข้ามทุกคนและทุกท่า ส่วนผู้ถูกกระโดดจะนั่งเหยียดขาข้างหนึ่งออกไปเป็นท่าที่ ๑ หลังจากนั้นจะเป็นท่าที่ ๒ ท่าที่ ๓ ท่าที่ ๔ ซึ่งในแต่ละท่าต้องต่อแขนต่อขาเพิ่มความสูงให้ฝ่ายกระโดดข้ามยากขึ้นเรื่อย ๆ หรือจนกว่าจะกระโดดไม่ผ่าน ก็ต้องเปลี่ยนสลับกันในเกมต่อไป

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	ไม่มี
สถานที่ที่ใช้เล่น	ในร่ม
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

๔.๒.๑๐ การละเล่นพื้นบ้านประเภทความแม่นยำ

การเล่นประเภทนี้ต้องอาศัยทักษะความสามารถเฉพาะตัว เช่น การใช้มือในการรับโยน ลูกบอล การใช้นิ้วแบ่งการเล่นออกเป็นสองฝ่าย หรือการโยนสิ่งของให้ตรงกับเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้ เป็นการฝึกใช้มือให้สัมพันธ์กับสายตา การละเล่นประเภทความแม่นยำของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีดังนี้

การละเล่นที่ ๑ ดีดโนมะขาม

ภาพประกอบที่ ๔๐ การละเล่นดีดโนมะขาม

วิธีการเล่น ก่อนอื่นผู้เล่นแต่ละคนจับไม้สั้นไม้ยาวเพื่อหาผู้เล่นก่อนเล่นหลัง จากนั้นผู้เล่นที่หลังจะเลือกเม็ดมะขามเม็ดไหนก็ได้ให้ผู้เล่นก่อนดีด แต่ส่วนมากจะเลือกเม็ดที่อยู่ไกลที่สุด เพราะเป็นเม็ดที่ต้องอาศัยความแม่นยำจากการใช้นิ้วดีดให้เม็ดลงหลุม ถ้าเม็ดแรกลงหลุมก็ดีดเม็ดต่อไปได้ แต่ถ้าทำไม่ได้จะถือว่าตายให้ผู้เล่นลำดับต่อไปเล่นต่อ ในทำนองเดียวกันเวลาดีดจะใช้นิ้วไหนดีดก็ได้ แล้วแต่ความถนัด แต่มีข้อแม้ว่าห้ามสวนใดสวนหนึ่งของมือทำให้เม็ดเคลื่อน ถ้าโดนจะถือว่าตายด้วยเช่นกัน เมื่อเล่นเสร็จจะนำมานับแข่งกันว่าคนไหนได้มากก็จะถือเป็นผู้ชนะ

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	เม็ดมะขาม
สถานที่ใช้เล่น	ในร่มที่มีพื้นเรียบเสมอกัน
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๒ การละเล่นโซ่

ภาพประกอบที่ ๔๑ การละเล่นโซ่

วิธีการละเล่น มีการเสี่ยงทายว่าใครจะได้เล่นก่อนด้วยวิธีชก คือ ถือหมากทั้งห้าเม็ดแล้วโยน พลิกเอาหลังมือรับแล้วพลิกมือกลับรับอีกที ใครได้มากที่สุดคนนั้นได้เล่นก่อน มีทั้งหมด ๕ หมาก หมากที่ ๑ ทอดหมากให้ห่างกัน เลือกลูกนำไว้ ๑ เม็ด จากนั้นโยนเม็ดนำขึ้น แล้วเก็บทีละเม็ดพร้อมกับ รับลูกนำให้ได้ ถ้ารับไม่ได้ถือว่าตาย ขณะหยิบเม็ดที่ทอดนั้น ถ้ามือไปถูกเม็ดอื่นให้เคลื่อนก็ถือว่าตาย ทำเช่นเดียวกันในหมากที่ ๒ แต่เก็บทีละ ๒ เม็ด หมากที่ ๓ เก็บ ๓ เม็ด และ ๑ เม็ด หมากที่ ๔ ถือ หมากทั้งหมดไว้ในมือ โยนลูกนำขึ้นแล้วเก็บเม็ดที่เหลือ แล้วรวมทั้งหมดถือไว้ชก ได้กี่เม็ดเป็นแต้มของคนนั้นถ้าชกแล้วหล่นหมด ใช้หลังมือรับไม่ได้ถือว่าตาย ส่วนถ้าใครตายหมากไหนก็เริ่มต้นที่หมากนั้น ใหม่ วิธีเล่นหมากเก็บนี้สามารถพลิกแพลงได้หลากหลาย เช่น โยนลูกนำขึ้นเก็บเม็ดทีละเม็ด เมื่อเก็บ ได้เม็ดหนึ่งก็โยนขึ้นพร้อมลูกนำ ๒-๓-๔ เม็ดตามลำดับ หมาก ๒-๓-๔ ก็เล่นเหมือนกัน โยนขึ้นทั้งหมด และต้องรับให้ได้ทั้งหมด เรียกว่า หมากพวง ถ้าโยนลูกนำขึ้นเล่นหมาก ๑-๒-๓-๔ แต่พลิกข้างมือขึ้นรับ ลูกนำให้เข้าในมือระหว่างนิ้วโป้งและนิ้วชี้ โดยทำนิ้วเป็นรูปวงกลมเตรียมไว้เรียกว่า หมากจ๊อบ ถ้าใช้มือ ซ้ายป้องและเขียนหมากให้เข้าในมือนั้นทีละ ๑, ๒, ๓ และ ๔ เม็ด ตามลำดับ เรียกว่า อีกาเข้ารัง ถ้าเขียน ไม่เข้าจะตาย ถ้าใช้นิ้วกลางกับนิ้วหัวแม่มือยันพื้น นิ้วอื่นปล่อย ทำเป็นรูปขุมประตุ เขียนหมากออก เรียกว่า อีกาออกรัง ถ้าใช้นิ้วกลางกับนิ้วหัวแม่มือขดเป็นวงกลม นิ้วชี้ยันพื้นเป็นรูปเหมือนรูปู ก็เรียกว่า รูปู เมื่อจบเกมการเล่นแล้วผู้ชนะจะทายผู้แพ้ว่าหมากในกำมือมีกี่เม็ด ถ้าทายผิดต้องถูกเขกเข้าตาม จำนวนเม็ดที่ตนเองทายจนเหลือเม็ดสุดท้าย คนทายจะถือเม็ดไว้ในมือพร้อมทั้งร้องเพลงประกอบ เมื่อร้องจะเอามือหนึ่งกำไว้ งอข้อศอกขึ้นตั้งบนมือที่กำอีกข้างหนึ่ง ในการเล่นหมากเก็บแต่ละหมาก ผู้ เล่นรับลูกนั้นไม่ได้ถือว่าผู้นั้นตาย แล้วเปลี่ยนให้ผู้อื่นเล่นจนกว่าจะมีผู้เล่นทำแต้มได้ครบแต้มที่กำหนดไว้ ซึ่งมีการกำทายเกิดขึ้นถ้าทายไม่ถูกก็จะถูกทำโทษด้วยการเขกหัวเข้า

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเล่น	โซ่พลาสติกที่ม้วนเป็นก้อนกลม เพื่อไม่ให้กลิ้งไปมา
สถานที่ใช้เล่น	ในร่มที่มีพื้นเรียบเสมอกัน
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การละเล่นที่ ๓ ยางกะโป้

ภาพประกอบที่ ๔๒ การละเล่นยางกะโป้

วิธีการเล่น ผู้เล่นนำยางวางวางลงในกะลามะพร้าวตามจำนวนที่ตกลงกัน กะลาที่วางห่างจากจุดโยนประมาณ ๔๐ ถึง ๕๐ เมตร ผู้เล่นแต่ละคนยืนที่จุดเริ่มต้นแล้วโยนลงเท้าให้โดยกะลาที่มียางวางอยู่ ส่วนใครจะโยนก่อนโยนหลัง ขึ้นอยู่กับการตกลงกันของผู้เล่น แต่ส่วนมากจะเรียงลำดับตามจำนวนผู้เล่น ถ้าคนที่โยนถูกกะลา ยางวงที่ไม่ติดกับกะลาจะเป็นของผู้นั้น แต่ยางวงที่ติดกับกะลา จะไม่สามารถเอาไปได้ จะต้องให้ผู้เล่นคนถัดไปเล่น แต่ถ้าไม่มีใครโยนถูกหรือยางวงไม่หลุดจากกะลา จะถือว่ารองเท้าที่ใกล้กะลามากที่สุดเป็นคนโยนก่อน เมื่อยางวงหมดแล้วถือว่าจบเกม

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น   ยางวง กะลาหรือกระป๋องนมทูปให้แบน
 สถานที่ใช้เล่น   ในร่ม
 โอกาสที่ใช้เล่น   เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๔ เสือกินวัว

ภาพประกอบที่ ๔๓ การละเล่นเสือกินวัว

วิธีการเล่น ก่อนอื่นผู้เล่นจะต้องสร้างพื้นที่ในการเล่นก่อน ประกอบไปด้วย หลุมกว้างประมาณ ๗ เซนติเมตร ลึกประมาณ ๕ เซนติเมตร จากนั้นกำหนดเขตในการเล่นโยนลูกแก้ว เสร็จแล้วจึงเริ่มต้นเล่นได้ วิธีการเล่นคือ ให้โยนลูกแก้วลงหลุมจากจุดเริ่มต้นเรียงตามลำดับ ใครโยนลงหลุมก่อนจะได้เป็นเสือ คนต่อมาจะเป็นวัว คนที่เหลือจะเป็นหมู แต่ถ้าไม่มีใครโยนลูกแก้วลงหลุมได้เลย จะนับคนที่ลูกแก้วอยู่ใกล้ปากหลุมมากที่สุด จากนั้นคนที่ลูกแก้วลงหลุมก่อนจะยิงลูกแก้วโดยใช้หัวแม่มือวางที่ปากหลุม แล้วใช้นิ้วชี้เป็นตัวส่งลูกแก้วให้ไปชนลูกอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง คนที่ถูกยิงจะตายแล้วจะต้องออกจากการแข่งขัน แต่ถ้าไม่โดนผู้เล่นคนถัดไปจะเล่นต่อโดยทำในลักษณะเดียวกับผู้เล่นคนแรก ในกรณีที่โยนลูกแก้วไม่มีใครลงหลุมเลย จะนับลูกแก้วที่อยู่ระยะใกล้กับปากหลุมมากที่สุด โดยจะต้องดีดให้ลงหลุมก่อนจึงจะได้เป็นเสือ แต่ถ้าไม่ลงผู้เล่นคนถัดไปจะเล่นต่อ ซึ่งกฎกติกาที่เสือสามารถฆ่าวัวและหมูได้ วัวไม่สามารถฆ่าเสือแต่ยิงหมูได้ ส่วนหมูไม่สามารถฆ่าใครได้เลยนอกจากจะทำให้ลูกแก้วลงหลุมก่อน เมื่อเล่นเสร็จใครฆ่าใครก็ต้องเอาลูกแก้วแทนคนที่เป็นคนฆ่าเป็นอันจบเกม

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	ลูกแก้ว
สถานที่ใช้เล่น	ในร่มที่มีพื้นเรียบเสมอกัน
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๕ ตีหัวไก่โອိ

วิธีการเล่น การเล่นตีหัวไก่โອิ นี้ เป็นการละเล่นที่ได้รับความนิยมอย่างมากในหมู่เด็กผู้ชาย วิธีการเล่นนั้นผู้เล่นแต่ละคนจะนำหญ้าแพรกที่มีหัวแข็ง ๆ คล้ายหัวไก่คนละกี่อันก็ได้ เลือกเอาเฉพาะหัวหญ้าใหญ่และแข็งเป็นหลัก ผู้เล่นจะแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย จับคู่แข่งขันกัน จากนั้นนำหัวหญ้าที่เก็บมาผลัดกันตีคนละที จนหัวไก่ของคู่ต่อสู้หักก็เป็นอันชนะ การละเล่นดังกล่าว เมื่อชนะคู่ของตนแล้วผู้เล่นที่ชนะชอบไปถ้ำกับคู่แข่งขันคนอื่น ๆ เพื่อหาคนที่ชนะที่แท้จริง ส่วนใหญ่นิยมเล่นภายในโรงเรียน หลังจากรับประทานอาหารเที่ยงเสร็จแล้ว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เด็กจะมีเวลาไปหาหัวหญ้าเพื่อนำมาเป็นอุปกรณ์ประกอบการเล่น

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	หัวหญ้าแพรก
สถานที่ใช้เล่น	ในร่ม
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

๔.๒.๑๑ การละเล่นพื้นบ้านประเภทไม้

เป็นการละเล่นที่อาศัยไม้เป็นองค์ประกอบหลักในการเล่น ไม้ที่ใช้เล่นส่วนใหญ่เป็นไม้ชนิดแข็ง เพราะเมื่อนำมาประกอบการเล่นแล้วไม่ทำให้หักง่าย สามารถเล่นได้หลายครั้ง และไม่อันตรายต่อตัวผู้เล่นเอง การละเล่นประเภทนี้จะเป็นที่นิยมอย่างมากของเด็กผู้ชาย โดยจะทำอุปกรณ์อย่างตั้งใจ และต้องใช้ความอดทนอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการออกไปหาไม้ที่เหมาะสมและได้ขนาด การละเล่นประเภทไม้ของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีดังนี้

การละเล่นที่ ๑ ขาโลกเถก

ภาพประกอบที่ ๔๔ การละเล่นขาโลกเถก

วิธีการเล่น ผู้เล่นจะเลือกไม้ไผ่ลำตรงที่มีกิ่งไว้สำหรับวางเท้า แต่ต้องเสมอกันทั้ง ๒ ข้าง ผู้เล่นขึ้นยืนบนแขนงไม้ เวลาเดินยกเท้าข้างไหนเมื่อที่จับลำไม้ก็จะยกตามไปด้วย ส่วนมากเด็ก ๆ ที่เล่นมักจะนำมาแข่งขันกัน ใครเดินได้เร็วก็คือเป็นผู้ชนะ

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น ไม้ไผ่ ๒ ลำ แต่ต้องมีกิ่งยื่นออกมาเพื่อใช้วางเท้า

สถานที่ที่ใช้เล่น กลางแจ้ง

โอกาสที่ใช้เล่น เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๒ มะกะโพ๊ะ

วิธีการเล่น มะกะโพ๊ะเป็นวัตถุประดิษฐ์ที่เด็กชายชาวภูไทนิยมเล่นกันมาก วิธีการประดิษฐ์มะกะโพ๊ะจะนำไม้ไผ่ขนาดเล็ก มาตัดให้เหลือ ๑ ปล้องมีรูกลวงตลอดลำ ยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร เรียกส่วนนี้ว่า มะกะโพ๊ะ จากนั้นนำไม้ไผ่ความยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร มาเกลาให้กลมขนาดพอที่จะกระทุ้งเข้าไปในกระบอกไม้ไผ่ที่เตรียมเอาไว้ พร้อมทั้งใช้ไม้ไผ่ยาวประมาณ

๑๐ เซนติเมตร สวมโคนไม้ไผ่ส่วนที่ยาวเกินกระบอก ชั้นส่วนนี้เรียกว่า ด้ามจับ วิธีการเล่นนั้นจะนำลูกเพลลาอัดเข้าไปในกระบอกมะกะโป๊ะ แล้วใช้มือถือด้ามจับปลายด้ามจับกระทุ้งไปด้านหน้าแรง ๆ ให้แรงอัดดันลูกเพลลาพุ่งออกไปนอกกระบอก เป็นการละเล่นที่ใช้ยี่งวัตตุที่เป็นเป้า ช่วยฝึกความแม่นยำ

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	ไม้ไผ่ขนาดเล็กมีรูตรงกลาง
สถานที่ใช้เล่น	กลางแจ้ง
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

๔.๒.๑๒ การละเล่นพื้นบ้านประเภทอื่น ๆ

เป็นการละเล่นที่นอกเหนือจากการละเล่นดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การละเล่นบางประเภทต้องใช้ความสามารถหลายอย่าง ไม่ได้เน้นเพียงทักษะเดียว แต่ต้องอาศัยทักษะหลายอย่างประกอบการละเล่นที่หลากหลาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การละเล่นที่ ๑ มะนาฬิกา

ภาพประกอบที่ ๔๕ การละเล่นนาฬิกา

วิธีการเล่น แบ่งผู้เล่นออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งยืนอีกฝ่ายหนึ่งนั่งสลับกันเป็นวงกลมคล้ายล้อเกวียน พวกที่นั่งจะเอาเท้ายันกันไว้ตรงกลางคล้ายตุ้มเกวียนและเอามือจับกับคนที่ยืน คนที่ยืนจะเดินไปรอบๆ เป็นวงกลม ฝ่ายนั่งก็จะนั่งให้กันลอยพ่นพ่นหมุนตามไปโดยใช้เท้าที่ยันกันไว้เป็นศูนย์กลาง ร้องเพลงประกอบการหมุนไปด้วย เมื่อร้องจบให้เอวขาเกี่ยวกับฝ่ายนั่งคนอื่น ๆ และห้ามใช้มือจับ ส่วนฝ่ายที่ยืนพยายามดึงมือฝ่ายที่นั่งนั้นให้หลุดออกจากกัน ถ้าฝ่ายนั่งทำเท้าหลุดหรือแยกออกจากจนหมดก็ถือว่าแพ้ จากนั้นเปลี่ยนฝ่ายที่ยืนเล่นสลับกัน

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	ไม่มี
----------------------------	-------

สถานที่ใช้เล่น	กลางแจ้ง
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๒ ลิงกินใบไม้

ภาพประกอบที่ ๔๖ การละเล่นลิงกินใบไม้

วิธีการเล่น ก่อนอื่นผู้เล่นขีดเส้นเป็นวงกลม จากนั้นจับไม้สั้นไม้อาวเพื่อหาคนที่จะเป็นลิง คนที่เป็นลิงอยู่ในวงกลม ผู้เล่นคนอื่น ๆ อยู่นอกวง ถามลิงว่า ลิงกินใบหยัง พอลิงบอก สมมุติว่า ลิงกินใบโกย ผู้เล่นที่อยู่นอกวงต้องวิ่งไปเอาใบกล้วยแล้ววางในวง ถ้าผู้เล่นคนใดมาช้าและลิงไล่จับได้ ผู้นั้นก็ต้องมาเป็นลิงแทน นอกจากนี้ยังมีการเล่นอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า ลิงกินสี มีวิธีการเล่นเหมือนกับลิงกินใบไม้ แต่ผู้เล่นจะใช้สีของเสื้อผ้าเป็นตัวกำหนด

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	ไม่มี
สถานที่ใช้เล่น	กลางแจ้ง
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

ศูนย์วิจัยทั่วไป
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การละเล่นที่ ๓ ไบมะเยา

ภาพประกอบที่ ๔๗ การละเล่นไบมะเยา

วิธีการเล่น เป็นการละเล่นที่ได้รับความนิยมอย่างมากของเด็ก ๆ ชาวภูไท วิธีการเล่นนั้น เริ่มต้นจากการนำไบมะเยาหรือใบของต้นสบูดำ มาหักตรงก้านใบให้เหลือเยื่อบางส่วนติดกับก้านใบ จากนั้นนำส่วนที่หักมาประกบกันเหมือนเดิม เวลาเป่าต้องนำส่วนที่หักแยกออกจากกัน ให้เกิดเป็นช่องว่างเพื่อทำให้สามารถเป่าฟองได้ ไบมะเยาจะสามารถเล่นได้ครั้งละประมาณ ๓ ถึง ๔ ครั้ง หรือจนกว่ายางเริ่มแห้งจึงจะเปลี่ยนใบใหม่มาเล่น ผู้เล่นบางคนจะหักก้านมะเยาแล้วใช้กรวยรองเอาน้ำยางไว้เป่า แต่วิธีการนี้จะทำให้เกิดฟองได้ไม่ดีเท่ากับการเป่าจากใบที่หักมาใหม่จากต้น

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	ไบมะเยา
สถานที่ใช้เล่น	กลางแจ้ง
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๔ มะยาหลักธง

ภาพประกอบที่ ๔๘ การละเล่นมะยาหลักธง

วิธีการเล่น ก่อนอื่นแบ่งผู้เล่นออกเป็น ๒ ฝ่ายเท่า ๆ กัน โดยวิธีการแบ่งแบบโยน้อยออก คือการแบ่งโดยใช้ตามแตกต่างของฝ่ามือด้านหน้าและด้านหลัง แต่ละฝ่ายจะมีไม้ยามประมาณ ๓๐ เซนติเมตร วางไว้บนพื้นแล้วเอารองเท้าของผู้เล่นในทีมวางทับไม้ั้นไว้ ให้เหลือปลายไม้ยื่น ออกมานิดหน่อย แต่ละฝ่ายห่างกันประมาณ ๑๕ เมตร จากนั้นจะเริ่มทำการเล่น โดยแต่ละทีม จะพยายามนำไม้ที่วางในกองรองเท้าของฝ่ายตรงข้ามมาให้ได้ ถ้าคนใดโดยฝ่ายตรงข้ามจับได้ก็ต้อง มาอยู่กับฝ่ายที่จับนั้น โดยคนที่โดนจับจะใช้เท้าข้างใดข้างหนึ่งเหยียบปลายไม้แล้ว ใช้มือยื่นให้ฝ่าย ตนเองมาแตะ ถ้ามีหลายคนก็ต้องต่อให้ยาวออกไปเรื่อย ๆ เพื่อให้ฝ่ายตัวเองมาช่วย ถ้าฝ่ายตัวเองแตะ ปลายแถวของคนที่ต่อหน้า ทุกคนในแถวก็จะรอดกลับเป็นฝ่ายของตัวเองอีกครั้ง การละเล่นจะจบลง เมื่อต่างฝ่ายสามารถขโมยไม้ของฝ่ายตรงข้ามมาเป็นของฝ่ายตัวเอง ถือว่าเป็นอันจบเกม

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	ไม้ที่มีขนาดความยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร
สถานที่ใช้เล่น	กลางแจ้ง
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๕ ดิดโนมะขาม

ภาพประกอบที่ ๔๙ การละเล่นดิดโนมะขาม

วิธีการเล่น การเล่นดิดโนมะขามนั้นส่วนใหญ่จะเล่นกันในหมู่เด็กผู้หญิง โดยจะนำเอาเมล็ด มะขามมารวมกันตามแต่จะตกลงกันว่าจะใช้กี่เม็ด เมื่อทุกคนลงจำนวนตามที่ได้ตกลงกันแล้ว ก็จะทำ การชีกเพื่อจะหาคนที่ได้เล่นก่อน-หลัง การชีกนั้นทำได้โดยนำเมล็ดมะขามมาวางไว้บนฝ่ามือข้าง ที่ถนัด จากนั้นโยนเมล็ดมะขามขึ้นพร้อมกับเปลี่ยนจากฝ่ามือเป็นหลังมือเพื่อรับเมล็ดมะขาม จากนั้น ทำแบบเดิมแต่เปลี่ยนมาใช้ฝ่ามือรับแทน คนที่สามารถรับเมล็ดมะขามได้มากที่สุดจะเป็นผู้ได้เล่นก่อน วิธีการเล่น จะใช้แขนวางไว้กับพื้นในลักษณะตะแคง แล้วใช้มืออีกข้างขวานเมล็ดมะขามเข้าใส่แขน

ที่ตะแคงนั้นเพื่อให้เมล็ดมะขามไม่ติดหรือไม่ห่างเกินไป เมล็ดมะขามอยู่ห่างกันมากจะลำบากในการเล่น แต่ถ้าอยู่ใกล้กันมากก็ลำบากในการโน้มก้อยชิด จากนั้นผู้เล่นก็จะใช้นิ้วก้อยข้างที่ถนัดขีดระหว่างเมล็ดมะขาม วิธีการทำเช่นนี้เป็นการบอกว่าจะให้เมล็ดไหนโดนกับเมล็ดไหนแล้วผู้เล่นจะใช้นิ้วชี้ขีดเมล็ดมะขามให้โดน ถ้าโดนอย่างที่ที่กำหนดในตอนแรกก็สามารถเล่นเมล็ดอื่นได้ตามต้องการ แต่ถ้าขีดไม่โดน หรือเมล็ดที่ขีดไปชนกับเมล็ดอื่นที่ผู้เล่นไม่ได้กำหนดก็จะถือว่าตาย หรือไม่ในตอนที่ขีดถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งไปโดนเมล็ดมะขามก็ถือว่าตายเช่นเดียวกัน และต้องเปลี่ยนให้ผู้เล่นคนถัดไปเล่นแทน ส่วนเมล็ดมะขามที่ทำได้ก็เก็บเป็นของตัวเอง จะไม่นำลงไปเล่นอีกเพราะถือว่าเป็นส่วนที่ผู้เล่นทำได้ เมื่อหมดเมล็ดมะขามแล้วก็ป็นอันว่าจบเกม

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่น	เมล็ดมะขาม
สถานที่ที่ใช้เล่น	ในร่ม
โอกาสที่ใช้เล่น	เล่นได้ทุกโอกาส

การละเล่นที่ ๖ หัวกะโหลก

ภาพประกอบที่ ๕๐ การละเล่นหัวกะโหลก

วิธีการเล่น ก่อนอื่นผู้เล่นจะต้องหา เคย เป็นอุปกรณ์ประกอบการเล่น ที่มีลักษณะกลมและเรียบ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ นิ้ว ทำมาจากเศษกระเบื้องแตก และจะต้องมีขนาดและน้ำหนักพอเหมาะ ไม่หนักหรือเบาจนเกินไป จากนั้นสร้างหัวกะโหลกขึ้นมา มีลักษณะ ดังนี้

การเล่นของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สะท้อนวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ มาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และเนื่องจากการเล่น ซึ่งผู้ใหญ่บางคนอาจไม่เห็นคุณค่า นอกจากเห็นว่าเป็นแค่เพียงความสนุกสนานของเด็ก มีหน้าที่การละเล่นบางอย่างยังเห็นว่าเป็นอันตราย และเป็นการบ่มเพาะนิสัยการพนันอีก แต่ถ้าหากจะมองวิเคราะห์กันอย่างจริงจังแล้ว คุณค่าของการละเล่นนั้นมีมากมาย เช่น ฝึกให้เด็กได้ออกกำลังทั้งกลางแจ้งและในร่ม ทำให้เกิดความสามัคคี อันเป็นคุณธรรมที่ประสงค์แก่เยาวชนในสังคมชาวภูไท

๔.๓ กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ

กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ เป็นกิจกรรมการเคลื่อนไหวของร่างกายที่แสดงออกด้วยท่าทางลีลาต่าง ๆ ให้เข้ากับจังหวะ ดนตรี เสียงเพลง กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวช่วยเสริมสร้างระบบประสาทและระบบการทำงานของกล้ามเนื้อให้สามารถเคลื่อนไหวตามที่ต้องการ พร้อมทั้งเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกและปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น ความสุข ความเสียใจ ความรัก สงคราม การบูชา รวมถึงการถ่ายทอดบางส่วนของดำรงชีวิตของชาวบ้าน ให้สามารถดำเนินร่วมกับคนอื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๔.๓.๑ ศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้าน

๔.๓.๒ กิจกรรมเข้าจังหวะ

๔.๓.๑ ศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้าน

ศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ปรากฏให้เห็นในพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ในการแสดงหมอลำ งานบุญประเพณีประจำปีของหมู่บ้าน และการแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยว กิจกรรมดังกล่าวเป็นการแสดงออกด้วยท่าทางการรำแบบชาวบ้าน อันเกิดจากภูมิปัญญาที่สืบสานภายในกลุ่มชนอย่างต่อเนื่อง ด้วยการเคลื่อนไหวตามเสียงดนตรีที่มีรูปแบบชัดเจน แล้วแสดงออกเป็นอากัปกริยาท่าทางต่าง ๆ จนสามารถพัฒนารูปแบบการเคลื่อนไหวเป็นท่าทางที่สวยงาม แสดงถึงเอกลักษณ์ทางศิลปะของกลุ่มชนชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้อย่างลงตัวและสวยงาม

นอกจากนี้ศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านยังปรากฏให้เห็นในรูปการละเล่นพื้นบ้าน เช่น การแสดงหมอลำ การฟ้อนในงานบุญประเพณี และการฟ้อนในวงเหล้า โดยเฉพาะการแสดงหมอลำนั้น เป็นงานมหรสพที่ได้รับความนิยมในกลุ่มชนชาวภูไทเป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากการ

จัดงานบุญที่ชาวบ้านหรือเจ้าภาพจะจัดจ้างให้คณะหมอลำมาแสดงให้ผู้ที่มีส่วนร่วมงานได้ดู เพื่อสร้างความบันเทิงความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น ศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านยังถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนชาวไทย โดยจัดการแสดงศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านเผยแพร่สู่สายตานักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้านให้ได้รับความบันเทิง จากการได้รับชมกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมดังกล่าว ซึ่งแบ่งรูปแบบกิจกรรมศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๔.๓.๑.๑ ศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านหมอลำ

๔.๓.๑.๒ ศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านในงานบุญประจำปี

๔.๓.๑.๓ ศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

๔.๓.๑.๑ ศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านหมอลำ

กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีอยู่หลายอย่างหลายประเภท แต่ที่ได้รับความนิยมอย่างมากคือ การแสดงหมอลำ เป็นกิจกรรมนันทนาการชนิดหนึ่งที่ใช้ความสามารถด้านการรำ ซึ่งหมายถึง กิริยาการขับร้องเป็นคำกลอนตามเรื่องราวในวรรณคดี เช่น สีนชัย จำปาสีดั้น พระยาคันคาก นางผมหมอม การเกิด เป็นต้น ดังนั้น การแสดงหมอลำจึงเป็นการนำเอาเรื่องราวในวรรณคดีมานำเสนอให้ผู้ชมได้รับฟังเป็นหลัก ส่วนผู้ที่นำเรื่องราวเหล่านั้นนำเสนอต่อผู้ชมเรียกว่า หมอลำ คือผู้ที่มีความชำนาญในการขับร้องและรู้จักท่วงทำนองในการลำแบบต่าง ๆ อย่างไพเราะ โดยมี หมอแคน เป่าแคนประกอบ การแสดงหมอลำของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้แก่ หมอลำพื้น เป็นหมอลำที่ผู้ชายลำประกอบเสียงแคน ส่วนใหญ่จะลำในวงเหล้าเพื่อเพิ่มความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น หมอลำกลอน คือการขับร้องโต้ตอบระหว่างฝ่ายหญิงฝ่ายชายพร้อมกับการเกี่ยวพาราสีไปด้วย และหมอลำหมู่ เป็นการแสดงประกอบฉากอย่างสวยงาม ใช้ผู้แสดงจำนวนมากและจะต้องได้รับการฝึกฝนอย่างชำนาญ บวกกับต้องอาศัยประสบการณ์และไหวพริบในการลำเพื่อสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ที่ได้รับชมการแสดงดังกล่าว

การแสดงหมอลำมีรูปแบบวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ซึ่งแต่เดิมนั้นหลังจากทำงานเสร็จ ชาวภูไทมักจะมาจับกลุ่มพูดคุยกันถึงปัญหาสารทุกข์สุกดิบ บ้างก็เล่านิทานให้ความเพลิดเพลินแก่ลูกหลานฟัง นิทานส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับจารีตประเพณีและศีลธรรมที่ควรปฏิบัติในชุมชนเพื่อเพิ่มความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น จึงนำเอาวรรณกรรมนิทานเหล่านั้นมาแสดงเป็นเรื่องราวเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจ และเป็นการเพิ่มอรรถรสในการรับฟังมากยิ่งขึ้น ผู้แสดงจะใช้สำเนียงเสียงสั้นยาวพร้อมทั้งหาเครื่องดนตรีมาประกอบ ทำให้เกิดความสุขครึกครื้นแก่ผู้ที่ได้รับฟัง พร้อมทั้ง

สอดแทรกลูกเล่นต่าง ๆ เพิ่มความสนุกสนานมากยิ่งขึ้นแต่ยังคงเนื้อเรื่องเดิมไว้ ศิลปะการฟ้อนรำ
พื้นบ้านหมอลำของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์มี ๒ ประเภท ดังนี้

๔.๓.๑.๑.๑ หมอลำกลอน

ลักษณะการแสดงของหมอลำกลอน เป็นการแสดงของหมอลำชายหญิง
ประกอบการเป่าแคน โดยจะลำตามบทกลอนที่มีแบบแผนอยู่แล้ว ส่วนใหญ่มักจดจำมาจาก
ครูบาอาจารย์ บ้างก็เป็นบทกลอนที่แต่งขึ้นในลักษณะหยาบโลน มีการนำอวัยวะเพศมาล้อเลียน
ซึ่งได้รับความนิยมจากชาวภูไทเป็นอย่างมาก การแสดงหมอลำประเภทนี้ ถ้าหมอลำคนใดมีกลอนดี
ย่อมดึงดูดความสนใจของผู้ฟังได้มาก นอกจากนี้การแสดงดังกล่าวต้องอาศัยความฉลาดและปฏิภาณ
ไหวพริบในการลำได้ตอบของฝ่ายตรงข้าม เพิ่มความสนุกสนานให้แก่การแสดงมากยิ่งขึ้น การแสดง
ดังกล่าวถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น การลำเพื่อเชิญชวนให้คนไป
เลือกตั้ง การลำเพื่อเชิญชวนให้ชาวบ้านหันมารับประทานอาหารที่มีสุขภาพดี การลำเพื่อเชิญชวน
ให้ชาวบ้านหันมาให้ความสำคัญกับการป้องกันโรคทางเพศสัมพันธ์ เป็นต้น

ภาพประกอบที่ ๕๒ การแสดงหมอลำกลอนเพื่อขอข่าว

นายประสาน เสียงสุวรรณ เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า “อันการฟ้อนของหมอลำกลอน
ลิใช้ทำฟ้อนที่สอดคล้องกับกลอนลำหรือบกะใช้เนื้อหาที่เข้ากับเนื้อเรื่อง”^๔ ซึ่งลักษณะดังกล่าวใช้
กระบวนการที่สอดคล้องกับเนื้อหาของเรื่องที่แสดง เริ่มจากการไหว้ครูก็จะทำท่าไหว้ประกอบ ครั้นเข้า
สู่ช่วงลำประกาศศรัทธาความดีของเจ้าภาพและผู้ฟัง หมอลำจะทำท่าฟ้อนประกอบในลักษณะที่ไม่
ยึดติดตามแบบท่าทางนาฏศิลป์ แต่จะย่อตัว ก้าวขาหรือเตะขาไปมาประกอบการฟ้อนรำที่ผู้ลำคิดขึ้น

^๔สัมภาษณ์, นายประสาน เสียงสุวรรณ, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๒.

เอง ทั้งนี้ก็เพื่อเรียกร้องความสนใจจากผู้ชมให้ได้รับความสนุกสนานยิ่งขึ้น และจบลงด้วยการลำลา ซึ่งมักจะมีเนื้อความเกี่ยวกับปัญหาของสังคมในปัจจุบัน การถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน หรือนำเสนอปัญหาของชาวบ้านที่กำลังประสบอยู่ ให้ผู้ฟังได้นำไปเป็นข้อคิด อันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

๔.๓.๑.๑.๒ หมอลำหมู่

หมอลำหมู่เป็นการแสดงที่ถูกดัดแปลงมาจากหมอลำพื้น ใช้ผู้แสดงจำนวนมากตามจำนวนของตัวละครที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง สมัยก่อนเรียกหมอลำดังกล่าวว่า หมอลำไทยคร้ว เพราะเมื่อมีการแสดงต้องไปกันเป็นจำนวนมากแบบครอบครัว หมอลำที่ดัดแปลงใหม่นี้ได้รับความนิยมจากชาวบ้านเป็นอย่างมาก เนื่องจากใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดงหลากหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็นฉากที่สมจริง เครื่องดนตรีจำนวนมาก หรือแม้แต่ลักษณะการแต่งกายของผู้ร่วมแสดง รวมถึงลักษณะเนื้อเรื่องมีความสนุกสนาน ส่วนใหญ่นำมาจากวรรณคดีพื้นบ้าน เช่น เรื่องสินชัย เรื่องจำปาสีต้น เป็นต้น ซึ่งเนื้อเรื่องมีความยาว เวลาแสดงแต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ ๘-๑๐ ชั่วโมง จึงจะจบเรื่อง

ภาพประกอบที่ ๕๓ หมอลำหมู่เปิดตัวนักแสดง

ภาพประกอบที่ ๕๔ การแสดงประกอบเพลงในช่วงเปิดวง

ลักษณะการฟ้อนรำของหมอลำหมู่นั้น นิยมนำท่าเต้นของหางเครื่องวงดนตรี ลูกทุ่งมาใช้ประกอบการแสดง เพื่อให้สอดคล้องกับความนิยมของผู้ชมในปัจจุบัน และมีการประยุกต์ นำเอาเครื่องดนตรีชนิดอื่นที่นอกเหนือจากแคนมาบรรเลงประกอบการลำ เช่น กลองชุด กีตาร์ เป็นต้น เพื่อเพิ่มความสนุกสนานให้แก่ผู้ชมและนักเต้นหน้าเวทีคณะหมอลำด้วย ส่วนการฟ้อนของตัวเอกจะใช้ ท่าทางตีบตามลักษณะของเนื้อเรื่อง เช่น เอามือประสานที่หน้าอกเพื่อแสดงความรัก หรือเอามือข้าง ใดข้างหนึ่งทาบที่หน้าอกแสดงความรู้สึกของตนเอง เป็นต้น ในส่วนของหางเครื่องจะเต้นประกอบ เพลงคล้ายการแสดงวงดนตรีลูกทุ่ง โดยฝ่ายหญิงมักนุ่งกระโปรงสั้นเห็นต้นขาเพื่อดึงดูดความสนใจ จากผู้ชมโดยเฉพาะชายหนุ่ม ส่วนการแต่งกายของฝ่ายชายที่เป็นพระเอกหรือผู้ร้ายจะแต่งตัวคล้ายลิเก

๔.๓.๑.๒ ศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านในงานบุญประจำปี

การจัดงานบุญประเพณีประจำปี ถือว่าเป็นงานบุญที่ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัด กาฬสินธุ์ ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ชาวบ้านที่เดินทางไปค้าขายหรือไปทำมาหากินอยู่ที่อื่น จะเดินทางกลับมาร่วมงานบุญประเพณี แม้ว่าระบบความเชื่อซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมจะ เสื่อมคลายลงไปบ้าง แต่ชาวบ้านยังคงรักษาและปฏิบัติสืบทอดบุญประเพณีที่ดั่งมาจนถึงปัจจุบัน

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว กลับทำให้รูปแบบการจัดกิจกรรมนันทนาการ บุญประเพณีมีความยิ่งใหญ่มากขึ้น ส่งผลให้เกิดกระแสการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้อง และเป็น สิ่งดึงดูดความสนใจจากผู้คนทั่วทุกสารทิศ ซึ่งต่างมุ่งหวังที่จะเดินทางมาร่วมงานบุญประเพณีดังกล่าว ด้วยเหตุนี้จึงทำให้รูปแบบการจัดงานเปลี่ยนไป โดยเน้นการนำเสนอที่หลากหลายรูปแบบและการ แข่งขันมากขึ้น ทำให้ศิลปะการฟ้อนรำเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยสร้างสีสันให้กับงานบุญประเพณี ประจำปีของหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการแข่งขันเกิดขึ้น ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับ

การฟ้อนรำเป็นอย่างมาก ทำให้การฟ้อนรำของชาวภูไทเกิดการเปลี่ยนแปลงและมีการพัฒนาเรื่อยมา จนถึงปัจจุบัน การฟ้อนรำพื้นบ้านในงานบุญประจำปีแบ่งออกเป็น ๓ รูปแบบ ดังนี้

๔.๓.๑.๒.๑ การฟ้อนรำพื้นบ้านแบบดั้งเดิม

การฟ้อนรำพื้นบ้านแบบดั้งเดิม เป็นการฟ้อนที่เกิดขึ้นและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนมีรูปแบบการฟ้อนรำอย่างเด่นชัดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวภูไท กิจกรรมการฟ้อนรำดังกล่าวไม่ปรากฏรูปแบบการฟ้อนที่ชัดเจนตามลักษณะเฉพาะทางนาฏศิลป์ แต่เป็นการฟ้อนเพื่อความสนุกสนานไปกับเสียงดนตรี เช่น การฟ้อนภูไทกาฬสินธุ์ การฟ้อนในวงเหล้า หรือการฟ้อนตามจังหวะเสียงดนตรีในขบวนแห่ เพื่อความสนุกสนานต่อตนเองและผู้ที่ได้พบเห็น

ภาพประกอบที่ ๕๕ การฟ้อนภูไทกาฬสินธุ์ในงานบุญประเพณีประจำปี

ภาพประกอบที่ ๕๖ การฟ้อนตามจังหวะเสียงดนตรีในขบวนแห่

ภาพประกอบที่ ๕๗ ลักษณะการฟ้อนในวงเหล่า

การฟ้อนดังกล่าว เป็นการฟ้อนประกอบดนตรีทำนองพื้นบ้านของชาวภูไท โดยมีการปรับปรุงท่ามาจากการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน แล้วดัดแปลงเป็นท่าฟ้อนที่มีความงดงาม เพื่อให้สอดคล้องกับเสียงดนตรีตามแบบฉบับของท้องถิ่น การฟ้อนประเภทนี้จะเป็นผู้หญิงทั้งหมด เนื่องจากต้องการนำเสนอความอ่อนช้อยของการฟ้อน เพื่อลบความแข็งกระด้างของบั้งไฟ อันเปรียบเสมือนตัวแทนของเพศชาย และที่สำคัญเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ก่อให้เกิดความสุขแก่ทั้งตนเองและผู้ร่วมกิจกรรมคนอื่น ๆ ให้ได้รับความสนุกสนานอย่างแท้จริง

ส่วนการฟ้อนในวงเหล่าเป็นการฟ้อนที่ไม่มีท่าทางเฉพาะ เป็นการแสดงออก จากจิตใต้สำนึกอย่างแท้จริง โดยไม่ยึดติดภายใต้กรอบของกฎเกณฑ์ต่าง ๆ แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อขอเหล่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการส่วนใหญ่เป็นชายวัยรุ่นในหมู่บ้าน เพื่อแสดงออกถึงความสนุกสนาน โดยผู้ฟ้อนจะร้องเพลงหมอลำพร้อมกับเดินประกอบเสียงเพลงที่ดัง หรือเล่าเรื่องราวที่สนุกสนานแก่ชาวบ้านให้ได้รับความสุขเมื่อได้พบเห็น

๔.๓.๑.๒.๒ การฟ้อนจากวิถีชีวิต

ภาพประกอบที่ ๕๘ การฟ้อนรำมวยโบราณในขบวนแห่บั้งไฟ

การฟ้อนจากวิถีชีวิตเป็นการฟ้อนที่คิดประดิษฐ์ขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยชาวภูไทนำเอาภาพลักษณ์และความเคยชินในการดำรงชีวิตประจำวันมาใช้เป็นแนวทางในการประดิษฐ์ท่าฟ้อนที่สวยงาม การฟ้อนรำมวยโบราณในขบวนแห่บั้งไฟทะเลล้านของชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ นับเป็นการฟ้อนรำรูปแบบหนึ่งที่ดัดแปลงมาจากการต่อสู้ป้องกันตัวของชายชาวภูไทโบราณ ความงดงามของศิลปะการฟ้อนดังกล่าวอยู่ที่ท่าทางการเลียนแบบอาการของสัตว์แล้วนำมาดัดแปลงให้เข้ากับเสียงกลองและเสียงแคนเป็นทำร้ายรำที่สวยงาม ซึ่งนับเป็นกิจกรรมนันทนาการอีกชนิดหนึ่ง ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ผสมผสานระหว่างความงดงามทางนาฏศิลป์พื้นบ้านและชั้นเชิงของการต่อสู้ได้อย่างลงตัว จนสามารถนำเอารูปแบบการฟ้อนดังกล่าวเข้ามามีส่วนช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยใช้แสดงในขบวนแห่งานบุญประจำปี เพื่อเพิ่มความสนุกสนานทั้งต่อตนเองและผู้ที่ได้รับชม

๔.๓.๑.๒.๓ การฟ้อนจากอิทธิพลสังคมภายนอก

การฟ้อนจากอิทธิพลของสังคมภายนอก เป็นรูปแบบการฟ้อนของชาวบ้านที่ปรับเปลี่ยนหรือแก้ไขรูปแบบการฟ้อนจากที่อื่น เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับวัฒนธรรมของท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นการฟ้อนรำที่ถูกพัฒนาโดยวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ และฝึกสอนให้กับชาวบ้านในหมู่บ้านแสดงในเทศกาลต่าง ๆ เช่น การฟ้อนแพรวากาฬสินธุ์ เป็นการฟ้อนเพื่อประชาสัมพันธ์ให้ผู้คนเห็นถึงความงดงามของผ้าแพรวา ซึ่งเป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่ขึ้นชื่อของชาวภูไท จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพประกอบที่ ๕๙ การฟ้อนแพรวากาฬสินธุ์ในขบวนแห่บั้งไฟ

การฟ้อนแพรวากาฬสินธุ์ในขอนแก่นแบ่งไฟ เป็นรูปแบบการฟ้อนที่ได้รับจาก อิทธิพลจากสังคมภายนอก โดยผู้แสดงจะแต่งกายด้วยการใช้ผ้าแพรวาสีต่าง ๆ พันอก ท่าฟ้อนรำก็ได้ ดัดแปลงมาจากท่วงท่าการทอผ้าแพรวาของชาวภูไท จังหวัดกาฬสินธุ์

๔.๓.๑.๓ ศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้าน จะพบกับอัยาศัยไมตรีอันดีงามของชาวบ้าน ออกมาต้อนรับ พฤติกรรมการต้อนรับนักท่องเที่ยวของชาวบ้านในชุมชนไม่แตกต่างกันมากนัก โดยทั่วไปแล้ว หากนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมวัฒนธรรมภูไทอย่างไม่เป็นทางการ ทางชุมชนก็จะให้ แม่บ้านเป็นคนนำเที่ยวชมวัฒนธรรมในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็น การทอผ้าซิด การทอผ้าแพรวา พาไปชม น้ำตกตาดสูง รวมทั้งพานักท่องเที่ยวเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้นในชุมชน ส่วนการต้อนรับนักท่องเที่ยว แบบทางการนั้น เป็นการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่ได้นัดแนะกับชาวบ้านล่วงหน้าไว้แล้วว่ามีความ ประสงค์จะเยี่ยมชมวัฒนธรรมชาวภูไทในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ต้องการสัมผัสกับบรรยากาศแบบภูไท สัมผัสภาษา การแต่งกาย ดนตรีการแสดง รวมทั้งอาหารพื้นบ้าน ซึ่งชาวภูไทสามารถจัดหาสิ่งเหล่านี้ ได้ตามความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยในช่วงก่อนรับประทานอาหารเย็น ชาวบ้านจะออกมา รวมกันภายใต้บรรยากาศของความเป็นวัฒนธรรมภูไท จากนั้นจะมีการรำบายศรีสู่ขวัญให้กับ นักท่องเที่ยว พร้อมทั้งร่วมชมการแสดงดนตรีนาฏศิลป์พื้นบ้านของชาวภูไทไปด้วย

๔.๓.๑.๓.๑ ฟ้อนบายศรีสู่ขวัญ

ภาพประกอบที่ ๖๐ การฟ้อนบายศรีสู่ขวัญเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะพร้อมใจกันทำพิธี บายศรีสู่ขวัญให้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อความเป็นสิริมงคล โดยมีพานบายศรีหรือที่เรียกว่า พาขวัญ

จัดตกแต่งอย่างสวยงาม พร้อมกับหมอปราหมณ์เป็นผู้ทำพิธีเรียกขวัญ ตามลักษณะท่วงทำนองของชาวภูไท คำสุตรขวัญที่ใช้ในพิธีนั้นยากแก่การเข้าใจของผู้มาเยือน จึงมีการจัดทำชุดการฟ้อนบายศรี เพื่อให้คนต่างถิ่นได้เข้าใจความหมายด้วยคำร้องที่เข้าใจง่าย แต่เนื้อร้องอาจจะเพี้ยนไปจากเดิมบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของนักร้อง แต่ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการเปิดฟังจากแผ่นเพลงเพื่อให้ง่าย และสะดวกต่อการแสดงมากยิ่งขึ้น

๔.๓.๑.๓.๒ ฟ้อนภูไทสามเเผ่า

ภาพประกอบที่ ๖๑ การฟ้อนภูไทสามเเผ่าเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

การฟ้อนภูไทสามเเผ่า เป็นการนำเอามรดกทางวัฒนธรรมของชาวภูไทที่อาศัยอยู่ในบริเวณเทือกเขาภูพาน ๓ จังหวัด คือ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดสกลนครและจังหวัดนครพนม มาเปรียบเทียบในเชิงการแสดงทางด้านนาฏยกรรม เนื่องจากชาวภูไททั้งสามกลุ่มนี้มีรูปแบบและเอกลักษณ์ของตนเองที่แตกต่างกัน โดยรวบรวมเอาท่าฟ้อน กลอนลำ ดนตรีและการแต่งกายของชาวภูไททั้ง ๓ จังหวัด มาประดิษฐ์เป็นการฟ้อนดังกล่าว โดยจะเริ่มจากการฟ้อนของชาวภูไทจังหวัดกาฬสินธุ์ ชาวภูไทจังหวัดสกลนคร และชาวภูไทจังหวัดนครพนมตามลำดับ การแสดงดังกล่าวได้นำมาใช้เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้าน เพื่อสร้างความประทับใจในลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวภูไทในแต่ละท้องถิ่น

๔.๓.๑.๓.๓ รำไทภูเขา

การแสดงรำไทภูเขาเพื่อใช้ต้อนรับนักท่องเที่ยว นั้น จะใช้เด็กทั้งชายและหญิงมาร่วมแสดง โดยจะแต่งตัวเป็นชาวไทภูเขา ซึ่งเป็นคนไทยกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ตามแถบเทือกเขาภูพานในเขตอำเภอม่วงสามสิบ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพประกอบที่ ๖๒ การแสดงเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวของกลุ่มเยาวชน

การแสดงดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงชาวภูไทเดินทางขึ้นบนภูเขา เพื่อไปเก็บสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่บนภูเขามาประกอบอาหาร เช่น ขูดหน่อไม้ เก็บใบย่านาง เก็บเห็ด ตัดหวาย เก็บผักหวาน เป็นต้น เมื่อเก็บเสร็จแล้วก็รวบรวมระฆังมาแกมผีเสื้อ ซึ่งรูปแบบการแสดงนี้เป็นการแสดงที่让孩子们ได้มีส่วนร่วมกับการกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง

๔.๓.๑.๓.๔ การฟ้อนรำของกลุ่มแม่บ้าน

กลุ่มแม่บ้านจะให้ความสนใจกับการฟ้อนรำเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก โดยจะหาเวลาว่างเว้นจากภาระงานมารวมตัวกัน ณ ศาลาอเนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน โดยมีช่างฟ้อนที่มีความชำนาญและมีประสบการณ์มาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ รวมถึงกระบวนการทำฟ้อนให้กับกลุ่มที่ทำหน้าที่การฟ้อนทุกคน การซ้อมจะใช้เวลาในช่วงรับประทานอาหารเย็นเสร็จแล้ว โดยจะมีการนัดหมายช่วงเวลาในการซ้อมอย่างชัดเจนเพื่อไม่ให้เกิดการเสียเวลามากเกินไป ช่างฟ้อนจะให้ความร่วมมือในการฝึกซ้อมเป็นอย่างดี เพราะตระหนักในหน้าที่และความรักในศิลปะการฟ้อนรำ นอกจากนี้ยังเป็นการออกกำลังกายอีกวิธีหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมสุขภาพให้ร่างกายแข็งแรงอีกด้วย

ภาพประกอบที่ ๖๓ กลุ่มแม่บ้านแสดงการฟ้อนรำพื้นบ้าน

เมื่อถึงวันที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาถึง ช่างฟ้อนแต่ละคนจะตื่นตื่นกับการแสดงเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ โดยจะเริ่มแต่งตัวตั้งแต่หัวค่ำด้วยเครื่องแต่งกายแบบชาวบ้านภูไท ด้วยผ้าพื้นเมืองที่ทอขึ้นใช้เองในครัวเรือนนำมาสวมใส่ในงาน เป็นการเพิ่มความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวอีกวิธีหนึ่ง

ลักษณะรูปแบบการฟ้อนรำของชาวภูไทยังคงรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มชนอย่างเหนียวแน่น คนในชุมชนยังคงรักษาสืบทอดเอกลักษณ์การฟ้อนให้กับคนรุ่นหลังอย่างเป็นระบบ ผ่านงานบุญประเพณีประจำปีของหมู่บ้าน แต่เนื่องจากรูปแบบของสังคมเปลี่ยนไป ทำให้กลุ่มชนชาวภูไทรับเอารูปแบบการฟ้อนรำจากชุมชนภายนอกเข้ามา จึงทำให้รูปแบบการฟ้อนเปลี่ยนไปจากแต่เดิมเป็นการฟ้อนที่บ่งบอกเอกลักษณ์ในแบบฉบับของชาวบ้าน เมื่อได้พบเห็นสิ่งที่เปลี่ยนไปจึงเกิดการจดจำและนำมาผสมกับวัฒนธรรมของตนเอง แต่ยังคงรักษารูปแบบเอกลักษณ์การฟ้อนของชาวภูไทไว้ได้อย่างเหนียวแน่นจนถึงปัจจุบัน

๔.๓.๒ กิจกรรมเข้าจังหวะ

กิจกรรมเข้าจังหวะ เป็นการเคลื่อนไหวอวัยวะในรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ากับจังหวะดนตรีที่นำมาประกอบ ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งร่างกายและจิตใจ คือ มีร่างกายแข็งแรง มีบุคลิกที่ดีและเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน ซึ่งการเคลื่อนไหวตามจังหวะเสียงเพลง ช่วยทำให้ร่างกายได้มีการเคลื่อนไหวจากที่ใดที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เช่น การเดินก้าวชิดก้าว การเดินก้าวลากชิด การกระโดด เป็นต้น กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวช่วยเพิ่มความสนุกสนานให้กับผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างมาก สืบเนื่องจากสีหน้าและท่าทางของผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่แสดงออกมา เช่น มีการส่งเสียงร้องแสดงความดีใจ หรือมีการยิ้มกับเพื่อนผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีความกระตือรือร้นในการแสดงออก สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องหมายที่บ่งบอกถึงความสนุกสนานของผู้ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมประเภทนี้ได้เป็นอย่างดี

ภาพประกอบที่ ๖๔ ชาวบ้านกับนักท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรมเข้าจังหวะ

ภาพประกอบที่ ๖๕ กิจกรรมเข้าจังหวะในงานบุญประเพณีประจำปีของชาวภูไท

ภาพประกอบที่ ๖๖ กิจกรรมเข้าจังหวะในงานแต่งงานของชาวภูไท

ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ จะให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมกิจกรรมเข้าจังหวะเป็นอย่างมาก เพราะเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างความบันเทิงร่วมกับบุคคลอื่น หลังจากเสร็จสิ้นฤดูกาลเก็บเกี่ยวอันเหน็ดเหนื่อย เป็นการแสดงความมีน้ำใจของคนในชุมชนภูไทอีกด้วย นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นคุณค่าสำหรับผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำ คนส่วนใหญ่มักเข้าร่วมเพราะความสนุกสนาน ช่วยผ่อนคลายความเครียด ช่วยพัฒนาสุขภาพกายและสุขภาพจิตให้มีความมั่นใจ พัฒนาการทรงตัว ช่วยเปิดโอกาสในการรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคม รวมถึงเรียนรู้ในศิลปวัฒนธรรมของกิจกรรม นันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะในแต่ละชนิด สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ทั้งสิ้น ส่งผลให้เกิดความสงบในชุมชน และเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในท้องถิ่นให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๔.๔ กิจกรรมนันทนาการพัฒนาจิตใจและความสงบสุข

กิจกรรมนันทนาการพัฒนาจิตใจและความสงบสุขของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดการพัฒนาด้านร่างกายควบคู่ไปกับสภาพของจิตใจ ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการประเภทนี้ นอกจากจะได้หลีกเลี่ยงความวุ่นวายของสังคมแล้ว ยังเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ช่วยให้จิตใจได้ผ่อนคลายจากความตึงเครียด มีความมั่นคงทางอารมณ์สูงขึ้น มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น มีมนุษยสัมพันธ์ดี วางตัวได้อย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ มีความเมตตากรุณาต่อบุคคลอื่น นอกจากนี้ยังช่วยพัฒนาจิตใจและสติปัญญาของผู้เข้าร่วมให้พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น พร้อมทั้งช่วยเสริมสร้างสมรรถภาพการทำงานของระบบต่าง ๆ ในร่างกายให้ทำงานได้อย่างเป็นระบบ ช่วยลดความเห็นแก่ตัว สร้างคุณค่าจริยธรรมความมีน้ำใจและรู้จักการให้บริการช่วยเหลือสังคม ซึ่งสามารถแบ่งกิจกรรมดังกล่าวได้ดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ กิจกรรมนันทนาการที่ช่วยให้เกิดอารมณ์สุขสนุกสนาน

๔.๔.๒ กิจกรรมนันทนาการที่ช่วยให้เกิดอารมณ์สุขสงบ

๔.๔.๑ กิจกรรมนันทนาการที่ช่วยให้เกิดอารมณ์สุขสนุกสนาน

โดยกิจกรรมดังกล่าวเป็นอารมณ์สุขที่เกิดจากเหตุการณ์หรือกิจกรรมที่เน้นในเรื่องของการเคลื่อนไหว กิจกรรมกระตุ้นความรู้สึกตื่นเต้นเร้าใจ จากสภาพแวดล้อมหรือเหตุการณ์ที่มากระทบ เหตุการณ์หนึ่งอาจส่งผลต่ออารมณ์ของคนแต่ละคนแตกต่างกันออกไป เหตุการณ์ใดที่มากระทบแล้วทำให้เกิดความพึงพอใจ ความยินดี อารมณ์ที่เกิดขึ้นก็คืออารมณ์สุข กิจกรรมนันทนาการประเภทนี้ได้แก่ การเต้นรำ การนั่งพูดคุยสนทนา การเล่นกีฬา การเล่นดนตรี การท่องเที่ยวในงานบุญประเพณีประจำปีของหมู่บ้าน การทำกิจกรรมร่วมกันของนักท่องเที่ยว กิจกรรมลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น

นอกจากนี้การได้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการดังกล่าว ยังช่วยทำให้ได้พบปะสังสรรค์กับเพื่อนที่ไว้ใจได้ ทำกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกัน เช่น การรวมกลุ่มพูดคุยกับเพื่อนเพื่อให้เกิดความรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลิน นอกจากนี้ยังช่วยเสริมสร้างสถาบันครอบครัวให้มีความสุข เพราะทุกคนเห็นประโยชน์ของกิจกรรมนันทนาการ จึงทำให้ทุกคนตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี ปกครองกันด้วยความเมตตา เด็กเคารพผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เมตตาเด็ก ทุกคนมีความรักใคร่สามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และยังช่วยให้เกิดความเจริญก้าวหน้า เพราะสมาชิกต่างทำหน้าที่ของตนโดยไม่บกพร่อง เป็นผู้มีใจคอหนักแน่น เมื่อมีปัญหาหรือมีอุปสรรคอันใด ย่อมร่วมใจกันแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี ทำให้สังคมเกิดความสงบสุข

๔.๔.๒ กิจกรรมนันทนาการที่ช่วยให้เกิดอารมณ์สุขสงบ

อารมณ์สุขสงบนี้เกิดจากเหตุการณ์หรือกิจกรรมที่เน้นในเรื่องของการพัฒนาจิตใจ สมาธิ และสติปัญญา ซึ่งไม่เน้นเรื่องของการเคลื่อนไหวหรือการออกกำลังกายทางอารมณ์มากนัก เป็นกิจกรรมที่ทำให้จิตใจสงบสุข ได้มีโอกาสเรียนรู้ตนเอง เรียนรู้ผู้อื่น อันจะช่วยพัฒนาจิตใจและสติปัญญาของผู้ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการให้มีความสงบมากยิ่งขึ้น เกิดความสบายใจ สร้างความสมดุลระหว่างการทำงานกับการพักผ่อน พัฒนาระบบต่าง ๆ ของร่างกายควบคู่ไปกับจิตใจที่เป็นสุข สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความสุขในลักษณะสุขสงบ กิจกรรมนันทนาการพัฒนาจิตใจและความสงบสุขของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้แก่

๔.๔.๒.๑ การฟังดนตรี

การฟังดนตรีเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ นิยมมากที่สุด เนื่องจากเสียงเพลงจะช่วยให้ผู้ที่ได้รับฟังรู้สึกสบายและผ่อนคลาย โดยชาวบ้านจะเลือกฟังเพลงจากแผ่นเสียง เทป วิดีโอ หรือชมการแสดงคอนเสิร์ตผ่านทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ จากการวิจัยในครั้งนี้พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเลือกฟังเพลงลูกทุ่งหมอลำ หรือดนตรีพื้นบ้านผ่านทางสถานีวิทยุกระจายเสียงของชุมชน ส่วนวัยรุ่นจะฟังเพลงสตริงเป็นส่วนใหญ่ การจากสอบถามชาวบ้านพบว่า ดนตรีสามารถช่วยให้เกิดการผ่อนคลายจิตใจให้มีความสุขสงบ เพลิดเพลิน จากดนตรีที่เลือกสรรแล้ว โดยเฉพาะ จังหวะความเร็ว-ช้า ระดับของเสียงและความดังแล้วแต่มีอิทธิพลต่อการฟังเพลงทั้งสิ้น ซึ่งจะช่วยให้เกิดอารมณ์ผ่อนคลายทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีผลช่วยลดความวิตกกังวล ลดความกลัว ดนตรียังเพิ่มแรงจูงใจทำให้อยากเคลื่อนไหวไปพร้อมกับเสียงเพลง

นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมนันทนาการที่มีการลงทุนต่ำ ไม่มีพิษภัยและใช้ได้อย่างอิสระในทุกโอกาส ส่วนวิธีการฟังเพลงนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเปิดเพลงไปพร้อมกับการทำงาน เช่น การทอผ้า การทอเสื่อ ซ่อมรถ บั่นฝ้าย เปิดฟังขณะอยู่ตามไร่ตามนา หรือนอนฟังเพลงเฉย ๆ เป็นต้น ซึ่งถ้าเป็นการนอนฟังเฉย ๆ นั้น ชาวบ้านจะหลับตาสงบนิ่ง ปล่อยร่างกายทุกส่วนให้ผ่อนคลาย ทำให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลายของกล้ามเนื้อตั้งแต่เท้าจนถึงใบหน้า พยายามควบคุมลมหายใจให้ราบเรียบ ไม่มีเสียงดัง เน้นจิตอยู่กับเนื้อหาของเพลง ชาวบ้านบางคนจะร้องเพลงตามไปด้วย หรือแม้กระทั่งตบมือตามจังหวะเสียงดนตรี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเทคนิควิธีการฟังดนตรีของแต่ละคน แต่ทุกคนล้วนแล้วแต่มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือ เพื่อสร้างความสนุก ความสงบ ลดความเครียด ความวิตกกังวล และยังสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้กับคนในชุมชนอีกด้วย

๔.๔.๒.๒ การนั่งสมาธิ

สมาธิเป็นอาการที่จิตใจตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์สงบนิ่งอย่างต่อเนื่อง หรืออาการที่จิตใจหยุดนิ่งแน่วแน่มิ่ซัดส่ายไปมา มีแต่ความบริสุทธิ์ผ่องใส สว่างไสวผุดขึ้นในใจ จนกระทั่งสามารถเห็นความบริสุทธิ์นั้นด้วยใจตนเอง ก่อให้เกิดขวัญกำลังใจ กำลังปัญญา และความสุขสงบแก่ผู้ปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าว

ชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ นิยมนั่งสมาธิในวันพระใหญ่ คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ และแรม ๑๕ ค่ำ เพราะถือว่าเป็นวันที่พระภิกษุสงฆ์จะต้องฟังธรรมปาติโมกข์ตามพระวินัยบัญญัติ โดยชาวบ้านจะร่วมใจกันทำบุญถวายจันทน์แด่พระสงฆ์ในตอนเช้า จากนั้นพระสงฆ์เทศน์แสดงธรรมให้แก่ชาวบ้าน ชาวบ้านบางคนนั่งสมาธิประกอบการฟังธรรมไปด้วย เพราะเชื่อว่าการนั่งสมาธิเป็นมหิทธานันฤศลต่อผู้ที่ได้ปฏิบัติ และยังเชื่ออีกว่าการปฏิบัติเช่นนี้จะทำให้มีแต่ความสำเร็จในชีวิต นอกจากนี้ชาวบ้านบางคนยังนั่งสมาธิก่อนนอน เพราะช่วยให้จิตใจสงบ และทำให้หลับสนิทขึ้น

๔.๔.๒.๓ การฟังเทศน์มหาชาติ

สังคมชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์นั้น เป็นสังคมแห่งการกุศล เป็นสังคมที่เต็มไปด้วยกระแสแห่งความเมตตา เป็นสังคมที่มีศรัทธาต่อการบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ชาวบ้านทุกคนนับถือพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการร่วมแรงร่วมใจเข้าวัดฟังธรรม และปฏิบัติตามความเชื่อเหนือธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้เปรียบเสมือนเครื่องมือที่ช่วยให้ชาวบ้านอยู่ในกรอบที่ถูกต้องตามที่สังคมเป็นผู้กำหนด

การฟังเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่ได้สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณจนถึงปัจจุบัน ดังให้สัมภาษณ์ของ นางสาวสดี ทองดี ที่ได้กล่าวไว้ว่า “พะเวดคำคัญ เพาะมันเคยได้เฮ้อละ แต่บุญ้าตาญาติได้เฮ้อแล้วเหละเฮามีเอามีได้ ต้องเอา”^๔

ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังคงรักษาประเพณีนี้ไว้เป็นอย่างดี การเทศน์มหาชาตินั้นจะเป็นการเทศน์สั่งสอนให้รู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คิดถึงประโยชน์สุขส่วนรวมเป็นที่ตั้ง สอนให้รู้จักการให้อภัย รู้รักสามัคคี ซึ่งคุณธรรมเหล่านี้ชาวบ้านจะซึมซับได้จากการฟังเทศน์มหาชาติ

^๔สัมภาษณ์, นางสาวสดี ทองดี, อายุ ๘๐ ปี, ๔ มีนาคม ๒๕๕๓.

ภาพประกอบที่ ๖๗ ชาวบ้านกำลังรอเชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง

งานบุญผะเหวดนั้นเป็นงานบุญที่จัดยิ่งใหญ่ เพราะต้องใช้กำลังแรง กำลังศรัทธาจากชาวบ้านในหมู่บ้านและชาวบ้านใกล้เคียง และยังเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ต้องใช้พลังแห่งความสามัคคีของคนในชุมชนงานจึงจะออกมาประสพผลสำเร็จ อีกทั้งบุญกุศลที่ได้รับจากอานิสงส์ของการได้ฟังเทศมหาชาตินั้น ชาวภูไทเชื่อว่าถ้าได้ฟังครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ จะได้ไปเกิดในชาติหน้าที่มีแต่ความงดงามและเป็นมหาบุญอันกุศลที่สามารถสร้างไว้ให้แก่ตนเองนำไปใช้ในชาติหน้า ดังคำให้สัมภาษณ์ของ นางวันดี ไชยฤทธิ์ ที่ได้กล่าวไว้ว่า “เฮดเอาบุญเอาทาน มันจึงคือบ้านคือเมืองเขา เขามีเอ็ดมิได้ มันบ่คือ และมันกะเป็นบุญเฮาน่า ไผเอ็ดกะได้บุญเฮาโตเองไผ่บ่เอ็ดกะบ่ได้”^{๑๐} ซึ่งเป็นความเชื่อที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของชาวภูไททุกคน นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้รับฟังเกิดจิตนาการการเรียนรู้ร่วมกับเรื่องราวที่ได้รับฟัง อันเปี่ยมไปด้วยภูมิความรู้ ภูมิปัญญา ภูมิธรรม ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การศึกษา ก่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อมั่นในการทำความดี ประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม ให้ความเคารพซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการสอดแทรกคำสอนคติธรรมที่เป็นกระบวนการซึมซับอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังเป็นวรรณกรรมต้นแบบ ที่ให้คุณค่าในการเรียนรู้เกี่ยวกับภาษาศาสตร์ในฐานะวรรณกรรมชั้นสูง สอนให้รู้จักการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข สอนให้อยู่อย่างสันติ รู้จักวิธีการแก้ไขปัญหาย่างชาญฉลาดรู้จักผ่อนหนักให้เป็นเบา ทั้งยังสะท้อนให้เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ธรรมชาติ รู้จักการอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคีมีน้ำใจเสียสละ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หากผู้ที่ได้ศึกษาและทำความเข้าใจก็สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตให้เกิดความสงบร่มเย็นเป็นสุขมากยิ่งขึ้น

^{๑๐}สัมภาษณ์, นางวันดี ไชยฤทธิ์, อายุ ๗๔ ปี, ๔ มีนาคม ๒๕๕๓.

๔.๕ กิจกรรมนันทนาการการละคร

กิจกรรมนันทนาการการละคร เป็นกิจกรรมการแสดงออกทางอารมณ์ใน ชีวิตประจำวันของมนุษย์ ส่วนใหญ่เป็นการสร้างความรู้สึกร่วมผ่านการแสดงออกแห่งตน กิจกรรม นันทนาการการละครเกิดได้หลายวิธี เช่น เกิดจากการแสดงพิธีกรรมทางศาสนา การฝัน จินตนาการ และยังเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์สุข ความสนุกสนาน ความ บันเทิงแก่ผู้ร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงสภาพความเป็นจริงของสังคมในยุคนั้น ๆ ได้อีกด้วย

ภาพประกอบที่ ๖๘ ชาวบ้านร่วมชมการแสดงหมอลำ

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล กล่าวไว้ว่า การละครเป็นการแสดงมหรสพหรือการแสดงที่มีเนื้อ เรื่องเป็นสำคัญ กล่าวคือแสดงเป็นเรื่องเป็นราวต่าง ๆ ซึ่งเป็นการแสดงอย่างหนึ่งที่เสนอต่อผู้ชม ประกอบไปด้วยการร้องรำทำเพลงหรือแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ^{๑๑} นอกจากนี้กิจกรรมนันทนาการ การละครยังเป็นศิลปะที่เกิดขึ้นจากการนำภาพจากประสบการณ์ และจินตนาการของมนุษย์มาผูก เป็นเรื่องจัดเสนอในรูปของการแสดง โดยมีนักแสดงเป็นผู้สื่อความหมายของเรื่องราวต่อผู้ชม ซึ่งมี จุดมุ่งหมายเพื่อให้ความบันเทิง สนุกสนานเพลิดเพลิน หรือเร้าความรู้สึกของผู้ชมให้เกิดอารมณ์ สะเทือนใจอันจะเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และยังมีคติธรรมและปรัชญาสอนใจแก่ผู้ชมอีกด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๑๑}ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, *การละครไทย* (กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาคาร, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

ภาพประกอบที่ ๖๙ การแสดงละครของคณะหมอลำ

กิจกรรมนันทนาการการละครถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตสังคมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นอย่างมาก เพราะเป็นกิจกรรมนันทนาการในยามว่างที่ไม่ต้องออกไปหาความบันเทิงนอกบ้าน และไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้แก่ หมอลำ

หมอลำเป็นกิจกรรมนันทนาการการละครอีกประเภทหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมอย่างมากของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยเป็นรูปแบบการแสดงที่มีผู้แสดงเรียกว่า หมอลำ บางครั้งอาจมีหมอลำและหมอแคนร่วมด้วยเรียกว่า คณะหมอลำ การแสดงหมอลำมีให้เห็นอยู่ทั่วไปตามงานบุญของหมู่บ้าน

หมอลำเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของภาคอีสาน มีพัฒนาการมาจากการขับหรือลำในพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม จากนั้นก็ปรับเปลี่ยนไปเป็นการลำแบบลำพื้น ซึ่งเป็นลักษณะการลำแบบเล่าเรื่องเกี่ยวกับนิทานหรือคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยมากจะนำเสนอเป็นเรื่องราวจากวรรณกรรมต่างมาจัดแสดงบนเวทียกพื้นสูง มีฉากกั้น มีแคนเป็นเครื่องดนตรีประกอบ เป็นการเพิ่มความสนุกสนานให้กับละครที่แสดงนั้น

นอกจากนี้ชาวบ้านยังรับฟังหมอลำจากรายการวิทยุท้องถิ่นที่ออกอากาศเป็นประจำอีกด้วย ซึ่งละครวิทยุ เป็นกิจกรรมนันทนาการการละครที่นำเสนอผ่านวิทยุกระจายเสียง ดังนั้น ลักษณะของบทละครวิทยุจึงแตกต่างจากบทละครทั่วไป โดยจะต้องหาวิธีสร้างจินตนาการให้แก่ผู้ฟังให้สามารถเข้าใจและนึกถึงสภาพความเป็นไปของเรื่องได้ นับตั้งแต่บุคลิกลักษณะ กิริยาท่าทาง อุปนิสัยใจคอของตัวละคร อารมณ์และความรู้สึกต่าง ๆ เป็นต้น นางเหน็ด ศรีสมุทรร กล่าวไว้ว่า “ฟังละครวิทยุมันไม่เหนื่อย อยู่ตะขีจะเปิดฟัง เดี่ยวนี้กะฟังอยู่ แต่กะปคือเก่า อันแนวว่ามันบันเทิงสมัย คนกะบ่ฟังเดี่ยวนี

คนทั้งหลายพากันไปเบี่ยงหนีเสียหลาย”^{๑๒} กิจกรรมนันทนาการละครวิทยุนับว่าเป็นกิจกรรมนันทนาการที่มีความสำคัญอย่างมาก ในฐานะเป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความบันเทิงขณะดำเนินกิจกรรมประจำวัน โดยเฉพาะเวลาเข้าครัวทำกับข้าว นั่งซักผ้า หรือติดตัวไปนา โลกของการฟังและการได้ยินความสุขจากละครวิทยุจึงยังเป็นสีสันชีวิตชาวภูไทอันงดงาม ซึ่งการฟังละครวิทยุนั้นจะใช้จินตนาการไปพร้อม ๆ กับเรื่องราวเหล่านั้น เพื่อความบันเทิงอีกวิธีหนึ่ง แต่ช่วงหลังมานี้เครื่องรับโทรทัศน์เริ่มแพร่หลายเข้าไปในครัวเรือนมากยิ่งขึ้น ทำให้ละครวิทยุได้รับความนิยมลดลง อันเป็นผลมาจากการถ่ายทอดของละครได้สมจริงมากกว่าจึงทำให้ความนิยมของละครวิทยุเริ่มซบเซาลง นอกจากนี้การฟังละครวิทยุเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ทำให้ได้มาพบปะและร่วมสร้างสรรค์ความบันเทิงร่วมกันอีกด้วย

กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์เปรียบเสมือนกระจกบานใหญ่ที่สะท้อนให้เห็นบทบาทของมนุษย์ในชีวิตจริง ผู้ประพันธ์จะวาดภาพของตัวละครให้มีความรู้สึกนึกคิดสัมพันธ์กับพฤติกรรมคำพูด นิสัยใจคอ มีทั้งความรู้สึกเชิงรุกและเชิงรับ เช่น ความรื่นเริงบันเทิงใจ ความเศร้าสร้อย ความกล้าหาญ ความกลัว ความฉลาด ความหลงผิด ความโกรธ ความเมตตา ความเย็นชา ความตื่นเต้น ความชื่นชม ความรังเกียจ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เป็นต้น ดังนั้นกิจกรรมนันทนาการการละครจึงเป็นที่รวมของศิลปะสาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะศิลปะแขนงวิจิตรศิลป์ ซึ่งเป็นศิลปะแห่งความงามที่มุ่งหมายเพื่อสนองความต้องการทางอารมณ์ สติปัญญาก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ รวมถึงช่วยสร้างความบันเทิงให้กับผู้ที่ได้รับชมรับฟังได้นำเอาข้อคิดต่าง ๆ จากเนื้อเรื่องมาปรับใช้ให้เข้ากับวิถีชีวิตเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๔.๖ กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรก

กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรกเป็นกิจกรรมที่ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์กระทำในเวลาว่าง ตามความถนัดและความสามารถ เพื่อใช้เวลาในวันหยุดพักผ่อนและช่วยคลายความเครียดจากงานประจำทำให้จิตใจเบิกบานผ่อนคลายอยู่เสมอ สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และยังเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณค่าชีวิตมนุษย์ตั้งแต่วัยเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ เป็นการส่งเสริมการสร้างประสบการณ์ชีวิต เป็นการบำบัดทางกายและจิตใจ ส่งเสริมโอกาสให้บุคคลเลือกทำกิจกรรมนันทนาการตามความสนใจ สัมผัสใจ ความเต็มใจในช่วงเวลาอิสระ เพื่อพัฒนาชีวิตของบุคคล

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางเหน็ด ศรีสมุทร, อายุ ๖๒ ปี, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๓.

และสังคม กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรกถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตสังคมของ ชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

- ๔.๖.๑ งานอดิเรกประเภทสะสม
- ๔.๖.๒ งานอดิเรกประเภทสร้างสรรค์
- ๔.๖.๓ งานอดิเรกประเภทปฏิบัติ
- ๔.๖.๔ งานอดิเรกประเภทศึกษาค้นคว้าความรู้

๔.๖.๑ งานอดิเรกประเภทสะสม

เป็นการใช้เวลาว่างในการเก็บสะสมสิ่งของต่าง ๆ ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่นิยมเก็บสะสมสิ่งของประเภท พระเครื่อง เงินห่าง คือ เงินชนิดหนึ่งมีลักษณะคล้ายเรือ ผ้าไหมหรือผ้าซิดลวดลายต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนการเก็บสะสมของพวกเด็ก ๆ นั้น ส่วนใหญ่เป็นการสะสม เพื่อใช้ประโยชน์ในทางการละเล่นประเภทต่าง ๆ เช่น ลูกแก้ว ซึ่งจะเก็บไว้เล่นเกมการละเล่นตีลูกแก้ว หรือเสือกินวัวกับเพื่อน ๆ ตีกตาผ้าหรือตีกตากระดาษเอาไว้เล่นเฮื่อนน้อย เครื่องเล่นประเภทหุ่นยนต์ การ์ดสะสมพลังจากของสมนาคุณตามผลิตภัณฑ์ขนมขบเคี้ยวต่าง ๆ ยางวงเพื่อไว้เล่นเกมการละเล่น เป้ากบ ยางกะปิระ ต่อยยาง หรือไว้ใช้สวมใส่ตามข้อมือของเด็กเมื่อไปโรงเรียนเหมือนกับเป็น เครื่องประดับชนิดหนึ่ง เป็นต้น ส่วนเด็กวัยรุ่นชายนั้น สิ่งของที่จะสะสมส่วนใหญ่เป็นพวกเครื่องแต่ง รัทมอเตอริไซค์ สะสมแผ่นหนังภาพยนตร์ หนังสือสำหรับฝึกร้องเพลง ส่วนเด็กวัยรุ่นหญิงนั้นส่วนใหญ่ จะเป็นการสะสมเครื่องประดับชนิดต่าง ๆ เช่น ต่างหู กำไลแขน ที่คาดผม หรือเครื่องสำอาง เป็นต้น

๔.๖.๒ งานอดิเรกประเภทสร้างสรรค์

ภาพประกอบที่ ๗๐ ชาวบ้านใช้เวลาว่างแกะสลักหัวไม้คานอย่างสวยงาม

เป็นการใช้เวลาว่างในทางการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ งานอดิเรกประเภทสร้างสรรค์ของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่เป็นการประดิษฐ์ ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการแกะสลักด้ามจับกระบวยตักน้ำให้มีความสวยงามมากยิ่งขึ้น การออกแบบประดิษฐ์ ลวดลายการทอเสื่อจากลำผือหรือใบเตย การคิดลวดลายของกระติบข้าวเหนียว การออกแบบทุง ชาววาสำหรับปักในเทศกาลงานบุญประจำปีของหมู่บ้าน เป็นต้น

๔.๖.๓ งานอดิเรกประเภทปฏิบัติ

ภาพประกอบที่ ๗๑ ชาวบ้านร่วมกันสานฝากระแต๊ะถวายเป็นวัด

งานอดิเรกในทางการปฏิบัติของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการใช้เวลาว่างในทางการปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ เพื่อความสุขของบุคคลในชีวิตประจำวัน เช่น การเลี้ยงกล้วยไม้ป่า คือการนำ กล้วยไม้จากป่ามาปลูกประดับไว้ตามต้นไม้ในบริเวณบ้าน การปลูกต้นไม้เขียว การทำความสะอาด ลานบ้าน การปลูกผักสวนครัว การปลูกดอกไม้ต่าง เช่น ดาวเรือง บายศรี หงอนไก่ เพื่อไว้บูชาพระหรือ เพื่อนำไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ การทำเครื่องเล่นไม้ต่าง เป็นต้น

๔.๖.๔ งานอดิเรกประเภทศึกษาหาความรู้

เป็นการใช้เวลาว่างประกอบกิจกรรมงานอดิเรกเพื่อศึกษาหาความรู้ในศาสตร์ใหม่ ๆ งานอดิเรกของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เช่น การเข้าไปรับฟังการบรรยายวิธีการเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เช่น การเลี้ยงวัวพันธุ์เนื้อ การเลี้ยงไก่พื้นบ้าน การป้องกันโรค ใช้เลือดออกในช่วงฤดูฝน ซึ่งผู้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนประจำสถานีวิทย์ชุมชน หรือผู้ใหญ่บ้านเป็นคนประกาศ ซึ่งไม่เป็นการบังคับว่าให้ทุกคนไป แต่เป็นการเปิดโอกาสให้ใครที่ว่างเว้นจากภาระงานเข้าร่วมรับฟังการบรรยายจากผู้ที่มีความรู้ในศาสตร์นั้น ๆ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ของผู้เข้าร่วมเอง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมนันทนาการงานอดิเรกของชาวภูเก็ต บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ นั้นเป็นการใช้เวลาว่างในทางการปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ เพื่อความสุขของบุคคลในชีวิตประจำวัน ก่อให้เกิดคุณค่าเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะงานอดิเรกนั้นกลายเป็นงานสำคัญสำหรับชีวิต มีคนจำนวนมากที่ได้อาศัยงานอดิเรกเป็นเครื่องสร้างความรุ่งโรจน์ และชื่อเสียงเกียรติคุณของตนเองมากกว่างานประจำ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ กล่าวไว้ในหนังสือ *วิถีทำงานและสร้างอนาคต* ว่า การได้ทำงานที่เราชอบย่อมเป็นความสุขเท่า ๆ กับการเที่ยวเตร่ หรือหาความสุขสนุกสนานรื่นรมย์ทางอื่น และยังได้ผลของงานที่เป็นประโยชน์ด้วย อีกทั้งยังป้องกันไม่ให้เราใช้เวลาไปในทางสำมะเลเทเมาหรือประพฤติดีเสียหยา งานอดิเรกจะให้ความสุขสนุกสนาน ความรื่นรมย์แก่ชีวิตของเรา แทนความสนุกสนานอย่างอื่น และอาจจะใช้ประโยชน์ด้วย เช่น เป็นการผ่อนคลายความเครียดของบุคคลและชุมชน เป็นการส่งเสริมสุขภาพจิต เป็นกิจกรรมที่ต่อต้านความน่าเบื่อหรือเวลาว่างเชิงบังคับ เป็นการบริการตนเองและชุมชน เป็นการแสดงออกทางสร้างสรรค์ เป็นสิ่งที่มีจุดมุ่งหมาย หรือทดแทนโอกาสตงาน เป็นสื่อความรู้ และทักษะการเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองไม่รู้มาก่อนเพื่อส่งเสริมความสมดุลในชีวิต ก่อให้เกิดคุณค่า และมีจุดมุ่งหมายสร้างความสมดุลของชีวิต ซาบซึ้งในศิลป์ ความประทับใจ เป็นการบำบัด และงานอดิเรกช่วยพัฒนาทักษะจนกลายเป็นรายได้เสริม หรืออาชีพเสริมเศรษฐกิจของบุคคลและสังคม^{๑๑} นอกจากนี้กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรกยังช่วยใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เป็นการเสริมสร้างประสบการณ์ และทักษะการดำเนินชีวิต ส่งเสริมให้บุคคลกระทำกิจกรรมตามแรงบันดาลใจเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลและสังคม กล่าวคือ ในชาติที่มีความเจริญแล้วนั้น งานอดิเรกถือเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่แสดงความเจริญของบ้านเมือง รวมถึงเป็นสิ่งที่แสดงถึงความป็นอารยชนของประเทศนั้น

๔.๗ กิจกรรมนันทนาการดนตรีและร้องเพลง

ดนตรีและร้องเพลงเป็นกิจกรรมนันทนาการอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นมาช้านานแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นชาติไหนก็ล้วนแล้วแต่มีเพลง และดนตรีเป็นสมบัติของตน บทเพลงแต่ละประเภทจะต้องประกอบด้วย คำร้อง ทำนอง เรียบเรียงเสียงประสาน และการขับร้อง จึงจะจัดเป็นบทเพลงที่สมบูรณ์

ดนตรีและร้องเพลงถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่จะเสริมสร้างความสุข ปลดปล่อยความทุกข์ คลายความเครียดของคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการฟัง การร้องหรือแม้แต่การบรรเลงก็ตาม คงไม่มีใครปฏิเสธว่าดนตรีและร้องเพลงนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับมนุษย์มากน้อยเพียงใด เพราะนับตั้งแต่ มนุษย์มีชีวิต ดนตรีและร้องเพลงก็ล้วนเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์แทบทั้งสิ้น นอกจากนี้ดนตรีและร้อง

^{๑๑}พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, *วิถีทำงานและสร้างอนาคต*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙ (กรุงเทพมหานคร: มีเดียโพลีกราฟ, ๒๕๓๒), หน้า ๓๒๒.

เพลงยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยทำให้รับรู้ถึงเหตุการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้น ในขณะที่เกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นมาแล้ว อันเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยบันทึกเรื่องราวในอดีตและภาวะการณ์ในแต่ละสมัยให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้

ในปัจจุบัน พัฒนาการของบทเพลงมีมากและเป็นไปอย่างรวดเร็ว สืบเนื่องมาจากกระแสของวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลเหนือสังคมไทย จึงทำให้กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม บทเพลงส่วนใหญ่ในสมัยก่อนเป็นบทเพลงที่สื่อถึงสุนทรียะที่ผู้ฟังหรือบริโศบทเพลงสามารถสัมผัสได้อย่างแท้จริง มีหลักการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย มีภาษาและท่วงทำนองที่ไพเราะอ่อนหวาน การเต้นหรือรำของผู้ร้องก็เป็นไปอย่างงดงาม แสดงออกถึงความมีวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งกิจกรรมนันทนาการดนตรีและร้องเพลงของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๔.๗.๑ เพลงสำหรับเด็กร้องทั่วไป

๔.๗.๒ เพลงประกอบการเล่นของเด็ก

๔.๗.๑ เพลงสำหรับเด็กร้องทั่วไป

เป็นลักษณะบทเพลงที่เด็ก ๆ มักจะร้องเล่นทั่วไป เมื่อเด็กอยู่คนเดียวเด็กก็จะร้องเพื่อสร้างความเพลิดเพลิน หรือบางที่เด็กมาร่วมกันร้องเป็นหมู่คณะ เด็กอาจร้องพร้อม ๆ กัน เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือบางคนอาจร้องให้เพื่อนฟังก็ได้ เนื้อเพลงส่วนมากเป็นการกล่าวถึงธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ประสบการณ์ที่เด็กได้พบมาบ่อย ๆ บทเพลงบางบท อาจมีคำล้อเลียนบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือเป็นคำที่ตลกขบขันก็ได้ ยิ่งไปกว่านั้นบางที่อาจมีการล้อเรียนรูปร่างลักษณะของคนที่กำลังพบเห็น บางทีกล่าวถึงอวัยวะเพศ ซึ่งเห็นเป็นเรื่องสนุกมากกว่า ทำนองที่ร้องก็ง่าย ๆ ส่วนมากเป็นวรรคต่อวรรคเท่านั้น ข้อสำคัญให้มีเสียงสูงต่ำและจังหวะฟังแล้วให้ความไพเราะนั่นเอง จากการเข้าศึกษาวิจัยในพื้นที่หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ามีเพลงสำหรับเด็กร้องทั่วไปทั้งหมด ๑๙ บทเพลง แต่ขอยกตัวอย่างเพียง ๑๒ บทเพลง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(ตัวอย่างที่ ๑) ตาแดง กั้นแกงหน่อไม้ กั้นบ่ได้ ย้านผิตตาแดง

(ตัวอย่างที่ ๒) เด็กน้อยน้อย ชี้อยู่กัน ไปไม้้นสูงกะบู่ ไปชูลูฮู้ฮู้ อ้านดั่งปั้ง เลาะไห่งเลาะนา เลาะไปเลาะมา คุบเอาคั่นค๊ะ

(ตัวอย่างที่ ๓) ฟนตักถั่วอย อำหมอยไทเฮ้า ฟนตักแดง อำแดดไทเฮา

(ตัวอย่างที่ ๔) แมงโพงเฮี้ย ลงมากินห่า แมวบักคำ มาลงกินโดย

(ตัวอย่างที่ ๕) มะขามโค้ง มะขามชี้แมว แนวนมันดี ที่ไต้นไต้แม่

(ตัวอย่างที่ ๖) ความอี๊ดอน อ้อลู้เข้าคำ ควายอีดำ อ้อลู้เขาแก้ว อ้อลู้แล้ว ไปหล่มขุมคำ

(ตัวอย่างที่ ๗) กั๊บกั๊บน้อย ไล่เชื้อลายลาย ผู้ใดท่ายไป อะแฮมบ้ออ กำปั้นตอก กั๊บกั๊บลั่นหนี
(ตัวอย่างที่ ๘) อีเก็งเดินด้าว ผู้สาวตำเข้า ผู้เฒ่าป้าแคน ตักกะแตนเป่าปี่ กูดจีไถนา นกกระทา
ตดปู้ด

(ตัวอย่างที่ ๙) แกงเห็ดบด แฮ้อลู่สิงซด ต้มพุดพุด แฮ้อลู่สิงซด แกงฮ้อนฮ้อน โลกลั่นสิงซด

(ตัวอย่างที่ ๑๐) นกเอี้ยงโม่่ง มาเล้งควายกู ควายกูเฮ้อ พ้อแม่กูด่า เต็นเข้าป่า เฮ็นนกแจนแว้น
แตนกั๊ดฮี อีทีนาอ้อ นังย่องย้อ เห็นแตดปอลอ

(ตัวอย่างที่ ๑๑) บักทำโปง ไปนอนใต้ซาน บักทำยาน ไปนอนใต้เล้า ตื่นมือเข้า ไปนำฮอยหมู
หนามเกาะหูเกาะตา ให้มาแว้ว

(ตัวอย่างที่ ๑๒) บักแล้ ไปดิ่งแฮนนำพ้อ หน้าก่อวอ มีแต่ซี่โตม เหลวเบ็งผม แดงปานงู้าแห่ง
เหลวเบ็งแด้ก ปานบั้งเข้าหลาม วัวแมนคาม ทาอยู่หน้าห้อง ปากอ่องมอง คือจั่งที่ควาย หน้าชวยลวย
คือผีฝักแล้ แล้เอ้ยแล้ ไปดิ่งแฮนนำพ้อ^{๑๔}

๔.๗.๒ เพลงประกอบการเล่นของเด็ก

เป็นเพลงที่ผู้ใหญ่หรือเด็กผู้ขึ้นให้คล้องจองกัน ส่วนมากเป็นประโยคสั้น ๆ มีความยาว
ไม่กี่วรรค ใช้สำหรับร้องประกอบการเล่นเพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินมากยิ่งขึ้น บางเพลง
ใช้สัญลักษณ์บ่งบอกการเล่นชนิดนั้น บางเพลงก็ใช้เป็นอุบายเพื่อหาตัวกลางหรือตัวสุดท้าย บางเพลง
ช่วยเป็นเครื่องตัดสินใจในการเล่น บางเพลงก็ใช้เป็นการทำทายฝ่ายคู่ต่อสู้ โดยจะเป็นทำนองง่าย ๆ
ให้คล้องจองกันไป แต่อาจมีบางเพลงที่กล่าวเป็นทำนองแปลกหรือมีลีลาแตกต่างกันไปบ้าง
การมีทำนองร้องง่าย ๆ เช่นนี้ นับว่าเหมาะสำหรับเด็กมาก เพราะทำให้ใครก็สามารถร้องได้ ข้อสำคัญ
ให้ท่องจำเนื้อเพลงให้ได้เท่านั้น ส่วนคำที่นำมาผูกเป็นเพลงนั้น อาจมีบางคำที่มีความหมายหรือแปล
ความไม่ได้ เพราะเด็ก ๆ คิดขึ้นเองหรือเป็นคำโบราณที่เลือนกลางแปลความได้ลำบาก ทั้งนี้เพื่อให้คล้อง
จองกัน จำง่ายและเกิดความไพเราะเท่านั้นเอง จากการเข้าศึกษาวิจัยในพื้นที่บ้านโคกโก่ง
จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ามีเพลงสำหรับเด็กร้องทั่วไปทั้งหมด ๘ บทเพลง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(ตัวอย่างที่ ๑) ผีบ้า มาค้าหมากจ๊ับ ไม้ล้มทับ ผีบ้าล้มตึง

(ตัวอย่างที่ ๒) หมากไหลงซั้ง ผีโพงเข้าวัด หมากเดินกั๊ด แมงวันตักโพ

(ตัวอย่างที่ ๓) แมงวันเข่ว จับไม้ทับทิม ผู้ไต้ยม คนนั้นตักป่อง

^{๑๔}ผู้วิจัย, ๑๐-๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๒.

(ตัวอย่างที่ ๔) เชิบ เชิบ หมาคาบเกิบเข้าป่ามะนัด ผู้ยิงแล่นไล่ละผู้ชายเข้าวัด หม่าแล่นเข้าวัดเลยบได้ใส่เกิบ

(ตัวอย่างที่ ๕) จำปักเบิก ขี้แจ็กตักล้าง ฟุ่อย่างล้าง กะซ้างมันเถอะ แกงเห็ดเผาะ ใส่ น้ำเอ๊ะเจ้าะ ซิมเบ็งแล้ว กะซ้างมันเถอะ

(ตัวอย่างที่ ๖) จำไบมะซำม สามไบหมี่ สีหลักเส้า เก้าหลังเฮือน ลิบไก่อดำ ชาวไก่อน้อย ต้อยหลุมสีเพ็ง

(ตัวอย่างที่ ๗) จำไก่อสองหรี ขี้ชีเอะเจ้าะ น้ำท่วมบ่อ ไหลมาชมชม ควายเกิดตม ผู้ไว้ไต้ล้าง ม้าตักล้าง อีปูนแล่นลัด อีจันตกเฮือน เอาเทนมาได้ ลูกขึ้นได้ ต่ำฮูเจ้าะเจ้าะ สานกะเตะ เอื่อน้องลิ้นแน่ น้องมิลิน ก้องกั่นกองกอย ผู้สาวกินหลอย อยากกินกับแก้ว

(ตัวอย่างที่ ๘) ไอน์โล่นชก ไอน์โล่นชา ศาลาแป้นกั เดินสิบสี ดอกทองบ้าน เดินสิบสาม ดอกจานหล่น สาวไอน์ซัน สาวฮ้องสาวไฮ้ ไปหาหยั่ง หาปีกแมงดำ ไปหาหยั่ง ไปหาตำแมงผู้ กุดจีไฮ้ เอาต่างเซ่อหู หม่าซี้หมู่ ตบมือเปละเปละ^{๑๕}

จะเห็นได้ว่า เพลงสำหรับเด็กร้องทั่วไป และเพลงประกอบการเล่นของเด็กนั้น ย่อมให้คุณค่าหลายประการ ทั้งทางด้านความบันเทิง ทำให้เด็กมีความรู้สึกสบายใจ เป็นการช่วยรักษาสุขภาพจิตของเด็ก เพราะเมื่อเด็กได้ฟังเพลงและร้องเพลงจะช่วยให้เด็กเกิดความรู้สึกสนุกสนาน ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของสมองที่ดีด้วย การร้องเพลงและฟังเพลงเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยกล่อมนิยัยหรืออบรมเด็กให้มีพฤติกรรมในทางที่ควรทำ เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยส่งเสริมให้เด็กมีการเคลื่อนไหวตามเสียงเพลง เป็นการสนองความต้องการของเด็ก เนื่องจากธรรมชาติของเด็กนั้นไม่ชอบอยู่นิ่ง ๆ เมื่อได้ยินเสียงเพลงแล้วเด็กก็จะมีอาการตอบสนองต่อเสียงเพลงนั้น เด็กจะเคลื่อนไหวตามแต่ใจต้องการ และเป็นการส่งเสริมการออกกำลังกายอีกทางหนึ่งด้วย

๔.๘ กิจกรรมนันทนาการทางสังคม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมเพราะมนุษย์มีการอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่ตามลำพังแต่อย่างใด จึงต้องทำกิจกรรมร่วมกันอยู่เสมอ แต่ละกิจกรรมล้วนแล้วแต่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ดังนั้นกิจกรรมนันทนาการทางสังคม จึงเป็นกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นในสังคม และช่วยส่งเสริมบุคคลที่ยังไม่รู้จักกันให้มีความสัมพันธ์ที่ดีมากยิ่งขึ้น กิจกรรมนันทนาการทางสังคมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งเป็น ๓ ประเภท ดังต่อไปนี้

^{๑๕}ผู้วิจัย, ๑๓-๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๒.

๔.๘.๑ การเต้นรำ

๔.๘.๒ งานเลี้ยงสังสรรค์

๔.๘.๓ ดนตรี

๔.๘.๑ การเต้นรำ

การเต้นรำนั้นเป็นกิจกรรมนันทนาการทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ที่แสดงออกผ่านการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การก้าวเท้า การยกมือ การกระโดด การหัน การยืดตัว การย่อตัว การหมุน เป็นต้น ซึ่งท่าทางเหล่านี้ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ของผู้ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ เช่น ความสุข เสียใจ ความรัก สงคราม การบูชา เป็นต้น เพื่อตอบสนองความต้องการภายในต่อสัญชาตญาณของมนุษย์

ภาพประกอบที่ ๗๒ ชาวบ้านกำลังร่วมกิจกรรมเข้าจังหวะ

ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ จะให้ความสนใจต่อกิจกรรมนันทนาการทางสังคมเป็นอย่างมาก เพราะเป็นกิจกรรมที่สนุกสนานและช่วยคลายความเครียดอีกทางหนึ่ง กล่าวคือในช่วงเทศกาลต่าง ๆ ชาวบ้านจะออกมาเต้นประกอบเพลง ซึ่งเพลงที่ใช้ประกอบกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นเพลงลูกทุ่งหมอลำ เพราะมีจังหวะที่รวดเร็วและสนุกสนานเหมาะสำหรับใช้ประกอบกิจกรรมนันทนาการดังกล่าว นอกจากนี้ชาวบ้านที่มาร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่มักเป็นกลุ่มแม่บ้าน บางคนนำลูกของตนมาร่วมกิจกรรมด้วย แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความใกล้ชิดระหว่างแม่และลูกได้อีกทางหนึ่ง และยังเป็นการออกกำลังกายที่ทั้งความบันเทิงและได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่น นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างกันอย่างใกล้ชิด มีการหัวเราะแสดงความพอใจกับสิ่งที่ตนเองได้กระทำ อันจะเป็นการลดช่องว่างและช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีให้กับชาวบ้านอีกทางหนึ่ง

๔.๘.๒ งานเลี้ยงสังสรรค์

ภาพประกอบที่ ๗๓ ชาวบ้านร่วมงานเลี้ยงสังสรรค์

ภาพประกอบที่ ๗๔ ชาวบ้านรับประทานอาหารร่วมกัน

ภาพประกอบที่ ๗๕ ผู้ที่มาร่วมงานในพิธีเหยารับประทานอาหารร่วมกัน

งานเลี้ยงสังสรรค์ เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ชาวบ้านได้มีโอกาสร่วมรับประทานอาหารพร้อมกับการสนทนาอย่างเป็นกันเองในกลุ่มเพื่อนที่สนิทสนม กิจกรรมดังกล่าวจะช่วยสร้างความเข้าใจอันดี

ต่อกัน และถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้สึกให้คนอื่นได้รับฟัง สร้างความสนุกสนานและเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยผ่อนคลายความเครียดในชุมชน

ชุมชนภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีการประกอบกิจกรรมนันทนาการประเภทนี้ค่อนข้างบ่อย ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่อยู่ในละแวกบ้านใกล้เคียงหรือญาติพี่น้องจะมารับประทานอาหารเพื่อการสังสรรค์ร่วมกัน ตัวอย่างเช่น การรับประทานอาหารสัมตำร่วมกัน โดยชาวบ้านที่อยู่บ้านใกล้เคียงจะนำอาหารของตนเองมาร่วมรับประทานอาหารด้วย หรือถ้าไม่มีก็เอามาเพียงข้าวเหนียวหนึ่งสุกก็ได้ โดยปกติแล้วชาวภูไทจะมีนิสัยเอื้ออาทร ใครมีอะไรก็แบ่งปันกัน นอกจากนี้ยังมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของแต่ละคนให้กันฟัง เรื่องส่วนใหญ่ที่นำมาเล่านั้นเป็นเหตุการณ์บ้านเมืองเรื่องเกี่ยวกับละครโทรทัศน์ หรือเป็นเรื่องเกี่ยวกับชาวบ้านคนอื่นแต่จะพูดคุยกันเฉพาะญาติพี่น้องที่สนิทกันเท่านั้น ส่วนใหญ่จะพูดคุยเรื่องที่สนุกสนานรื่นเริง และเรื่องที่น่ามาเล่านั้นจะเป็นเรื่องตลกขบขันประเภทต่าง ๆ มีทั้งเกี่ยวกับเพศ เกี่ยวกับนิทานหรือเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่สามารถช่วยสร้างเสียงหัวเราะให้กับคนที่ได้รับฟังพร้อมกับมีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ด้วยเสมอ เพราะจะช่วยเพิ่มความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น ช่วยสร้างความสัมพันธ์และความประทับใจระหว่างเพื่อนฝูงที่ไม่ได้พบกันมานานให้มีโอกาสพูดคุยกันอีกด้วย

๔.๘.๓ ดนตรี

ภาพประกอบที่ ๗๖ ชาวบ้านกำลังร้องเพลงลูกทุ่ง

ดนตรีเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยสร้างสรรคอารมณ์ความรู้สึกของคนในชุมชน มีมิตรภาพที่ดีต่อกัน กล่าวคือ ชาวภูไทส่วนใหญ่จะนิยมร้องเพลงมากเพราะเป็นการเปิดโอกาสให้คน

ในชุมชนได้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และยังเป็นกิจกรรมเพื่อการระบายอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ผ่านทางการร้องเพลงอีกด้วย

ชาวภูไทเมื่อได้ยินเสียงดนตรีที่มีทำนองและจังหวะที่สนุกสนานก็จะกระโดดโลดเต้น เคลื่อนไหวร่างกายตามเสียงดนตรีอย่างมีความสุข และในการร่วมกิจกรรมนันทนาการดังกล่าวจะจับมือและพูดคุยกับผู้ร่วมกิจกรรมคนอื่นด้วย แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของดนตรีในการเป็นเครื่องมือช่วยให้คนในชุมชนได้เปิดโอกาสรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น พร้อมทั้งร่วมกันถ่ายทอดประสบการณ์ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อคนอื่นและสังคมชาวภูไท นอกจากนี้กิจกรรมดนตรียังเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้จิตใจได้ผ่อนคลายความเครียด มีสมาธิ และช่วยกล่อมเกลาจิตใจให้มีอ่อนโยนต่อผู้อื่นอีกทางหนึ่งด้วย

๔.๙ กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ

กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในโอกาสหรือเทศกาลพิเศษ เพื่อเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน รวมทั้งช่วยพัฒนาร่างกาย สังคม สติปัญญาและอารมณ์สุขของชีวิต หรือจัดขึ้นในโอกาสพิเศษ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมและมีประสบการณ์ร่วมกัน กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีดังต่อไปนี้

๔.๙.๑ กิจกรรมนันทนาการบุญผะเหวด

ภาพประกอบที่ ๗๗ ชาวบ้านกำลังแห่ผะเหวดเข้าเมือง

บุญผะเหวด เป็นประเพณีอย่างหนึ่งในฮีตสิบสองของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เนื่องจากเป็นงานบุญที่เกี่ยวกับประวัติของ พระเวสสันดร อันเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งถือว่าเป็นพระชาติที่สำคัญ เนื่องจากได้บำเพ็ญทานบารมีอย่างใหญ่

หลวง หากผู้ใดได้ฟังแล้วนำไปปฏิบัติก็จะเกิดความสุข นอกจากนี้การฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดร ยังเชื่อว่าจะได้อานิสงส์ ได้มีโอกาสพบพระศรีอริยเมตไตรในชาติหน้า

การทำบุญผะเหวดของชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ถือเป็นประเพณีที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำทุกปี โดยจะจัดงานในช่วงเดือนสี่ ดังผลญาที่ นางสีไทย วิเศษศรี กล่าวไว้ว่า “เดินสามค้อย เจ้าหัวค้อยปั้นข้าวจี เดินสี่ค้อยจวนน้อยเทศน์มะทรี”^{๑๖}

ก่อนการจัดงาน ทางหมู่บ้านและวัดจะมีการปรึกษารื้อตกลงกันให้เรียบร้อยก่อน ชาวบ้านจะจัดเตรียมอาหารการกิน เช่น ข้าวต้มมัด อาหารคาวต่าง ๆ สำหรับถวายพระภิกษุสามเณร และเลี้ยงบรรดาผู้ที่มีมาร่วมงาน รวมทั้งจัดหาปัจจัยสำหรับใส่กัณฑ์เทศน์เพื่อถวายพระภิกษุสามเณร ส่วนทางวัดจะแบ่งหนังสือออกเป็นกัณฑ์ ๆ แล้วแบ่งให้พระสงฆ์ไว้เทศน์ในวันงาน โดยมีใบฎีกาไปนิมนต์พร้อมทั้งบอกชื่อกัณฑ์ที่จะใช้เทศน์ อีกทั้งเชิญชวนชาวบ้านให้มาร่วมทำบุญ นอกจากนี้ชาวบ้านที่มาร่วมงานจะแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นกลุ่ม ๆ เช่น ช่วยกันรับเลี้ยงพระภิกษุสามเณร บางกลุ่มช่วยกันปลูกที่ปักชั้วครวขึ้นให้เสร็จเรียบร้อยก่อนวันงาน พร้อมทั้งช่วยกันจัดตกแต่งศาลาโรงธรรมให้งดงาม ส่วนกลุ่มผู้หญิงจะช่วยกันทำสิ่งของที่将在พิธี เช่น ทุงชันฟ้า ดอกมะลิไม้ ธงพันผืน เป็นต้น รวมทั้งข้าวตอกดอกไม้ไว้บูชาคาถาพัน สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ต้องอาศัยความสามัคคีและความเสียสละของชาวบ้านร่วมกันทำงานจึงจะประสบผลสำเร็จ ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความรักใคร่สามัคคี รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม และถือเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั่งงามของท้องถิ่นที่ควรอนุรักษ์ให้คงอยู่คู่กับสังคมชาวภูไทตลอดไป

วันแรกของงานเรียกว่า วันโฮม ในวันนั้นนอกจากจะมีชาวบ้านในหมู่บ้านแล้ว ยังมีชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียงหลั่งไหลมาร่วมงานด้วย ในวันนี้จะมียี่ที่สำคัญ ๒ อย่าง คือ นิมนต์พระอุปคุตและการแห่ผะเหวด ซึ่งหลังจากเสร็จพิธีนิมนต์พระอุปคุตแล้ว ชาวบ้านที่ขอบสนุกสนานก็จะตีฆ้องและกลองแห่แห่นพ้อนรำรอบ ๆ วัดและตามลแวกหมู่บ้าน ส่วนการแห่ผะเหวดนั้นจะเริ่มในตอนบ่ายของวันโฮม โดยชาวบ้านจะมารวมกันที่วัดเพื่อจัดเตรียมขบวนแห่ไปอัญเชิญพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมือง โดยสมมติให้พระเวสสันดรและพระนางมัทรีไปอยู่ป่าแห่งหนึ่ง จากนั้นทำพิธีบายศรีสู่ขวัญพระเวสสันดรกับพระนางมัทรี เสร็จแล้วกล่าวอัญเชิญพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมือง โดยนำขบวนด้วยเสลี่ยงของพระพุทธรูป ตามด้วยพระภิกษุสามเณร แล้วเป็นขบวนแห่รูปภาพ เกี่ยวกับเรื่องพระเวสสันดรเดินทางกลับเมือง พอขบวนแห่ถึงวัดก็แห่รอบศาลาโรงธรรม ๓ รอบแล้วนำพระพุทธรูปไปประดิษฐานไว้ที่เดิม จากนั้นนิมนต์พระสงฆ์ลงจากเสลี่ยงและนำดอกไม้รูปเทียน

^{๑๖}สัมภาษณ์ นางสีไทย วิเศษศรี, อายุ ๗๐ ปี, ๓ มีนาคม ๒๕๕๓.

ไปวางไว้ในที่ที่จัดไว้เป็นอันเสร็จพิธี พอดกเย็นชาวบ้านจะมารวมกันที่ศาลาโรงธรรมเพื่อฟังพระเทศน์ มาลัยหมื่นมาลัยแสน หลังจากเสร็จพิธีก็มีกิจกรรมนันทนาการเพื่อสร้างความบันเทิงแก่ผู้มาร่วมงาน เช่น หมอลำ การเล่นสอยดาว สวนสนุกเคลื่อนที่สำหรับเด็ก ๆ เป็นต้น ช่วยสร้างความสนุกสนานแก่ผู้ร่วมงานอย่างยิ่ง

พอวันรุ่งขึ้นชาวบ้านจะแห่ข้าวพันก้อนไปถวายพระอุปัชฌ์ที่วัด หลังจากเสร็จพิธีจะวางข้าวพันก้อนไว้ตามธงหรือตามภาชนะที่จัดไว้ จากนั้นจะประกาศอัญเชิญเทวดาให้มาชุมนุมกันและอาราธนานิมนต์พระเทศน์สังกาสและเทศน์มหาชาติ โดยเริ่มต้นจากกัณฑ์เทศพรไปถึงนครกัณฑ์ตลอดทั้งวันจน ส่วนชาวบ้านที่มาร่วมฟังเทศน์จะจัดขันดอกไม้ ธูปเทียนมาถวายซึ่งมีความเชื่อว่าหากผู้ใดได้ฟังเทศน์เรื่อง พระเวสสันดรจบในวันเดียว และนำข้อคิดไปปฏิบัติจะเป็นบุญกุศลอันใหญ่หลวง เกิดมาชาติหน้าจะได้พบพระศรีอริยเมตไตรย ผู้ที่จะถือกำเนิดเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวช่วยสร้างความสุขทางจิตใจแก่ผู้ที่ได้รับฟังเป็นอย่างมาก

๔.๙.๒ กิจกรรมนันทนาการบุญบั้งไฟตะไลล้าน

ประเพณีบุญบั้งไฟตะไลล้านเป็นกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่งของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีตำนานมาจากนิทานพื้นบ้านเรื่อง พระยาคนคาก ซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านที่ได้กล่าวถึงการจัดงานบุญบั้งไฟเพื่อบูชาพระยาแถน ผู้ที่คอยดูแลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล หากหมู่บ้านใดไม่จัดงานบุญบั้งไฟขึ้นบูชา ฝนจะไม่ตกตามฤดูกาลและอาจก่อให้เกิดภัยพิบัติกับหมู่บ้านได้

ภาพประกอบที่ ๗๘ ชาวบ้านร่วมฟ้อนเปิดพิธีบุญบั้งไฟตะไลล้าน

ภาพประกอบที่ ๗๙ การแสดงจำลองพระยาแถนในบุญบั้งไฟตะไลล้าน

ภาพประกอบที่ ๘๐ ชาวบ้านร่วมชมการจุดบั้งไฟตะไลล้าน

ประเพณีบุญบั้งไฟตะไลล้าน นับเป็นกิจกรรมนันทนาการที่เกี่ยวข้องกับประเพณีความเชื่อที่สำคัญของชาวภูไท ชาวบ้านจะจัดงานบุญบั้งไฟตะไลล้านในเดือนหกของทุกปี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลก่อนที่ชาวบ้านจะลงทำนา ชาวภูไทถือว่าบุญบั้งไฟตะไลล้านเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะหากไม่จัดงานก็อาจทำให้เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ เกิดความแห้งแล้งแก่ชุมชน เป็นต้น

ก่อนการจัดงานบุญบั้งไฟตะไลล้าน ผู้ใหญ่บ้านจะนัดประชุมกับชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ และพระสงฆ์เพื่อขอความเห็นว่าจะจัดงานบุญบั้งไฟตะไลล้านหรือไม่ ถ้าไม่จัดจะต้องส่งเฒ่าเจ้าไปขอขมาต่อปู่ตาเพื่อขอเลื่อนการจัดงานในปีถัดไป ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาพร้อมนำเหล่าไปเช่นสรวง มีการจุดบั้งไฟตะไลขนาดเล็กเรียกว่า บั้งเสียง เพื่อเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาปีนั้น จากนั้นชาวบ้านก็ตีมเหล่าฟ้อนร่ำรอบศาลปู่ตาเป็นที่สนุกสนาน ซึ่งงานดังกล่าวจะมีเฉพาะผู้ชายเข้าร่วมพิธีเท่านั้น แต่ถ้าปีนั้นชาวบ้านอยู่ดีกินดี ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ชาวบ้านก็จะกำหนดการจัดงาน ซึ่งจะมีการเตรียมงานเป็นแรมเดือน และต้องใช้งบประมาณและความร่วมมือจากชาวบ้านจำนวนมากร่วมกันทำให้งานบุญเกิดขึ้น ชาวบ้านส่วนใหญ่

จะลงมือช่วยกันโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ นอกจากความสุขจากการได้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้งานประสบความสำเร็จ

แต่มาท่อม ปัททะท่อม เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า การทำบั้งไฟสมัยก่อนจะใช้ลำไม้ไผ่ขนาดใหญ่เจาะปล้องให้ถึงกัน ภายนอกจะใช้ตอกไม้ไผ่ถักเป็นเชือกมัดรอบลำไม้ให้แน่นเพื่อไม่ให้ลำไม้แตก ส่วนหัวปล้องจะอุดด้วยแผ่นไม้หนาพอควร จากนั้นทำการอัดบรรจุดินปืนให้แน่นด้วยการตำ ในปัจจุบันเปลี่ยนจากลำไม้ไผ่กลายเป็นท่อเหล็กหรือท่อประปา พร้อมกับมีการประดับตกแต่งอย่างสวยงามด้วยกระดาษสี^{๑๑} การตกแต่งบั้งไฟนี้ นายช่างจะตัดกระดาษเป็นลวดลายต่าง ๆ จากนั้นนำมาทากาวติดกับบั้งไฟ ส่วนหัวบั้งไฟจะทำเป็นรูปทรงต่าง ๆ ส่วนมากนิยมทำเป็นรูปหัวพญานาคอ้าปาก แลบลิ้นพ่นน้ำได้ บ้างก็ทำเป็นรูปอื่น ๆ ที่มีความหมายเข้ากับตำนานเพื่อการขอฝน ตัวบั้งไฟจะนำไปตั้งบนฐาน ใช้รถลื้อเป็นพาหนะนำแห่ตามประเพณี ชาวบ้านจะนำบั้งไฟขึ้นขบวนรถที่ตกแต่งประดับประดาอย่างสวยงาม มีดนตรีพื้นเมืองและนางรำฟ้อนนำขบวนแห่ บางที่แต่งตัวเป็นธิดาบั้งไฟ เทพบุตรเทพธิดาตัวน้อย ๆ หรือแม้กระทั่งจำลองเรื่องราวจากนิยายพื้นบ้านปรัมปราเรื่องท้าวผาแดงนางไอ่ ช่วยสร้างความสนุกสนานแก่ผู้พบเห็นทั้งสองข้างทางเป็นอย่างมาก

ภาพประกอบที่ ๘๑ การแสดงจำลองผาแดงนางไอ่ในบุญบั้งไฟตะไลล้าน

^{๑๑} สัมภาษณ์, ท่อม ปัททะท่อม, อายุ ๘๒ ปี, ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

ภาพประกอบที่ ๘๒ ขบวนแห่ของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพประกอบที่ ๘๓ ขบวนแห่จำลองฮีตสิบสองของชาวภูไท

นอกจากนี้ยังมีขบวนแห่ประเภทตลกขบขัน ที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีโอกาสเข้าร่วมงานอย่างเสมอภาค และดูเหมือนจะตั้งใจละเมียดเกณฑปติ เช่น ชายแต่งกายเป็นหญิงหรือเอาโคลนพอกหน้า ขบวนซึ่งจะแห่ไปตามหมู่บ้านเพื่อขอเหล้ามากิน มีการตีกลองให้จังหวะฟ้อนอยู่กลางขบวน เพื่อให้ผู้ฟ้อนได้ยินเสียงจังหวะและกลองลำเซ็งได้ชัดเจน ส่วนใหญ่รถที่อยู่ในขบวนจะมีเครื่องขยายเสียงเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนั้นทนทานการมีความสุขสนุกสนานเพิ่มมากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบที่ ๘๔ ผู้ชายแต่งตัวเป็นผู้หญิงเข้าร่วมขบวนแห่

ภาพประกอบที่ ๘๕ ชาวบ้านสนุกสนานกับเสียงดนตรี

ภาพประกอบที่ ๘๖ ช่างทำบั้งไฟถูกจับลงตม

การละเมิดกฎเกณฑ์และธรรมเนียมปฏิบัติดังกล่าว เป็นการปลดปล่อยให้หลุดจากกฎเกณฑ์ชั่วคราว ในชุมชนชาวภูไทสมัยก่อนผู้ชายเมื่อแต่งงานต้องเข้าไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิง ผู้ชายจึงอยู่ในฐานะที่โดดเดี่ยวต้องอยู่ในความควบคุมของญาติฝ่ายหญิง และฝากอนาคตของตนไว้กับความเมตตาของครอบครัวฝ่ายหญิง เพราะจะสามารถสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัวด้วยการอุปถัมภ์ของพ่อตา เขยจะถูกจัดให้เป็นผู้ด้อยกว่าในทางพิธีกรรม ดังนั้นการได้แสดงออกในทางพิธีกรรมบุญบั้งไฟตะไลล้าน จึงเป็นการปลดปล่อยจากกฎเกณฑ์ของสังคม และจะนำเรื่องเพศเข้ามาเป็นเรื่องให้ความสนุกสนานซึ่งถือว่าเป็นเรื่องปกติของชาวภูไท โดยที่ไม่เห็นว่าผิดปกติแต่อย่างใด ในทางกลับกันคนที่อยู่ในขบวนเหล่านั้นจะทำอวัยวะเพศจากไม้ให้มีขนาดใหญ่เพื่อความสนุกสนานแก่ผู้ที่ได้พบเห็นอีกด้วย

นอกจากนี้การเข้าร่วมชมขบวนแห่บั้งไฟตะไลล้าน ชาวบ้านยังมีโอกาสได้ทำบุญจิ้งหรีดพระในตอนเช้า อันเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยพัฒนาจิตใจให้เป็นผู้รู้จักแบ่งปันต่อผู้อื่น พอดตกบ่ายก็มีการจุดบั้งไฟตะไลล้าน ซึ่งผู้ชมจะมีส่วนร่วมกับการแข่งขันระหว่างหมู่บ้าน หมู่บ้านใดสามารถทำบั้งไฟตะไลล้านได้สูงกว่ากัน ในช่วงการจุดบั้งไฟตะไลล้านนับเป็นช่วงที่ตื่นเต้นและสนุกสนานมาก โดยเฉพาะช่างทำบั้งไฟต้องลุ้นว่าบั้งไฟของใครจะสูงกว่ากัน เป็นการแสดงออกถึงความสามารถของ

ช่างแต่ละหมู่บ้าน หากบั้งไฟหมู่บ้านใด ชูค่าห่าง คือบั้งไฟพ่นดินปืนออกมาแต่ไม่ขึ้นหรือแตกระหว่างการจุด ช่างทำบั้งไฟก็จะถูกจับโยนลงตม เป็นที่สนุกสนานทั้งผู้โยนและผู้ถูกโยน ไม่ว่าจะบั้งไฟจะขึ้นหรือไม่ขึ้นก็จะมีกรโยนลงโคลนเพื่อความสนุกสนานทั้งผู้ร่วมและผู้ที่ได้พบเห็น

๔.๙.๒ การเลี้ยงผีหมอเหยา

การเลี้ยงผีหมอเหยาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อของคนในท้องถิ่นภูไทตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ทั้งยังเป็นการส่งเสริมสุขภาพพลานามัยให้บุคคลมีสุขภาพที่ดี รวมถึงเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้บุคคลในชุมชนได้แสดงพฤติกรรมในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนผู้อื่นได้ทำในสิ่งที่เป็นไปได้มากที่สุด เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยใช้กิจกรรมนันทนาการช่วยในการบำบัดรักษา กิจกรรมนันทนาการประเภทนี้มักเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อในเรื่องของภูตผี วิญญาณ ตลอดจนปรากฏการณ์ที่ไม่ทราบความเป็นมารวมถึงสาเหตุของการเกิด ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวภูไทมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมในเรื่องของ พิธีกรรมการรักษาสมดุลสุขภาพกายและสุขภาพจิตแตกต่างจากชาวอีสานโดยทั่วไป โดยการอัญเชิญ เช่น สรวง เคารพบูชาด้วยพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อให้ชีวิตของชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พร้อมกันนี้ยังช่วยคุ้มครองผู้ที่ปฏิบัติตามจารีตประเพณีให้ได้รับความสุขอีกประการหนึ่ง

พิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การเอาบุญผี เป็นพิธีกรรมไหว้ผีของหมอเหยา ตามความเชื่อและประเพณีการนับถือผีของชาวภูไท โดยปกติแล้วหมอเหยาทุกคนจะมีผีประจำตัว เมื่อใดที่ทำพิธีการเหยาก็จะอัญเชิญผีลงมาเยี่ยมร่างของตน แล้วให้ผีที่เยี่ยมนั้นช่วยรักษาหรือชี้บอก วิธการรักษาผู้ป่วย หลังจากเสร็จพิธีก็จะอัญเชิญผีขึ้นไว้บนหิ้งที่บ้านของตน

พิธีกรรมดังกล่าวจะกระทำปีละครั้ง แต่ถ้าตนเองไม่สะดวกจะจัดพิธีเลี้ยงผี ก็ต้องไปร่วมกับ หมอเหยาคนที่จัดงาน แต่จะต้องมีการฟายเหล่าที่บ้านของหมอเหยาเองก่อน เพื่อเป็นการบอกกล่าว แก่ผีของตนให้รับรู้ จุดประสงค์หลักของการเหยาเลี้ยงผีก็เพื่อแสดงออกถึงความเคารพ การขอให้ คุ้มครอง ความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารและเป็นการขอขอบคุณผีที่ช่วยคุ้มครองตน

การเหยาเลี้ยงผีถือว่าเป็นงานใหญ่ประจำหมู่บ้าน เพราะต้องอาศัยคนจำนวนมากในการจัดงาน คนในหมู่บ้านจะเข้ามาช่วยในพิธีเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหาร และเป็นศิริมงคลแก่ตนเอง ดังนั้นหมอเหยาจะจัดเตรียมงานให้ยิ่งใหญ่เป็นพิเศษ ถ้าหมอเหยาคนไหนเป็นเจ้าของจัดเลี้ยง จะมีหน้าที่จัดเตรียมสถานที่รวมถึงจัดหาสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นที่จะใช้ในวันงาน หลังจากนั้น

หมอเหยาในตำแหน่งลูกเมืองจะมารวมตัวกันที่ประจำพิธีในบริเวณลานบ้านของหมอเหยา ประจำพิธีนั้นจะสร้างจากเต็นท์สำเร็จรูปตามความเหมาะสมกับผู้ที่มาร่วมงาน พื้นปูด้วยเสื่อ ผนั่งด้านหนึ่งมุงด้วยผ้าขาววางซ้อนทับกัน หลังจากนั้นแม่เมืองจะทำพิธีคุมผีออกหมอเหยาทุกคน หมอเหยาจะออกลีลารำย่ำไปตามจังหวะเสียงแคน ในช่วงแรกอาจจะปรบมือธรรมดา ครึ่งนานเข้าก็จะฟ้อนรำพร้อมทั้งกระโดดโลดเต้นซึ่งถือว่าผีได้ออกแล้ว

ภาพประกอบที่ ๘๗ ตูบที่ใช้ในการประกอบพิธีเหยา

ภาพประกอบที่ ๘๘ หมอเหยาที่คุมผีออกแล้ว

ภาพประกอบที่ ๘๙ หมอเหยาบอกแก่ผีของตนให้มากินเหล้า

ภาพประกอบที่ ๙๐ หมอเหยาทำพิธีผายเกล้าแก่ผีของตน

เมื่อทำการเหยาคุมผีออกแล้ว หมอเหยาคนไหนเหนื่อยก็หยุดพักเป็นครั้งคราวเพื่อเก็บแรง บางคนกินหมาก กินเหล้า หรือแม้แต่สูบบุหรี่ก็มี โดยเหล้านี้จะใช้เหล้าขาว ๔๐ ดีกรี ซึ่งก่อนกินเหล้า หมอเหยาจะบอกกล่าวแก่ผีให้มากินเหล้าก่อน โดยคำกล่าวนั้นมีความหมายขอให้พิธีนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี หลังจากนั้นหมอเหยาจะลุกขึ้นพ้อนรำด้วยความสนุกสนานอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในพิธีเลี้ยงผีของ หมอเหยานั้น จะมีการละเล่นเฉพาะของหมอเหยาอันประกอบไปด้วย การตีกลองไซ่ ซึ่งทำมาจากการนำไซ่ไก่ ๒ ฟอง ผูกเชือกห้อยกับปลายไม้ ๒ อัน แล้วตีด้วยฝ่ามือที่ผืนเป็นใจให้ได้ขนาดประมาณหัวแม่มือ การละเล่นดังกล่าวมีความหมายเพื่อบอกผีให้มาที่นี้ หลังจากเล่นเสร็จแล้วนำกลับไปไว้บนห้างเหมือนเดิม จากนั้นก็จะเป็นการเสี่ยงทาย เพื่อดูว่าผียีนดีที่จะมาร่วมสร้างเมืองหรือไม่ โดยดูจากฝ้ายดอกไม้ ถ้าหมอเหยาเห็นว่าสวยก็แสดงว่าผียอมรับ แล้วนำฝ้ายดอกไม้มาสวมทุกคน ต่อมาเป็นการจำลองเมือง โดยนำไม้ลำเล็ก ๆ มาปักไว้บนข้าวสารที่อยู่ในคาย มีความหมายว่าได้สร้างเมืองแล้ว ต่อมาเป็นการเสี่ยงทายให้แน่ใจ โดยแม่เมืองจะโรยข้าวสารบนไซ่ที่ตั้งอยู่ในคาย ถ้าเม็ดข้าวติดอยู่บนไซ่แสดงว่าผีมาแล้ว การโรยข้าวใส่ฝ้ายมือ โดยฝ้ายมือที่รองรับเมล็ดข้าวสารจะต้องใช้นิ้วคืบเทียนที่จุดไฟแล้ว ๑ เล่ม จากนั้นจะนับจำนวนเม็ดข้าวสาร ถ้าคู่แสดงว่าผีมา ถ้าคี่แสดงว่าผียังไม่มา และการเสี่ยงทายด้วยดาบ โดยนำดาบปลายแหลมปักลงในขามข้าวสารที่อยู่ในคาย ถ้าดาบไม่ล้มแสดงว่าผีมาแล้ว แต่ถ้าดาบล้มแสดงว่าผียังไม่มา จากนั้นหมอเหยาจะทำพิธี เลียบบ้าน โดยจะพ้อนรำเวียนขวาในปะรำพิธี ๓ รอบ จากนั้นก็กลับมาตั้งประจำที่เพื่อป่าวให้ผีของตัวเองลงมากินเหล้า หมอเหยาทุกคนจะถือขวดเหล้าพร้อมทั้งพ้อนตามทำนองเพลงที่บรรเลงไปเรื่อย ๆ จนถึงเวลาประมาณ ๐๓.๐๐ น. ของวันใหม่ ระหว่างนี้หมอเหยาคนไหนเหนื่อยก็หยุดพัก แต่ถ้าคนไหนหิวก็สามารถนอนได้เพื่อเก็บแรงในเช้าวันรุ่งขึ้น

ภาพประกอบที่ ๙๑ การเสียดายด้วยไข่ ข้าวสาร และดาบเพื่อบอกการยอมรับของผี

พอวันรุ่งขึ้น เวลาประมาณ ๐๙.๐๐ น. หมอเหยาจะทำพิธี เลียบบ้านเลียบเมิง โดยจะถือดาบ เดินในลักษณะเวียนขวา ๓ รอบ จากนั้นชาวบ้านที่มาร่วมงานจะยก พาหวาน ซึ่งเป็นอาหารที่ทำมาจากข้าวต้มมัดคลุกด้วยเนื้อมะพร้าวขูดและน้ำตาลทราย ก่อนกินหมอเหยาจะหยิบออกมาวางบนใบตองหนึ่งชิ้น แล้วกล่าวว่า มอบให้พระยาเมิง มอบให้กลางเมิง มอบให้ท้ายเมิง มอบให้คนกล้าหาญเสร็จแล้วนำไปไว้บนหิ้งพร้อมกับต้มเหล้าให้ผี ต่อมาเป็นการ ลั่นเครื่อง คือการนำเอาของเล่นที่ได้เตรียมไว้ออกมาเล่น ประกอบไปด้วย ดาบ หน้าไม้ ปืน ช้าง ม้า เรือ ซึ่งทำจำลองขึ้นเป็นของเล่น โดยหมอเหยาจะเชิญผีเทียมร่าง แล้วถืออาวุธออกร่ายรำ เมื่อเล่นเสร็จก็นำมาไว้ที่หิ้งผีเหมือนเดิม จากนั้นหมอเหยาและชาวบ้านจะมานั่งเรียงเป็น ๒ แถว หันหน้าเข้าหากัน ห่างประมาณ ๑ เมตร เพื่อทำการ แอ้วสาว โดยหมอเหยาจะสมมติตัวเองว่าเป็นผู้ชาย ส่วนชาวบ้านจะสมมติว่าเป็นผู้หญิง หมอเหยาจะพ้อนเกี่ยวพาราสีในแต่ละคู่ของตน ส่วนฝ่ายหญิงจะมีหมากพลูเป็นของกำนัลแก่ฝ่ายชาย พิธีกรรมนี้เป็น การนำเอาผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษมาพบกับลูกหลาน กิจกรรมนี้เน้นทานการแอ้วสาวนี้หมอเหยาจะแบ่งหมากพลูให้คนละครึ่งกินร่วมกัน มีบทร้องผญาสั่งสอนลูกหลานให้อยู่ในศีลในธรรมและปฏิบัติตน อยู่ในจารีตประเพณีของชาวภูไท

ภาพประกอบที่ ๙๒ ชาวบ้านกำลังทำพاهวานสำหรับหมอเหยาเลี้ยงผี

ภาพประกอบที่ ๙๓ เครื่องเล่นประเภทต่าง ๆ ของหมอเหยา

ภาพประกอบที่ ๙๔ การแ่้วสาวของหมอเหยา

จากนั้นจะเป็นการละเล่น คล้องช้าง โดยนำเอาช้างที่ทำมาจากไม้เกลาให้ได้รูป พร้อมกับโองน้ำขนาดใหญ่ ช้างในมีน้ำบรรจุอยู่เต็ม แม่เมืองจะนำช้างจากหึ่งลงมาจุ่ม เสมือนกับว่าช้างมากินน้ำ หมอเหยาคนอื่นทำตาม จากนั้นก็จะมีการแย่งช้าง โดยชาวบ้านที่เข้ามาร่วมในงานจะนำเอาเส้นฝ้ายผูกเป็นห่วงมาคล้องช้าง หมอเหยาจะไม่ให้ช้างตกไปเป็นของชาวบ้าน โดยจะมีการยื้อแย่ง เป็นที่สนุกสนานกับผู้ที่ได้พบเห็น เมื่อช้างตัวสุดท้ายถูกคล้องเสร็จ ก็จะทำให้ขึ้นไปเก็บไว้บนหึ่งเหมือนเดิม

จากนั้นจะเป็นการละเล่น โส้เงื่อ โดยหมอเหยาจะนำเรือซึ่งทำจำลองขึ้นมาลอยในโอง่ปากกว้างซึ่งมีน้ำเต็ม จากนั้นทำในลักษณะเช่นเดียวกับการละเล่นคล้องช้าง หมอเหยาจะคอยหลบไม่ให้ชาวบ้านคล้องเอาไปได้ มีการหลบหนี แย่งชิง เป็นที่สนุกสนานแก่ผู้ที่อยู่ในงาน

ภาพประกอบที่ ๙๕ วิธีการเล่นคล้องช้างของหมอเหยา

ภาพประกอบที่ ๙๖ วิธีการเล่นโส้เงื่อของหมอเหยา

ภาพประกอบที่ ๙๗ หมอเหยากำลังแย่งช้างจากมือของชาวบ้าน

หลังจากนั้นจะเป็นพิธี ตัดลูกเมือง คือการตัดลูกเมืองในลำดับต้น ๆ ของแม่เมืองให้กลายเป็นแม่เมืองคนใหม่ ซึ่งต้องเป็นที่ยอมรับของหมอเหยาคนอื่น ๆ ด้วย โดยพิธีจะเริ่มจากแม่เมืองป่าวให้ผีลงเทียมร่างทั้งแม่เมืองและลูกเมือง จากนั้นแม่เมืองจะนำผ้าที่ผูกไว้หลังเครื่องคายของลูกเมืองมาฉีกให้ขาด เป็นการแสดงว่าได้ตัดความเป็นลูกเมืองกับแม่เมืองเด็ดขาดแล้ว จากนั้นจะกินข้าวร่วมกัน อันประกอบไปด้วย ข้าว ๒ ชาม ในชามมี หัวไก่ ตีนไก่ และน้ำดื่ม โดยจะกินเพียง ๒ คำเท่านั้น คนที่อยู่ข้าง ๆ จะแย่งไม่ให้กินหมด จากนั้นดื่มน้ำพร้อมกับสูบบุหรี่ที่ทำมาจากพริกแห้งห่อด้วยใบตองแห้งดูเป็นอันเสร็จพิธีการตัดลูกเมือง

ภาพประกอบที่ ๙๘ พิธีการตัดลูกเมือง

จากนั้นจะทำพิธี ถมสุถุมสอย เป็นการปัดกวาดสิ่งเลวร้ายไม่ให้มาใกล้ โดยแม่เมืองจะเอาก้อนกรวดไปถม รอยควาย เอาดินทรายไปถม รอยช้าง หมายถึงการปัดบริเวณที่ผืนน้ำควายนำช้างมาร่วมพิธี พิธีกรรมนี้แม่เมืองจะใช้หลอดที่ทำมาจากไม้ซางกวาดรอบ ๆ บริเวณพื้นที่ที่เล่นเครื่อง จากนั้นเป็นพิธีม้วนผีขึ้นหิ้ง คือการกล่าวเชิญผีขึ้นไว้บนบ้านเหมือนเดิม เป็นอันเสร็จพิธีเหยาเลี้ยงผี

๔.๑๐ กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม

กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรมเป็นกิจกรรมที่เก่าแก่ที่สุดของมนุษยชาติ และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เพราะเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองในการคิดสร้างสรรค์อันชาญฉลาดของมนุษย์ในสังคมหรือชาติบ้านเมืองนั้น ๆ โดยสะท้อนผ่านทางภาษาและวรรณกรรม กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรมจึงทำหน้าที่เหมือนกระจกที่คอยสะท้อนภาพเหล่านั้นเอาไว้ แม้เราจะมีสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย มีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า แต่มันก็ทำหน้าที่เพียงบันทึกภาพเหตุการณ์ภายนอกที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ส่วนความรู้สึกนึกคิดและสภาพจิตใจอันเป็นสมมติฐานของเหตุการณ์ที่ปรากฏออกมาภายนอกนั้นหาได้บันทึกไว้ไม่

กิจกรรมนันทนาการประเภทนี้เกิดจากผลผลิตทางภูมิปัญญาของนักปราชญ์ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ที่บ้านที่สร้างสรรค์ผลงานผ่านทางภาษา เพื่อสนองความต้องการของสังคม กล่าวคือช่วยผ่อนคลาย ความตึงเครียดจากการทำงานของคนในท้องถิ่น ให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน ก่อให้เกิดอารมณ์ สะเทือนใจในการแสดงออกแห่งตนอย่างสร้างสรรค์ ช่วยพัฒนาจินตนาการของผู้ที่ได้เข้าร่วมอย่าง ถูกต้องเหมาะสม และเป็นเครื่องมือสั่งสอนศีลธรรม จริยธรรม แนวทางในการปฏิบัติของคนในสังคม ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยสอนให้คนรู้จักการทำความดี เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความเมตตา รู้ว่าสิ่งไหนควรทำสิ่งไหนไม่ควรทำ นอกจากนี้ ยังช่วยให้เข้าใจสภาพสังคม วิถีชีวิต อาชีพ ความเชื่อ ค่านิยม จินตนาการ และสติปัญญาของชาวภูไทได้ดียิ่งขึ้น กิจกรรมนันทนาการภาษา และวรรณกรรมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๔.๑๐.๑ กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรมมุขปาฐะ

๔.๑๐.๒ กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรมลายลักษณ์

๔.๑๐.๑ กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรมมุขปาฐะ

เป็นกิจกรรมนันทนาการ ที่มีลักษณะการเผยแพร่หรือสืบทอดโดยวิธีการเล่าปากต่อปาก จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยที่ไม่มีการจดบันทึกไว้ด้วยลายลักษณ์อักษร ส่วนใหญ่ผู้อาวุโส ประจำหมู่บ้านหรือผู้ที่มีความรู้ในศาสตร์นั้น ๆ จะเป็นผู้ถ่ายทอดให้แก่ลูกหลาน แล้วลูกหลานก็จะนำไปเล่าต่อกันอีกเป็นทอด ๆ เรียกลักษณะเช่นนี้ว่า การต่อหนังสือ กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทนี้ได้แก่ ฝน และนิทาน

๔.๑๐.๑.๑ วรรณกรรมฝน

จากรวณ ธรรมวัตร ได้กล่าวไว้ว่า ฝน เป็นลักษณะกวีนิพนธ์ระดับชาวบ้าน ที่แสดง ถึงความคิดอันเฉียบแหลม ซึ่งแฝงอยู่ในคำพูดที่เต็มไปด้วยความมั่งคั่งทางภาษา มีลักษณะเรียบง่าย และอบอุ่นไปด้วยกลิ่นไอของสังคมชนบท ประดับเป็นอารมณ์แห่งถ้อยคำ^{๑๔} นอกจากนี้ นายเหลียม กาทิหว้า ยังได้กล่าวไว้ว่า ฝนหมายถึง คำคมที่เต็มไปด้วยวิธีการพูดที่มีการใช้ภาษาในการเปรียบเทียบ แต่งเป็นบทกลอนสั้น ๆ ฝนอาจจะคิดค้นมาสด ๆ หรืออาจเตรียมท้องไว้ โดยจดจำ มาจากคนอื่น ฝนอาจเป็นคติหรือสุภาษิตที่แต่งด้วยสำนวนที่ใช้พูดคุยเกี่ยวกับความรักใคร่ก็ได้^{๑๕}

^{๑๔}จากรวณ ธรรมวัตร, ฝนบทกวีของชาวบ้าน (กาฬสินธุ์: จินตทัศน์การพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

^{๑๕}สัมภาษณ์นายเหลียม กาทิหว้า, อายุ ๗๕ ปี, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๓.

ผลของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการพูดที่จดจำมาจากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเป็นหลัก แล้วนำมาพูดสั่งสอนลูกหลานหรือคนที่มีอายุน้อยกว่า ส่วนผู้ที่สามารถพูดผลงาที่คิดขึ้นเองนั้น จะเป็นคนแก่หรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการขับร้องหมอลำ

ดังนั้นผลงา จึงเป็นกิจกรรมนันทนาการที่เกิดจากการนำถ้อยคำมาเปรียบเทียบผูกขึ้นด้วยสำนวนโวหารอย่างไพเราะมีความคล้องจองกัน มีความหมายหลักแหลมชวนฟัง แสดงให้เห็นถึงภูมิความรู้ความสามารถของผู้พูดในการโน้มน้าวผู้อ่าน ผู้ฟัง ให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา แล้วสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม นอกจากนี้ผลงายังเป็นวิธีการใช้ภาษาที่ต้องอาศัยความมีไหวพริบ ในการรู้จักสรรหาถ้อยคำที่มีความคมคาย ถึงแม้จะเป็นคำพูดสั้น ๆ แต่มีใจความมาก ผลงาอาจเป็นคำพูดที่เป็นปริศนาก็ได้ ซึ่งเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยฝึกให้เป็นคนรู้จักคิด รวมทั้งช่วยสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินให้กับผู้ที่ได้รับฟังอีกประการหนึ่ง

ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาและดำเนินวิธีการวิจัยไปในทิศทางเดียวกัน โดยใช้บริบทของสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบันเป็นตัวกำหนด ซึ่งอาจจะผิดกับผลงาโบราณอยู่บ้าง แต่กระนั้นยังคงประกอบด้วย ผลงาภาษิต ผลงาเกี้ยว และผลงาอวยพรเช่นเดียวกับผลงาโบราณ แต่ที่เหมือนกันของผลงาคือ ไม่ว่าจะเป็ผลงาโบราณหรือผลงาสมัยใหม่ ก็ยังเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่คนทุกเพศทุกวัย เป็นการส่งเสริมการแสดงออกแห่งตนอย่างสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดการพัฒนาจิตนาการที่ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ แล้วรู้จักนำมาปรับใช้ให้เข้ากับชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี รวมถึงเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ทุกคนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไรเลย สามารถแบ่งออกได้ ๓ ประเภทดังนี้

๔.๑๐.๑.๑.๑ ผลงาภาษิต

เป็นกิจกรรมนันทนาการที่นำถ้อยคำมาเรียบเรียงขึ้นใหม่ให้มีความสวยงามในรูปแบบของประโยคที่มีความกระชับรัดและได้ใจความ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้แง่คิดเตือนสติหรือสั่งสอนผู้ฟังโดยตรง ไม่ว่าจะเป็สำนวนโวหารหรือคำพังเพยที่มีเนื้อความหรือความหมายเพื่อตักเตือนสั่งสอนและสะกิดใจให้ระลึกถึงอยู่เสมอ

ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่มักหยิบยกผลงาภาษิตมาเป็นตัวอย่างในการอบรมสั่งสอนลูกหลานหรือผู้ที่มีอายุน้อยกว่า บางครั้งใช้พูดเปรียบเทียบประกอบการสนทนาเพื่อเพิ่มความสนุกสนานให้แก่ผู้ฟัง ชาวภูไทส่วนใหญ่มักนำเอาเรื่องราวจากหลักคำสอนทางพุทธศาสนา กฎเกณฑ์ทางสังคม ข้อตกลงของชาวบ้าน ค่านิยม จารีตประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แวดล้อมชุมชน รวมถึงความเชื่อในเรื่องผี ซึ่งเป็นความ

เชื่อเก่าแก่ที่ผูกติดอยู่ในวิถีชีวิตของชาวภูไทมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมาร้อยเรียงให้เกิดผล โดยใช้ลักษณะการสนทนาด้วยวิธีการบอกที่ตรงไปตรงมาและมีความหมายชัดเจน เพื่อเตือนสติในการปฏิบัติตนให้อยู่ในจารีตประเพณีของท้องถิ่น

ผญาภาษิตส่วนใหญ่พบว่า คนเฒ่าคนแก่หรือผู้อาวุโสที่ได้รับการยอมรับของคนในชุมชน จะกล่าวสั่งสอนตามความเชื่อหรือค่านิยมดั้งเดิมของตนโดยตรง ใช้ถ้อยคำที่ฟังง่าย เข้าใจง่ายและมีความหมายตรงตามประโยค เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจ นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ผญาที่ใช้พูดมักเป็นเรื่องที่มีความทันสมัยเข้ากับยุคปัจจุบัน เช่น การเมือง สังคม เศรษฐกิจ เป็นต้น ทำให้ผญาที่ใช้พูดยังมีคุณค่าในแง่ของการใช้เป็นเครื่องมืออบรมสั่งสอนบุตรหลานให้อยู่ในจารีตประเพณีของชุมชน นอกจากนี้ยังสามารถนำไปปรับใช้กับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงให้ผู้ฟังได้รับความสนุกสนานอีกทางหนึ่งด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(ตัวอย่าง ที่ ๑)	ญาได้เอ็ดเจ้อเผ้ง	เขาสอมขมขื่น
	คำคือดอย่าแฮ้อตื่น	เสมอหม้อปากบ้าน
	คิดแฮ้อถองเก็งพื้น	เพงบัวหมาหญ่ง
	เจ้อแฮ้ออ่อนสิ่งฝ้าย	หลายล้อญืดญาว
	อย่าแฮ้อเป็นสิ่งหม้อ	หม่อมไม่ไต่คิง

(แปลความได้ว่า) ในตัวอย่างที่ ๑ นี้ สรุปความได้ว่า เป็นผญาที่สอนในเรื่องของการให้รู้จักคิด กล่าวคือ การคิดนั้นต้องคิดให้ลึก ให้รอบด้าน อย่างคิดแบบตื่น ๆ เหมือนหม้อปากบ้าน เพราะถ้าไม่รู้จักคิด การตัดสินใจต่าง ๆ ก็จะไม่ดี บางครั้งถึงกับทำให้ชีวิตมีแต่ความหมองมัว เป็นต้น

(ตัวอย่าง ที่ ๒)	ญามเมื่อวาจาด่าน	พอหูหวนโมน
	ญามเมื่อไซปากด่าน	ญาพันพื้นหลาย
	ญาได้ทำเนมเพียง	โหเพียงเซ่งอิ่ง
	มันหากเส็งแต่ฮ้อง	คำว่าคำโต

(แปลความได้ว่า) ในตัวอย่างที่ ๒ นี้ สรุปความได้ว่า เป็นผญาที่สอนในเรื่องการพูด กล่าวคือ คำพูดที่อ่อนหวานบางครั้งอาจเป็นอันตรายต่อผู้ที่พูดหรือผู้ที่ได้รับฟัง และถ้าพูดแล้วก็ควรพูดให้เต็มเสียง อย่างพูดเหมือนกับเสียงของอึ่งอ่าง และยังได้บอกอีกว่าคำพูดก็เหมือนกับอาวุธที่สามารถฆ่าคนอื่นหรือตัวเองได้เหมือนกัน เป็นต้น

(ตัวอย่าง ที่ ๓)	สิถ่มน้ำลายแฮ้อเหลียวเบ็งป่อง	สิเต็นขำฮ้องแฮ้อเหลียวเบ็งหม่าม
	สิถามแฮ้อเหลียวเบ็งหน้า	ฟ้าเข้าเอื่อพันแสง

ของพื้นแพงอย่าเข้าใกล้ ได้โชคแล้วอย่าโมเมา^{๒๐}

(แปลความได้ว่า) ในตัวอย่างที่ ๓ นี้ สรุปความได้ว่า เป็นผญาที่สอนว่า ก่อนที่จะถ่มน้ำลายให้มองดูหลุม ก่อนที่จะข้ามทางให้มองดูว่ามีหนามหรือไม่ ถ้าจะถามให้มองดูทางข้างหน้าว่าจะถามอะไร มีพรัที่คมอย่าได้ฟันแรง ของที่มีราคาแพงอย่าได้เข้าไปใกล้ แล้วถ้ามีโชค มีเงินก็อย่างใดเอาไปมัวเมากับสิ่งต่าง ๆ เป็นต้น

๔.๑๐.๑.๑.๒ ผญาอวยพร

ภาพประกอบที่ ๙๙ แม่เฒ่าชาวภูไทกำลังกล่าวผญาอวยพรแก่นักท่องเที่ยว

ผญาอวยพรเป็นลักษณะของพญาที่ใช้พูดอวยพรในโอกาสต่าง ๆ เพื่ออวยพรหรือสร้างกำลังใจให้คนที่กำลังประสบกับความทุกข์ให้สามารถต่อสู้กับปัญหาได้ หรือกล่าวเพื่อเป็นขวัญกำลังใจกับคนอื่นก็ได้ ผญาอวยพรส่วนใหญ่จะเป็นคำอวยพรที่ใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญงานมงคลต่าง ๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีขึ้นบ้านใหม่ หรือใช้พูดในโอกาสพิเศษ เช่น วันเกิด วันขึ้นปีใหม่ วันที่ต้องจากบ้านไปเรียนต่อต่างที่ พูดในโอกาสที่จะต้องไปเป็นทหาร หรือการกลับมาเยี่ยมบ้านของคนที่ไม่ทำงานต่างจังหวัด เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาของผญาอวยพรส่วนใหญ่ประกอบไปด้วย ส่วนที่เป็นเนื้อความเกี่ยวกับการทำให้ชีวิตมีความเจริญ การให้อยู่ในजरิตประเพณี การให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง การมีหน้าที่การงานที่ดี การเป็นเจ้าของคน การเดินทางที่ปลอดภัย การค้าขายได้กำไรไม่ขาดทุน

^{๒๐}สัมภาษณ์ นายเหลียม กภาพัว, อายุ ๗๕ ปี, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๓.

การตั้งใจเล่าเรียน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทัศนคติของแต่ละคน แต่ละวัย แต่ละอาชีพ ซึ่งผู้พูดจะตกแต่ง ถ้อยคำให้เหมาะสมกับผู้รับพร นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ฅญาส่วนใหญ่ที่พูดนั้นคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน จะเป็นฝ่ายพูดให้กับลูกหลาน มีเนื้อหาที่มีความยาวมาก มีความคล้องตามเนื้อหาของฅญาที่พูด และฅญาบางอย่างสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้ที่ได้รับฟังได้ให้เกิดความคล้องตามได้ จากการสังเกต พฤติกรรมของผู้ที่ได้รับฟังฅญา บางคนมีน้ำตาไหลหรือมีความปิติขะณะที่ได้รับฟัง ตรงกับวัตถุประสงค์ หลักของกิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรมที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่ได้รับจากการได้เข้าร่วม กิจกรรมนันทนาการประเภทนี้ ก่อให้เกิดความทราบซึ่งความประทับใจ และความสนุกสนาน เพลิดเพลิน

๔.๑๐.๑.๑.๓ ฅญาเกี่ยว

เป็นลักษณะของฅญาที่หนุ่มสาวชาวภูไทใช้พูดตอบโต้เกี่ยวพาราสีกัน เวลา มีงานเทศกาลหนุ่มสาวจะใช้ฅญาในการพูดคุยกัน หนุ่มสาวในสมัยก่อนนั้น เวลาพูดคุยจะไม่พูดกันตรง เหมือนสมัยนี้ แต่จะใช้ฅญาในการเปรียบเทียบเปรียบเทียบเปรยให้อีกฝ่ายหนึ่งคิดหรือแปลความเอาเอง

นางบานเย็น หนองสูงและนายจ๋องมา หนองสูง เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า วัฒนธรรมชาวภูไทสมัยก่อนนั้น เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสรู้จักคุ้นเคยกัน โดยมีผู้ใหญ่เป็นผู้ควบคุมดูแลไม่ให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งไม่ดีไม่งาม ฝ่ายชายจะใช้ช่วงเวลาในยามค่ำคืนมาพูดคุยกับ หญิงสาวที่ตนเองหมายปองในสถานที่ที่เรียกว่าลานข่วง ซึ่งหญิงสาวจะลงมาทำงานที่ลานบ้าน ร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้าน หนุ่มสาวจะพูดคุยหยอกล้อกันด้วยถ้อยคำที่ไพเราะชวนให้สนใจและควร จดจำนำไปคิด ถ้อยคำที่เกี่ยวพาราซีนั้นเรียกว่า ฅญาเคื้ออ เป็นคำเจรจาโต้ตอบกันอย่างยืดยาว ถ้อยคำนั้นอาจจำมาจากนิทานพื้นบ้าน หรือผู้ที่มีความสามารถอาจคิดผูกถ้อยคำขึ้นสด ๆ ก็ได้ เนื้อความจะเป็นคำทักทาย ถามข่าว การหยอกล้อ และอวยพร^{๒๑}

ในปัจจุบันไม่มีลักษณะของการพูดฅญาเกี่ยวให้พบเห็นอีกแล้ว เนื่องจาก วัยรุ่นหนุ่มสาวใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่บ้าน เพื่อประกอบกิจกรรมอย่างอื่น เช่น ดูโทรทัศน์ นั่งทำการบ้าน หรือช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน แตกต่างไปจากเมื่อครั้งอดีต กล่าวคือ ในอดีตนั้นช่วงเวลาที่ว่างเว้นจากการ ทำงาน ชาวบ้านที่เป็นวัยรุ่นจะมานั่งทำงานกันเป็นหมู่คณะ ใช้แสงสว่างจากกองไฟช่วยในการ มองเห็น และทำงานกันอย่างสนุกสนานโดยที่ไม่คิดเลยว่าสิ่งที่กำลังทำนั้นเป็นภาระงานที่ต้องทำ แต่เป็นการใช้โอกาสในการประกอบกิจกรรมนันทนาการมากกว่า และใช้ช่วงเวลานี้ในการพูดฅญาเพื่อ การเลือกคู่ครอง จึงถือว่าฅญา มีบทบาทอย่างมากในการเป็นสื่อกลางการติดต่อในช่วงสมัยนั้น

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางบานเย็น หนองสูงและจ๋องมา หนองสูง, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๓.

นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ฎญาเกี้ยวที่ใช้ในปัจจุบัน ถูกนำมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการในกิจกรรมนันทนาการรูปแบบอื่น เช่น ถูกนำมาใช้เพื่อประโยชน์ในกิจกรรมนันทนาการประเภทดนตรีและร้องเพลงมากกว่าเป็นกิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะรับฟังฎญาเกี้ยวได้จากการเปิดของวิทยุภายในชุมชน อันเป็นช่องทางหนึ่งที่ชาวบ้านจะสามารถเข้าถึงกิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม โดยกิจกรรมฎญาดังกล่าวช่วยสร้างความสุขได้เช่นเดียวกัน แต่แตกต่างกันตรงที่วัตถุประสงค์ของการพูดเท่านั้นเอง ดังตัวอย่างของฎญาเกี้ยวต่อไปนี้

(ตัวอย่าง)   ฎญาเกี้ยว

ชาย   โอ้ว...โอ้ว...อ้ายละเบ่อ บัดตำเมื่อนือผู้ไท โอเด้น้องสาวเอย อ้ายนี้กะคิดฮอดน้อง นอนหลับยังฝันเห็น นั้นเด...อ้ายกะคิดฮอดน้อง นอนเว็นยังฝันพ้อ นอนหลับไปฝันไปเห็นหน้าตักเจ้ามาสะดุ้งตื่น อ้ายนี้พ้ออยากหลับอยู่เลยสิเห็นหน้าเจ้าอยู่เลิง อ้ายกะคิดฮอดน้องได้งอยขอนเหลวเบ็งนั้นแล้ว เหลวขึ้นถึงเห็นแต่ฟ้าข้างหน้าผัดแม้ง อ้ายกะโส่งลงไ้หาพระนางอยู่วอนวอนไปงอยขอนยันแต่เจ็บงู้งายตอดตาย เสียตายเดผัดเป็นของอ้ายผัดเป็นของเพื่อนผู้อื่นละนือ คอยดอกดูกะเมืออู้เมื่อยามนั้นเด คอยดอกขามกะพ้ออู้เมือต้น คนคอยคนคอยตายสะแล้วไป คอยมือแลงคอยมือเข้าคอยหาเจ้ากะมิเห็นนั้นแล้ว สาวผู้ไทเอย

หญิง   อ้ายเซงเอย ข้อยกะคือเดวนั้นแล้ว ข้อยนะคิดฮอดเจ้าจนหลงลาสิม ผิด ไดยินกำเว้าขันมันอั้งโสนทั้งแขน น้องลงไปตักน้ำทางโหนดมะป่าไผ่ ไดยินเสนงกเขา มันหะขันหาคู่ น้ำตาน้องผัดย่าวลงนั้นแล้ว อ้ายเอยเห็นทั้งหลายพากันไ้้นำผีผู้ตายจาก บาดว่าน้องนี้ผัดให้น้ำอ้ายผู้มิตายนั้นแล้ว อ้ายเอย อ้ายมิมานั่งไกลเอามือไ้ชั่งลงบ่าไหล่ อ้ายมิมานั่งไกลออยไ้แม่มิเซานั้นแล้วอ้ายเอย

ชาย   โอ้ย...โอ้ว...อ้ายละเบ่อ บัดตำเมื่อนือผู้ไท โอ้ยสาวผู้ไทเลย เจ้าอย่าเฮยลไ้้นำผีตาย บ่เป็นประโยชน์นั้นแล้ว ไ้ต่อไ้หึ่งไ้ยังสิได้เพ็งกิน ไ้ต่อชินต้างข้างต้ายสิได้เพ็ง ไ้ต่อหม้อกระเบ็งยังละได้ไ้ควมะขาม เพ็นว่าได้ เื่อว่าไลสิมน้องมิหลังไลสิมง่าย อ้ายนี้ตักกระเทินยังได้สิมไ้ไ้เก้น้องสะโนเอ้อมันคุ่น กุ้งมิฟู ปูมิบ่อน สาลแล้วน้องมีย้อมนั้นแล้ว สาวผู้ไทเอย

หญิง   อ้ายเอย ตกกะเทินว่าไ้กำคอกแค้ มิวางห่างเอือมันพาดนั้นแล้ว ตกกะเทินว่าไ้กำคอกะท้างมิววงไ้แกไ้ ตกกะเทินว่าไ้ลงไลไม้นสิเต็มบุรีเต็มตำ คั้นมิเต็มกะข้าเอือเป้นค้องเซอปลานั้นแล้ว

ชาย   โอ้ว...โอ้ย...เจ้าผู้แพผีนกว้าง เอือปุมมาเอือมันเลิมนั้นเดือ ถ้าแม่เจ้าเลิมค้อยค้อยเลิมเจ้า คือฟ้าเลิมซี้ดิน อ้ายนี้ตักกะเทินลงไ้ป่าลีน้าฮอยคู้งานั้นแล้ว มีดมิบ้านขานมิแบ้ สาลแล้วแม่มียอมนั้นแล้ว

หญิง ไฉ่วเต๋ออายเอ๋ย...ผู้บ่าวเอ๋ย มือนี้ซ้อยละว้ามันดึกแล้วได้ ดึกกะดึก มาแล้ว ดาวข้างมันอว๊ายงา นั้นแล้ว ดึกมาพอซ่านี่ ดาวปลามันอว๊ายแย่ง ดาวไก่อ้อยมันออยน้องมัน เข้าบ่อนนอนนั้นแล้ว กะบองกิดจำฮ้อขอลางชะก่อน ขึ้นแม่อายมักดินดินกะแดง เดือนแจ่งอายยังมา ใหม่เด้อ มือนี้ค้อยละว้ามันดึกแล้วเฮ้อเจ้าเมื่อชะก่อน

ชาย โอ้ย...ไฉ่ว...อันนี้แล้ว กะบองกิดจำฮ้อ ขอลานอนชะก่อนเจ้ากะว่า คั้นแม่อายมักดินดินกะแดง บัดเดือนแจ่งเจ้าจ้งมา โอ้ย...มิได้กิดจำกองจำหนี่แล้วหนือ คะมิได้ไกลไกล คอคอบมิเวณะพาเว่น อยากเห็นโตแม่เวเนเต็มันสิเป็นโตแนวได้แนว สิเป็นโตอย่างหอน หรือเป็นฮอยอย่างม้า อ้ายละหนือไปหาจ่าง พาปิ่นเพิ่นไล่ค้ำ ไปขอจ่างผ่านหน้าเพิ่นไล่ยิงเบ็งเต้ สาวผู้ไทเอ๋ย..

หญิง โอ้ย...เอ๋ย...เจ้าสิฮ้ำ สิบลิส้าง ขอเฮออยู่ห่างตั้งแต่ทางลงไม้พุ้นเดือ เจ้าสิไกล สิบลิสไกลขอเฮือไกลห่างแต่บ้าน ความเว้าอย่างห่างเดือเดือ นกพลาทุกุ้มันยังฮ้องแข่งดังนั้นเดือ กาพิกฮังมันฮ้องฮ้องแสงก้อง อ้ายพลาทุก้องค้ำเดือมิเอิ้นสั่งแท้บือ ตั้งแต่ไม้ใหญ่ลุ่มกะยังเอิ้นสั่งลมมันเดือ อ้ายเอ้อเจ้าละไปวังวังมิเหลวหลังเอิ้นมาสั่งแท้หนือ ถ้ามิเอิ้นสั่งไกลกะเอิ้นสั่งไกลแท้ท้อ อ้ายเอ๋ยนับมือ แล้วโคกป่าจิกมันละมาบังหลัง โคกป่าฮังมันละมาบังหน้า หัวเคลือบ่านมันละมาบังปองแล้วหนือ น้องละคอยหาอ้ายคอยไปมิเห็นกิน เห็นแต่ฟ้าก่าแล้แลหาอ้ายกะมิเห็นนั้นแล...อ้ายเอ๋ย

ชาย ไฉ่วเต๋อ...น้องสาวเอ๋ย อันนี้แล้วสาวผู้ไทเอ๋ย ต่างคนต่างละควัดดินตั้ง เท่วหากันมันหะลำบาก ต่างคนต่างละค้ำห้ำกไม่ผัดเดินฮื้อต่อเดือ ต่างคนต่างสิหนี่ไปหน้าหากันปลาวัง ใหม่แล้วหนือ ต่างคนต่างละหักดอกไม้ไผ่สิได้ดอกหอม อันนี้แล้วเพิ่นละว้าคือหงส์ราห่างสิห่าก่อนละ เป่า คือคนเจ้าคอยมะซำม สิไกลน้ำล่องลอย คือตั้งฝอยมันฮ้างไกลดินพุดฮาก เข้าป่าไปจากเจ้าควาย เฒ่าสิไ้เหงา ไดยินก่าเว้าฮ้องคือสิฮ้ำมโฮทุขไซ้กสาวผู้ไทเอ๋ย...

หญิง โอ้ย...อ้ายเอ๋ย...โอ้...เต้บ่าผู้ไทเอ๋ย อ้ายเอ๋ยเมื่อแล้วเซอ เจ้าอย่างไล ลืมทิมฝักกะเดาตันเก่าเดือ บาดไตกินลายก้อยยังสิไฉ่วอ้าวหา นั้นแล้ว สิบลิต่าล่องอยู่ปะน้ำยังสิไฉ่วอ้าว คึงหา สองสสิ่งมามือเฮ้อหีบกำเอาไว้เดืออ้ายเดือ เมื่อแล้วชะออย่าลืมซ้อยเดือ

ชาย โอ้ย...ถ้าแม่อายไปเมื่อแล้วเจ้าอย่าไห้แกงปลาหลายเดือ...สาวผู้ไทเอ๋ย อ้ายหนี่ไปแล้วฝักกาดนาเจ้าอย่าเมิดแกงแย่น คั้นเจ้าว่าได้ซุฮอย่าได้เปลี่ยนเป็นหลานคน หลางคนย่านเพิ่นเอ็ดมิฮู้หลางซู้เพิ่นบ่เอ็ดมิเอ้าหลางคนโตเจ้ามีลัน ตกสนมวังฮ้างเป็นแม่ฮ้างเป่าเป่าด้าย ผู้ หลางคนโตเฮ้อเจ้าได้ซิ่นตาบอาบน้ำฮ้อนได้นอนเป็นแม่สะเนนนั้นแล้ว

หญิง อ้ายเอ๋ยเฮ้อเจ้าเซเดือ เคือค้ำซู้เพ้อเอ๋ย เคลือเจ้าหลายซ้อยเมื่อนำมิ ได้เคือฮ้อย ยะเมือนำเบ็งเต้ อันว่าเมื่อเดือนี้ให้เมื่อเดือชะก่อน คั้นแม่เมื่อเพือหน้าตัวน้องละส่งทาง เดือ...อ้ายเอ๋ย เมื่อฮอดทั้งกล้างกล้างโตอ้ายละเซินบนแล้วหนือ คั้นแม่คนเจอเจ้าเซาแซน่องมิว่า ซิ่นพ้อ

แม่อ่านนิพจน์พร้อมเธอแล้วน้องมิหว่าเพอเด้ออ้ายเฮี้ย เมื่อสอดเสือนแล้วกะอย่าลืมข้อเด้อ เฮ้อเบ้าะพ้อ
เบ้าะแม่เจ้ามาขอเด้อ

ชาย ไอ้ว...นี่แล้วมียากพักพากเว้นเวนมิจองจำหนี มิเฮ้อไกลสายคอ
คอบแม่เวนมั้นพาเว้น มียากพากพาเวนอ้านหากจองตาม หากมิหากเห็นหน้าสาวผู้หนีเฮอคิกนำแน
เด้อ ถึงยามค่ำหื้อเจ้าแยงต้นไม้ต่างอ้ายผู้อยู่ไกล เจ้าอย่าไล่เสทิมทีมาหาหอมอ่อน เจ้าอย่าละดงดอก
ช้อยหนีไปปันดอกอ้ง คั้นเจ้ามีคั้นแล้วอย่าลืมโหลไม้ไผ่ คั้นเจ้าได้ไม้ช้อยนอย่าลืมอ้านผู้อยู่ไกล^{๒๒}

จากบทพญาเกี่ยวข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีการใช้ถ้อยคำและสำนวนที่แสดงการ
ตัดพ้อต่อว่า แต่ผู้กล่าวก็สามารถโต้ตอบโดยใช้ภูมิความรู้ตอบโต้โดยฉับพลัน เพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามเกิด
ความละอายใจและยอมจากไป ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นการกล่าวเพื่อต้องการทราบว่ายฝ่ายตรงข้ามมีความ
พยายามอยู่หรือไม่ และยังเป็นการใช้ภาษาเพื่อหลอกล่อให้ฝ่ายตรงข้ามเอาใจหรือสงสารตนเอง
โดยมากมักเป็นการกล่าวลดค่าของตัวเองให้เห็นว่าต้อยต่ำกว่าฝ่ายตรงข้าม ซึ่งเป็นกลวิธีหนึ่งที่ใช้
มัดใจฝ่ายตรงข้าม และเป็นการแสดงความพยายามของคู่บ่าวสาวในการใช้กิจกรรมนันทนาการเป็น
เครื่องมือในการหลอกล่อเพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามเกิดความเห็นใจ ความสงสารและต้องการทราบความ
จริงใจจากฝ่ายตรงข้าม

จะเห็นได้ว่าพญาเป็นกิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรมที่เกิดจาก
ภูมิปัญญาของชาวบ้านอย่างแท้จริง โดยการใช้ความสามารถทางด้านภาษา เพื่อสื่อสารโน้มน้าว
จิตใจให้ผู้ที่ได้เข้าร่วมให้มีความรู้สึกที่ดีต่อกันและอยากที่จะรู้จักใกล้ชิดสนิทสนมกันมากยิ่งขึ้น
นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างความบันเทิงใจ ความสนุกสนาน ช่วยฝึกความคิดสร้างสรรค์
ซึ่งถือว่าเป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการอย่างแท้จริง

๔.๑๐.๑.๑.๔ ผญาเบ็ดเตล็ด

ผญาเบ็ดเตล็ด เป็นลักษณะของผญาที่นอกเหนือจากผญาที่ได้กล่าวมาแล้ว
ข้างต้น มีรูปแบบเนื้อหาสาระที่ไม่แน่นอนและการใช้สัมผัสที่ไม่ได้สัดส่วน ส่วนมากพูดคุยกันเรื่องทั่วไป
เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน หรือสร้างความคุ้นเคยในวงสนทนาที่รู้จักมักคุ้นกันดีอยู่แล้ว เช่น การพูด
ในวงเหล้า การพูดในพิธีกรรมเหยาเอาฮูปเอาฮอย การพูดเพื่อหยอกล้อกันในหมู่เพื่อนสนิท การพูดใน
ลักษณะเป็นคาถาอาคม เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางบานเย็น หนองสูงและนายจ๋องมา หนองสูง, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๓.

(ตัวอย่าง ที่ ๑) อ่อนน้ำไหล ๑

เฮ้อไหลมาคือน้ำพัดทราย เฮ้อไหลมาคือทรายไหลแล่น เฮ้อไหลมาคือแก่งไหลเลย เฮยเฮยมาคือลมเฮยไม้ เฮ้อใจผู้ข้าป้องคือไม้ไผ่ลำบาง เฮ้อใจผู้ข้าป้องคือฟางลำป้อง เฮ้อใจผู้ข้าป้องปานน้ำไหลตาย เฮ้อใจผู้ข้าป้องปานควายเข้าเคาะ เฮ้อใจผู้ข้าป้องปานนกจอกลงกินข้าว โห้ไฮ้ยามเลย^{๒๓}

(ตัวอย่าง ที่ ๒) อ่อนน้ำไหล ๒

เฮ้อไหลมาคือน้ำบ่อแก้ว ไหลแจ้วแจ้วคือน้ำสมุทร น้ำสมุทรพองนองนองคืบฝั่ง แปรน้ำคั้งคืบฝั่งลักหลังเข้าของ ผญาณะเฮ้อไหลมามีνομมีล้าต เขิญเจ้านางธาดุกับนางธรรณี เขิญเจ้าจ้งอินทรีย์พิญาตีใส่เขา ลงมาขับปัญหาให้แก่ลงแล้วอย่าได้ลืมเด้อ^{๒๔}

(ตัวอย่าง ที่ ๓) ผญาในวงเหล้า

เฮ้อละบาดนี้คนของเฮามันบ่คือกัน บางคนมักแย้แดนไฮ้แดนนา บางคนมักชูปชา บางคนมักเหล้า ชุมผู้ชายผัดมักเด้า แม่ญิงมักองนง่าย ผัดเขาแล้วกะต่ายปานคนเป็นล้อย นี้คนคนมันบ่คือกันแท้แท้ บางคนมักแย้แดนไฮ้แดนนา บางคนบ่ฮัวซาแสงซับแสงซอด หลักคั้นเด็นกะฝั่งหลักถอนไว้ปานว่าหลักมีขาเที่ยวหลกเที่ยววาง คั้นว่าคั้นนาหน่าปานได้กะเที่ยวเฮาะเที่ยววาง ปอนเป็นป่าเป็นดอนบ่อีกกะบ่ปัน บาดว่าคั้นเที่ยวแดนผัดคอยซบเทอน้อยเที่ยวหลาย หลักฝั่งแดนกะไปไสเสียแล้วกะ คนเที่ยวไปหาเขียดกะยางไต่ดีดี บัดว่าคนลุ่มปะหืดกคั้นแท้จ้อย^{๒๕}

จากผญาเบ็ดเตล็ดดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ในตัวอย่างที่ ๑ และตัวอย่างที่ ๒ นั้น เป็นผญาที่ใช้ในการเรียนรู้เพื่อให้สามารถจดจำกลอนลำต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งผญาทั้งสองนั้น ยายแอ้น บักไคหัง ได้กล่าวเพิ่มเติมไว้ว่า เป็นผญาที่ใช้พูดเพื่อให้ผีมาอยู่กับตัว ในการเป็นหมอเหยา รักษาผู้ป่วยในอนาคต และช่วยให้สามารถจดจำผญาหรือกลอนลำที่มีความยากได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ผญาดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงการใช้ลักษณะสัมผัสที่มีความคล้องจองกัน เกิดความสวยงามของบทวรรณกรรมอันจะช่วยให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการเกี่ยวกับธรรมชาติที่งดงาม ส่วนในตัวอย่างที่ ๓ นั้น เป็นลักษณะของผญาที่ใช้พูดในวงเหล้า เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับคนที่ชอบเอาเปรียบคนอื่นด้วยการโกงที่ดินของเพื่อนบ้าน ทั้งการเคลื่อนย้ายหลักแบ่งเขตแดน การขูดลอกคั้นนา ลักษณะดังกล่าวเป็นการบ่งบอกถึงความไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคม และการถูกเอาเปรียบที่เกิดขึ้นจริงในสังคมชนบท ผ่านทางกิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม อันเป็นตัวแทนบอกเรื่องราวและปัญหา

^{๒๓} สัมภาษณ์ ยายฮ้อย มหาอุป, อายุ ๘๔ ปี, ๒๑ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๒๔} สัมภาษณ์ ยายฮ้อย มหาอุป, อายุ ๘๔ ปี, ๒๑ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายสงราช ไชยฤทธิ์, อายุ ๖๘ ปี, ๑๙ มกราคม ๒๕๕๓.

ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ดังนั้นกิจกรรมนันทนาการจึงเป็นเสมือนกระจกที่คอยสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และไม่รู้ว่าจะไปพึ่งใคร รวมถึงใช้เป็นสื่อกลางในการบอกความทุกข์ในใจให้กับคนอื่นได้รับทราบผ่านทางกิจกรรมนันทนาการประเภทดังกล่าว

๔.๑๐.๑.๒ วรรณกรรมนิทาน

นิทานเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่เก่าแก่และแพร่หลายมากที่สุด จนอาจกล่าวได้ว่ามีมาคู่กับมนุษยชาติทุกชาติทุกภาษา วรรณกรรมนิทานเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยสร้างความบันเทิงใจและความสนุกสนานเพลิดเพลินในยามว่างให้กับคนทุกเพศทุกวัย นอกจากนี้นิทานยังเป็นเครื่องมือช่วยขัดเกลาอุปนิสัยของเด็กให้รู้ดีรู้ชั่วอีกด้วย

วรรณกรรมนิทาน เป็นหนึ่งในมหรสพที่กวีได้สร้างสรรค์ออกมามากมาย และวรรณกรรมเหล่านี้ ถ้ามองในรูปของจุดหมายทางจิตใจแล้ว พบว่าผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกศีลธรรมและจริยธรรมไว้ในเนื้อหาของนิทาน ส่วนใหญ่เป็นแบบอย่างคติสอนใจในการดำเนินชีวิตในสังคมตามคติของพุทธศาสนา เพราะอุดมไปด้วยสาระประโยชน์ที่ให้คุณค่าทางจิตใจ อย่างแท้จริง

นิทานเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำภาคภูมิใจ ที่ควรอนุรักษ์และฟื้นฟูให้คงอยู่สืบไป เพราะนอกจากจะเป็นเรื่องราวที่มนุษย์ได้นำเอาความคิดผูกแต่งกันขึ้นเพื่อให้ความสนุกแก่ผู้ที่ได้รับฟังแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความมีปฏิภาณไหวพริบในการใช้ปัญญาสร้างสรรค์ผลงานเพื่อสร้างความบันเทิงในยามว่างเว้นจากภาระงาน นอกจากนี้ นิทานยังเป็นการบันทึกเรื่องราวอันเป็นประโยชน์ที่ช่วยให้มองเห็นลักษณะสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่และประสบการณ์การรับรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในสังคมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ อีกประการหนึ่งด้วย

๔.๑๐.๒ กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรมลายลักษณ์

ในวัฒนธรรมของชาวภูไทนั้น ภาษาถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในพื้นที่ภาคอีสาน สืบเนื่องจากภาษาภูไทมีพูดเฉพาะในบางพื้นที่เท่านั้น หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ถือเป็นอีกหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งที่ชาวบ้านเกือบทั้งหมดพูดภาษาภูไท จากการวิจัยพบว่า ชาวภูไทส่วนใหญ่จะพูดได้ทั้งภาษาภูไท ภาษาลาวและภาษาไทยกลาง ซึ่งภาษาลาวและภาษาไทยกลางนั้น จะใช้ติดต่อกับทางราชการและใช้สื่อสารกับชาวบ้านที่ไม่ใช่ชาวภูไทด้วยกัน

นอกจากภาษาพูดแล้ว ชาวภูไทยังมีภาษาเขียนไว้สำหรับการจารึกคัมภีร์ไบเบิลอีกด้วย ซึ่ง ภูวิล ทองสว่างรัตน์ ได้กล่าวไว้ว่า แต่เดิมนั้นชาวภูไทมีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นของตนเอง แต่เนื่องจากได้รับวัฒนธรรมตัวอักษรของลาวและตัวอักษรธรรมในการเขียนอ่านเป็นส่วนใหญ่ จึงทำ

ให้อักษรของตนก็เลยหดหายไปไม่มีใครศึกษาสืบทอด เหลือไว้แต่ภาษาพูดเท่านั้น^{๒๖} สอดคล้องกับ นายเหลียม กภาพัว ที่ได้กล่าวไว้ว่า “สมัยแต่กี้พ่อแม่กะว่าเฮ้อฟังอยู่ เฮียนอ่านหนังสือกะใช้ตัวตัว หนังสือธรรมนี่แหละ”^{๒๗} จากบทความข้างต้น แสดงให้เห็นว่าแต่ก่อนนั้นการเรียนหนังสือจะใช้ตัวอักษรธรรมในการเรียนทั้งหมด ไม่มีการใช้ตัวอักษรของชาวภูไทเลย และส่วนใหญ่ก็จะใช้อักษรธรรมในการจารคัมภีร์ใบลานเพื่อถวายแด่พระพุทธศาสนา โดยมีความเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์อย่างแรงกล้า วรรณกรรมลายลักษณ์อักษรของชาวภูไทนั้น ส่วนใหญ่จะใช้ตัวอักษรในการจดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วรรณกรรมนิทาน หรือบันทึกเรื่องราวทั่วไป โดยแบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ

๔.๑๐.๒.๑ วรรณกรรมพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ชาวภูไทนับถือมาแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน มีอิทธิพลอย่างมากต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในดินแดนแถบนี้ โดยนักปราชญ์ผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญแตกฉานทางด้านภาษาและวรรณกรรม จะนำเอาเรื่องราวเหล่านั้นแต่งเป็นวรรณกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและประวัติของพระพุทธองค์ลงจารลงในใบลาน ชาวภูไทเรียกว่า หนังสือผูก โดยวรรณกรรมพุทธศาสนาส่วนใหญ่นั้นถูกนำมาใช้เป็นเครื่องให้ความสุขสงบเป็นส่วนใหญ่ เช่น การนำมาใช้ประกอบกิจกรรมนันทนาการสำหรับให้พระเทศน์ในงานบุญเฉพาะเขต ใช้เทศน์ในงาน งานเฮือนดี กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวจะช่วยให้หายความโศกเศร้าต่อการจากไปของคนอันเป็นที่รัก หรือใช้เทศน์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความไม่แน่นอนของชีวิต การให้อภัย การรู้จักทำทาน รวมถึงการทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น กิจกรรมนันทนาการเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีให้เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ทำให้ชาวบ้านรู้จักการให้อภัย การทำความดีละเว้นความชั่ว รวมถึงเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เกิดความสุขสงบแก่จิตใจ นอกจากนี้ยังพบอีกว่า กิจกรรมนันทนาการที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนานั้น ชาวบ้านผู้เฒ่าผู้แก่ส่วนใหญ่จะนำเรื่องราวเหล่านั้นมาเล่าให้กับเด็กหรือเยาวชนได้รับฟัง อันเป็นเครื่องชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตให้มีแต่ความสุข รู้จักการแบ่งปัน และชี้ให้เห็นว่าสิ่งไหนที่ทำแล้วจะเป็นบาปสิ่งไหนที่ทำแล้วจะเป็นคุณ สิ่งเหล่านี้เป็นคุณประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการทางวรรณกรรมพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

^{๒๖} ถวิล ทองสว่างรัตน์, **ประวัติผู้ไทย** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายเหลียม กภาพัว, อายุ ๗๕ ปี, ๔ เมษายน ๒๕๕๓.

๔.๑๐.๒.๒ วรรณกรรมประวัติศาสตร์

วรรณกรรมประวัติศาสตร์เป็นวรรณกรรมที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาวภูไท เรื่องที่สำคัญคือ ทำวสูง-ทำวเจื่อง และเรื่อง ฟันขุนบรม ซึ่งเป็นวรรณกรรมเกี่ยวกับการอพยพย้ายถิ่นของชาวภูไท วรรณกรรมประวัติศาสตร์ของชาวภูไทนั้น ทั้งหมดจะถูกบันทึกเป็นหนังสือเพื่อให้ชาวบ้านแล้วและบุคคลทั่วไปได้อ่าน ซึ่งสามารถหาซื้อได้ตามแผงหนังสือชั้นนำทั่วไป แต่มีบางส่วนที่นำมาจารลงบนใบลาน พอถึงงานบุญประเพณีประจำปีของหมู่บ้านก็จะนำออกมาเพื่อใช้สำหรับเทศนาให้ความบันเทิงใจแก่ผู้ที่ได้รับฟัง คนที่ได้รับฟังส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์ตนเองอย่างเหนียวแน่น ทั้งนี้เพื่อสร้างความบันเทิงใจ และเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความเป็นมาของประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ตนเอง แตกต่างจากกลุ่มเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านที่รับฟังเพื่อความบันเทิงเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ถ้ามองถึงเนื้อหาสาระของเรื่องแล้วจะเห็นได้ว่า มีคำสอนที่เป็นประโยชน์มากมาย ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการตอบแทนบุญคุณ การเสียสละ การรู้จักในความเป็นชาติพันธุ์ตนเอง สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นคุณค่าที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการทางวรรณกรรมประวัติศาสตร์ ที่คนรุ่นหลังควรรับฟังและนำเอาข้อคิดไปปฏิบัติเพื่อสร้างความสุขและความสงบให้กับชีวิต

๔.๑๐.๒.๓ วรรณกรรมนิทาน

วรรณกรรมนิทานนอกจากจะเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะแล้ว ยังเป็นวรรณกรรมที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรอีกด้วย นิทานบางเรื่องยังใช้ภาษาอีสานในการถ่ายทอดแม้จะมีการจัดพิมพ์เป็นภาษาไทยก็ตาม วรรณกรรมนิทานส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่ให้ความบันเทิงและความสนุกสนานแทบทั้งสิ้น นักปราชญ์มักผูกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งตัวเอกของเรื่องมักได้รับการกล่าวอ้างว่าเป็นพระโพธิสัตว์ หรือเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวภูไท เช่น เรื่องผีพญาแถน พญานาค เป็นต้น วรรณกรรมนิทานที่ได้รับความนิยมและเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ได้แก่ เรื่องจำปาสีตัน นางผมหอม ลินไซ ชูฉุนางอัว เป็นต้น โดยจะใช้ลักษณะการประพันธ์ในรูปแบบกาพย์ทั้งหมด แล้วจัดพิมพ์เป็นหนังสือ ทำให้สามารถหาอ่านได้ง่ายตามห้องสมุดประชาชนประจำอำเภอ บางครั้งนำมาจัดพิมพ์ประกอบหนังสือในงานศพ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านได้รับความบันเทิงความสนุกสนาน พร้อมทั้งสอดแทรกศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม หรือคติเตือนใจแก่ผู้ที่ได้อ่านให้ตระหนักถึงคุณธรรมที่พึงประสงค์ทั้งทางโลกและทางธรรม รวมถึงสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ จารีตประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม สภาพเศรษฐกิจ ภูมิประเทศ และถิ่นฐานการตั้งบ้านเรือนอีกทางหนึ่งด้วย

๔.๑๐.๒.๔ วรรณกรรมคำสอน

วรรณกรรมคำสอนเป็นลักษณะวรรณกรรมรูปแบบหนึ่งที่แต่งขึ้นเพื่อจุดประสงค์ในการอบรมสั่งสอนเป็นหลัก หรือใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติให้อยู่ในศีลธรรม วรรณกรรมคำสอนส่วนใหญ่จะเป็นบทผญาประเภทต่าง ๆ เช่น ธรรมดาสอนโลก ปู่สอนหลาน หลายสอนปู่ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ เป็นต้น โดยจะนำเอาคำพูดของนักปราชญ์หรือหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นข้อคิดแก่เยาวชนรุ่นหลังได้ปฏิบัติ

ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ นั้นนิยมอ่านหนังสือประเภทคำสอนมา รวมทั้งหนังสือประเภทที่ให้ข้อคิด และมักจะจดจำนำเอาถ้อยคำหรือผญาเหล่านั้นมาใช้ตักเตือนลูกหลานของตน นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ผู้เฒ่าผู้แก่จะชอบอ่านหนังสือประเภทคำสอนเพราะเห็นว่าย่านแล้วได้ประโยชน์ ส่วนกลุ่มเยาวชนไม่นิยมอ่านเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องไกลตัว ไม่สนุก และหนังสือวรรณกรรมคำสอนส่วนใหญ่จะใช้ภาษาที่เข้าใจยาก อ่านแล้วไม่เกิดความเข้าใจ และยังพบอีกว่าผู้เฒ่าผู้แก่ที่อ่านหนังสือประเภทวรรณกรรมคำสอนจะนิยมอ่านออกเสียงให้ดัง เพราะจะช่วยให้อ่านได้คล่องและสามารถจดจำถ้อยคำสอนเหล่านั้นได้ดียิ่งขึ้น เพื่อใช้สั่งสอนบุตรหลานให้ประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดี ดังคำกล่าวของ นางบายเย็น หนองสูง ที่ได้กล่าวไว้ว่า “กะอ่านไปนี่ล้า เด็กน้อยมันลิได้ญินนำ และกะมันจำได้ง่าย เอาไว้บอกลูกหลานแฮ้อได้ความ”^{๒๔}

จากเนื้อความที่ได้กล่าวมาทั้งหมดสรุปความได้ว่า กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรมนับเป็นมรดกทางปัญญาและวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่ง เพราะนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการใช้ภาษาของผู้แต่งแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นลักษณะทางสังคม แนวคิด ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของคนในสังคม โดยเฉพาะวรรณกรรมของคนในท้องถิ่นภูไท ซึ่งเป็นเสมือนบทบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท อันได้แก่ ภูมิหลังความเป็นมา ลักษณะความเป็นอยู่ ระเบียบจารีตประเพณี รวมทั้งวิทยาการต่าง ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นประโยชน์ทางการศึกษาทั้งสิ้น นอกจากนี้ ยังเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ในทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ประการหนึ่งด้วย รวมถึงช่วยให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการดังกล่าว อันเป็นเครื่องมือช่วยในการพัฒนาทางด้านความคิด เสริมสร้างสติปัญญาให้องกวมอีกประการหนึ่ง

^{๒๔} สัมภาษณ์ นางบายเย็น หนองสูง, อายุ ๖๒ ปี, ๒๐ มกราคม ๒๕๕๓.

๔.๑๑ กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร

การพัฒนาสังคมให้ประสบผลสำเร็จนั้น องค์ประกอบที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งคือ กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร เพราะมีส่วนในการสนับสนุนการทำกิจกรรมที่สำคัญขององค์กรให้ประสบผลสำเร็จตามแต่ที่สังคมนั้นต้องการ

กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร เป็นกิจกรรมนันทนาการที่บุคคลอาสาสมัครเข้ามาช่วยเหลืองานสังคมหรือองค์กรในยามว่างด้วยความสมัครใจ เสียสละ เพื่อช่วยเหลือ ป้องกัน แก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทนหรือสิ่งอื่นใด นอกจากนี้ความสุขในการเข้าร่วมกิจกรรมนั้น นอกจากนี้กิจกรรมดังกล่าวยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อช่วยเสริมสร้างทักษะและคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น โดยแบ่งกิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครของชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ออกเป็นประเภทดังนี้

๔.๑๑.๑ กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครแบบขอแรง

๔.๑๑.๒ กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครแบบอาสา

๔.๑๑.๑ กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครแบบขอแรง

ภาพประกอบที่ ๑๐๐ ชาวบ้านช่วยกันจัดกองบุญในงานแจกข้าว

เป็นกิจกรรมนันทนาการที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพวัฒนธรรมของสังคมในชนบทที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน มีความสนิทสนมเห็นอกเห็นใจกัน ในกรณีที่ชาวบ้านมีงานที่ต้องใช้คนจำนวนมากทำเพื่อเร่งให้สำเร็จภายในวันเดียว ซึ่งถ้าพึ่งสมาชิกในครอบครัวไม่อาจทำได้ เจ้าของงานก็จะขอแรงเพื่อนบ้านให้มาช่วยด้วยความสมัครใจ โดยไม่มีค่าจ้างตอบแทน และไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ก่อให้เกิดความพึงพอใจและการพัฒนาจิตใจของบุคคลและสังคม รวมทั้งเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอีกประการหนึ่ง ซึ่งบางครั้งเจ้าของ

งานหรือผู้มาช่วยอาจนำข้าวปลาอาหารมาร่วมรับประทานด้วย กิจกรรมนันทนาการประเภทนี้ เช่น การดำนา การถอนกล้า การเกี่ยวข้าว การปักข้าว เป็นต้น

๔.๑๑.๒ กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครแบบอาสา

ภาพประกอบที่ ๑๐๑ ชาวบ้านอาสาสมัครเข้าร่วมฟ่อนรำในงานบุญประเพณี

เป็นกิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครที่ชายหนุ่มอยากทำงานให้กับหญิงที่ตนรัก ถ้าบ้านฝ่ายหญิงมีงานอะไรที่ต้องใช้แรงงานคนจำนวนมาก ฝ่ายชายก็จะชักชวนเพื่อนฝูงรุ่นราวคราวเดียวกันให้มาช่วยโดยไม่ต้องการค่าตอบแทนใด ๆ แต่ถ้าเป็นงานที่ต้องใช้ช่างผู้ชำนาญ เช่น การสร้างบ้าน การสร้างเขื่อนขังน้ำ การสร้างยุ้งฉางข้าว เจ้าของงานอาจต้องเสียค่าตอบแทนเป็นค่ากำนัลบ้างเล็กน้อย หรือเมื่อเสร็จจากการทำงานอาจมีการเลี้ยงเหล้าฉลองให้แก่คนที่มาช่วยงาน แต่ถ้าเป็นงานบุญประจำปีของหมู่บ้าน ที่ต้องอาศัยแรงกายและแรงสติปัญญาจำนวนมาก ชาวบ้านทุกคนจะช่วยกันทำจนประสบผลสำเร็จ ตัวอย่างกิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร เช่น กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครในบุญประเพณีประจำปีของหมู่บ้าน กล่าวคือหลังจากช่วงฤดูเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ จะจัดงานบุญประเพณีประจำปีขึ้น กิจกรรมดังกล่าวต้องอาศัยกำลังกายและกำลังสติปัญญาจากชาวบ้านเป็นอย่างมาก ชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันบริจาคเงินเพื่อนำมาใช้จ่ายภายในงาน ส่วนใครที่ไม่มีก็ออกแรงช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงช่วยกันจัดทำดอกไม้ไว้ขายให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้าเที่ยวในงาน ผู้ชายช่วยกันประดับตกแต่งสถานที่ให้ดูงดงาม ส่วนพวกเด็ก ๆ ก็อาศัยช่วงเวลาแห่งความสนุกในการเรียนรู้ภูมิปัญญาจากผู้ใหญ่ หรือใช้สถานที่จัดงานมาเล่นสนุกกันตามประสาเด็ก หรือถ้าเป็นวัยรุ่นก็จะมาร่วมกันฝึกหัดการฟ้อนที่จะใช้ในขบวนแห่ กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวล้วนแล้วเป็นงานอาสาสมัครแทบทั้งสิ้น แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจในการช่วยเหลือกันภายในชุมชนชาวภูไท และเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาอันจะนำพาชีวิตไปสู่ความสุขที่แท้จริง

กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวยังเป็นช่วงโอกาสที่ชายหนุ่มและหญิงสาวได้พบปะพูดคุยกัน โดยใช้ช่วงเวลาการประกอบกิจกรรมนันทนาการเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้อุปนิสัยซึ่งกันและกัน รวมถึงความสามารถในการทำงานของแต่ละฝ่ายภายใต้กรอบของกิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร

นอกจากนี้ชุมชนชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ยังมีกิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครประเภทอื่น เช่น อาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน (อปม.) เป็นตัวแทนในการดำเนินการและวางแผนการประชาสัมพันธ์ โดยนำนโยบายของราชการไปชี้แจงบอกกล่าวกับประชาชน เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อของวิทยุชุมชน อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย อาสาพัฒนาชุมชน ช่วยเหลือสนับสนุนดำเนินงานตามโครงการหรือกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มีหน้าที่พัฒนางานสาธารณสุขหมู่บ้าน เผยแพร่ข้อมูลความรู้ข้อมูลด้านสาธารณสุข และเป็นผู้ประสานงานและสื่อกลางระหว่างเจ้าหน้าที่สาธารณสุขกับประชาชน ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า เปิดจัดอบรมประชาชนเกี่ยวกับเรื่องพิทักษ์ป่า หมอเดินอาสา เป็นตัวแทนกรมพัฒนาที่ดินในพื้นที่ระดับตำบลหรือหมู่บ้าน เพื่อให้คำแนะนำแก่เกษตรกรและผู้สนใจ ในการปรับปรุงบำรุงดิน พื้นฟูทรัพยากรดินที่เสื่อมโทรม และอาสาสมัครลูกเสือชาวบ้าน ช่วยส่งเสริมความมั่นคงของชาติและบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคมในวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา พระมหากษัตริย์ และทางสาธารณสุขชุมชน

อย่างไรก็ตามกิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครสามารถทำได้ทั้งในงานส่วนตัวและงานส่วนรวม เช่น สร้างโบสถ์ สร้างสะพาน สร้างถนน สร้างโรงเรียน สร้างวัด เกี่ยวข้าว นวดข้าว ดำนา ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรทำและเป็นความรับผิดชอบที่มีต่อสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทน ก่อให้เกิดการพัฒนาสภาวะจิตใจ และอารมณ์ให้มีความมั่นคงสูงขึ้น ทำให้รู้สึกว่ามีชีวิตตนเองมีค่ามีประโยชน์ต่อผู้อื่น และสังคม นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ได้เพื่อนใหม่ เนื่องจากกิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครส่วนใหญ่มักทำกันเป็นกลุ่ม การเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวจึงเป็นการเปิดโอกาสในการรู้จักเพื่อนใหม่มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีความสนใจและใส่ใจต่อการแก้ไขปัญหาสังคมร่วมกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและขยายโลกทัศน์ส่วนตัวให้กว้างขึ้น เป็นการเรียนรู้การให้ความเคารพต่อผู้อื่น กล่าวคือ นอกจากการได้เพื่อนใหม่แล้ว งานอาสาสมัครยังได้ทำงานให้บริการแก่ผู้ด้อยโอกาส ทำให้เกิดการเรียนรู้ปัญหาที่แต่ละคนประสบ สิ่งนี้ย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจในความแตกต่างของเพื่อนมนุษย์นำไปสู่การเรียนรู้และพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำในกายภาคหน้า และสุดท้ายช่วยพัฒนาการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ การเป็นอาสาสมัครทำให้เกิดการเรียนรู้เรื่องสิทธิและหน้าที่ของความเป็นพลเมือง ความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลเหล่านี้หากมีโอกาสได้เป็นตัวแทนหรือผู้นำของประเทศ

ยอมเป็นผู้ที่มีความรู้และเข้าใจปัญหาของสังคมได้เป็นอย่างดี เป็นการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้กับคนในชุมชนและประเทศชาติที่มั่นคงอย่างยั่งยืนต่อไป

๔.๑๒ กิจกรรมนันทนาการสุขภาพและสมรรถภาพ

ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความเชื่อในเรื่องการรักษาสุขภาพและสมรรถภาพของตนเองมาเป็นเวลาอันยาวนานแล้ว เพราะสิ่งเหล่านี้จะช่วยทำให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักเสียสละ มีคุณธรรม จริยธรรม รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อีกทั้งช่วยพัฒนาสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตใจของตนให้สมบูรณ์ อันเป็นส่วนหนึ่งเกี่ยวกับการจัดการลึลาชีวิตของมนุษย์ นอกจากนี้กิจกรรมดังกล่าวยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในรูปแบบของการออกกำลังกาย หรือการได้เข้าร่วมช่วยเหลือหรือสนับสนุนกิจกรรมการดำเนินชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น กิจกรรมนันทนาการสุขภาพและสมรรถภาพของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

๔.๑๒.๑ การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพและสมรรถภาพ

๔.๑๒.๒ การจัดการเกี่ยวกับโภชนาการ

๔.๑๒.๑ การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพและสมรรถภาพ

การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพและสมรรถภาพมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน กล่าวคือ เป็นกิจกรรมที่ช่วยทำให้ชาวบ้านมีสุขภาพที่แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ สร้างความภาคภูมิใจ สร้างแรงจูงใจ ก่อให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกในการดำรงชีวิตที่มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เคารพในสิทธิของตนเองและผู้อื่น

กิจกรรมดังกล่าวเป็นการออกกำลังกายในช่วงเวลาว่าง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยอุปกรณ์ที่ซับซ้อนหรือต้องใช้เทคนิคที่ยุ่งยากในการเข้าร่วม ชาวบ้านสามารถทำได้ง่าย ๆ เพื่อให้ร่างกายแข็งแรง การทำงานของระบบต่าง ๆ ในร่างกายมีประสิทธิภาพนำไปสู่การมีสุขภาพที่ดี

รัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาด้านการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพและสมรรถภาพ โดยระบุเป้าหมายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ ที่มีแนวคิดพื้นฐานในการยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพื่อมุ่งสู่สังคมที่แข็งแรงและมีคุณภาพ โดยมีเป้าหมายหลักในการลดอัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้ใน ๕ อันดับแรก คือ โรคหัวใจ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคหลอดเลือดสมอง และโรคมะเร็ง นำไปสู่การเพิ่มคุณภาพของแรงงาน

ลดรายจ่ายด้านสุขภาพของคนลงในระยะยาว และยังสามารถส่งเสริมให้คนไทยหันมาออกกำลังกายเพื่อสุขภาพและสมรรถภาพที่ถูกต้องวิธีที่เหมาะสมกับเพศ สภาพร่างกายและระยะเวลา^{๒๙}

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงเป้าหมายของรัฐบาลที่ต้องการให้คนในชุมชน มีสุขภาพที่แข็งแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ เน้นการพัฒนาาระบบสุขภาพอย่างครบวงจร มุ่งเน้นการดูแลสุขภาพเชิงป้องกันและฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจให้ดีขึ้น ซึ่งเป็นกลยุทธ์หนึ่งของการพัฒนาประเทศเพื่อป้องกัน บำบัด รักษาหรือฟื้นฟูร่างกายได้อย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ เป็นแนวทางในการจัดการกับปัญหาสุขภาพของประชาชน ที่สิ้นเปลืองงบประมาณน้อยแต่ได้ผลระยะยาว

การพัฒนาประเทศเพื่อให้สอดคล้องกับระบบสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง ส่งให้ให้การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพและสมรรถภาพของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก จากแต่เดิมชาวบ้านจะใช้ช่วงเวลาว่างในการเดินทางไปไร่ไปนา การเดินประกอบดนตรี ในงานบุญ หรือแม้แต่การล่าสัตว์ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการเคลื่อนไหวของร่างกายโดยใช้กล้ามเนื้อในการออกกำลังกายแทบทั้งสิ้น แต่ปัจจุบันรูปแบบการออกกำลังกายของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก เป็นผลมาจากการเข้าถึงแหล่งความรู้ในเรื่องการรักษาสุขภาพมากยิ่งขึ้น อีกทั้งได้รับการสนับสนุนจากสถานีอนามัยประจำชุมชน รวมถึงการที่ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการออกกำลังกายและเล่นกีฬาเพื่อการมีสุขภาพที่ดีมากยิ่งขึ้น ทำให้กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวมีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น มีรูปแบบที่ชัดเจนขึ้น มีกระบวนการที่ซับซ้อน และทุกคนสามารถเข้าร่วมได้โดยปราศจากข้อสงสัยในเรื่องสุขภาพ เพราะกิจกรรมดังกล่าวได้รับการยืนยันจากหน่วยงานที่มีความน่าเชื่อถือในเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ กิจกรรมดังกล่าว ได้แก่ การเดินแอโรบิค เป็นกิจกรรมนันทนาการที่คนในชุมชนหันมาให้ความสำคัญมากขึ้น จะเห็นได้จากในตอนเย็นของทุกวัน ชาวบ้านจะออกมาเดินแอโรบิคที่ลานวัดของหมู่บ้าน แต่ถ้าวันไหนฝนตกก็จะย้ายไปที่ศาลาประจำหมู่บ้าน โดยมีตัวแทนอสม. ที่ได้รับการอบรมจากสาธารณสุขประจำอำเภอเป็นผู้นำเดินและเพิ่มความสุขสนทนากันโดยใช้เพลงลูกทุ่งหมอลำมาประกอบการเดินด้วย และการแข่งรถซูเปอร์ครอส เป็นการแข่งกีฬาอีกประเภทหนึ่งที่ใช้รถจักรยานยนต์ในการแข่งขัน สนามที่ใช้จะต้องเป็นแบบปิด เช่น สนามฟุตบอล และมีความต่างของระดับของเส้นทางการแข่งขัน บางครั้งอาจมีอุปสรรคต่าง ๆ ด้วย กิจกรรมดังกล่าวจะใช้ช่วงเทศกาลบุญบั้งไฟตะไลล้านของชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ระหว่างวันที่ ๑๕-๑๖

^{๒๙} กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, **สรุปสาระสำคัญเพื่อขับเคลื่อน แผนพัฒนาการกีฬาแห่งชาติ ฉบับที่ ๔** (กรุงเทพมหานคร: องค์การคำของ สกสค., ๒๕๕๐), หน้า ๘.

พฤษภาคม ๒๕๕๓ โดยจัดการแข่งขันที่สนามกีฬาโรงเรียน ศรีภักดิ์หว่า มีผู้ชมเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพื่อชมการแข่งขันกีฬาเป็นจำนวนมาก สร้างรายได้ให้หมู่บ้านและผู้ประกอบการร้านค้าเป็นอย่างมาก

นอกจากได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินจากการได้รับชมการแข่งขันรถซูปเปอร์ครอสแล้วนักท่องเที่ยวยังได้ชมความงดงามของพริตตี ผู้ที่ทำหน้าที่โฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้าด้วยกายแต่งกายชุดภูไท โดยจะสวมเสื้อสีดำขลิบด้วยผ้าขิด หม้อผ้าแพรวา นุ่งผ้าถุงมัดหมี่มีเชิง แสดงถึงวัฒนธรรมทางด้านการแต่งกายที่งดงามต่อสายตาผู้เข้ามาท่องเที่ยวเพื่อชมการแข่งขันกีฬามากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบที่ ๑๐๒ พริตตีในการแข่งรถซูปเปอร์ครอส

๔.๑๒.๒ การจัดการเกี่ยวกับโภชนาการ

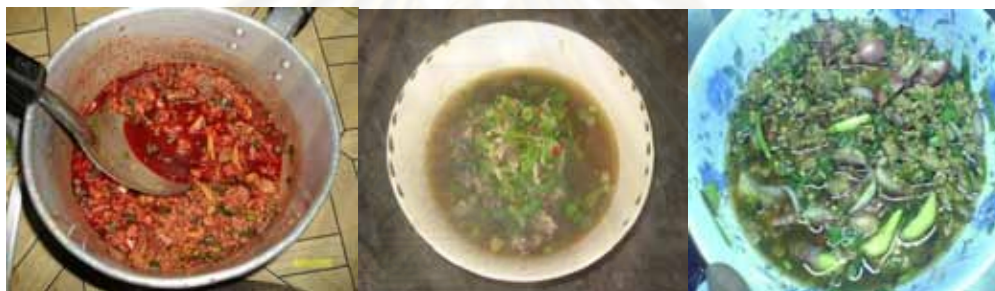
หากจะกล่าวถึงอาหารการกินของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ หลายคนคงรู้จักคุ้นเคยและได้ชิมรสกันมาบ้างแล้ว ชาวภูไทมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายเช่นเดียวกับอาหารที่รับประทาน ซึ่งมักจะรับประทานได้ทุกอย่างเพื่อการดำรงชีวิตที่ให้อุดมคั่งกับธรรมชาติของท้องถิ่น

ชาวภูไทรู้จักแสวงหาสิ่งต่าง ๆ ในท้องถิ่นมาดัดแปลงเป็นอาหารที่นำรับประทาน จนทำให้อาหารของชาวภูไทมีความแตกต่างจากอาหารของชาวอีสานถิ่นอื่นอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นรสชาติ วัตถุดิบในการนำมาปรุง แหล่งอาหารในท้องถิ่น วิธีการปรุง รวมทั้งอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่ได้รับจากประเทศใกล้เคียง กลายเป็นวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชนอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งล้วนแล้วแต่ยึดติดอยู่กับความเชื่อแทบทั้งสิ้น เพื่อให้เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายของคนในชุมชน

อาหารพื้นบ้านของชาวภูไทนั้นมี ๓ มื้อด้วยกันคือ อาหารเช้าเรียกข้าวเช้า อาหารกลางวันเรียกข้าวเพล และอาหารเย็นเรียกข้าวแลง ซึ่งประกอบด้วยข้าวเหนียวเช่นเดียวกับชาวอีสานทั่วไป และอาหารง่าย ๆ เพียง ๒-๓ อย่าง โดยมีผักเป็นส่วนประกอบหลัก ส่วนพวกเนื้อสัตว์ส่วนใหญ่จะเป็นเนื้อปลา เนื้อวัวหรือเนื้อควาย ทำให้อาหารพื้นบ้านของชาวภูไทมีคุณค่าทางโภชนาการ และยังเป็นยารักษาโรคอีกด้วย โดยส่วนใหญ่อาหารของชาวภูไทจะมีรสเผ็ด เค็ม เปรี้ยว แต่ไม่นิยมรสเปรี้ยวมาก

อาหารชาวภูไทประเภทลาบ ส้มตำ ที่เป็นขนานแท้จะออกรสเผ็ดและเค็ม รสเปรี้ยวจะใช้มะนาว มะกอก ส้มมะขาม มดแดง รสเค็มได้จากปลาร้า และจะใช้พืชผักแต่กลิ่นแทน เช่น ผักชีลาว ตะไคร้ ใบมะกรูด ผักไผ่ อาหารประเภทเนื้อสัตว์ของชาวภูไทส่วนใหญ่จะเป็นเนื้อวัว เนื้อควาย ปลาน้ำจืด และแมลง แหล่งอาหารของชาวภูไทแบ่งเป็น ๒ แหล่งคือ แหล่งอาหารที่หาซื้อได้จากตลาด ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารของคนในเมือง เช่น ไก่ย่าง ต้มยำ ปลาหู เป็นต้น และแหล่งที่ได้จากธรรมชาติตามท้องไร่ท้องนาหรือในป่า เช่น กบ เขียด อึ่งอ่าง กิ้งก่า แมลงชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

อาหารพื้นบ้านของชาวภูไทที่พบเห็นในชุมชนส่วนใหญ่มีรสเผ็ดและเค็ม ซึ่งมักจะเป็นอาหารที่มีน้ำขลุกขลิก เพื่อให้สามารถใช้ข้าวเหนียวจิ้มลงในอาหารได้ นอกจากนี้ยังพบว่าชาวภูไทยังกินพืชผักพื้นบ้านที่หาได้ในท้องถิ่นเป็นผักจิ้มน้ำพริก หรือกินร่วมกับลาบ ส้มตำ เช่น ผักติ้ว ผักกระโดน เป็นต้น ตัวอย่างของอาหารที่ขึ้นชื่อของชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีดังต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ ๑๐๓ อาหารพื้นบ้านชาวภูไท อ้าเบ็ด อ่อมกบใส่ใบตูปนหมูป และลาบจิวสุก

ภาพประกอบที่ ๑๐๔ อาหารพื้นบ้านชาวภูไท ลาบเทา ปั่นเห็ดโค และแกงเห็ดปวก

ภาพประกอบที่ ๑๐๕ อาหารพื้นบ้านชาวภูไท ตำบักหุ้ง ตำบักถั่ว ต้มกบ

อาหารที่ได้ยกตัวอย่างไปนั้น เป็นอาหารพื้นบ้านของชาวภูไท ที่นิยมรับประทานกันเป็นประจำ ซึ่งบางชนิดมีเฉพาะบางฤดูกาลเท่านั้น เช่น อาหารที่ปรุงด้วยเห็ดปวก เห็ดผึ้ง เห็นระงอก ตัวต่อ ปูนา แมลงกูดี้ แมลงขี้หนู เป็นต้น

กิจกรรมนันทนาการสุขภาพและสมรรถภาพ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สะท้อนวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อของคนในท้องถิ่น มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังเป็นการส่งเสริมสุขภาพพลานามัยให้ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ และเป็นส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้บุคคลกระทำในสิ่งที่ต้องการด้วยความปิติยินดี นอกจากนี้ยังช่วยพัฒนาร่างกาย เพราะการออกกำลังกายที่เหมาะสม จะช่วยให้ร่างกายมีพัฒนาการที่เหมาะสม สุขภาพร่างกายแข็งแรง มีบุคลิกภาพสง่างาม ส่งเสริมให้เกิดความกระฉับกระเฉง และมีความเชื่อมั่นในตนเอง ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข รวมถึงยังช่วยให้บุคคลได้มีโอกาสสร้างมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างกว้างขวาง รู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความรู้สึกที่ดี เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ สิ่งเหล่านี้ช่วยทำให้เราปรับตัวเข้ากับสังคมได้ และช่วยขจัดปัญหาทางสังคม อันเกิดขึ้นจากการใช้เวลาไม่เป็นประโยชน์อีกประการหนึ่ง

๔.๑๓ กิจกรรมนันทนาการมนุษยสัมพันธ์

กิจกรรมนันทนาการมนุษยสัมพันธ์เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ได้หลายอย่าง โดยเฉพาะในเรื่องของการทำงานประสานความร่วมมือของกลุ่ม ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตามวิถีประชาธิปไตย กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวจะช่วยให้คุณรู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบและบทบาทของตนเองต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่ทำให้มนุษย์ได้เรียนรู้พฤติกรรมเพื่อให้เข้าใจผู้อื่น อันเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้คุณรู้จักวิธีแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง รวมถึงเป็นการฝึกพัฒนาตนเองเพื่อกระตุ้นให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่าง

มีความสุข กิจกรรมนันทนาการกลุ่มสัมพันธ์และมนุษยสัมพันธ์ของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ตามความเหมาะสมและโอกาส ได้ดังต่อไปนี้

- ๔.๑๓.๑ กิจกรรมเกมกลุ่มสัมพันธ์
- ๔.๑๓.๒ กิจกรรมเดินร่ำในงานบุญประเพณี
- ๔.๑๓.๓ กิจกรรมแอ้วสาวของหมอเหยา

๔.๑๓.๑ กิจกรรมเกมกลุ่มสัมพันธ์

กิจกรรมเกมกลุ่มสัมพันธ์ของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการสร้างสถานการณ์สมมติ ซึ่งผู้เล่นแต่ละคนจะอยู่ภายใต้กรอบข้อตกลงหรือกติกาที่ได้กำหนดเอาไว้ โดยผู้เล่นจะต้องตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่มีผลต่อการแพ้-ชนะของกลุ่ม อันจะช่วยให้ผู้เล่นได้วิเคราะห์ความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ นอกจากนี้แล้วยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยทำให้ผู้เล่นเกิดความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินอีกด้วย

ภาพประกอบที่ ๑๐๖ เด็กชาวภูไทร่วมเล่นเกมกลุ่มสัมพันธ์

กิจกรรมนันทนาการประเภทนี้แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่ซ่อนเร้นอยู่ใน โดยประสบการณ์และความรู้สึกของตนเองเป็นหลัก ดังนั้นกิจกรรมเกมกลุ่มสัมพันธ์จึงมีส่วนช่วยให้ผู้เล่นได้มีโอกาสวิเคราะห์ถึงความรู้สึกและพฤติกรรมของตนเองอย่างลึกซึ้ง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข และยังพบอีกว่ากิจกรรมเกมกลุ่มสัมพันธ์ สะท้อนให้เห็นถึงความมีน้ำใจในการให้ความช่วยเหลือเพื่อนคนอื่น ให้สามารถดำเนินการเล่นจนถึงขั้นสุดท้ายในแต่ละเกม และแสดงให้เห็นถึงความคิด ไม่ว่าจะเป็นการให้คำแนะนำ การแสดงความคิดเห็นต่อการตัดสินใจของผู้อื่น เพื่อช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นทั้งต่อตนเองและผู้ร่วมกิจกรรมคนอื่น

๔.๑๓.๒ กิจกรรมการเดินรำในงานบุญประเพณี

กิจกรรมการเดินรำในงานบุญประเพณีของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการแสดงออกของผู้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการอย่างสนุกสนาน ซึ่งนับว่าเป็นกิจกรรมเพื่อการเข้าสังคมรูปแบบหนึ่งที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์และมิตรภาพให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้นในชุมชนภูไท กล่าวคือการเข้าร่วมกิจกรรมการฟ้อนรำในงานบุญประเพณีนั้น เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผีของชาวภูไท โดยพระยาเถนจะมอบความอุดมสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อคนในชุมชนมีความสนุกสนาน ผู้ที่ร่วมกิจกรรมจึงต้องสร้างความสนุกสนานให้กับตัวเองและผู้ที่อยู่รอบข้าง เพราะการกระทำดังกล่าวจะก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในชุมชนมากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบที่ ๑๐๗ ชาวบ้านภูไทร่วมเดินรำในงานบุญประเพณี

กิจกรรมดังกล่าวช่วยให้สังคมอยู่ได้มาจนถึงปัจจุบัน เพราะคนในชุมชนถ้าไม่สัมพันธ์กัน งานบุญประเพณีดังกล่าวก็ไม่ประสบผลสำเร็จ อันเป็นเหตุให้พระยาเถนโกรธ และฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล แต่ถ้าคนในชุมชนมีความสามัคคีกัน ช่วยเหลือกันและกัน งานบุญของชาวบ้านก็จะประสบผลสำเร็จ ทำให้ชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อแทบทั้งสิ้น ทำให้สังคมชาวภูไทยังคงเหนียวแน่นมาจนถึงปัจจุบัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๔.๑๓.๓ กิจกรรมแฉ่วสาวของหมอเหยา

ภาพประกอบที่ ๑๐๘ หมอเหยาแฉ่วสาว

กิจกรรมแฉ่วสาวของหมอเหยา เป็นกิจกรรมนันทนาการในช่วงหนึ่งของพิธีกรรมเลี้ยงผีของหมอเหยา การแฉ่วสาวจะเริ่มจากผู้เฒ่าผู้แก่ คนหนุ่มคนสาว รวมถึงเด็ก ๆ ในหมู่บ้านมาร่วมกันในสถานที่จัดงานเลี้ยงผี จากนั้นหมอเหยาทุกคนจะทำการแฉ่วสาว ซึ่งเป็นการนำเอาผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษมาพบกับลูกหลาน กิจกรรมการแฉ่วสาวนี้หมอเหยาจะแบ่งหมากพลูให้คนละครึ่งกินร่วมกัน มีปกร่องผญาสั่งสอนลูกหลานให้อยู่ในศีลในธรรมและปฏิบัติตนอยู่ในจารีตประเพณีของชาวภูไท

จากกิจกรรมดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างพลังให้เกิดขึ้นในชุมชน สร้างความผูกพันอันเหนียวแน่นแก่สมาชิกในชุมชน หรือผู้ที่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นการส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันจนสามารถสืบทอดวัฒนธรรมให้ดำรงมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เพราะถ้าคนในชุมชนไม่ทำให้ผีโกรธ ผีก็จะปกป้องคุ้มครองผู้คนในชุมชนให้ดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข

กิจกรรมดังกล่าว เป็นเครื่องที่ชี้ให้เห็นถึงการรู้จักทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจของชาวภูไทเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะช่วยสร้างความสมัครสมานสามัคคีกันในบ้านได้ อีกทั้งทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมได้รับประสบการณ์การเรียนรู้จากกิจกรรม ช่วยทำให้รู้จักและสนใจตัวเองดียิ่งขึ้น ก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อกัน มีความเห็นอกเห็นใจกัน ลดความขัดแย้งของคนในชุมชน เพื่อสร้างความสุขที่ช่วยให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นสุข

บทที่ ๕

การวิเคราะห์กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริม การท่องเที่ยว

จากการวิจัยเรื่อง การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยศึกษาในพื้นที่หมู่บ้านโคกโก่ง ตำบลลูกุดหัว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ นำเสนอผลการวิจัยที่เกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทที่สำคัญ ๑๓ ประเภท จากการวิเคราะห์กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมดังกล่าวพบว่า สามารถนำมาใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ ๕ ประเภท ดังต่อไปนี้

๕.๑ กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม

กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ นับเป็นผลงานอันเกิดจากการกระทำของชาวบ้าน ที่รู้จักนำเอาวัตถุดิบที่มีอยู่ตามธรรมชาติในท้องถิ่น มาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันรูปแบบต่าง ๆ งานศิลปหัตถกรรมแต่ละอย่างจึงมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ฝีมือของช่างและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่สั่งสมมา บวกกับความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ทำให้งานศิลปหัตถกรรมแต่ละชิ้นมีความงดงามและคุณค่าทางศิลปะรวมอยู่ด้วย ทั้งในลักษณะของรูปทรง ลวดลาย สี สัน ความละเอียดอ่อน ความประณีตของวัสดุที่นำประดิษฐ์ อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยทำให้ชีวิตมีความสนุกสนาน ร่าเริง รวมถึงเป็นกิจกรรมนันทนาการที่บุคคลสามารถเข้าร่วมในเวลาว่างด้วยความสมัครใจ เพื่อพัฒนาร่างกาย สังคมสติปัญญา และอารมณ์สุขของชีวิต กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวยังสามารถบอกเล่าประวัติศาสตร์ สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนภูไท โดยอาศัยความรู้ความเข้าใจในวิธีการจัดการตามแบบของตนเองอย่างเหมาะสมผ่านงานศิลปหัตถกรรม จนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืนและสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้งานศิลปหัตถกรรมของชาวภูไทมีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกับท้องถิ่นอื่น

กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรมที่สามารถส่งเสริมทางด้านการท่องเที่ยวในชุมชนภูไท ได้แก่ งานศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสานและเครื่องไม้ นอกจากนี้จะประดิษฐ์ไว้ใช้ในครัวเรือนแล้ว ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังนำมาใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบในพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวภูไทอีกด้วย ซึ่งผลผลิตจากการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการดังกล่าว สามารถนำมาใช้เป็นสิ่งของ

ตอบแทนหรือใช้เป็นของที่ระลึกให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในหมู่บ้าน แสดงให้เห็นถึงความคิด และภูมิปัญญาของความเป็นวัฒนธรรมชาวไทยให้ปรากฏต่อสายตาผู้ที่ได้เข้ามาเยี่ยมชม นอกจากนี้ยังมีงานศิลปหัตถกรรมเครื่องถักทอที่สามารถส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชนชาวไทย คือ การทอผ้าแพรวา ซึ่งเป็นผ้าที่มีความโดดเด่นและสวยงามมากที่สุดของชาวภูไท เป็นผ้าทอมือที่มีความวิจิตรสวยงามตามแบบฉบับของชาวภูไท ทำให้เป็นที่นิยมอย่างมากจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ส่วนใหญ่มักนำผ้าแพรวาไปตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกายที่สวยงาม จนทำให้ผ้าแพรวาเป็นผ้าที่คนทั่วไปรู้จักและช่วยสร้างชื่อเสียงให้กับชาวภูไท จังหวัดกาฬสินธุ์ จนได้ขึ้นชื่อว่าเป็นเมืองท่องเที่ยวทางด้านสินค้างานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ช่วยทำให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการขายสินค้าทางด้านงานศิลปหัตถกรรม อันเกิดจากการใช้เวลาว่างเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการดังกล่าวอีกประการหนึ่ง

๕.๒ กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ

กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมนันทนาการที่อาศัยการเคลื่อนไหวอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้สอดคล้องกับจังหวะของดนตรีที่นำมาประกอบ โดยมุ่งเน้นเพื่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลิน ร่วมกับการเคลื่อนไหวนั้น ส่วนการฟ้อนเป็นศิลปะที่บุคคลพยายามจะเลียนแบบธรรมชาติ และตอบสนองธรรมชาติด้วยวิธีการต่าง ๆ จนพัฒนารูปแบบออกมาเป็นท่าทางที่สวยงาม เป็นศิลปะประจำกลุ่มชนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน แสดงถึงอารมณ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่สามารถถ่ายทอดให้เห็นถึงบางส่วนของวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนโดยใช้กิจกรรมนันทนาการเป็นสื่อ และยังเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลรู้จักการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสังคมรอบข้างได้อย่างสันติ

กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนชาวไทย ได้แก่ ศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านหมอลำ และศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านในงานบุญประเพณีประจำปี และศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวจะช่วยดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มุ่งหวังเพื่อเดินทางมาร่วมชมกิจกรรมนันทนาการที่ทางหมู่บ้านจัดขึ้น ด้วยเหตุที่ว่ากิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยสร้างสีสันให้กับงานบุญประเพณีประจำปีของหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการแข่งขันเกิดขึ้น ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมนันทนาการประเภทนี้เป็นอย่างมาก ส่งผลให้กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะเกิดการเปลี่ยนแปลง และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในหมู่บ้านมากยิ่งขึ้น

นอกจากจะใช้เป็นเครื่องมือดึงดูดนักท่องเที่ยวในงานบุญประเพณีของท้องถิ่นแล้ว กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวยังสามารถนำมาใช้แสดงก่อนรับประทานอาหารเย็น และนำมาเป็นส่วนประกอบในพิธีบายศรีสู่ขวัญให้แก่นักท่องเที่ยว พร้อมทั้งรับชมการแสดงดนตรีพื้นบ้านของชาวกูไทไปพร้อมกัน เพื่อสร้างบรรยากาศของความเป็นวัฒนธรรมกูไท ที่ยังคงรักษารูปแบบเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้อย่างเหนียว และนักท่องเที่ยวยังสามารถเข้ามาศึกษาเรียนรู้กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวจากช่างฟ้อนที่มีความชำนาญ อันจะเป็นการช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อีกทางหนึ่ง

๕.๓ กิจกรรมนันทนาการการละคร

กิจกรรมนันทนาการการละครของชาวกูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ชาวบ้านใช้การสื่อความหมายผ่านการแสดงที่ผูกเป็นเรื่องราว ก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน กิจกรรมประเภทนี้ช่วยทำให้มนุษย์ได้แสดงธรรมชาติของตนเองออกมาให้ปรากฏเป็นการกระทำ เพื่อการระบายอารมณ์อันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน กิจกรรมนันทนาการการละครเป็นกิจกรรมทางศิลปะแห่งความงามที่มุ่งหมายเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้าน ร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจหรือมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงสุนทรีย์โดยตรง ทำให้ผู้ชมได้รับประสบการณ์และเข้าใจชีวิตในแง่มุมที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยนำเอาข้อคิดที่ได้จากการรับชมไปปรับปรุงวิถีชีวิตของตนเองให้ลึกลับพ้นจากความหายนะเสมือนดังที่ละครประสมหรือใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ของชีวิต

กิจกรรมนันทนาการการละครที่สามารถส่งเสริมทางด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ หมอลำ เพราะเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ได้รับความนิยมมากของชาวกูไท โดยเป็นศิลปะการแสดงละครพื้นบ้านที่พัฒนามาจากการขับหรือลำในพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม จากนั้นก็ปรับเปลี่ยนเป็นการลำแบบลำพื้น ซึ่งเป็นลักษณะการลำโดยการเล่าเรื่องที่เน้นการสั่งสอนตามแนวทางพระพุทธศาสนา หรือนำมาประยุกต์เพื่อให้เข้าความทันสมัยและความต้องการของสังคมสมัยใหม่ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาเที่ยวเพื่อรับชมการแสดงหมอลำ เพื่อช่วยสร้างความสนุกสนานจากการเข้าร่วมรับชมการแสดงดังกล่าว อีกทั้งนักท่องเที่ยวยังได้รับประโยชน์จากการศึกษาความเป็นมา และรับรู้ถึงข้อมูลที่น่าสนใจของชุมชน ตลอดจนได้ร่วมชมดนตรีและศิลปะการแสดงที่ใช้ประกอบการแสดงหมอลำ เช่น การร้องเพลงเครื่อง การฟ้อน การเต้น การแสดงของคณะตลก เป็นต้น อันเต็มไปด้วยมนต์เสน่ห์และเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น ที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาสัมผัสและรับรู้ถึงวัฒนธรรมอันงดงามของชาวกูไท

๕.๔ กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ

กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมนันทนาการที่จัดขึ้นในโอกาสหรือเทศกาลพิเศษ โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนันทนาการที่ชุมชนเป็นผู้จัดขึ้น เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน รวมทั้งช่วยพัฒนาร่างกาย สังคม สติปัญญาและอารมณ์สุขของชีวิต หรือจัดขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้รับประสบการณ์ร่วมกัน กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับประเพณีความเชื่อที่สำคัญของท้องถิ่นภูไท โดยชาวบ้านจะจัดกิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความอุดมสมบูรณ์ในท้องถิ่นเป็นหลัก และเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ให้รับรู้ถึงความงดงามของประเพณีดังกล่าว

กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นภูไท ได้แก่ งานบุญผะเหวด และงานบุญบั้งไฟตะไลล้าน กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวเป็นผลผลิตทางภูมิปัญญาของนักปราชญ์พื้นบ้านที่จัดทำขึ้นตามความเชื่อของชาวภูไท อันเกิดจากความสามัคคีและความเสียสละของชาวบ้านร่วมกันประกอบกิจกรรมนันทนาการขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความรักใคร่สามัคคี รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม และถือเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงามของท้องถิ่นที่ควรส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน และช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินจากการได้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการดังกล่าว โดยเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ช่วยพัฒนาความคิด เสริมสร้างสติปัญญาในช่องทางอื่น ๆ และยังช่วยสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมเยือนในหมู่บ้านโคกโก่ง ให้เข้าใจถึงสภาพทางสังคม วิถีชีวิต อาชีพ ความเชื่อ ค่านิยม และสติปัญญาของชาวบ้านได้ดียิ่งขึ้น

๕.๕ กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร

กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ นับเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ชาวบ้านอาสาสมัครเข้าไปช่วยเหลืองานสังคมหรือองค์กรในยามว่าง โดยไม่หวังผลตอบแทนหรือสิ่งอื่นใด กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม การให้และการรับ ก่อให้เกิดความพึงพอใจและช่วยพัฒนาจิตใจของชาวบ้านในสังคมให้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยเสริมสร้างทักษะและพัฒนาจิตใจของชาวบ้านให้มีความมั่นคงสูง ทำให้รู้สึกว่าการใช้ชีวิตของตนเองมีค่ามีประโยชน์ต่อผู้อื่น หลุดพ้นจากความซ้ำซากจำเจในชีวิต ได้เรียนรู้ทักษะการทำงานใหม่ ๆ อันเป็นการเพิ่มศักยภาพอาชีพการงานในอนาคต และยังเป็นกิจกรรมนันทนาการที่สามารถ

ส่งเสริมทางการท่องเที่ยวได้ โดยอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนการเข้าร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวได้มาเยี่ยมเยือน

กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนภูเก็ต ได้แก่ กิจกรรมนันทนาการการปลูกป่า กิจกรรมนันทนาการการทำเส้นทางศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน และกิจกรรมนันทนาการมัคคุเทศก์น้อย กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวมีลักษณะผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวในรูปแบบความสนใจพิเศษกับการทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวได้มาเยี่ยมเยือน เพื่อทำให้เยาวชนในชุมชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการทำหน้าที่นำนักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวทัศนศึกษาตามสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชนหรือตามความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวโดยการอธิบายถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและเกร็ดความรู้ที่น่าสนใจในชุมชน ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่เยาวชนในหมู่บ้านได้รับทราบข้อมูลความเป็นมาและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชน โดยอาศัยกิจกรรมนันทนาการดังกล่าวช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการได้รับความสุขจากการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ในขณะที่เดียวกันก็ได้มอบความสุขนี้ให้กับนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังทำให้เยาวชนในชุมชนเกิดความรักความผูกพันและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนมากยิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๖

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไท และวิเคราะห์รูปแบบกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ในระหว่างวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ ถึง ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ โดยมุ่งศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม ๑๓ ประเภท ดังนี้ กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม กิจกรรมนันทนาการการละเล่นพื้นบ้าน กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ กิจกรรมนันทนาการพัฒนาจิตใจและความสงบสุข กิจกรรมนันทนาการการละคร กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรก กิจกรรมนันทนาการดนตรีและร้องเพลง กิจกรรมนันทนาการทางสังคม กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร กิจกรรมนันทนาการสุขภาพและสมรรถภาพ และกิจกรรมนันทนาการมนุษยสัมพันธ์ โดยใช้การสัมภาษณ์และการสังเกตเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาทำการจัดระเบียบทั้งในทางกายภาพและในทางเนื้อหาให้อยู่ในรูปแบบของเอกสารที่เป็นระเบียบและเป็นระบบ แล้วสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยตามประเด็นที่ต้องการศึกษา

๖.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

- ๖.๑.๑ การตั้งถิ่นฐานและสภาพทั่วไปของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์
- ๖.๑.๒ กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไท
- ๖.๑.๓ กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

๖.๑.๑ การตั้งถิ่นฐานและสภาพทั่วไปของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

ชาวภูไทเป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่ที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย โดยกระจายไปตามเทือกเขาภูพานและพื้นที่ใกล้เคียง ส่วนใหญ่อพยพมาจากเมืองวังในแขวงเวียงจันทน์ เมืองเซโปนในแขวงสุวรรณเขต และเมืองมหาชัยในแขวงปากเซบั้งไฟของ

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยการถูกกวาดต้อนและติดตามญาติพี่น้องมา กระจายในพื้นที่ต่าง ๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดนครพนม จังหวัดสกลนคร จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดยโสธร

ชาวภูไทหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยโดยการอพยพจากเมืองวังและเมืองคำอ้อของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปัจจุบันมีนายขวัญชัย ปัททะทุม ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายเดือนใจ อุทรักษ์ นายธวัชชัย อัฐนาค และนางนิตยา ศรีสมุทร ตั้งแต่วันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๔๙ จนถึงปัจจุบัน หมู่บ้านมีประชากรอาศัยอยู่ทั้งหมด ๕๔๙ คน ชาย ๒๙๐ คน หญิง ๒๕๙ คน โดยแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๙ คุ่ม ได้แก่ คุ่มบ้านदान คุ่มสุขสันต์ คุ่มประสานมิตร คุ่มศรีภูษันธ์ คุ่มราษฎร์บำรุง คุ่มแสงสว่าง คุ่มโพธิ์ชัย คุ่มศิริชัย และคุ่มนาล้อม

หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของที่ว่าการอำเภอ กุฉินารายณ์ ประมาณ ๒๐ กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดกาฬสินธุ์ประมาณ ๙๐ กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ ๖๕๐ กิโลเมตร หมู่บ้านแยกออกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๐๔๒ สายสมเด็จ-มุกดาหาร กิโลเมตรที่ ๕๒ โดยเลี้ยวซ้ายเข้าไปตามถนนของหมู่บ้าน ซึ่งมีระยะทางประมาณ ๓ กิโลเมตร

ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขา มีภูเขาล้อมรอบ ๓ ด้าน คือ ทิศตะวันออกเฉียง ทิศตะวันตก และทิศเหนือ อาณาเขตของหมู่บ้านทิศเหนือจรดภูหลังเต่า ทิศตะวันออกเฉียงจรดภูถ้ำเม่น ทิศตะวันตกจรดภูมะตูม ทิศใต้จรดบ้านนาไคร้ จังหวัดกาฬสินธุ์ การเป็นหมู่บ้านเชิงเขาและมีป่าไม้ล้อมรอบทำให้เป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญ โดยเฉพาะลำห้วยแดงมีต้นกำเนิดจากภูเขาในพื้นที่วนอุทยานแห่งชาติภูผาแว่ว ไหลผ่านบ้านขุมขี้ยางและบ้านโคกโก่ง ลำห้วยแดงถือเป็นเส้นเลือดสำคัญที่หล่อเลี้ยงคนในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีลำธารเล็ก ๆ ที่ไหลเลาะลงมาจากภูมะตูม ภูถ้ำเม่นและภูผาแว่ว ลำธารนี้ไหลผ่านโขดหิน ก่อให้เกิดน้ำตกตาดยาวและน้ำตกตาดสูง แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของหมู่บ้าน ก่อนจะไหลผ่านหมู่บ้านออกสู่ทุ่งนาทางด้านทิศใต้

อาชีพที่สำคัญของชาวบ้านคือ การทำนาและทำสวน มีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ มันสำปะหลัง ข้าวโพด ยาพารา รวมทั้งพืชผักสวนครัวอื่น ๆ นอกจากอาชีพเกษตรกรรมแล้ว ชาวบ้านยังมีรายได้เสริมจากงานศิลปหัตถกรรมการทอผ้า การจักสานเครื่องมือเครื่องใช้จากไม้ไผ่ และการเข้าป่าล่าสัตว์และเก็บของป่ามาขาย เช่น หน่อไม้ ผักหวาน ผักต้ว ดอกกระเจียว ยอดหวาย นก หนู กระต่ายป่า งู ตะกวด แมลงและเห็ดชนิดต่าง ๆ เป็นต้น ช่วยสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนอีกทางหนึ่ง

นอกจากนี้หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังได้เปิดบ้านพักแบบโฮมสเตย์เพื่อใช้ต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในหมู่บ้าน โดยก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๑ จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๓) ส่งผลให้หมู่บ้านได้รับการพัฒนาทางด้านการคมนาคม คือ มีถนนลาดยางเข้ามาถึงหมู่บ้าน ทำให้การคมนาคมสะดวกสบายยิ่งขึ้น ช่วยส่งเสริมในเรื่องการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง

ลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวบ้านมีลักษณะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มคล้ายกับหมู่บ้านของชาวอีสาน แต่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์รูปแบบเรือนภูไทโบราณ โดยเป็นลักษณะเรือนไม้ ใต้ถุนโล่ง ยกเสาสูง หลังคามุงด้วยสังกะสี ตัวเรือนทำด้วยไม้กระดานวางซ้อนทับกันหลายแผ่น มีหน้าต่างรอบด้าน นอกจากนี้ยังมีที่อยู่อาศัยชั่วคราวที่เรียกว่า เกียงนา สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่พักพิงในช่วงฤดูทำนา แต่จะไม่พินิจถนในการก่อสร้างมากนักและไม่นิยมสร้างให้มีขนาดใหญ่โต แต่คำนึงถึงการใช้ประโยชน์มากกว่า

ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความเชื่อในเรื่องการนับถือผีควบคู่กับพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีให้ ผีแถน ขวัญ และความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นระบบความเชื่อดั้งเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ พิธีเหยา เป็นต้น ระบบความเชื่อนี้เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นกับวิถีการดำเนินชีวิต เพราะผีเหล่านั้นสามารถดลบันดาลให้เกิดคุณและโทษต่อคนได้ ดังนั้น จึงต้องมีการบูชา เช่น สรง และ อ้อนวอนต่อผีด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ผีเกิดความพอใจ การนับถือผีเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่ครอบคลุมมิติต่าง ๆ ของชีวิต เพื่อให้กำลังใจและเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตจิตใจของชาวบ้าน

๖.๑.๒ กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไท

จากการศึกษาข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยสามารถสรุปความของกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ดังต่อไปนี้

๖.๑.๒.๑ กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม

กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่ประดิษฐ์ไว้ใช้ในครัวเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และจะใช้เครื่องมือเครื่องใช้ที่ประดิษฐ์ขึ้นเองช่วยทุ่นแรงในงานภาคเกษตรกรรม หรือนำมาใช้เป็นส่วนประกอบของกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ กิจกรรมดังกล่าวประดิษฐ์ขึ้นด้วยกรรมวิธีแบบเรียบง่ายไม่ซับซ้อน และใช้วัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่นเป็นหลัก โดยทักษะการประดิษฐ์ส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ หรือได้รับการอบรมแนะนำจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การส่งเสริม สามารถแบ่งกิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรมของชาวภูไท

บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ตามวัสดุและกรรมวิธีการผลิตดังต่อไปนี้ ๑) เครื่องจักสาน ๒) เครื่องถักทอ ๓) เครื่องไม้ ซึ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการประเภทนี้ จะแสดงออกถึงความรู้สึก สร้างสรรค์ผ่านงานศิลปหัตถกรรม แสดงถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แฝงไว้ด้วยความรู้ความเข้าใจใน สิ่งแวดล้อม และมีวิธีการจัดการอย่างเหมาะสม จนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน และมีความสุข นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ทำให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้และแสดงออกอย่าง สร้างสรรค์ รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เกิดความพึงพอใจในผลงาน ช่วยให้จิตใจได้ผ่อนคลาย ความเครียด อีกทั้งเป็นวิทยาทานให้แก่ผู้อื่นได้เรียนรู้อีกประการหนึ่ง

๖.๑.๒.๒ กิจกรรมนันทนาการการละเล่นพื้นบ้าน

กิจกรรมนันทนาการการละเล่นพื้นบ้านของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมนันทนาการอีกประเภทหนึ่งที่ชาวภูไทนิยมเล่นกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็น เด็กหรือผู้ใหญ่ก็ล้วนแล้วแต่ใช้การเล่นเป็นเครื่องผ่อนคลายความเครียดทั้งสิ้น แบ่งออกเป็น ๑๒ ประเภท ตามวิธีการในการเล่น กฎกติกาที่ใช้ประกอบการเล่น สถานที่ จำนวนผู้เล่น ระยะเวลา รวมถึง ทักษะทางร่างกายของผู้เล่น ดังนี้คือ ๑) ประเภทการเล่นทาย ได้แก่ คำไทย กำในมะโท โทยไบโสณ ต่อไก่ และหมูนซ็อน ๒) ประเภทการนับ ได้แก่ ตักโนมะขาม ๓) ประเภทการกระโดดเชือก ได้แก่ ต้องเซอะ หม่าบ้ำ และมะบ้านมะเม็ง ๔) ประเภทซ่อนหา ได้แก่ หมากลักลิ้ ๕) ประเภทการปรับ ได้แก่ เป้ากบ และก๊อกลีต ๖) ประเภทไล่จับ ได้แก่ อีแสงพักไซ จองเสา จานซ็อนไบ และมะคั้ง ๗) ประเภท ลูกบอล ได้แก่ หมากตะเกียบ ม้าหลังโปก และหมากตั้งค้าย ๘) ประเภทคัดออก ได้แก่ ตีตบแผละ และ กระต่ายขาเดียว ๙) ประเภทกระโดดข้าม ได้แก่ ช้างน้อย ๑๐) ประเภทความแม่นยำ ได้แก่ ติดโน มะขาม เล่นไซ ตีหัวไก่ไอ้ก ยางกะเปี และเสือกินวัว ๑๑) ประเภทไม้ ได้แก่ ขาโลกเถก มะกะโพ๊ะ และย่างกะเปี ๑๒) ประเภทอื่น ๆ ได้แก่ มะนาฬิกา ลิงกินใบไม้ ไบมะเยา มะยาหลักธง ซิดโนมะขาม และหัวกะโหลก การละเล่นเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ได้รับความสนุกสนาน ความกล้าแสดงออก การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด ส่งเสริมสุขภาพจิต และยังช่วยพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ เช่น ทักษะทางด้านร่างกาย ทักษะการเคลื่อนไหวพื้นฐาน ทักษะ ทางด้านภาษา ทักษะเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมกระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพและมีคุณภาพชีวิตดี ยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยฝึกการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

๖.๑.๒.๓ กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ

กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมการเคลื่อนไหวของร่างกายที่แสดงออกด้วยท่าทางลีลาต่าง ๆ เพื่อให้เข้ากับจังหวะดนตรีและเสียงเพลง แบ่งออกได้ดังนี้ ๑) ศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้าน กิจกรรมนันทนาการประเภทนี้ปรากฏให้เห็นในพิธีกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาที่สืบสานภายในกลุ่มชนอย่างต่อเนื่อง ด้วยการเคลื่อนไหวลีลาท่าทางหรือการแสดงออกด้วยท่าทางต่าง ๆ ตามแบบชาวบ้านประกอบจังหวะดนตรี สามารถพัฒนาเป็นท่าทางที่สวยงาม แสดงถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชนภูไทได้อย่างลงตัว ได้แก่ การแสดงหมอลำ งานบุญประเพณีประจำหมู่บ้าน และการแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยว ๒) กิจกรรมเข้าจังหวะ เป็นรูปแบบการเคลื่อนไหวของร่างกายในรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ากับจังหวะดนตรีที่นำมาประกอบ กิจกรรมเข้าจังหวะจะช่วยทำให้ร่างกายและจิตใจมีสุขภาพแข็งแรง สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และที่สำคัญยังทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้ที่ได้เข้าร่วม และแสดงออกถึงอารมณ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น ความสุข เสียใจ ความรัก การบูชา เป็นต้น อันเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมที่ดีอีกด้วย

๖.๑.๒.๔ กิจกรรมนันทนาการพัฒนาจิตใจและความสงบสุข

กิจกรรมนันทนาการพัฒนาจิตใจและความสงบสุขของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งออกได้ดังนี้ ๑) กิจกรรมนันทนาการที่ช่วยให้เกิดอารมณ์สุขสนุกสนาน ได้แก่ การเดินรำ การเล่นกีฬา การเล่นดนตรี การเที่ยวงานบุญประเพณีประจำปี และกิจกรรมลูกเสือชาวบ้าน กิจกรรมนันทนาการเหล่านี้เน้นรูปแบบการเคลื่อนไหวที่ถูกกระตุ้นจากความรู้สึกตื่นเต้นเร้าใจในสภาพแวดล้อมหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ก่อให้เกิดความพึงพอใจ ความยินดีและความสนุกสนาน ๒) กิจกรรมนันทนาการที่ช่วยให้เกิดอารมณ์สุขสงบ ได้แก่ การฟังดนตรี การนั่งสมาธิ และการฟังเทศน์มหาชาติ กิจกรรมนันทนาการเหล่านี้จะไม่เน้นในเรื่องของการเคลื่อนไหวหรือการกระตุ้นทางอารมณ์มากนัก แต่จะเน้นให้เกิดอารมณ์สุขสงบมากกว่า เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการได้มีโอกาสเรียนรู้ตนเองและเรียนรู้ผู้อื่น เป็นการช่วยพัฒนาจิตใจและสติปัญญาให้มีความสงบมากยิ่งขึ้น

๖.๑.๒.๕ กิจกรรมนันทนาการการละคร

กิจกรรมนันทนาการการละครของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมการแสดงออกทางการระบายอารมณ์ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ส่วนใหญ่เป็นการสร้าง

ความรู้สึกผ่านการแสดงออกแห่งตนหรือจินตนาการของมนุษย์ นำมาผูกเป็นเรื่องแล้วจัดเสนอในรูปของการแสดง โดยมีนักแสดงเป็นผู้สื่อความหมายต่อผู้ชม มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความบันเทิงหรือเร้าความรู้สึกของผู้ชมให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ อันเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่มีความสุข อีกทั้งยังมีคตินิยมและปรัชญาสอนใจแก่ผู้ชมอีกด้วย การแสดงหมอลำ เป็นกิจกรรมนันทนาการการละครที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของมนุษย์ในชีวิตจริง เช่น ความรื่นเริงบันเทิงใจ ความเศร้าสร้อย ความโกรธ ความตื่นเต้น เป็นต้น และเป็นศิลปะแห่งความงามที่มุ่งหมายเพื่อสนองความต้องการทางอารมณ์ของผู้ที่ได้เข้าร่วมให้ได้รับความบันเทิง และรู้จักนำเอาข้อคิดมาปรับใช้ให้เข้ากับวิถีชีวิต ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์สุข ความสนุกสนาน ความรู้ความบันเทิงแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

๖.๑.๒.๖ กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรก

กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรกเป็นกิจกรรมที่ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เลือกทำตามความถนัดและความสามารถ โดยใช้เวลาว่างในวันหยุดร่วมทำกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยผ่อนคลายความเครียดจากงานประจำ เพื่อให้จิตใจเบิกบานสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข แบ่งออกได้ดังนี้ ๑) งานอดิเรกประเภทสะสม ๒) งานอดิเรกประเภทสร้างสรรค์ ๓) งานอดิเรกประเภทปฏิบัติ ๔) งานอดิเรกประเภทศึกษาหาความรู้ กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวช่วยพัฒนาชีวิตของชาวบ้าน โดยเปิดโอกาสให้บุคคลเลือกทำกิจกรรมนันทนาการตามความสนใจและสมัครใจในช่วงเวลาอิสระ เพื่อพัฒนาชีวิตของบุคคลและสังคม ก่อให้เกิดคุณค่าทางด้านความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงช่วยทำให้มีสมาธิที่ดียิ่งขึ้นอีกด้วย จะเห็นได้ว่ากิจกรรมนันทนาการงานอดิเรกนั้นเป็นการใช้เวลาว่างในการทำงานที่เราชอบเพื่อเสริมทักษะการเรียนรู้ในสิ่งที่ไม่รู้มาก่อนให้เกิดคุณค่าในด้านความสมดุลของชีวิตและซาบซึ้งในงานศิลปะ

๖.๑.๒.๗ กิจกรรมนันทนาการดนตรีและร้องเพลง

กิจกรรมนันทนาการดนตรีและร้องเพลงของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมนันทนาการรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นมาช้านานแล้วและถือว่าเป็นสากล เพราะไม่ว่าชาติไหนล้วนแล้วแต่มีเพลงและดนตรีเป็นสมบัติของตน บทเพลงแต่ละประเภทประกอบด้วย คำร้อง ทำนอง และการขับร้อง แบ่งออกได้ดังนี้ ๑) เพลงสำหรับเด็กทั้งไป ๒) เพลงประกอบการเล่นของเด็ก กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวช่วยก่อให้เกิดคุณค่าทั้งทางด้านความบันเทิง ทำให้ผู้ฟังมีความรู้สึกสบายใจ เพราะเมื่อได้ฟังเพลงและได้ร้องเพลง จะช่วยให้เกิดความรู้สึกสนุกสนาน ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของสมองที่ดีด้วย นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยกล่อมนิสัยและอบรมผู้ที่ได้รับฟัง

ให้มีพฤติกรรมในทางที่ถูกที่ควร ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่มีความสุข ปลดปล่อยความทุกข์ กระจายความเครียดของคนในสังคมยามเมื่อได้สัมผัส ไม่ว่าจะเป็นการฟัง การร้องหรือแม้แต่การ บรรเลงก็ตาม คงไม่มีใครปฏิเสธว่าดนตรีและร้องเพลงนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับมนุษย์มากมายเพียงใด เพราะนับตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ดนตรีและร้องเพลงล้วนเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ทั้งสิ้น และยังสื่อให้เห็น ถึงเหตุการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้น ในขณะที่เกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นมาแล้ว เสมือนเป็นบทบันทึกเรื่องราวในอดีตและสภาวะการณ์ในแต่ละยุคแต่ละสมัยให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้

๖.๑.๒.๘ กิจกรรมนันทนาการทางสังคม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมเพราะมนุษย์มีการอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ และต้องทำ กิจกรรมร่วมกันอยู่เสมอ ซึ่งแต่ละกิจกรรมล้วนแล้วแต่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นกิจกรรม นันทนาการทางสังคม จึงเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นในสังคม และช่วยให้บุคคลหรือกลุ่มชนที่ยังไม่รู้จักกันให้มีความสัมพันธ์ที่ดีมากยิ่งขึ้น กิจกรรมนันทนาการทาง สังคมถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตสังคมของชาวภูเก็ต บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งออกได้ดังนี้ ๑) การเต้นรำ ๒) งานเลี้ยงสังสรรค์ กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวจะมีเสียงดนตรีที่มี ทำนองและจังหวะที่สนุกสนาน ชาวบ้านก็จะกระโดดโลดเต้นเคลื่อนไหวร่างกายตามเสียงดนตรีอย่างมี ความสุข นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของดนตรีในการเป็นเครื่องมือช่วยให้คนในชุมชน ได้เปิดโอกาสรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น พร้อมทั้งถ่ายทอดประสบการณ์ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อผู้ที่ ร่วมกิจกรรมได้ผ่อนคลายความเครียด และช่วยขัดเกลาอุปนิสัยให้เป็นผู้ที่มีจิตใจอ่อนโยนต่อผู้อื่น

๖.๑.๒.๙ กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ

กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษของชาวภูเก็ต บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในโอกาสหรือเทศกาลพิเศษ เพื่อเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม นันทนาการเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน รวมถึงช่วยพัฒนาร่างกาย สังคม สติปัญญาและอารมณ์ สุขของชีวิต แบ่งออกได้ดังนี้ ๑) กิจกรรมนันทนาการบุญผะเหวด ๒) กิจกรรมนันทนาการบุญบั้งไฟ ตะไลล้าน กิจกรรมนันทนาการเหล่านี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อมุ่งแสดงออกถึงความสามัคคีของ หมู่คณะ และมีความเชื่อว่าเมื่อจัดงานนี้แล้วสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจะดลบันดาลให้มีฝนตกต้องตาม ฤดูกาล ทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันการจัดกิจกรรมนันทนาการดังกล่าวเป็นการ จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมของชุมชนให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

๖.๑.๒.๑๐ กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม

กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เพราะเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของคนในชุมชน เกิดจากการคิดสร้างสรรค์ของนักปราชญ์พื้นบ้าน เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม กล่าวคือ เป็นเครื่องมือช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดจากการทำงานของคนในท้องถิ่นให้ได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน และช่วยพัฒนาจินตนาการของผู้เข้าร่วมอย่างถูกต้องเหมาะสม แบ่งออกได้ดังนี้

๑) กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรมมุขปาฐะ เป็นกิจกรรมนันทนาการที่มีลักษณะของการเผยแพร่โดยวิธีการเล่าปากต่อปากจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนใหญ่ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้านหรือผู้ที่มีความรู้ในศาสตร์นั้น ๆ เป็นผู้ถ่ายทอดให้กับลูกหลาน แล้วลูกหลานก็จะนำไปเล่าต่อกันอีก ได้แก่ วรรณกรรมผญา และวรรณกรรมนิทาน

๒) กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรมลายลักษณ์ เป็นกิจกรรมนันทนาการที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยจะจารลงในใบลานแล้วใช้อ่านในงานบุญต่าง ๆ ทำให้ผู้ที่ได้รับฟังมีความสนุกสนาน รวมถึงได้รับคติสอนใจ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ได้แก่ วรรณกรรมพุทธศาสนา วรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณกรรมนิทาน และวรรณกรรมคำสอน กิจกรรมนันทนาการเหล่านี้นับเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่สำคัญ เพราะนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการใช้ภาษาของผู้แต่งแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะทางสังคม แนวคิด ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ช่วยสร้างองค์ความรู้ในทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์อีกประการหนึ่ง อีกทั้งยังช่วยเพิ่มความสนุกสนานแก่ผู้ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ ให้สามารถพัฒนาทางด้านความคิด เสริมสร้างสติปัญญาให้งอกงามเพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๖.๑.๒.๑๑ กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร

กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมนันทนาการที่บุคคลอาสาสมัครเข้าไปช่วยเหลืองานสังคมด้วยความสมัครใจ เพื่อช่วยเหลือ ป้องกัน แก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมในยามว่างโดยไม่หวังผลตอบแทน แบ่งออกได้ดังนี้ ๑) กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครแบบขอแรง เป็นกิจกรรมนันทนาการที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพวัฒนธรรมของสังคมในชนบทที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน เชื้อเพื่อเผื่อแผ่ มีความสนิทสนมเห็นอกเห็นใจกัน ในกรณีที่ชาวบ้านมีงานที่ต้องใช้คนจำนวนมากเพื่อให้เสร็จภายในวันเดียว ถ้าพึ่งสมาชิกในครอบครัวไม่อาจทำได้ เจ้าของงานก็จะขอแรงเพื่อนบ้านให้มาช่วยโดยไม่มีค่าจ้างตอบแทน ก่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจของบุคคลและสังคม รวมทั้งเป็นกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนใน

ชุมชนให้ดียิ่งขึ้น ๒) กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครแบบอาสา เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ชายหนุ่มที่อยากทำงานให้กับหญิงที่ตนรัก ถ้าบ้านฝ่ายหญิงมีงานอะไรที่ต้องใช้แรงงานจำนวนมาก ฝ่ายชายก็จะชักชวนเพื่อนฝูงรุ่นราวคราวเดียวกันให้มาช่วยโดยไม่ต้องการค่าตอบแทนใด ๆ แต่ถ้าเป็นงานที่ต้องใช้ช่างผู้ชำนาญ เช่น การสร้างบ้าน สร้างเตียงนา สร้างเล้าข้าว เจ้าของงานอาจจะต้องเสียค่าตอบแทนเป็นเงินค่าครุภัณฑ์เล็กน้อย หรือเมื่อเสร็จงานอาจมีการเลี้ยงเหล้าฉลองให้แก่คนที่มาช่วยงาน แต่ถ้าเป็นงานบุญประจำปีของหมู่บ้าน ที่ต้องอาศัยแรงกายและแรงสติปัญญาจำนวนมาก ชาวบ้านทุกคนจะช่วยกันทำงานประสบผลสำเร็จ ก่อให้เกิดการพัฒนาสภาพจิตใจและอารมณ์ให้มีความมั่นคงสูงขึ้น การเข้ามาร่วมกิจกรรมนันทนาการดังกล่าวช่วยทำให้บุคคลลดสภาวะความหมกมุ่นต่อตนเอง ช่วยลดอาการชอบพุดจาตากองผู้อื่น แก้อาการซึมเศร้าและอาการหลงตนเอง ทำให้รู้สึกว่าคุณค่ามีประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม เป็นความรู้สึกเชิงบวกต่อตนเองและสังคม นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างนิสัยความอ่อนโยนนุ่มนวล และเป็นกิจกรรมที่ทำให้ได้เรียนรู้ทักษะการทำงานใหม่ ๆ อันเป็นการเพิ่มพูนศักยภาพกับอาชีพการงานในอนาคต อีกทั้งช่วยให้ได้เพื่อนใหม่ เนื่องจากกิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครส่วนใหญ่มักทำกันกลุ่ม จึงทำให้มีโอกาสรู้จักเพื่อนใหม่ เกิดการแลกเปลี่ยนและขยายโลกทัศน์ส่วนตัวให้กว้างขึ้น อันเป็นการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้กับคนในชุมชนต่อไป

๖.๑.๒.๑๒ กิจกรรมนันทนาการสุขภาพและสมรรถภาพ

กิจกรรมนันทนาการสุขภาพและสมรรถภาพของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยส่งเสริมสุขภาพพลานามัยให้บุคคลมีสุขภาพที่ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ รู้จักการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมถึงเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ได้แก่ แบ่งออกได้ดังนี้ ๑) การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพและสมรรถภาพ เป็นรูปแบบการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพและสมรรถภาพที่ได้รับการส่งเสริมจากอนามัยประจำชุมชน เพื่อทำให้คนในชุมชนมีสุขภาพที่ดี เพราะถ้าคนในชุมชนมีร่างกายที่แข็งแรงแล้วย่อมนำพาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองให้ดำเนินอย่างมีประสิทธิภาพ ๒) การจัดการเกี่ยวกับโภชนาการ และ ๓) การรักษาสสมดุลสุขภาพกายและสุขภาพจิต การเหยาเลี้ยงผีเป็นกิจกรรมนันทนาการเพื่อการรักษาสมดุลสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สะท้อนวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อของคนในท้องถิ่นมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมสุขภาพพลานามัยให้บุคคลมีสุขภาพที่ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมถึงช่วยให้บุคคลได้มีมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างกว้างขวาง ทำให้ได้เรียนรู้และเข้าใจชีวิตมากยิ่งขึ้น

๖.๑.๒.๑๓ กิจกรรมนันทนาการมนุษย์สัมพันธ์

กิจกรรมนันทนาการมนุษย์สัมพันธ์ของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ได้หลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการทำงานเป็นทีม การประสานงานร่วมมือของกลุ่มและยังส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มตามสังคมประชาธิปไตย นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ให้กลุ่มได้เรียนรู้ถึงพฤติกรรม ทักษะคติและการเข้าใจคนอื่น เพื่อความอยู่รอดในสังคม ทำให้เกิดความร่วมมือที่ดีต่อการพัฒนาองค์กร แบ่งออกได้ดังนี้ ๑) กิจกรรมนันทนาการเกมกลุ่มสัมพันธ์ ๒) กิจกรรมนันทนาการเดินร่ำในงานบุญประเพณี ๓) กิจกรรมนันทนาการแอ่วสาวของหมอเหยง กิจกรรมนันทนาการดังกล่าว เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงการรู้จักการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข เกิดความรู้สึกในการเห็นคุณค่าแห่งตน ฝึกทักษะการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ช่วยละลายพฤติกรรมของกลุ่ม ช่วยลดความเห็นแก่ตัว มีความเห็นใจและเข้าใจผู้อื่น ทำให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งเอาไว้ นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ใหม่ ๆ อันเป็นการส่งเสริมการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข

๖.๑.๓ กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

จากการศึกษาข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ๑๓ ประเภท ผู้วิจัยสามารถสรุปกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ ๕ ประเภท ดังต่อไปนี้

๖.๑.๓.๑ กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม

กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรมที่สามารถส่งเสริมทางด้านการท่องเที่ยวในชุมชนภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้แก่ งานศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสานและเครื่องมืองานศิลปหัตถกรรมเครื่องถักทอ ซึ่งผลิตจากการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการดังกล่าว ยังสามารถนำมาใช้เป็นสิ่งของตอบแทนหรือใช้เป็นของที่ระลึกให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในหมู่บ้าน แสดงให้เห็นถึงความคิดและภูมิปัญญาของความเป็นวัฒนธรรมภูไทให้ปรากฏต่อสายตาผู้ที่ได้เข้ามาเยี่ยมเยือนในหมู่บ้าน ช่วยทำให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการขายสินค้าทางด้านงานศิลปหัตถกรรม อันเกิดจากการใช้เวลาว่างเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการดังกล่าวอีกประการหนึ่ง

๖.๑.๓.๒ กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ

กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนภูเก็ต บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้แก่ ศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านหมอลำ ศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านในงานบุญประเพณีประจำปี และศิลปะการฟ้อนรำพื้นบ้านเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวจะช่วยดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มุ่งหวังเพื่อเดินทางมาร่วมชมกิจกรรมนันทนาการที่ทางหมู่บ้านจัดขึ้น ด้วยเหตุที่ว่ากิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยสร้างสีสันให้กับงานบุญประเพณีประจำปีของหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการแข่งขันเกิดขึ้น ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมนันทนาการประเภทนี้เป็นอย่างมาก ส่งผลให้กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะเกิดการเปลี่ยนแปลงและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในหมู่บ้านมากยิ่งขึ้น

๖.๑.๓.๓ กิจกรรมนันทนาการการละคร

กิจกรรมนันทนาการการละครที่สามารถส่งเสริมทางด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ หมอลำ เพราะเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ได้รับความนิยมมากของชาวภูเก็ต โดยเป็นศิลปะการแสดงละครพื้นบ้านที่พัฒนามาจากการขับหรือลำในพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม จากนั้นก็ปรับเปลี่ยนเป็นการลำแบบลำพื้น ซึ่งเป็นลักษณะการลำโดยการเล่าเรื่องที่เน้นการสั่งสอนตามแนวทางพระพุทธศาสนา หรือนำมาประยุกต์เพื่อให้เข้าใจความทันสมัยและความต้องการของสังคมสมัยใหม่ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อรับชมการแสดงหมอลำ เพื่อช่วยสร้างความสนุกสนานจากการเข้าร่วมรับชมการแสดงดังกล่าว ตลอดจนได้ร่วมชมดนตรีและศิลปะการแสดงต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการแสดงหมอลำ เช่น การร้องเพลงเครื่อง การฟ้อน การเต้น การแสดงของคณะตลก เป็นต้น อันเต็มไปด้วยมนต์เสน่ห์และเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาสัมผัสและรับรู้ถึงวัฒนธรรมอันงดงามของชาวภูเก็ต

๖.๑.๓.๔ กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ

นันทนาการในโอกาสพิเศษที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นภูเก็ต ได้แก่ งานบุญผะเหวด และงานบุญบั้งไฟทะเลล้าน กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวเป็นผลผลิตทางภูมิปัญญาของนักปราชญ์พื้นบ้านที่จัดทำขึ้นตามความเชื่อของชาวภูเก็ต อันเกิดจากความสามัคคีและความเสียสละของชาวบ้านร่วมกันประกอบกิจกรรมนันทนาการขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความรักใคร่สามัคคี

รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม และถือเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั่งามของท้องถิ่นที่ควรส่งเสริมให้เกิด การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน และช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินจาก การได้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการดังกล่าว เปรียบเสมือนเครื่องมือที่ช่วยพัฒนาความคิด เสริมสร้าง สติปัญญาให้องงาม และยังช่วยสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมเยื่อน ให้เข้าใจ ถึงสภาพทางสังคม วิถีชีวิต อาชีพ ความเชื่อ ค่านิยม และสติปัญญาของชาวบ้านได้ดียิ่งขึ้น

๖.๑.๓.๕ กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร

กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้แก่ กิจกรรมนันทนาการมัคคุเทศก์น้อย กิจกรรมนันทนาการดังกล่าวมี ลักษณะผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวในรูปแบบความสนใจพิเศษกับการทำกิจกรรมบำเพ็ญ ประโยชน์ในท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวได้มาเยี่ยมชมเยื่อน เพื่อให้เยาวชนในชุมชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิด ประโยชน์สูงสุด ในการทำหน้าที่นำนักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวทัศนอาจรตามสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน หรือตามความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวโดยการอธิบายถึงสถานที่ ท่องเที่ยวที่สำคัญทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและเกร็ดความรู้ ที่น่าสนใจในชุมชน ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่เยาวชนในหมู่บ้านได้รับทราบข้อมูลความเป็นมาและ ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชน โดยอาศัยกิจกรรมนันทนาการดังกล่าวช่วยให้ผู้เข้าร่วม ได้รับความสุข ในขณะที่เดียวกันก็ได้มอบความสุขนี้ให้กับนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังทำให้เยาวชนในชุมชน เกิดความรักความผูกพันและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนมากยิ่งขึ้น

๖.๒ อภิปรายผล

๖.๒.๑ กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม

กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่ผลิต ขึ้นใช้สอยในครัวเรือนเป็นหลัก ในช่วงเวลาว่างเว้นจากภาระงาน แบ่งออกได้ดังนี้ ๑) เครื่องจักสาน จากการวิจัยพบว่า เครื่องจักสานของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นงานศิลปหัตถกรรม ที่เกิดจากการนำเอาวัตถุดิบที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นเครื่องจักสาน มีรูปแบบและลักษณะ ที่แตกต่างกันตามประเภทของวัตถุดิบ ประโยชน์ใช้สอย สภาพการดำรงชีวิต สภาพภูมิศาสตร์ การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ความนิยม และวัฒนธรรมในท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ ทำให้เครื่องจักสานของชาวภูไทมีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกับเครื่องจักสานในท้องถิ่นอื่น นอกจากนี้ยัง

พบว่า เครื่องจักสานส่วนใหญ่ทำขึ้นจากกรรมวิธีการสาน จากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น คือ หวาย ไม้ไผ่ ฝ้าย และก้านของใบมะพร้าว สอดคล้องกับ ปิยะภรณ์ วงศ์เรือง ที่ได้กล่าวไว้ว่า เครื่องจักสานเป็นงานศิลปะหัตถกรรมที่เก่าแก่ที่สุดของมนุษย์ เพราะทำขึ้นจากวัสดุที่หาได้ง่ายตามท้องถิ่น^๑ และยังสอดคล้องกับ มาโนช กงกะนันท์ ที่สรุปความเกี่ยวกับเครื่องจักสานไว้ว่า กรรมวิธีในการจัดทำเครื่องจักสานในปัจจุบันก็ยังคงไม่แตกต่างไปจากกรรมวิธีการผลิตในอดีตมากนัก คือ จัก ถัก เย็บ สาน และ ทอ^๒ ๒) เครื่องถักทอ จากการวิจัยพบว่า เครื่องถักทอของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรมประเภทหนึ่ง เกิดจากการใช้เวลาว่างเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการเพื่อประดิษฐ์เป็นผืนผ้าที่งดงาม ควรค่าแก่การส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชน จากการวิจัยพบว่า ผ้าทอของชาวภูไทนอกจากจะใช้ประโยชน์เพื่อการนุ่งห่มแล้ว ชาวภูไทยังทอผ้าไว้ใช้ในกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นทอผ้าไว้สวมใส่ในงานบุญประเพณี การทอผ้าขนาดใหญ่ไว้สำหรับเขียนภาพเรื่องพระเวสสันดร นำไปถวายวัดเพื่อทำกองทุน หรือทอขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวไว้สวมใส่ให้เหมือนกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน สอดคล้องกับ สุรศักดิ์ พิมพ์เสน และคณะ ที่ได้กล่าวไว้ว่า ผ้าไหมแพรวา เป็นผ้าที่มีความงดงาม เกิดจากการผลิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มภูไท เป็นการส่งเสริมภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษมาช้านาน ควรส่งเสริมให้มีการผลิตอย่างต่อเนื่อง เพราะสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับชุมชนและจังหวัดได้^๓ ๓) เครื่องไม้ จากการวิจัยพบว่า วิถีชีวิตของชาวภูไทบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผูกพันกับงานหัตถกรรมประเภทไม้มายาวนานนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวภูไทรู้จักใช้ประโยชน์จากไม้ในการสร้างที่อยู่อาศัย ทำเครื่องมือเครื่องใช้ประกอบกรดำเนินชีวิตใช้เป็นอุปกรณ์ร่วมในพิธีกรรมตามความเชื่อ ใช้ประกอบขบวนแห่ในงานบุญบั้งไฟตะไลล้าน หรืองานบุญผะเหวด และยังผูกพันกับความเชื่อในขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจนถึงรุ่นลูกหลาน จากการวิจัยพบว่า ชุมชนภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีศักยภาพสูงในการพัฒนากิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม เนื่องจากผลิตภัณฑ์มีคุณภาพตามรูปแบบของชาวภูไท มีรูปแบบกระบวนการผลิตที่แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น และมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้มีความทันสมัย อีกทั้งกิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรมยังเป็นส่วนหนึ่งของวิถี

^๑ปิยะภรณ์ วงศ์เรือง, **หัตถกรรมไทย** (กรุงเทพมหานคร: บริษัทไทยประกันชีวิตจำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๑๙.

^๒มาโนช กงกะนันท์, **รายงานการวิจัย เรื่อง เครื่องจักสานของจังหวัดราชบุรี** (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ม.ป.ป.), หน้า ๑๒๐.

^๓สุรศักดิ์ พิมพ์เสน และคณะ, **ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนผู้ไท บ้านโพน** (มหาสารคาม: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๗), หน้า ๑.

ชีวิตคนในชุมชน ถ้าชาวบ้านมีการพัฒนารูปแบบให้ตอบสนองกับความต้องการของนักท่องเที่ยว กลุ่มเป้าหมายแล้ว ย่อมส่งผลให้เกิดการท่องเที่ยวภายในชุมชนมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ อภิโชค เลขะกุล และกรรณา รักษาวิณ ที่ได้กล่าวไว้ว่า การรับรู้และความชื่นชอบของนักท่องเที่ยวที่มีต่อ งานศิลปหัตถกรรม ทำให้ทราบถึงรูปแบบการรับรู้และความชื่นชอบของนักท่องเที่ยว ที่จะสามารถชี้นำไปสู่การพัฒนาที่ตรงกับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว รวมถึงความต้องการของชุมชนเอง ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีแบบแผนและหลักการที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชน^๕

๖.๒.๒ กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ

ลักษณะการฟ้อนรำของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มชนอย่างเหนียวแน่น คนในชุมชนยังคงรักษาสืบทอดเอกลักษณ์การฟ้อนรำให้กับคนรุ่นหลังอย่างเป็นระบบ ผ่านงานบุญประเพณีประจำปีของหมู่บ้าน แต่เนื่องจากรูปแบบของสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้กลุ่มชนชาวภูไทรับเอารูปแบบการฟ้อนรำจากชุมชนภายนอกเข้ามา จึงทำให้รูปแบบการฟ้อนรำเปลี่ยนไป จากแต่เดิมเป็นการฟ้อนที่บ่งบอกเอกลักษณ์แบบชาวบ้าน เมื่อได้พบเห็นจึงเกิดการจดจำแล้วนำมาผสมกับวัฒนธรรมของตนเอง แต่ยังคงรักษาไว้ซึ่งรูปแบบเอกลักษณ์การฟ้อนของชาวภูไทได้อย่างเหนียวแน่น ปรากฏให้พบเห็นในพิธีกรรมของชุมชน แบ่งออกได้ดังนี้ ๑) การแสดงหมอลำหมอลำนั้นเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ได้รับความนิยมอย่างมากของชาวภูไท จะเห็นได้จากการจัดงานบุญ ชาวบ้านหรือเจ้าภาพจะจัดจ้างคณะหมอลำมาแสดงให้ผู้ร่วมงานได้ดู เพื่อสร้างความบันเทิง สนุกสนานมากยิ่งขึ้น งานบุญประเพณีประจำปีหมู่บ้าน จากการวิจัยพบว่า ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีศิลปะการฟ้อนแบบดั้งเดิมที่ไม่มีกฎเกณฑ์หรือรูปแบบการฟ้อนที่ชัดเจน แต่เป็นการฟ้อนเพื่อความสนุกสนานไปกับเสียงดนตรี และไม่มีรูปแบบลักษณะการฟ้อนทางนาฏศิลป์ เช่น การฟ้อนในวงเหล้า การฟ้อนตามจังหวะเสียงดนตรีในขบวนแห่ เป็นต้น เพื่อความสนุกสนานต่อตนเอง และผู้ที่ได้พบเห็น การฟ้อนดังกล่าวเป็นกิจกรรมนันทนาการที่แสดงออกจากจิตใต้สำนึกอย่างแท้จริง โดยไม่อยู่ภายใต้กรอบของท่าฟ้อน สอดคล้องกับ พิเชฐ สายพันธ์ ที่ได้กล่าวไว้ว่า การฟ้อนของชาวภูไท มีลักษณะแตกต่างกัน ๒ แบบ คือ การฟ้อนรำเอาบุญ เป็นการฟ้อนเพื่อปลดปล่อยอารมณ์ความคิดอย่างอิสระ และการฟ้อนของชาวบ้านตามระเบียบแบบแผนที่ถูกกำหนดไว้ การฟ้อนรำอย่างแรกคือการฟ้อนของชาวบ้านที่ยังคงมีปรากฏให้เห็นจนถึงทุกวันนี้ ส่วนการฟ้อนแบบจารีตนั้นเป็นการฟ้อน

^๕อภิโชค เลขะกุล และกรรณา รักษาวิณ, เส้นทางท่องเที่ยวแบบจับจ่ายสินค้าหัตถกรรม (เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้า ๑.

ที่ยกย่องเชิดชูในวัฒนธรรมเชิงอนุรักษ์และกลายเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมที่ได้รับการยอมรับคงดำรงอยู่ในชีวิตของชาวบ้าน ขณะที่อีกแบบดำรงอยู่ในระเบียบโครงสร้างของสังคมและมีความเป็นทางการผ่านระเบียบที่ถูกต้องอ้างอิงว่าเป็นภาพลักษณ์ของศูนย์กลาง ซึ่งเชื่อว่างดงามและมีคุณค่ากว่าแบบอื่น^๕

๓) การแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยว จากการวิจัยพบว่า เป็นการร่ำรำแบบชาวบ้าน อันเกิดจากภูมิปัญญาที่มีการสืบสานภายในกลุ่มชนอย่างต่อเนื่อง ด้วยการเคลื่อนไหวลีลาท่าทางตามเสียงจังหวะดนตรีที่มีรูปแบบชัดเจน สามารถพัฒนาการเคลื่อนไหวเป็นท่าทางที่สวยงาม จนกลายมาเป็นศิลปะที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชนได้อย่างลงตัวและสวยงาม และจัดแสดงเพื่อสร้างความบันเทิงให้แก่นักท่องเที่ยว สอดคล้องกับ พจนมาลัย สมรรคนุตร ที่ได้กล่าวไว้ว่า การฟ้อนภูไทมักเป็นการฟ้อนต้อนรับในพิธีบายศรีสู่ขวัญ และเชิญร่วมรับประทานอาหารที่จัดใส่โตกนั่งล้อมวงรับประทานอาหารในขณะเดียวกันก็มีการแสดงการฟ้อนภูไทให้กับแขกผู้มีเกียรติได้ชม จากนั้นสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองด้วยการเชิญแขกผู้มีเกียรติให้ออกมาฟ้อนภูไทร่วมกัน เป็นการสร้างบรรยากาศเสียงหัวเราะ เกิดความสนุกสนานเป็นกันเองให้กับแขกผู้มาเยือนเกิดความรู้สึกอบอุ่นและความประทับใจ^๖

๖.๒.๓ กิจกรรมนันทนาการการละคร

กิจกรรมนันทนาการการละครของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตสังคมของชาวบ้าน นั่นก็คือ การแสดงหมอลำ จากการวิจัยพบว่า หมอลำเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ได้รับความนิยมอย่างมากจากชาวบ้านในชุมชน ซึ่งนอกจากจะนิยมชมการแสดงหมอลำสดแล้วยังรับฟังหมอลำจากรายการวิทยุท้องถิ่นที่ออกอากาศเป็นประจำอีกด้วย จากการวิจัยพบว่า กิจกรรมนันทนาการการละครเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ เปรียบเสมือนกระจกบานใหญ่ที่สะท้อนให้เห็นบทบาทของมนุษย์ในชีวิตจริง ผู้ประพันธ์จะวาดภาพของตัวละครให้มีความรู้สึกนึกคิดสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับคำพูด นิสัยใจคอ ทั้งความรู้สึกเชิงบวกและเชิงลบ เพื่อสนองความต้องการทางอารมณ์ ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ รวมถึงช่วยสร้างความบันเทิงให้กับผู้ที่ได้รับชมรับฟังได้นำเอาข้อคิดมาปรับใช้ให้เข้ากับวิถีชีวิต สอดคล้องกับ ศิริมา อยู่เวียงชัย ที่ได้กล่าวไว้ว่า ภาพยนตร์โฆษณาส่วนใหญ่จะถูกจัดสร้างขึ้น เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกเป็นหลัก

^๕พิเชษฐ สายพันธ์, นาฏกรรมสังคมในวัฒนธรรมแห่งการฟ้อนของชาวผู้ไท (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

^๖พจนมาลัย สมรรคนุตร, “การฟ้อนผู้ไทในเรณูนคร”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

แต่นักท่องเที่ยวในแต่ละภูมิภาคมีความสนใจแตกต่างกัน ซึ่งภาพยนตร์ส่วนใหญ่เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว เพื่อให้รับรู้ถึงความสวยงามในแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย และยังได้กล่าวอีกด้วยว่า ภาพยนตร์ที่ถูกนำมาใช้เพื่อการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะใช้วิธีการสร้างเป็นเรื่องเป็นราว ซึ่งเป็นวิธีที่เหมาะสมในการผลิตภาพยนตร์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถโน้มน้าวความสนใจของนักท่องเที่ยวในเรื่องของเหตุผลและอารมณ์เข้าใจได้อย่างแนบเนียน จูงใจทางเหตุผลที่มีการเลือกมากที่สุด คือ จุดสนใจในเรื่องการเป็นประเทศที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ครบครัน ไม่ว่าจะเป็นความทันสมัยของโรงแรมชั้นหนึ่ง หรือการต้อนรับและบริการที่มี ความพร้อม และนอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมและประเพณีที่แสดงถึงความเป็นไทยครบทุกด้าน^๑

๖.๒.๔ กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ

กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมนันทนาการที่จัดขึ้นในโอกาสพิเศษเพื่อให้คนในชุมชนได้มีประสบการณ์ร่วมกัน เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน แบ่งออกได้ดังนี้ ๑) กิจกรรมนันทนาการบุญผะเหวด จากการวิจัยพบว่า ชาวภูไทจัดงานบุญผะเหวดตามแนวทางปฏิบัติของพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับประวัติของพระเจ้าสุทนต์ธรรมาภิชาตเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะประสูติมาเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งนับว่าเป็นพระชาติที่สำคัญ เนื่องจากได้บำเพ็ญทานบารมีอย่างใหญ่หลวง หากผู้ใดได้ฟังแล้วนำไปปฏิบัติก็จะเกิดความสุขทั้งกายและใจ นอกจากนี้ยังพบอีกว่า การทำบุญผะเหวดต้องอาศัยกำลังกายและกำลังทรัพย์เป็นอย่างมาก ชาวบ้านต้องช่วยกันเตรียมเครื่องประกอบและสถานที่ที่จะใช้ในงานบุญผะเหวด สิ่งเหล่านี้นับเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ต้องอาศัยความสามัคคีและความเสียสละของชาวบ้านร่วมกันทำจึงจะออกมาตามที่ตั้งไว้ ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความรักใคร่สามัคคี รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม และถือเป็นประเพณีที่ดีงามของท้องถิ่นที่ควรส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป สอดคล้องกับ สาร สาระทัศนานันท์ ที่ได้กล่าวไว้ว่า งานบุญผะเหวดเป็นงานที่ประชาชนร่วมกันจัดทำมาช้านาน ถือเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงามของท้องถิ่น จึงเป็นประเพณีที่ควรอนุรักษ์ไว้ และควรจัดให้มีติดต่อกันทุก ๆ ปี ซึ่งจะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเยี่ยมชมประเพณีที่ดีงามของชาวอีสาน และช่วยเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป ๒) กิจกรรมนันทนาการบุญบั้งไฟทะเลล้าน จากการศึกษาพบว่า ประเพณีบุญบั้งไฟทะเลล้าน

^๑ศิริมา อยู่เวียงชัย, "การสื่อสารความเป็นไทยในภาพยนตร์โฆษณาเพื่อการประชาสัมพันธ์ สำหรับต่างประเทศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒-๓.

เป็นกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมอีกประเภทหนึ่ง เพื่อการบูชาพระยาแถน เพราะมีความเชื่อว่า พระยาแถนมีหน้าที่ดูแลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล หากชาวบ้านไม่จัดงานบุญบั้งไฟตะไลล้านบูชา ฝนก็จะไม่ตกต้องตามฤดูกาลและอาจก่อให้เกิดภัยพิบัติกับหมู่บ้านได้ จากการวิจัยพบว่า การแห่บั้งไฟ ตะไลล้าน ผู้ร่วมกิจกรรมจะตั้งใจละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคม เช่น ชายแต่งกายเป็นหญิงหรือเอาโคลน พอกหน้า มีการกินเหล้าเพื่อเพิ่มความสุขสนานยิ่งขึ้น ซึ่งการละเมิดกฎเกณฑ์และธรรมเนียมปฏิบัติ ดังกล่าว เป็นการปลดปล่อยคนให้หลุดจากกฎเกณฑ์ของสังคม และจะนำเรื่องเพศเข้ามาเป็นเรื่องให้ ความสนุกสนาน โดยที่ไม่เห็นว่าผิดปกติแต่อย่างใด นอกจากนี้ชาวบ้านที่อยู่ในขบวนแห่จะทำอวยวะ เพศจากไม่ให้มีขนาดใหญ่เพื่อเพิ่มความสุขสนานแก่ผู้ที่ได้พบเห็นอีกด้วย นอกจากนี้ยังพบอีกว่า การจัดประเพณีบุญบั้งไฟในสมัยก่อนนั้น จะขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงออกถึงความสามัคคีของ หมู่คณะ และความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร แต่ปัจจุบันการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟเป็น การจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ประเพณีให้แพร่หลายยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ ยूर กมลเสรีรัตน์ ที่ได้กล่าวไว้ว่า การทำบุญบั้งไฟเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งเป็นการ เชื่อมความสามัคคีระหว่างคุ้มหรือหมู่บ้านที่ได้รับเชิญให้ไปร่วมงาน ซึ่งงานประเพณีบุญบั้งไฟนี้ สามารถวัดความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ เด็กหรือคนชราที่มาช่วยงานทั้ง แรงกายและแรงใจ นอกจากนี้ยังได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า งานประเพณีบุญบั้งไฟมีผลต่อจิตใจของ ประชาชนในด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ โดยชาวบ้านที่ทำอะไรทำนา มีความเชื่อว่าถ้าหากบั้งไฟขึ้น สูงแสดงว่าจะอุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้ชาวบ้านมีกำลังใจในการประกอบอาชีพต่อไป

๖.๒.๕ กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร

ชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่เข้าช่วยเหลืองานทางด้านอาสาสมัครด้วยความสมัครใจ เสียสละ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ป้องกัน แก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม นอกจากนี้ยังเป็น กิจกรรมนันทนาการที่ส่งเสริมในเรื่องคุณธรรมจริยธรรม การให้และการรับ การร่วมมือของชุมชนอัน ก่อให้เกิดความพึงพอใจ และเป็นการสร้างเสริมทักษะคุณภาพชีวิต แบ่งออกได้ดังนี้ ๑) กิจกรรม นันทนาการอาสาสมัครแบบขอแรง จากการวิจัยพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมตามคำขอ ของเจ้าของงาน โดยไม่มีค่าจ้างตอบแทน และไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย รวมทั้งเป็นกิจกรรม นันทนาการที่ช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้นด้วย สอดคล้องกับ

^๕ ยूर กมลเสรีรัตน์, บุญบั้งไฟโยธธา ประเพณีขอลฝนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน (กรุงเทพมหานคร: ทีเจเจจำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๘-๑๗๙.

เราดี ประเสริฐเจริญสุข และอภิรักษ์ เทะวิสัย ที่ได้กล่าวไว้ว่า คนทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งความดีอยู่ในหัวใจ ถ้าหากรดน้ำพรวนดินให้เหมาะสมก็จะงอกงามเติบโตต่อไปได้ เป็นพลังแห่งความกรุณาปราณีที่หลังไหลออกมา การเป็นอาสาสมัครเพื่อมนุษย คือรูปธรรมของความเมตตากรุณา เป็นการเชื่อมต่อกับความเป็นมนุษย์เข้าด้วยกันและทำให้เกิดสิ่งดีงามขึ้นมากมายในสังคมให้ดีกว่าเดิม^{๑๒}) กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัครแบบอาสา จากการวิจัยพบว่า เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ชาวบ้านเข้าร่วมโดยไม่ต้องการค่าตอบแทนใด ๆ แต่ถ้าเป็นงานที่ต้องใช้ช่างผู้ชำนาญ เมื่อเสร็จงานอาจจะมีการเลี้ยงเหล้าฉลองให้แก่คนที่มาช่วย แต่ถ้าเป็นงานบุญประเพณีประจำปีของหมู่บ้าน ที่ต้องอาศัยแรงกายและแรงสติปัญญา ชาวบ้านจะช่วยกันทำจนประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับ เสาวนีย์ เสนาสุ ที่ได้กล่าวไว้ว่าการบริการอาสาสมัคร มีส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศ การทำงานสมัยก่อนมักเป็นกิจกรรมอาสาสมัครร่วมด้วย โอกาสของการที่ได้ทำงานร่วมกับผู้อื่นและความพึงพอใจในการร่วมงาน จะทำให้บรรลุมัตถุประสงค์ตามความต้องการและก่อให้เกิดคุณค่าการยอมรับในสังคม การช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นเสมือนญาติพี่น้อง จากความคิดที่ว่ามาร่วมแรงพัฒนาช่วยเหลือกันเป็นวัฒนธรรมของชาติเราที่สืบเนื่องกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยเสริมความรู้ ทักษะวิชาชีพ และแนวทางการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข^{๑๓}

๖.๓ ข้อเสนอแนะ

๖.๓.๑ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้

๑) การจัดกิจกรรมนันทนาการ ควรมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านจัดกิจกรรมนันทนาการที่หลากหลายในแต่ละช่วงของเดือน เพราะจะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวได้มากขึ้น ซึ่งบางกิจกรรมเป็นวัฒนธรรมที่หาได้ยาก เช่น งานบุญบั้งไฟตะไลล้าน งานบุญผะเหวด งานกินดอง เป็นต้น ดังนั้นหากชุมชนมีการส่งเสริมเกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการดังกล่าว โดยปรับปรุงกิจกรรมนันทนาการที่มีอยู่แล้วให้ดีกว่าเดิม หรือปรับเปลี่ยนให้มีความร่วมสมัยและเป็นสากลมากยิ่งขึ้น จะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวได้มากยิ่งขึ้น

^{๑๒}เราดี ประเสริฐเจริญสุข และอภิรักษ์ เทะวิสัย, *สังคมไทยกับจิตใจอาสา* (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔.

^{๑๓}เสาวนีย์ เสนาสุ, *เอกสารประกอบการสอนวิชา กฏ ๓๒๓ งานอาสาสมัครและกิจกรรมเยาวชน*, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มศว.ประสานมิตร, ๒๕๒๙), หน้า ๑๓.

๒) ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการที่ดูแลกิจกรรมนันทนาการแต่ละประเภท โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มให้ชาวบ้านผู้ที่มีความเชี่ยวชาญกิจกรรมนั้นเป็นผู้ดูแล รวมถึงนักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมเพื่อสืบทอดให้ดำรงอยู่ต่อไป

๓) ควรมีการประชาสัมพันธ์และให้ความรู้ในเรื่องกิจกรรมนันทนาการแต่ละประเภท ความสำคัญของกิจกรรมนันทนาการต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน และประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ให้แก่นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้าใจ ความภาคภูมิใจ และข้อควรปฏิบัติแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงข้อปฏิบัติของชาวบ้านเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว ซึ่งถ้าหากชาวบ้านยังขาดสิ่งนี้ การพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็ไม่ประสบผลสำเร็จ

๔) ควรมีการส่งเสริมให้หมู่บ้านเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวที่ใกล้เคียง เป็นเครือข่ายท่องเที่ยว เช่น วนอุทยานแห่งชาติภูผาแก้ว ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความงดงามและสมบูรณ์ทั้งน้ำตกและความหลากหลายของชีววิทยา ซึ่งถ้าหากมีการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวที่ใกล้เคียงเป็นเครือข่าย ย่อมจะเป็นการเพิ่มโอกาสทางการตลาดทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความหลากหลาย และชาวบ้านได้รับผลประโยชน์จากจำนวนนักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

๖.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ควรมีหน่วยงานของรัฐให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน เนื่องจากในปัจจุบันกิจกรรมนันทนาการมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจึงต้องทำหน้าที่ในการบริหารจัดการชุมชนในด้านต่าง ๆ มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลทางวิชาการ การประชาสัมพันธ์ การนำเสนอข้อมูลต่อสังคมในรูปแบบที่น่าสนใจ การปรับปรุงผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้มีความเหมาะสมกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

๒) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมความงามของวัฒนธรรมในชุมชน เช่น มีศูนย์หรือหน่วยงานที่ให้บริการข้อมูลทางด้านการท่องเที่ยว มีสถานที่จัดจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก มีที่พักที่ได้มาตรฐาน เป็นต้น นอกจากนี้ชุมชนต้องมีการกำหนดมาตรฐานในการจัดระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวด้วย

๓) ควรมีการจัดระบบการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาของท้องถิ่น ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ทางด้านการบริหารจัดการทรัพยากรนันทนาการการท่องเที่ยว เพื่อใช้เป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานทางด้านการท่องเที่ยวในท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

๔) ชุมชนควรร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐและเอกชน ในการสร้างความเข้าใจให้คนในท้องถิ่นเห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยว อันจะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

๕) ชาวบ้านในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดทิศทาง การกำหนดรูปแบบกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม ให้สามารถเชื่อมโยงกับวิถีทางการท่องเที่ยวที่เป็นอยู่จริง และไม่ทำลายการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนรวมถึงวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น

๖.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางการจัดรูปแบบกิจกรรมนันทนาการของชาวภูเก็ต รวมถึงศึกษาเกี่ยวกับความเข้าใจในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของท้องถิ่น แล้วนำสิ่งเหล่านี้มาเป็นจุดเด่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวได้เรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับชาวบ้านได้ อันจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ในชุมชน

๒) ควรมีการศึกษาระบบความเชื่อกิจกรรมนันทนาการแต่ละประเภท เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น รายละเอียดของจารีตประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรมการกินอยู่ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีแนวทางในการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม ลดผลเสียที่จะเกิดขึ้นต่อระบบความเชื่อของชาวบ้าน

๓) ควรมีศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของกิจกรรมนันทนาการจากอดีตถึงปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งรูปแบบการจัดกิจกรรมนันทนาการย่อมมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ รวมถึงลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการของคนรุ่นใหม่ เพื่อสานต่อวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอให้คงอยู่กับชาวภูเก็ตบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรรณิการ์ สัจกุล. **เอกสารคำสอนวิชา ๒๗๐๑๑๗๘ วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: คณะครู
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- กองวิจัยทางการศึกษา. **ประมวลศัพท์บัญญัติวิชาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการ
พิมพ์, ๒๕๒๑.
- การท่องเที่ยวและกีฬา, กระทรวง. **สรุปสาระสำคัญเพื่อขับเคลื่อนแผนพัฒนาการกีฬาแห่งชาติ
ฉบับที่ ๔**. กรุงเทพมหานคร: องค์การคำของ สกสค., ๒๕๕๐.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **โครงการส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยวความสนใจพิเศษ**.
กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๙.
- กิ่งแก้ว อัดถาวร. **คติชนวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๙.
- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **โครงการการจัดทำทำเนียบสินค้าการ
ท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- งามพิศ สัตย์สงวน. **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: รามการพิมพ์,
๒๕๔๓.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. **ผูกพันวิถีของชาวบ้าน**. กอพิมพ์: จินตทัศน์การพิมพ์, ๒๕๒๖.
- เจริญชัย ชนไพโรจน์. **ผ้าผู้ไทยอีสาน ศึกษากรณีจังหวัดกาฬสินธุ์ สกลนคร นครพนม และ
มุกดาหาร**. มหาสารคาม: ม.ป.พ., ๒๕๓๖.
- เจริญชัย ชนไพโรจน์. **รายงานการวิจัยเรื่องดนตรีภูไท**. มหาสารคาม: ภาควิชาดุริยางคศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๒๙.
- ชัยรัตน์ โตศิลา. **การศึกษาคุณลักษณะทางวัฒนธรรมไทยของนักเรียนมัธยมศึกษา
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท**, สาขาการสอนสังคมศึกษา ภาควิชาหลักสูตรการสอนและ
เทคโนโลยีการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๙.
- दनัย ซาทิพยด. **บทบาทของบร็องประกอบพิธีกรรมเหย้าของชาวภูไท**. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๘.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **นิทานโบราณคดี**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕.
กรุงเทพมหานคร: บรรณาคาร, ๒๕๔๓.

ตำราภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔.

ถวิล ทองสว่างรัตน์. **ประวัติผู้ไทย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๙.

ถวิล ทองสว่างรัตน์. **ประวัติผู้ไทยและชาวผู้ไทยเมืองเรณูนคร.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๓๐.

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. **การละครไทย.** กรุงเทพมหานคร: ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๕๐.

ทวีป ศิริวิศมี. **รวมบทความวิจัยการท่องเที่ยว.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๗.

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. **ภูไท.** กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๒๖.

เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. **พระราชดำรัสในพิธีเปิดปีแห่งการรณรงค์เพื่อส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมไทย แผนแม่บทโครงการสืบสานวัฒนธรรมไทย พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๔๐.** กรุงเทพมหานคร: นิลนาถการพิมพ์, ๒๕๓๗.

เทิดชาย ช่วยบำรุง. **การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม จุดเปลี่ยนอันตามันสู่ความยั่งยืน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๑.

นพดล ตั้งสกุล และ จันทนีย์ วงศ์คำ. **คติความเชื่อและระบบสังคมกับการปลูกสร้างเรือนพื้นบ้านและชุมชนผู้ไทย.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๘.

นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. **ข้อคิดเกี่ยวกับภาษาและวรรณคดี.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๘.

ประคอง นิมมานเหมินท์. **พิธีทำขวัญข้าวและทำขวัญขวัญควายในวัฒนธรรมของชนชาติไทภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ประพัฒน์ ตรีถรงค์. **การฟื้นฟูวัฒนธรรมครั้งกรุงรัตนโกสินทร์.** กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๖.

ประไพ ทองเชิญ. **นี้คือผ้าทอพื้นบ้าน โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ การกำหนดมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม.** เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์, ๒๕๔๙.

ปรางทอง ดิวงษ์. **รูปแบบประเพณีงานศพของภูไท อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๔๔.

ปริญดา ตัญยานนท์. **ความพึงพอใจและพฤติกรรมการบริโภคของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่มีต่อร้านอาหารไทยในโรงแรมในเขตกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาการตลาด บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๔๕.

ปิยภรณ์ วงศ์เรือง. **หัตถกรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทไทยประกันชีวิตจำกัด, ๒๕๒๕.

เปลื้อง ณ นคร. **พจนานุกรม ฉบับทันสมัย.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘.

ผะอบ ไปชะกะฤษณะ. **โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ไทย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๒.

แผนชุมชน ปี ๒๕๕๓ จังหวัดกาฬสินธุ์. กาฬสินธุ์: [ม.ป.พ.], ๒๕๕๒.

พจน์มาลัย สมรรคบุตร. **การฟื้นฟูภูไทเรณูนคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชา นาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๑.

พระโพธิวงศา (อ้วน ตีสโล). **ลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ เล่ม ๒ ภาคที่ ๑๘.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: บรรณาคาร, ๒๕๑๕.

พิพิธภัณฑการเรือนรู้แห่งชาติ, สถาบัน. **พิพิธภัณฑการเรือนรู้ พื้นที่ใหม่แห่งการเรือนรู้.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันพิพิธภัณฑการเรือนรู้แห่งชาติ, ๒๕๔๙.

พิเชษฐ สายพันธ์. **นาฏกรรมสังคมในวัฒนธรรมแห่งการฟื้นฟูของชาวผู้ไท.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๕.

มานิช กงกะนันท์. **รายงานการวิจัยเรื่องเครื่องจักสานของจังหวัดราชบุรี.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, [ม.ป.พ.].

ยูร กมลเสวีรัตน์. **บุญบั้งไฟโสธร ประเพณีขอฝนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน.** กรุงเทพมหานคร: ที เจ เจ จำกัด, ๒๕๔๖.

รัตติยา โกมินทรชาติ. **การฟื้นฟูของชาวภูไท กรณีศึกษาหมู่บ้านวาริชภูมิ อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชา นาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๙.

รัตนันท์ ยงยันต์. **การศึกษาการล้าภูไทในจังหวัดกาฬสินธุ์.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขา มานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๔๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

เวรดี ประเสริฐเจริญสุข และ อภิกัญญา ทะวิสัย. **สังคมไทยกับจิตใจอาสา**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, ๒๕๕๐.

วิจิตรวาทการ, พลตรี หลวง. **วิธีทำงานและสร้างอนาคต**. กรุงเทพมหานคร: มีเดียไฟกั๊ส, ๒๕๓๗.

วิภาดา อินทรพานิชย์. **บทบาทเครือข่ายของชาวผู้ไทบ้านธาตุ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๔๓.

วิไลวรรณ ชนิษฐานันท์. **ภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐.

สมชัย ใจดี. **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘.

สมบัติ กาญจนกิจ. **นันทนาการชั้นนำ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สมบัติ กาญจนกิจ. **นันทนาการชุมชนและโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สมบัติ กาญจนกิจ. **นันทนาการและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สมบัติ กาญจนกิจ. **หลักนันทนาการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สมยศ ศิริจรรย์และคณะ. **การดูแลสุขภาพของคนผู้ไทโดยหมอพื้นบ้าน อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๙.

สมาคมวรรณคดี. **บันทึกสมาคมวรรณคดี ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒**. กรุงเทพมหานคร: ไสภณพิพรรฒธนา การพิมพ์, ๒๕๔๗.

สัญญา ศุภจันทร์หา และคณะ. **รายงานวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ความรู้ในการดูแลรักษาโรคของชาวผู้ไท และชาวภูไท ตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๙.

- สุภาพร คำยุธา. การฟ้อนของชาวภูไทย กรณีศึกษาหมู่บ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๖.
- สุมิตร ปิติพัฒน์. ศาสนาและความเชื่อของไทยดำ. ศิลปวัฒนธรรม ๑๗ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๓๕): ๔๔.
- สุรศักดิ์ พิมพ์เสน และ กรุณา รัชชวิณ. รายงานการวิจัยเรื่อง ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนภูไทยบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๗.
- สุรศักดิ์มนตรี, พระยา. ประวัติการของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔.
- สุรัตน์ วรางค์รัตน์. การศึกษาเชิงเปรียบเทียบประเพณีวัฒนธรรมของชาวภูไทย-ชาวไซ่ ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพรรณานิคมและอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร. สกลนคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสกลนคร, ๒๕๒๙.
- สุวรรณา สถาอานันท์ และ เนื่องน้อย บุญยเนตร. คำ ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- เสาวนีย์ เสนาสุ. เอกสารประกอบการสอนวิชา กฏ ๓๒๓ งานอาสาสมัครและกิจกรรมเยาวชน. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มศว.ประสานมิตร, ๒๕๒๙.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโถม. แอ่งอารยธรรมอีสาน. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๖.
- ศิริพร ณ ถลาง. ชนชาติไทในนิทาน. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๕.
- ศิริมา อยู่เวียงชัย. การสื่อสารความเป็นไทยในภาพยนตร์โฆษณาเพื่อการประชาสัมพันธ์สำหรับต่างประเทศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๑.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. ชุดวิชา กศน.หมวดวิชาพัฒนาสังคมและชุมชน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. บุชาพญาแถน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๗.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. **ความเป็นไทย ความเป็นไท**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๗.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. **เอกสารสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ, [ม.ป.พ.].

อนุমানราชธน, พระยา. **รวมเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๑.

อภิโชค เลขะกุล และ กรุณา รัชชวิณ. **เส้นทางการท่องเที่ยวแบบจับจ่ายสินค้าหัตถกรรม**. เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

อมรา พงศาพิชญ์. **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

อรทัย สุทธิ. **การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านภูไทจากจังหวัดกาฬสินธุ์**. อุบลราชธานี: คณะ ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๔๗.

อาภรณ์ จะบัง และ พิรุณณี สุขเกษม. **ชีวิตธรรมชาติด้วยนันทนาการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนากีฬาและนันทนาการ, ๒๕๕๑.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภาพรวมภูมิปัญญาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๔.

ภาษาอังกฤษ

Toohey, K., and Veal, A.J. *The Olympic Games: A social perspective*. Oxford: CABI, 2000.

Valene, S., *Hosts and Guests*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. 1977.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือในการวิจัย

๑. รองศาสตราจารย์ เทพประสิทธิ์ กุลธวัชวิชัย

รองคณบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์และกิจการพิเศษ

และอาจารย์ประจำกลุ่มวิชา นันทนาการศาสตร์และการจัดการกีฬา

คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(ผู้เชี่ยวชาญทางด้านกิจกรรมนันทนาการ)

๒. อาจารย์ ดร. อัญญา นิลนพคุณ

อาจารย์ประจำกลุ่มวิชา นันทนาการศาสตร์และการจัดการกีฬา

คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(ผู้เชี่ยวชาญทางด้านกิจกรรมนันทนาการ)

๓. รองศาสตราจารย์ ดร. ประพัฒน์ ลักษณะพิสูทธิ์

อดีตอาจารย์ประจำกลุ่มวิชา นันทนาการศาสตร์และการจัดการกีฬา

คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(ผู้เชี่ยวชาญทางด้านกิจกรรมนันทนาการ)

๔. อาจารย์สมชอบ ภูอินนา

ผู้อำนวยการศูนย์ภูไทศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์

(ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมภูไท)

๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

(ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวัฒนธรรมภูไท)

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือขอความอนุเคราะห์ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือการวิจัย

ที่ ศธ ๐๕๑๒.๒๔/

สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพระราม ๑ ปทุมวัน กทม. ๑๐๓๓๐

ตุลาคม ๒๕๕๒

เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือการวิจัย

เรียน รองศาสตราจารย์เทพประสิทธิ์ กุลธวัชวิชัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์
๒. แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายพงษ์เกษม สิงห์รุ่งเรื่องนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา แผนกวิชาการจัดการนันทนาการการท่องเที่ยว สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษา กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว" ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา ภายใต้การควบคุมของศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ กาญจนกิจ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

เพื่อให้วิทยานิพนธ์มีความถูกต้อง และความสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในกรณี คณะกรรมการบริหารหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ใดขอความอนุเคราะห์เรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ พิจารณาเครื่องมือการวิจัยดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือการวิจัยด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิม ชัยวัชราภรณ์)

ตถปติ

หน่วยหลักสูตรการเรียนการสอนระดับบัณฑิตศึกษา ฝ่ายวิชาการและวิจัย

โทร ๐-๒๒๑๘-๑๐๑๖

โทรสาร ๐-๒๒๑๘-๑๐๑๖

วันที่.....
ที่มา.....
ตรวจ.....
ทาน.....

ที่ ศธ ๐๔๑๒.๒๔/

สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพระราม ๑ ปทุมวัน กทม. ๑๐๓๓๐

ตุลาคม ๒๕๕๒

เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือการวิจัย

เรียน อาจารย์ ดร. อัญฐมา นิลนทคุณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์
๒. แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายพงษ์เกษม สิงห์รุ่งเรื่อง นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา แผนกวิชาการจัดการนันทนาการการท่องเที่ยว สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษา กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา ภายใต้การควบคุมของศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ กาญจนกิจ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

เพื่อให้วิทยานิพนธ์มีความถูกต้อง และความสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ใน การนี้ คณะกรรมการบริหารหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ได้ขอความอนุเคราะห์เรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ พิจารณาเครื่องมือการวิจัยดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือการวิจัยด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิม ชัยวัชราภรณ์)

คณบดี

หน่วยหลักสูตรการเรียนการสอนระดับบัณฑิตศึกษา ฝ่ายวิชาการและวิจัย

โทร. ๐-๒๒๑๔-๑๐๑๖

โทรสาร ๐-๒๒๑๔-๑๐๑๖

วันที่.....
ที่.....
ตรวจ.....
ทนาย.....

ที่ ศธ ๐๕๑๒.๒๔/

สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพระราม ๑ ปทุมวัน กทม. ๑๐๓๓๐

ตุลาคม ๒๕๕๒

เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือการวิจัย

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ ลักษณะพิสูทธิ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์
๒. แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายพงษ์เกษม สิงห์รุ่งเรือง นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา แผนกวิชาการจัดการนันทนาการการท่องเที่ยว สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา ภายใต้การควบคุมของศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ กาญจนกิจ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

เพื่อให้วิทยานิพนธ์มีความถูกต้อง และความสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในกรณีคณะกรรมการบริหารหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ได้ขอความอนุเคราะห์เรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาเครื่องมือการวิจัยดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือการวิจัยด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิม ชัยวัชราภรณ์)

คณบดี

หน่วยหลักสูตรการเรียนการสอนระดับบัณฑิตศึกษา ฝ่ายวิชาการและวิจัย

โทร. ๐-๒๒๑๔-๑๐๑๖

โทรสาร ๐-๒๒๑๔-๑๐๑๖

ว่า.....
วันที่.....
ตรวจ.....
ทวน.....

ที่ ศธ ๐๕๑๒.๒๔/

สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพระราม ๑ ปทุมวัน กทม. ๑๐๓๓๐

ตุลาคม ๒๕๕๒

เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือการวิจัย

เรียน อาจารย์สมชอบ ภูอินนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์
๒. แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายพงษ์เกษม สิงห์รุ่งเรื่อง นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา แผนกวิชาการจัดการนันทนาการการท่องเที่ยว สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษา กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา ภายใต้การควบคุมของศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ กาญจนกิจ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

เพื่อให้วิทยานิพนธ์มีความถูกต้อง และความสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในกรณี คณะกรรมการบริหารหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ใคร่ขอความอนุเคราะห์เรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ พิจารณาเครื่องมือการวิจัยดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือการวิจัยด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เฉลิม ชัยวัชราภรณ์)

คณบดี

หน่วยหลักสูตรการเรียนการสอนระดับบัณฑิตศึกษา ฝ่ายวิชาการและวิจัย

โทร. ๐-๒๒๑๘-๑๐๑๖

โทรสาร ๐-๒๒๑๘-๑๐๑๖

ว่า.....
วันที่.....
ครว.....
ทน.....

ที่ ศธ ๐๕๑๒.๒๔/

สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพระราม ๑ ปทุมวัน กทม. ๑๐๓๓๐

ตุลาคม ๒๕๕๒

เรื่อง ขอเรียนเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือการวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทอร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงการวิทยานิพนธ์
๒. แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายพงษ์เกษม สิงห์รุ่งเรือง นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา แขนงวิชาการจัดการนันทนาการการท่องเที่ยว สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษา กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว" ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา ภายใต้การควบคุมของศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ กาญจนกิจ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

เพื่อให้วิทยานิพนธ์มีความถูกต้อง และความสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในกรณี คณะกรรมการบริหารหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ใคร่ขอความอนุเคราะห์เรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ พิจารณาเครื่องมือการวิจัยดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือการวิจัยด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิม ชัยวัชราภรณ์)
ดลปิติ

หน่วยหลักสูตรการเรียนการสอนระดับบัณฑิตศึกษา ฝ่ายวิชาการและวิจัย
โทร. ๐-๒๒๑๘-๑๐๑๖
โทรสาร ๐-๒๒๑๘-๑๐๑๖

วันที่.....
ที่.....
ตรวจ.....
ทนาย.....

ที่ ศธ ๐๕๑๒.๒๘/

สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพระราม๑ ปทุมวัน กทม. ๑๐๓๓๐

พฤศจิกายน ๒๕๕๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลกิจกรรมนันทนาการเพื่อศึกษางานวิจัย

เรียน นายกองค้การบริหารส่วนตำบลกุศุดหัว อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์

๒. แบบสัมภาษณ์

ด้วย นายพงษ์เกษม สิงห์รุ่งเรือง นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา แผนกวิชาการจัดการนันทนาการการท่องเที่ยว สำนักวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา ภายใต้การควบคุมของศาสตราจารย์ดร. สมบัติ กาญจนกิจอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ในการนี้ เพื่อให้วิทยานิพนธ์มีความถูกต้อง และความสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในกรณีนี้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลกิจกรรมนันทนาการเพื่อประกอบในการศึกษางานวิจัยดังกล่าว ในระหว่างวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ – ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะเป็นผู้ประสานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร. วิจิต คณึงสูงเกษม)

คณบดี

หน่วยหลักสูตรการเรียนการสอนระดับบัณฑิตศึกษา ฝ่ายวิชาการและวิจัย

โทร. ๐-๒๒๑๘-๑๐๑๖

โทรสาร ๐-๒๒๑๘-๑๐๑๖

ว่า	.....
วันที่	.....
ตรวจ	.....
ฯพณฯ	.....

ภาคผนวก ค

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนามผู้ให้ข้อมูลกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม

ลำดับที่	ชื่อผู้ให้ข้อมูล	อายุ	กิจกรรมนันทนาการ
๑	นายดำ อุดรทัช	๘๔	กิจกรรมนันทนาการศิลปะหัตถกรรม
๒	นายบุญเลิศ บัดลา	๗๒	กิจกรรมนันทนาการศิลปะหัตถกรรม
๓	นายสี ไชยฤทธิ์	๘๑	กิจกรรมนันทนาการศิลปะหัตถกรรม
๔	นางกอน ทองสูง	๘๔	กิจกรรมนันทนาการศิลปะหัตถกรรม
๕	นางที อาจวิชัย	๗๔	กิจกรรมนันทนาการศิลปะหัตถกรรม
๖	นายเดช สุภาพันธ์	๗๘	กิจกรรมนันทนาการการละเล่นพื้นบ้าน
๗	เด็กหญิงรจนา บุญพันธ์	๑๒	กิจกรรมนันทนาการการละเล่นพื้นบ้าน
๘	นางแอน ปักไคหัง	๖๗	กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ
๙	นายพล ทองสูง	๗๒	กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ
๑๐	นายเวียง ไตรยะวงษ์	๗๕	กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะ
๑๑	นางสวัสดิ์ ทองดี	๘๐	กิจกรรมนันทนาการพัฒนาจิตใจและความสงบสุข
๑๒	นางใบ ทองสูง	๘๐	กิจกรรมนันทนาการพัฒนาจิตใจและความสงบสุข
๑๓	นางเหน็ด ศรีสมุทร	๖๕	กิจกรรมนันทนาการการละคร
๑๔	นางกลม ศรีบุตรตะ	๘๙	กิจกรรมนันทนาการการละคร
๑๕	นางเกี้ยว ไชยฤทธิ์	๘๓	กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรก
๑๖	นายฮาว ทองดี	๖๘	กิจกรรมนันทนาการงานอดิเรก
๑๗	นางสีคำ อัฐนาค	๘๘	กิจกรรมนันทนาการดนตรีและร้องเพลง
๑๘	นางสีคำ วิเศษศรี	๗๖	กิจกรรมนันทนาการดนตรีและร้องเพลง
๑๙	นายเครือ คนเชื้อ	๘๑	กิจกรรมนันทนาการทางสังคม
๒๐	นายท่อม ปัททะท่อม	๗๕	กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ
๒๑	นางวันดี ไชยฤทธิ์	๗๔	กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ
๒๒	นางสีไทย วิเศษศรี	๗๐	กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ
๒๓	นายเหลียม กาทิหว่า	๗๕	กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม
๒๔	นางบายเย็น ทองสูง	๖๒	กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม
๒๕	นายจ๋องมา ทองสูง	๗๗	กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม
๒๖	นายสงราช ไชยฤทธิ์	๖๘	กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม
๒๗	นางอ้อย มหาอุป	๘๔	กิจกรรมนันทนาการภาษาและวรรณกรรม
๒๘	นายอวน ไชยฤทธิ์	๖๖	กิจกรรมนันทนาการบริการอาสาสมัคร
๒๙	นายสีคุณ ไชยฤทธิ์	๘๗	กิจกรรมนันทนาการบริการอาสาสมัคร
๓๐	นางแอน ปักไคหัง	๗๓	กิจกรรมนันทนาการสุขภาพและสมรรถภาพ
๓๑	นางจิ้น โฉมรัตน์	๖๑	กิจกรรมนันทนาการสุขภาพและสมรรถภาพ
๓๒	ยายอ้อย มหาอุป	๘๔	กิจกรรมนันทนาการมนุษยสัมพันธ์
๓๓	นางอินตา ไชยฤทธิ์	๘๙	กิจกรรมนันทนาการมนุษยสัมพันธ์

ภาคผนวก ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์

การวิจัยเรื่อง การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ โดยแบ่งเนื้อหาของการสัมภาษณ์ออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

๑. การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi structured Interviews) เพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ในเรื่องกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ในหมู่บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งแบ่งคำถามออกเป็นตอนดังนี้

๑.๑. แบบสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

๑.๒. แบบสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม

๑.๓. แบบสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

๒. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เพื่อบันทึกข้อมูลที่นอกเหนือจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งเนื้อหาบางส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องการศึกษาหรือเป็นการสัมภาษณ์เรื่องทีนอกเหนือจากการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง แต่ได้มาซึ่งคำตอบของการศึกษา จาก ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลกุดหว้า ครู อาจารย์ พระสงฆ์ ชาวบ้าน เยาวชน และบุคคลอื่น ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญในกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ ๑

เป็นแบบสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของหมู่บ้านโคกโก่ง
จังหวัดกาฬสินธุ์

ตอนที่ ๑ รายชื่อเกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูล

๑. วันที่เก็บข้อมูล.....เดือน.....พ.ศ.....
๒. ชื่อ.....สกุล.....อายุ.....ปี
๓. ที่อยู่อาศัยปัจจุบัน บ้านเลขที่.....หมู่ ๕ ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
๔. ภูมิลำเนาเดิม.....
๕. อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มาแล้วกี่ปี
.....
๖. อาชีพปัจจุบัน.....
๗. สถานที่ทำงาน.....
๘. ตำแหน่งหน้าที่การงาน
  - ๘.๑. กำนัน (.....)
  - ๘.๒. ผู้ใหญ่บ้าน (.....)
  - ๘.๓. อบต. (.....)
  - ๘.๔. ข้าราชการ (.....)
  - ๘.๕. เจ้าอาวาส (.....)
  - ๘.๖. ชาวบ้าน (.....)
  - ๘.๗. เยาวชน (.....)
  - ๘.๘. อื่น ๆ (.....)
๙. ระดับการศึกษาสูงสุด.....
๑๐. สถานภาพการสมรส.....
๑๑. เรื่องที่ให้ข้อมูล.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

๑. หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีประวัติความเป็นมาอย่างไร

.....
.....
.....

๒. ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขตแต่ละด้านของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ติดต่อกับพื้นที่ใด

.....
.....
.....

๓. ลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีลักษณะอย่างไร

.....
.....
.....

๔. ลักษณะภูมิอากาศของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีลักษณะอย่างไร

.....
.....
.....

๕. ระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีลักษณะอย่างไร

.....
.....
.....

๖. ระดับการศึกษาของชาวบ้านหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีลักษณะอย่างไร

.....
.....
.....

๗. การสาธารณสุขของชาวบ้านหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีลักษณะอย่างไร

๘. จำนวนครัวเรือน.....ครัวเรือน เป็นชาย.....คน เป็นหญิง.....คน

๘.๑. เด็ก.....คน

๘.๒. ผู้ใหญ่.....คน

๘.๓. คนชรา.....คน

๘.๔. คนพิการ.....คน

๙. พื้นที่ทำการเกษตรกรรม และพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่นของชาวบ้านหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีลักษณะอย่างไร

๑๐. แหล่งน้ำสำคัญที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมนันทนาการของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีลักษณะอย่างไร

๑๑. อาชีพหลักและอาชีพรองของชาวบ้าน รวมถึงปัญหาในการประกอบอาชีพของชาวบ้านหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีลักษณะอย่างไร

๑๒. กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่จัดทำในหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีอะไรบ้าง มีรูปแบบการจัดอย่างไร และจัดไปเพื่อวัตถุประสงค์ใด

๑๓. ใน ๑๒ เดือน หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ จัดกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมอะไรบ้าง มีรูปแบบการจัดอย่างไร และจัดไปเพื่อวัตถุประสงค์ใด (แยกเป็นรายเดือน)

.....

.....

.....

๑๔. หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมความเชื่ออะไรบ้าง และจัดไปเพื่อวัตถุประสงค์ใด

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ กรอบการสังเกต โดยสังเกตข้อมูลด้านต่าง ๆ ของหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยสรุปเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

๑. สภาพภูมิศาสตร์.....
๒. สภาพการทำเกษตร เลี้ยงสัตว์.....
๓. สภาพการณ์ด้านสาธารณสุข.....
๔. สภาพการณ์ด้านสาธารณูปโภค (น้ำ ไฟฟ้า การคมนาคม ระบบการสื่อสาร).....
๕. สภาพที่อยู่อาศัย.....
๖. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม.....
๗. การจัดกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม.....

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ ๒

**เป็นแบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของ
ชาวภูไทใน หมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์**

ตอนที่ ๑ รายละเอียดเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปของกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไท

๑. ในหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมอะไรบ้าง (แยกเป็นรายเดือน)

.....
.....
.....

๒. กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์มีขั้นตอนและวิธีการทำ
อย่างไร

.....
.....
.....

๓. ชาวบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เลือกทำกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมในช่วงเวลาไหน
เพราะอะไร

.....
.....
.....

๔. มีปัจจัยใดบ้างที่เอื้อต่อการเลือกทำกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวบ้านโคกโก่ง
จังหวัดกาฬสินธุ์

.....
.....
.....

๕. ผลที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม

๕.๑. ทางด้านร่างกาย.....

๕.๒. ทางด้านจิตใจ.....

๕.๓. ทางด้านอารมณ์.....

๕.๔. ทางด้านสังคม.....

๖. รูปแบบการจัดกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมในปัจจุบันของชาวบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความแตกต่างจากอดีตอย่างไรบ้าง เพราะเหตุใด

.....
.....
.....

ตอนที่ ๒ ความสัมพันธ์ของกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

๑. ด้านความเชื่อ.....

.....

๒. ด้านประเพณี พิธีกรรม.....

.....

๓. ด้านจิตวิญญาณ.....

.....

๔.ด้านวิถีชีวิต.....

.....

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ ๓

แบบสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับนันทนาการเชิงวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ในหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

๑. มีกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมอะไรบ้างที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

.....
.....
.....

๒. มีวิธีการใดที่สามารถส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมให้เกิดการท่องเที่ยวในหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์

.....
.....
.....

๓. มีวิธีการใดที่สามารถรักษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมในหมู่บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้ความคู่ไปกับความเจริญของสังคม

.....
.....
.....

๔. ศักยภาพที่สามารถส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว โดยแบ่ง ออกเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

- ๔.๑. กิจกรรมนันทนาการทางวัฒนธรรม อะไรบ้าง อย่างไร.....
- ๔.๒. การคมนาคมขนส่ง อะไรบ้าง อย่างไร.....
- ๔.๓. การให้ข้อมูลข่าวสาร อะไรบ้าง อย่างไร.....
- ๔.๔. ที่พักอาศัย อะไรบ้าง อย่างไร.....
- ๔.๕. อาหาร อะไรบ้าง อย่างไร.....
- ๔.๖. ความปลอดภัย อะไรบ้าง อย่างไร.....

๔.๗. สินค้าที่ระลึก อะไรบ้าง อย่างไร.....

๔.๘. การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร อะไรบ้าง อย่างไร.....

๔.๙. การต้อนรับ.....

๕. ขั้นตอนและวิธีการสืบสานกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไท หมู่บ้านโคกโก่ง
จังหวัดกาฬสินธุ์ ต่อเยาวชนรุ่นใหม่

.....

.....

.....

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง
(Unstructured Interview)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา.....สถานที่.....

๑. ชื่อผู้ร่วมสนทนา

.....
.....
.....

๒. หัวข้อสัมภาษณ์

.....
.....
.....

๓. บันทึกรายละเอียด

.....
.....
.....

๔. สรุป

.....
.....
.....
.....
.....

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

.....
.....
.....

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายพงษ์เกษม สิงห์รุ่งเรือง เกิดวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๒๗ ณ อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์การกีฬา คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา ๒๕๕๑ และสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาโท สาขาวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา ๒๕๕๓

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย